

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Економічний факультет

**Кафедра публічного управління, права та гуманітарних наук (м. Херсон-
Кропивницький)**

**Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль)
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН
України» (м. Львів)**

**Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький)**

Національний університет «Одеська політехніка» (м. Одеса)

Запорізький національний університет (м. Запоріжжя)

Черкаський державний технологічний університет (м. Черкаси)

Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова» (м. Черкаси)

Агенція регіонального розвитку

Кіровоградської області (м. Кропивницький)

ГО «Спілка економістів України» (м. Київ)

ГО «Всеукраїнська асоціація економістів-міжнародників» (м. Київ)

Бердянський державний педагогічний університет (м. Запоріжжя)

University of Business (Katowice, Poland)

University of Information Technology and Management (Rzeszów, Poland)

Academy of Silesia (Katowice, Poland)

University of Business (Katowice, Poland)

Lebanese-French University of Technology and Applied Sciences (Lebanon)

Christian Albrecht University of Kiel (Germany)

**III Міжнародна науково-практична конференція
«МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
УКРАЇНИ»**

**30 травня 2025 року
Херсон – Кропивницький**

УДК 005:339.9(043.2)

Рекомендовано до друку
Вченою радою економічного факультету
Херсонського державного аграрно-економічного університету
(протокол № 9 від «29» травня 2025 р.)

**МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ:** матеріали III Міжнародної науково-
практичної конференції (30 травня 2025 р., м. Херсон-Кропивницький) /
за ред. Н. В. Кириченко, Л. О. Сімонцевої, Ю. Л. Главацької та ін. Херсон-
Кропивницький, 2025. 518 с.

Матеріали конференції містять дослідницькі здобутки науковців і здобувачів різних рівнів освіти, які зацікавлені важливими аспектами сучасного українського та закордонного права, публічного управління, політології, історії, економіки, впливу євроінтеграційних викликів правовій та управлінській модернізації України, тощо.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти та всім зацікавленим особам. Матеріали збірника подаються в авторській редакції та друкуються мовою оригіналу.

Думки авторів публікацій можуть не збігатися з думками і позицією редакції. Тези доповідей друкуються в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за зміст поданих матеріалів, достовірність наведених фактів, посилань, правопис власних імен, дотримання академічної доброчесності тощо. Редакція не несе відповідальності за зміст публікацій.

Відповідальний за випуск – декан економічного факультету, к.е.н., доцент Кириченко Н. В.

Технічний редактор: к. філол. н., доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук Главацька Ю. Л.

Розповсюдження і тиражування матеріалів без офіційного дозволу Херсонського державного аграрно-економічного університету заборонено!

© Колектив авторів, 2025

© ХДАЕУ, 2025

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	
Лавренко Д.О. <i>Вплив Ratio Decidendi та Obiter Dictum на процес формування юридичних конструкцій в англосаксонській правовій системі</i>	11
Компанієць А.В. <i>Тактичні особливості огляду предметів та документів при розслідуванні службових злочинів у поліції</i>	14
Новікова М.М. <i>Соматичні права у контексті трансгуманістичного переосмислення прав людини</i>	18
Ткаченко А.К., Корогод С.В. <i>Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення: поняття, ознаки</i>	21
Степаненко Б.О., Христова Ю.В. <i>Особливості відповідальності співучасників за чинним КК України</i>	24
Піскун В.В., Христова Ю.В. <i>Вплив суспільної небезпеки діяння на оцінку крайньої необхідності: проблеми й необхідність єдиного підходу</i>	28
Різванов В.С., Корогод С.В. <i>Об'єкт кримінального правопорушення: поняття, види, значення. Співвідношення з предметом кримінального правопорушення</i>	34
Різванова К.Є., Чорна А.Г. <i>Закон про кримінальну відповідальність: поняття, ознаки, система</i>	37
Солод В.С., Серафимова О.М. <i>Модель функціонування поліції Великої Британії, як приклад покращення національних правоохоронних структур</i>	41
Чепік А.М., Христова Ю.В. <i>Організатор кримінального правопорушення: актуальні питання кваліфікації</i>	45
Чирва В.Е., Фролов М.М. <i>Правове регулювання державного бюджету України: сучасний стан та напрями вдосконалення</i>	49
Паламарчук І.В. <i>Актуальні питання забезпечення реалізації механізму повернення в Україну незаконно виведених в іноземні держави активів</i>	52
Алябов Ю.В. <i>Можливості доступу до екологічної інформації в Україні</i>	58
Різванова К.Є., Резворович К.Р. <i>Поняття та види цінних паперів як об'єктів цивільних прав</i>	61
Павлій М.А., Христова Ю.В. <i>Актуальні питання визначення поняття «кримінальне правопорушення» в кримінальному кодексі України</i>	65
Круть Т.В., Христова Ю.В. <i>Актуальні питання щодо принципу</i>	70

<i>дії закону про кримінальну відповідальність у часі, просторі, колі осіб</i>	
Медвідь К.В., Христова Ю.В. <i>Вина як елемент складу кримінального правопорушення в національному законодавстві України: сучасний стан та перспективи удосконалення</i>	74
Савельєва І.В. <i>Захист трудових прав в умовах воєнного стану: роль неурядових громадських організацій</i>	77
Скребовська С.В., Голосов А.Р. <i>Правове регулювання психологічної допомоги військовослужбовцям: від нормативів до практики</i>	81
Алієв Р.В. <i>Сучасна місія правової держави у контексті забезпечення стійкості соціального порядку та національної безпеки</i>	85
Желізко В.О., Христова Ю.В. <i>Актуальні питання пробаційного нагляду як виду кримінального покарання</i>	89
Желізко В.О., Христова Ю.В. <i>Звільнення від відбування покарання у зв'язку з призовом на військову службу під час воєнного стану: правові колізії та моральні дилеми</i>	92
Кузніченко О.В. <i>Загальний огляд захисту трудових прав працівників відповідно до конвенції ЄСПЛ</i>	97
Яковенко М.Ю., Фролов М.М. <i>Питання фінансово-правової відповідальності за порушення у сфері грошового обігу та розрахунків</i>	100
Істомін А.В., Христова Ю.В. <i>Поняття покарання в кримінальному кодексі Італії та України: порівняльно-правовий аналіз</i>	103
Куліш В.О., Христова Ю.В. <i>Деякі питання щодо вдосконалення нормативного визначення стадій вчинення кримінального правопорушення</i>	108
Богуславський О.А. <i>Європейські стандарти прав людини як чинник гуманізації законодавства на тлі трансформаційних процесів</i>	113
Гулак О.В. <i>Стан правового регулювання охорони лісів від пожеж на радіаційно небезпечних землях в умовах воєнного стану в Україні</i>	117
Репченко М.Д., Риженко І.М. <i>Міжнародний комерційний арбітраж як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів</i>	121
Сарапіна О.А., Пінчук Т.А. <i>Імплементация принципів сталого розвитку в систему корпоративного управління України</i>	125
Бондарчук Ю.П. <i>Правове регулювання протидії булінгу в</i>	128

<i>Україні: сучасний стан і перспективи</i>	
<i>ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ</i>	
Kozłowski T. <i>Right to good public administration as a right and duty of good public life – law, professional codes and social & business environment {synthesis proposal}</i>	132
Levchenko O., Trokhymets O. <i>Contemporary approach to public sector project management: European experience</i>	145
Болоненкова О., Якимчук А.Ю. <i>Правові аспекти державного управління: закордонний досвід</i>	152
Сівков С.В. <i>Поняття адміністративно-правового статусу ветерана війни</i>	157
Демченко В.М. <i>Право <i>restitutio in integrum</i> й український суверенітет: історичний експурс</i>	161
Пата К.О., Фролов М.М. <i>Правове регулювання публічних доходів та видатків</i>	164
Зима О.Т. <i>Юридичні механізми взаємодії Товариства Червоного Хреста України з органами публічної адміністрації в умовах війни</i>	169
Різванова К.Є., Фролов М.М. <i>Громадський бюджет: механізми впровадження та ефективність</i>	173
Паланиця М.М. <i>Організаційно-правові аспекти взаємодії влади і бізнесу</i>	176
Лигін О.В. <i>Деякі аспекти засад правового регулювання азартних ігор в Україні</i>	180
Лигін О.В. <i>Ключові засади правового регулювання видобування вуглеводнів</i>	184
Пріхніч Д.Г. <i>Принципи правового регулювання продовольчої безпеки України</i>	188
Нікітенко О.І., Кримчанін Б.А. <i>Правові аспекти публічного управління у сфері забезпечення державної безпеки у прикордонних районах України</i>	192
Попова Л.М., Мельничук В.О. <i>Основні завдання діяльності органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративного права</i>	196
Сімонцева Л.О. <i>Прозорість та підзвітність органів влади: виклики та вирішення</i>	199
<i>ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ТРАДИЦІЇ, НОВАЦІЇ ТА ПІСЛЯВОЄННІ ПЕРСПЕКТИВИ</i>	
Haidoura H., Левченко А. <i>Блокчейн як інструмент модернізації</i>	204

<i>системи публічного управління</i>	
Чиж Б.І. Оптимізація публічного управління професійною освітою в Україні	211
Марушко А.В., Новікова М.М. Еволюція публічного адміністрування як чинник зміцнення інституційної спроможності органів влади	214
Ломонос С.С., Новікова М.М. Адміністративна емпатія як складова комунікативної компетентності державного службовця	218
Дробітько А.І., Новікова М.М. Публічне управління безпекою в освітньому середовищі в умовах перманентної кризи	221
Берладинюк Є.В. Вплив штучного інтелекту на розвиток публічного управління	225
Лубенець В.Ю. Взаємозв'язок ринку землі та цілей сталого розвитку: соціо-еколого-економічні аспекти	228
Микитас А.С., Якимчук А.Ю. Особливості надання адміністративних послуг: сучасні підходи та цифровізація	232
Сімора Д.С., Різванова К.Є., Тінін Д.Г. Роль та місце радіозв'язку в системі управління силами та засобами поліції під час виконання службових завдань	237
Скібіна Т.І., Рябченко Д.О. Політика гендерної рівності в Україні: виклики та перспективи розвитку	240
Антонюк Р.І. Організаційна культура та лідерство як чинники етичного розвитку та підвищення ефективності публічного управління	244
Ковальська Н.М. Особливості прийняття управлінських рішень в умовах післявоєнного відновлення	250
Булгакова О.В. Вплив цифровізації на функції керівника органу публічного управління	252
Бурла І.Г. Принципи публічного адміністрування житлового будівництва в Україні	256
Попова С.М., Павліченко Я.Р. Основні проблеми та післявоєнні перспективи діяльності громадських об'єднань в Україні	259
Горобець І.Б. Синергія державної політики та стратегічного маркетингу аграрних підприємств в умовах економічної турбулентності	264
Дубінко Є.В. Механізми публічної підтримки інноваційної стратегізації агробізнесу півдня України в умовах післявоєнної модернізації	266
Гончаров А.В. Стратегічне публічне управління розвитком людського капіталу підприємств в умовах цифрової трансформації економіки України	269

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Титикало Р.С. <i>Комплементарність місцевого самоврядування</i>	272
Чайка Т.О. <i>Роль інноваційних агробіотехнологій і фінансових інструментів у сталій децентралізації та розвитку сільських територій України в контексті євроінтеграції</i>	275
Розсоха С.С. <i>Деякі гарантії адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності</i>	279
Ярков В.С. <i>Діджиталізація як драйвер економічного зростання та відновлення</i>	283
Скібіна Т.І., Сергатий Ю.О. <i>«Зелена» державна політика України як вектор сталого розвитку</i>	286
Кирилов Ю.Є, Самокоз С.М. <i>Перспективні напрями управління змінами агропідприємств України</i>	289

УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗБУДОВИ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Gudz O., Yakymchuk Yu. <i>Reuse practices as a pathway to sustainable development: global trends and economic impacts</i>	293
Pravotorova O.M., Lien T.V. <i>The role of massive open online courses in the transformation of the global information space</i>	297
Боліла С.Ю. <i>Застосування та трансформація концептів теорії суспільного вибору в сучасних реаліях публічного адміністрування в Україні</i>	302
Лушпаєв Д.С., Христова Ю.В. <i>Кіберзлочинність серед неповнолітніх</i>	306
Фелик О.В. <i>Певні аспекти видання адміністративними органами підзаконних нормативно-правових актів як інструментів публічного адміністрування: питання теорії і практики</i>	311
Діденко А.О. <i>Національна поліція як орган боротьби з організованою корупцією в Україні</i>	315

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ПРАВОВІЙ ТА УПРАВЛІНСЬКІЙ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Дворніченко А.С. <i>Правове забезпечення цифрової трансформації державного управління в умовах євроінтеграційних викликів</i>	319
Щербатюк О.О. <i>Правові відносини у сфері впровадження</i>	323

<i>цифрових технологій, що направлені на відновлення України</i>	
Yakymchuk A.Y. <i>Ukrainian and international experience in the development and functioning of civil society</i>	327
Халімончук К.А., Тучак Т.В. <i>Український бізнес перед обличчям BEPS 2.0 та глобального мінімального податку в контексті євроінтеграції</i>	330
Черевко Н.О. <i>Вплив директиви ЄС 2001/23/ЄС на трудове законодавство України: передача суб'єкта господарювання та гарантії працівників</i>	335
Замрига А.В. <i>Інвестиційна безпека як стратегічний виклик публічного управління в умовах євроінтеграції</i>	339
Базиченко В.В. <i>Модернізація публічного управління в Україні в післявоєнний період у контексті європейських цінностей</i>	343
Пальченко А.А. <i>Імплементация в національне право норм міжнародного та європейського права</i>	347
Різванова К.Є., Резворович К.Р. <i>Підстави зміни і припинення цивільних правовідносин</i>	351
Карнаушенко А.С. <i>Державне стимулювання переходу торговельного бізнесу до циркулярних моделей</i>	354
Глобенко І.О. <i>Європейські стандарти належного врядування та їх імплементация в систему публічного управління України</i>	359
Громенко Ю.О. <i>Державна підтримка малого бізнесу: сучасний стан адаптації законодавства України до права ЄС</i>	362
Орловська І.Г. <i>Роль громадянського суспільства в процесах євроінтеграції</i>	366
Макарчук В.В. <i>Основні принципи правового регулювання міграційних процесів у Європейському Союзі та Україні</i>	371
Бескоровайний В.О. <i>Контрпродуктивні процеси у публічному управлінні, аналіз динаміки довіри до антикорупційних інституцій України</i>	377
Федчук М.А., Тучак Т.В. <i>Імплементация європейського досвіду боротьби з податковими правопорушеннями як елемент євроінтеграції України</i>	378
Іщенко Є.М. <i>Цифрова трансформація адміністративних послуг в контексті європейської інтеграції України</i>	382
Коваленко Л.П., Коваленко Б.В., Джафаров Д., Арнаутова А.С. <i>Модернізація адміністративного судочинства в контексті європейської інтеграції України</i>	387
Карнаушенко А.С., Бершадський О.І. <i>Особливості використання смарт-контрактів у логістиці на основі технології блокчейн</i>	390

Карнаушенко А.С., Недоренко С.О. <i>Волонтерські та донорські ініціативи в аграрній реабілітації після деокупації</i>	393
Карнаушенко А.С., Притула Д.А. <i>Роль агростартапів та інноваційних підприємств у трансформації традиційного агробізнесу</i>	396
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ, ЕКОЛОГІЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ	
Kowalska K.-J. <i>A few words about the activities of individual academics as a contribution to building international cooperation of university units – an introduction to considerations</i>	400
Главацька Ю.Л. <i>Legal English: historical context</i>	402
Совач К.О. <i>The specialty D8 Law in Ukraine and the UK</i>	405
Шуліка Є.Є. <i>Державна політика публічного адміністрування діяльності комерційних банків України в особливий період</i>	409
Силенко Л.М. <i>Особливості адміністративно-правового регулювання поховальної справи</i>	413
Бойко Л.М. <i>Іншомовна комунікація як ключова складова професійної підготовки майбутніх фахівців публічного управління</i>	416
Чайка Т.О. <i>Співпраця територіальних громад України з міжнародними фондами у сфері енергоефективності в умовах воєнного стану: виклики сталого енергетичного розвитку</i>	419
Козій О.Б. <i>Формування лексичної компетенції студентів на немовних факультетах</i>	423
Черниш К.О., Несторенко Т.П. <i>Вплив війни на мотивацію молоді до підприємництва: нові виклики та можливості</i>	427
Матусяк Г.І. <i>Воєнний злочин у романі Бернгарда Шлінка «Читець»: дифузія образів ката і жертви</i>	431
Башинський І.А. <i>Механізми державної підтримки демографічного розвитку України</i>	435
Макухіна С.В. <i>Формування громадянської компетентності в умовах сучасної освітньої практики</i>	440
Озьмінська І.Д., Тимків І.В. <i>Виклики та перспективи для публічного управління сферою культури в Україні</i>	442
Козакова Л.О., Чебикіна І.В. <i>Освіта України в контексті європейської інтеграції</i>	445
Повод Т.М., Чайка Р.Г. <i>Фінансова поведінка аграрних підприємств в умовах воєнної нестабільності: емпіричне дослідження</i>	450
Повод Т.М., Яровий С.І. <i>Краудфандинг як інструмент</i>	453

<i>мобілізації ресурсів для соціальних та волонтерських проєктів в Україні</i>	
Повод Т.М. <i>Фінансування циркулярної економіки через зелений банкінг</i>	457
Левченко А.О., Левченко О.М. <i>Зміцнення кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування в Україні: виклики та перспективи</i>	461
Левченко А.О., Чорний Є.О. <i>Побудова системи безперервного професійного навчання публічних службовців в Україні</i>	466
Манукян В.А. <i>Аналіз науково-теоретичних понять та сутності коопетиційної моделі конкурентного розвитку аграрних підприємств</i>	470
Башинський І.А., Незнамов С.О. <i>Інноваційний розвиток аграрного сектору як фактор продовольчої безпеки України в умовах війни</i>	475
Башинський І.А., Тюленєв І.В. <i>Управління ризиками в діяльності аграрного підприємства в умовах війни</i>	480
Бражко С.М., Новікова М.М. <i>Принципи гнучкості та адаптивності в реалізації інноваційної моделі економічної безпеки аграрних підприємств в умовах стохастичних змін</i>	483
Pravotorova O.M. <i>Theory of administrative and legal protection in system of administration</i>	486
Сімонцева Л.О., Кедюлич В.В. <i>Теоретико-методичні підходи до управління інфраструктурою аграрного сектору України в контексті повоєнної відбудови</i>	491
Стаднійчук Р. <i>Цифровий моніторинг конфліктогенних ризиків у територіальних громадах як інструмент превентивної публічної політики</i>	496
Корнага О. <i>Адаптивне цифрове врядування регіонів як умова стійкості територіального розвитку</i>	501
Попович Р. <i>Конфліктостійкість механізмів реалізації політики економічної безпеки в умовах воєнного часу</i>	506
Кожухівський О. <i>Концептуалізація соціального підприємництва в сучасному науковому дискурсі</i>	511

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Лавренко Дар'я Олександрівна – старший викладач кафедри теорії держави та права, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ВПЛИВ RATIO DECIDENDI ТА OBITER DICTUM НА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛОСАКСОНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Запровадження судового прецеденту в Україні є актуальним у контексті необхідності забезпечення єдності судової практики та стабільності правовідносин. Позиція професора О. Святоцького підкреслює значущість ratio decidendi як європейської правової цінності, що гарантує ефективний захист прав людини й зміцнює авторитет судової влади [1]. У зв'язку з цим, дослідження впливу складових судового прецеденту – ratio decidendi та obiter dictum – на формування юридичних конструкцій в англосаксонській правовій системі має вагоме значення для розвитку правової системи України. Це, у свою чергу, сприятиме вдосконаленню правового регулювання, підвищенню передбачуваності судових рішень та утвердженню правової визначеності в державі.

Як зазначають вітчизняні дослідники, судовий прецедент складається з двох основних елементів [2, с. 14]. Зокрема, ratio decidendi – це центральна, обов'язкова частина судового рішення, яка формулює правову норму, встановлену судом під час розгляду справи. Саме вона становить ядро прецеденту, до якого зобов'язані звертатися інші суди у справах із подібними фактичними обставинами. У цьому контексті ratio decidendi є основою – платформою, на якій ґрунтується стабільність судової практики та формуються

нові правові конструкції. За відсутності чітко сформульованого й аргументованого *ratio decidendi* неможливо забезпечити послідовність у правозастосовній діяльності.

На відміну від *ratio decidendi*, *obiter dictum* не має обов'язкової юридичної сили, проте саме ця риса надає йому евристичної цінності. *Obiter dictum* виступає своєрідною лабораторією судового мислення, у межах якої формуються альтернативні правові гіпотези, додаткові аргументи та міркування, які можуть бути використані в подальшій судовій практиці. Часто саме з *obiter dictum* починається розвиток нових юридичних концепцій, що згодом знаходять відображення в обов'язковій частині судових рішень – у вигляді нового *ratio*.

В українській правовій системі поняття *obiter dictum* не закріплено нормативно, однак у судових актах наявні елементи, подібні за своєю природою, – додаткові міркування, загальні правові позиції, окремі думки, які не є вирішальними для конкретної справи, проте мають суттєвий вплив на правове осмислення. Зокрема, в рішеннях Конституційного Суду України окрема думка судді викладається у письмовій формі, додається до відповідного акта Суду та обов'язково оприлюднюється на офіційному вебсайті Конституційного Суду України. Стосовно її ролі у формуванні національної правової системи В. Гордовенко зазначає: «Окрема думка судді Конституційного Суду України сприяє розвитку доктрини публічного права, у тому числі конституційно-правової доктрини, а в конституційних провадженнях у справах за конституційними скаргами — й розвитку доктрини приватного права» [3, с. 17].

Автор також підкреслює, що окрема думка судді є джерелом наукового пізнання та творчого осмислення предмета конституційного провадження, що сприяє його відкритості та демократичності. Це свідчить про поступову

еволюцію українського права у напрямі доктринального осмислення ролі судових рішень у формуванні національного права.

Взаємодія між *ratio decidendi* та *obiter dictum* формує діалектичну синергію нормативного й ідеологічного рівнів побудови юридичної конструкції в англосаксонській правовій традиції. Такий симбіоз зумовлює еволюційний рух правотворчості: *ratio decidendi* забезпечує сталість і передбачуваність, тоді як *obiter dictum* – варіативність і чутливість до змін. У поєднанні вони створюють динамічне середовище, у якому юридичні конструкції проходять повний цикл – від концептуального зародження до нормативної легітимації.

Зокрема, *ratio decidendi* відіграє важливу роль у розвитку законодавства, слугуючи засобом уточнення та конкретизації диспозицій чинних правових норм. У процесі їх інтерпретації суд формує нові правові конструкції, які надають юридичним приписам визначеності й системності, яких могло бракувати на етапі первинного формулювання. Інакше кажучи, судова практика набуває нормогенерувального характеру, а судові тлумачення трансформуються у своєрідний акт правотворчості. Таким чином, *ratio decidendi* виступає каналом, через який відбувається кристалізація правової доктрини та наповнення абстрактних юридичних конструкцій конкретним змістом.

Що ж до правотворчого потенціалу *obiter dictum*, то суддя, висловлюючи позицію, яка не має вирішального значення для справи, водночас виконує не лише інтерпретаційну, а й концептуальну функцію. Він постає як суб'єкт доктринального дискурсу, здатний ініціювати нові підходи до праворозуміння. У такий спосіб *obiter dictum* відкриває можливість відображення суспільних трансформацій, які ще не знайшли відповідного закріплення в позитивному праві. Саме через цей елемент судового рішення в юридичному дискурсі акумулюється інноваційний потенціал, що згодом може бути реалізований у вигляді змін до законодавства або формування нових напрямів у правовій

доктрині. Таким чином, *obiter dictum* формує підґрунтя для апробації гіпотетичних моделей юридичних конструкцій.

Підсумовуючи викладене, варто наголосити, що *ratio decidendi* та *obiter dictum* як інструменти юридичної техніки відіграють ключову роль у моделюванні та еволюції правових конструкцій. Їх взаємодія дозволяє долати догматичну інерцію законодавства, адаптувати право до новітніх викликів і водночас зберігати необхідну правову стабільність в умовах динамічного соціального середовища.

Використана література

1. *Ratio Decidendi* або актуальність запровадження судового прецеденту. Інтерв'ю головного редактора юридичного журналу «Право України» доктора юридичних наук, професора, академіка НАПрН України Олександра Святоцького редакції газети «Голос України». *Голос України*. 29 жовтня 2019. URL: <https://www.golos.com.ua/article/323313> (дата звернення 23.04.2025).
2. Ніколенко Л.М. Щодо визначення судового прецеденту в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 27. Том 2. С. 11-15.
3. Гордовенко В. Окрема думка судді як творче осмислення предмета конституційного провадження. *Публічне право*. 2020. № 1 (37). С. 9-20.

Компанієць Анастасія Вікторівна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріус» Міністерства юстиції України

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ПРЕДМЕТІВ ТА ДОКУМЕНТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ СЛУЖБОВИХ ЗЛОЧИНІВ У ПОЛІЦІЇ

Ефективне розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності працівників поліції неможливе без належного проведення огляду предметів та документів. Тактичні особливості даної слідчої дії обумовлені специфікою об'єктів дослідження, статусом суб'єктів, причетних до злочину, а також необхідністю забезпечення достовірності та повноти фіксації доказової інформації. У зв'язку з цим огляд предметів та документів набуває важливого значення як засіб виявлення істотних обставин службового злочину та встановлення фактів, які підтверджують або спростовують вину конкретної особи.

Особливістю огляду у справах про службові злочини в поліції є необхідність врахування підвищеної обережності з метою запобігання знищенню або підробленню доказів. Адже працівники поліції, маючи професійні навички, можуть здійснювати протидію розслідуванню, ускладнюючи процес збирання доказів [7, с. 250]. З огляду на це важливо своєчасно ініціювати проведення огляду із забезпеченням належного процесуального оформлення ухвали слідчого судді у випадках, коли об'єкти знаходяться у володінні осіб, що мають спеціальний правовий статус.

При проведенні огляду предметів тактична мета полягає у виявленні об'єктів, що мають значення для кримінального провадження, і забезпеченні їх збереження у первісному вигляді. Тактика огляду має включати встановлення відповідності предметів даним, що містяться у супровідних документах, а також фіксацію ознак підробки, знищення, підміни чи пошкодження предметів. Зокрема, у випадках службових підроблень важливим завданням є виявлення

змін у структурі документів, виправлень тексту, ознак використання спеціальних технічних засобів для фальсифікації інформації.

Огляд документів вимагає дотримання певних правил: аналізу формальних реквізитів документа (дата складання, підпис, печатка, номер) та його змістовної частини (відповідність змісту фактичним обставинам справи) [2, с. 260]. Значну увагу необхідно приділяти технічним аспектам – визначенню засобів друку, способу нанесення тексту, ознакам механічного або хімічного втручання. Виявлення розбіжностей між офіційними даними і фактичним станом справ може свідчити про вчинення підроблення.

Тактика огляду передбачає також взаємодію слідчого із судовим експертом для попередньої оцінки виявлених об'єктів, що потребують спеціального дослідження [5]. Так, огляд документів може супроводжуватися викликом експерта-криміналіста для встановлення справжності підпису або автентичності документа до його вилучення для експертизи [3, с. 248]. У свою чергу, огляд технічних пристроїв, що використовуються у службовій діяльності (комп'ютерів, мобільних телефонів, носіїв інформації), має проводитися із залученням спеціаліста в галузі інформаційних технологій для недопущення втрати або зміни електронних доказів [1, с. 184].

Суттєве значення при проведенні огляду предметів і документів має правильне документування процесуальної дії. Фіксація ходу і результатів огляду здійснюється шляхом складання протоколу з обов'язковим відображенням усіх виявлених особливостей предмета чи документа, умов їх знаходження, ознак пошкодження або змін. До протоколу обов'язково додаються фототаблиці, відеозаписи, копії документів, що забезпечує надійність збереження доказової інформації [6].

Значна увага в тактиці огляду приділяється питанням забезпечення дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Зокрема, залучення понятих (у випадках, коли це передбачено законом),

вручення копії протоколу учасникам огляду, а також роз'яснення їхніх процесуальних прав сприяють додержанню принципу законності та недопущенню подальшого оскарження результатів огляду.

Таким чином, огляд предметів та документів при розслідуванні службових злочинів працівниками поліції вимагає від слідчого високого рівня професійної підготовки, уважності, дотримання тактичних прийомів і процесуальних гарантій. Успішне проведення цієї слідчої дії істотно впливає на якість розслідування та забезпечення справедливого притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Використана література

1. Коваленко А. В. Особливості тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналіста. *Вісник Національної академії правових наук України*, 2017. № 1. С. 182–191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varnyu_2017_1_19 (дата звернення: 12.04.2025).

2. Криміналістика : підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 4-те вид., перероб. і допов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 820 с.

3. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусєва, В. В. Кікінчук та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 22.04.2025).

5. Про затвердження Інструкції з організації діяльності підрозділів досудового розслідування Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 лип. 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text> (дата звернення: 22.04.2025).

6. Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції): наказ Генеральної прокуратури України від 27.08.2010 № N 51/401/649/471/23/125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10#Text> (дата звернення: 22.04.2025).

7. Пчеліна О. В. Тактичні особливості огляду документів під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 248–255. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_1_44 (дата звернення: 17.04.2025).

Новікова Марія Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

СОМАТИЧНІ ПРАВА У КОНТЕКСТІ ТРАНСГУМАНІСТИЧНОГО ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

У сучасному світі, який переживає стрімке оновлення філософських, біоетичних та правових парадигм, дедалі відчутнішим стає вплив трансгуманістичних ідей на структурування прав людини. Постіндустріальна доба, цифровізація, інтенсивний розвиток біоінженерії, нейротехнологій і штучного інтелекту змушують переосмислити основи антропоцентризму, на яких вибудовувалася класична концепція прав людини. Виникає новий підхід – соматоцентричний, в основі якого лежить цінність людського тіла, можливостей його зміни, покращення або трансформації за бажанням самої особи.

Сучасні досягнення науки і техніки спричиняють суттєві зміни в соціальній та правовій сферах. Попри суперечки навколо ідей технологічного

вдосконалення людини, вони набувають поширення та поступово оформлюються в трансгуманістичний світогляд, що ґрунтується на ідеї вдосконалення тіла, розуму й психіки за допомогою біотехнологій [1, с. 8]. Відтепер людина не лише суб'єкт, але й об'єкт цілеспрямованої технологічної модернізації, що породжує унікальні виклики для правової системи. Стає очевидним, що саме трансгуманістичні ідеї потребують нормативного осмислення в контексті забезпечення правового захисту новітніх форм самореалізації особи, її тілесної та когнітивної автономії, самоідентифікації та гідності.

Термін «трансгуманізм» був уперше введений біологом Джуліаном Хакслі у 1957 році, і з того часу цей напрямок еволюціонував у повноцінний міждисциплінарний рух, представлений, зокрема, організацією Humanity Plus. Згідно зі Статтею 1 Трансгуманістичної декларації, людство вже перебуває під суттєвим впливом науково-технологічного прогресу, який має бути використано для подолання когнітивних і фізичних обмежень, страждання, процесів старіння і навіть залежності від планети Земля [2]. У цьому контексті постає потреба у філософсько-правовому осмисленні так званих соматичних прав — новітнього правового явища, що перебуває на межі традиційного праворозуміння, етики, науки та філософії.

Під соматичними правами варто розуміти сукупність суб'єктивних прав людини на вільне розпорядження власним тілом, тілесністю, тілесною автономією, а також прав на втручання у фізичну природу людини — зокрема, шляхом зміни її структури, функцій, зовнішності або базових біологічних параметрів. У розширеному значенні соматичні права включають також право на тілесну ідентичність, тілесне самовизначення, зміну або відмову від традиційної статевої або біологічної ролі, а також реалізацію особистих практик тілесного модифікування (трансплантація, імплантація, нейромодифікація, біохакинг тощо) [3, с. 17]. У той же час ці права не виступають новим різновидом прав у

юридичному розумінні, скоріше вони результат еволюції традиційних немайнових прав, таких як право на життя, на здоров'я, недоторканність, свободу самовираження тощо. Їх філософський зміст чітко передається В.М. Вовком, який визначає їх як своєрідний протест «проти обезличувальної природи права в сучасному його вигляді, оскільки в позитивному праві зникає «особистість», поступаючись «особі». Соматичні права є правом особистості на своє тіло» [4, с. 70].

На думку засновника теорії соматичних прав, В.І. Крусса соматичні права включають в себе можливість особи самостійно розпоряджатися власним тілом, здійснювати його модернізацію, реконструкцію та модифікацію, в тому числі за допомогою технічних засобів чи медикаментозного впливу. В межах цієї концепції визнається право на смерть, зміну статі, використання психоактивних речовин, трансплантацію, штучне репродуктування, клонування і навіть віртуальне дублювання власного «я» в цифровій або іншій неметричній форм [3, с. 15].

Не дивлячись на спірний зміст соматичних прав, міжнародні документи вже частково віддзеркалюють нову парадигму, хоча й обережно. Зокрема, Загальна декларація про геном людини і права людини (1997), Декларація про генетичні дані (2003), а також Конвенція про права людини та біомедицину (1996) – це лише початкові кроки до правового осмислення трансгуманістичних викликів.

В Україні правове закріплення соматичних прав перебуває на етапі становлення. Більшість із них або прямо заборонені (наприклад, евтаназія, репродуктивне клонування), або залишаються неврегульованими (терапевтичне клонування, біомедичне моделювання). Інші, хоч і врегульовані (трансплантація, репродуктивні технології), страждають від неефективного правозастосування.

Таким чином, формування системи немайнових соматичних прав в умовах трансгуманістичного світогляду вимагає не лише розширення правового

інструментарію, а й концептуальної переоцінки того, що вважати людською ідентичністю, гідністю та тілесною автономією. Право має адаптуватися до нових викликів, не втрачаючи гуманістичного ядра, але розвиваючи його в контексті постлюдських можливостей.

Використана література

1. Улашкевич Л. А. Майбутнє прав людини через призму трансгуманізму. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 7–10.
2. Transhumanist Declaration. URL: <https://humanituplus.org/> (дата звернення 13.05.2025).
3. Здреник І. В. Концепція соматичних прав людини: теоретико-правові підходи до розуміння. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. С. 14–18.
4. Вовк В. М. Соматичні права як кластер юридичних гарантій «самовласності» в контексті трансгуманізму. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 2 (20). С. 68–72.

Ткаченко Анастасія Кирилівна – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Корогод Світлана Володимирівна – доктор філософії у галузі права, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ОБ’ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ

У кримінально-правовій науці надзвичайно важливим є як теоретичне, так і практичне усвідомлення сутності об’єктивної сторони складу

кримінального правопорушення. Під об'єктивною стороною слід розуміти сукупність ознак, визначених кримінальним законом, які відображають зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, що посягає на охоронювані кримінальним правом об'єкти [1].

У науковій літературі розрізняють об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення та об'єктивну сторону кримінального правопорушення. Зокрема, В.М. Кудрявцев підкреслював, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення – це сукупність фактичних обставин, які відображають процес суспільно небезпечного та протиправного посягання на охоронювані законом інтереси, розглянутий з його зовнішнього боку [2, с. 101-105].

Вважаємо, що об'єктивна сторона вчиненого суб'єктом кримінального правопорушення та об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення не є тотожними поняттями, а лише співвідносяться між собою як реальне явище і його юридичне узагальнення. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення відображає найтипівіші, суттєві та універсальні зовнішні ознаки, у той час як об'єктивна сторона самого кримінального правопорушення охоплює ширше коло фактичних обставин. Тому об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення за своїм змістом є вужчим поняттям порівняно з об'єктивною стороною вчиненого злочину, адже юридичне визначення завжди охоплює лише необхідний мінімум зовнішніх ознак, достатній для правильної правової кваліфікації діяння [2, с. 101-105].

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення являє собою сукупність ознак, передбачених кримінальним законодавством, які відображають зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, спрямованого на посягання на об'єкти кримінально-правової охорони, а також умови, за яких це посягання відбувається. У науці прийнято класифікувати ці ознаки, залежно від їх закріплення в диспозиціях статей Особливої частини Кримінального кодексу,

на дві категорії: обов'язкові та факультативні. До обов'язкових ознак належить діяння, яке може проявлятися як у формі дії, так і бездіяльності. До факультативних відносять суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і цими наслідками, а також обставини вчинення кримінального правопорушення, зокрема місце, час, обстановку, спосіб і засоби [3].

Лише вчинення суспільно небезпечного діяння, яке є зовнішнім виявом злочинної волі особи, утворює кримінальне правопорушення і створює підстави для притягнення до кримінальної відповідальності. Переконавання, ідеї, думки чи мрії, що не знаходять свого вираження у конкретній поведінці або вчинках, не можуть бути підставою для кримінального переслідування. Упродовж століть багато видатних гуманістів прагнули знайти об'єктивний критерій для оцінки людської поведінки, оскільки лише фактично проявлена дія дозволяє уникнути суб'єктивізму при визначенні мети та умислу особи [4].

Усі ознаки, що становлять об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, поділяються на обов'язкові та факультативні. Основною й незамінною ознакою, без якої не може існувати жоден злочин, є суспільно небезпечне діяння. Решта ознак – такі як суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, місце, час, спосіб, обстановка, знаряддя та засоби вчинення злочину – є факультативними. Водночас у ряді випадків, чітко визначених кримінальним законом, ці ознаки набувають обов'язкового значення. Наприклад, для кримінальних правопорушень із матеріальним складом обов'язковим елементом є настання суспільно небезпечних наслідків, а у кримінальних правопорушеннях, таких як крадіжка чи грабіж, спосіб вчинення – тобто таємно або відкрито – є необхідною характеристикою.

Використана література

1. Надоев А. А. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426 КК України. Держава та регіони. URL:

http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2021/12.pdf (дата звернення: 14.05.2025).

2. Ус. О. В. Кваліфікація злочину за ознаками об'єктивної сторони складу злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. URL:

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/33843/1/%D0%9A%D0%92%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%A4%D0%86%D0%9A%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF%20%D0%97%D0%9B%D0%9E%D0%A7%D0%98%D0%9D%D0%A3%20%D0%97%D0%90%20%D0%9E%D0%97%D0%9D%D0%90%D0%9A%D0%90%D0%9C%D0%98.pdf> (дата звернення: 10.05.2025).

3. Мошняга Л. В., Дідюк І. Л., Присяч Н. Д. Об'єктивна сторона злочинів проти конституційних основ Національної безпеки України: актуальні питання вдосконалення ознак. *Питання кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*. URL:

http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/4_2020/38.pdf (дата звернення: 12.05.2025).

4. Поняття та ознаки об'єктивної сторони складу злочину. *Lib Net*. URL: http://libnet.com/content/10738_Ponyattya_ta_oznaki_obektivnoi_storoni_sklady_zlochiny.html (дата звернення: 11.05.2025).

Степаненко Богдан Олександрович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Христова Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СПІВУЧАСНИКІВ ЗА ЧИННИМ КК УКРАЇНИ

Інститут співучасті є одним із найскладніших у кримінальному праві України, що обумовлено багатоаспектністю проблем кваліфікації діянь співучасників та визначення меж їхньої відповідальності. Особливо проблемним аспектом цього інституту є питання ексцесу співучасника, яке має важливе значення для правильної кримінально-правової оцінки поведінки осіб, що діють спільно при вчиненні кримінального правопорушення. Актуальність дослідження особливостей відповідальності співучасників при ексцесі зумовлена не лише теоретичним інтересом, але й практичною необхідністю вдосконалення правозастосовної практики в сучасних умовах.

Ексцес співучасника – це вихід співучасника за межі попередньої домовленості, що відображає самостійний характер його діяльності при вчиненні кримінального правопорушення. Відповідно до ч. 5 ст. 29 Кримінального кодексу України (далі – КК України), «співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом» [1]. Це положення закріплює важливий принцип суб'єктивного ставлення у вину, згідно з яким особа може нести відповідальність лише за те, що охоплювалося її умислом.

При ексцесі виконавця інші співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом. Це положення відображає суб'єктивний принцип відповідальності за співучасть у кримінальному правопорушенні. Верховний Суд України у постанові Пленуму від 23.12.2005 № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» зазначив, що «кваліфікуючи діяння конкретних співучасників злочину, суди повинні керуватися положеннями, що передбачені статтями 27 і

30 КК, а також враховувати, що такі діяння кваліфікуються залежно від спрямованості умислу співучасників згідно з тими статтями Особливої частини КК, які передбачають злочини, вчинені виконавцем» [2].

У проєкті нового Кримінального кодексу України питанню ексцесу співучасника приділено окрему увагу. Стаття 2.7.7 проєкту детальніше регламентує це питання порівняно з чинним КК України. Відповідно до цієї статті: «1. Співучасник не підлягає кримінальній відповідальності за кримінальне правопорушення, вчинене іншим співучасником, якщо воно не охоплювалося умислом першого співучасника. 2. При ексцесі співучасника інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за готування до того кримінального правопорушення або за замах на те кримінальне правопорушення, яке охоплювалось їхнім умислом. 3. При ексцесі однієї особи з двох, що діяли спільно без попередньої змови як співвиконавці (частина 2 статті 2.7.2 цього Кодексу), яка вчинила більш тяжке кримінальне правопорушення, друга особа підлягає кримінальній відповідальності за фактично вчинене нею кримінальне правопорушення» [5].

Проєкт нового КК України більш детально регулює питання відповідальності співучасників при ексцесі, зокрема: чітко визначає, що співучасник не відповідає за діяння, яке не охоплювалось його умислом; встановлює, що при ексцесі інші співучасники відповідають за готування або замах на те кримінальне правопорушення, яке охоплювалось їхнім умислом; окремо регулює випадки ексцесу при співвиконавстві без попередньої змови.

Порівнюючи регулювання ексцесу співучасника у чинному КК України та проєкті нового КК України, можна виділити такі основні відмінності: проєкт нового КК містить більш детальне регулювання відповідальності при ексцесі співучасника, що має сприяти більш чіткій диференціації відповідальності; у проєкті чітко визначено, що при ексцесі інші співучасники відповідають за готування або замах на те кримінальне правопорушення, яке охоплювалось

їхнім умислом, що відсутнє у чинному КК; проєкт окремо регулює випадки ексцесу при співвиконавстві без попередньої змови, тоді як чинний КК України не містить такого положення.

Як зазначає Р.С. Орловський, «питання про межі відповідальності співучасників при ексцесі виконавця має важливе значення для дотримання принципу суб'єктивного ставлення у вину та індивідуалізації кримінальної відповідальності» [3, с. 203]. У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» зазначено, що «при призначенні покарання кожному зі співучасників суд повинен урахувати характер та ступінь його участі у вчиненні злочину» [4], що також має важливе значення при вирішенні питань відповідальності при ексцесі співучасника.

Інститут ексцесу співучасника є важливим елементом регулювання відповідальності за співучасть у кримінальному правопорушенні. Чинний КК України встановлює принцип, відповідно до якого співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинені виконавцем, якщо вони не охоплювалися їхнім умислом. Проєкт нового КК України розвиває та деталізує це положення, встановлюючи більш чіткі межі відповідальності співучасників при ексцесі. Удосконалення законодавчого регулювання ексцесу співучасника у проєкті нового КК України спрямоване на забезпечення принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності та справедливого призначення покарання кожному із співучасників, залежно від характеру та ступеня його участі у вчиненні кримінального правопорушення. Це має сприяти більш ефективній протидії груповій злочинності та удосконаленню правозастосовної практики у цій сфері.

Використана література

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 09.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.05.2025).
2. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text> (дата звернення: 12.05.2025).
3. Орловський Р. С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України : монографія. Харків : Право, 2019. 624 с.
4. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text> (дата звернення: 12.05.2025).
5. Текст проєкту КК України станом на 05.01.2023. Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/05/kontrolnyj-proyekt-kk-05-01-2023.pdf> (дата звернення: 12.05.2025).

Піскун Віктор Вадимович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Христова Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ВПЛИВ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ДІЯННЯ НА ОЦІНКУ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ: ПРОБЛЕМИ Й НЕОБХІДНІСТЬ ЄДИНОГО ПІДХОДУ

Крайня необхідність – важливий інститут кримінального права, що забезпечує баланс між захистом інтересів особи, суспільства та держави. Крайня необхідність – одна з обставин, що виключає злочинність діяння. Сенс крайньої необхідності полягає у вчиненні дії, спрямованої на усунення небезпеки, яка безпосередньо загрожує особі, іншим людям, суспільству чи державі. Одним із найбільш спірних елементів оцінки крайньої необхідності залишається визначення ступеня суспільної небезпеки діяння, яке вчинене задля відвернення шкоди. Дискусійними також залишаються межі застосування крайньої необхідності, зокрема оцінка суспільної небезпеки діяння, що вчинене з метою запобігання більшій шкоді.

Суспільна небезпека – це властивість діяння, що створює реальну загрозу соціальним цінностям, охоронюваним кримінальним законодавством. Тобто це той рівень потенційної шкоди, яку діяння може спричинити суспільним відносинам, а завдання шкоди є єдиним і крайнім заходом для усунення загрози. Цей критерій і є вирішальним у визначенні діяння як кримінально карного. Бо у разі рівності між завданою та відверненою шкодою, крайня необхідність відсутня. Суспільна небезпека у контексті крайньої необхідності є об'єктивною якістю та порівняльним мірилом між шкодою, заподіяною і шкодою відвернутою [4, С.14]. Ключовим питанням в цьому випадку залишається наступне: чи є допустимим заподіяння суспільно небезпечної шкоди, якщо вона менша за ту, якої вдалося уникнути?

Відповідно до ст. 39 Кримінального кодексу України, не є кримінальним правопорушенням заподіяння шкоди у стані крайньої необхідності, якщо ця шкода є меншою за ту, якої вдалося уникнути. Також суттєвою умовою є

відсутність інших засобів захисту і необхідність заподіяти шкоду для врятування важливіших цінностей. Ст. 39 також передбачає, що особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності якщо, перебуваючи в стані крайньої необхідності, вона навмисно завдала шкоду охоронюваним законом інтересам і ця шкода є значнішою, ніж та, яку вдалося відвернути [1, с. 59-60]. З огляду на це, вкрай важливо дотримуватися принципу пропорційності – співвідношення між шкодою від дії і шкодою, яку було попереджено.

Ключовими елементами інституту крайньої необхідності є:

- 1) Безпосередня небезпека, яка не могла бути усунена іншими засобами.
- 2) Відсутність перевищення меж крайньої необхідності.
- 3) Пропорційність шкоди: заподіяна шкода має бути меншою за ту, що загрожувала.

Практика правозастосування на сьогодні все ще не має уніфікованих критеріїв. Це призводить до неоднакової кваліфікації однакових за суттю ситуацій.

Судова практика демонструє неоднорідний підхід до оцінки суспільної небезпеки в межах крайньої необхідності: в одних випадках суди визнають дії правомірними, зважаючи на гуманітарний контекст. В інших – особу можуть притягнути до відповідальності за формальне порушення закону, ігноруючи мотив порятунку. З цього приводу розглянемо приклад:

Так, наприклад, відповідно до матеріалів справи № 541/1511/22 чоловік, не заперечуючи факту вживання алкогольних напоїв та керування після цього транспортним засобом, вказував на те, що діяв в стані крайньої необхідності, оскільки змушений був їхати на прохання знайомої до її невиліковно хворої матері, яка потребувала невідкладної допомоги та їй необхідно було зробити ін'єкцію для відновлення артеріального тиску, що змусило його під час комендантської години керувати автомобілем в стані сп'яніння пояснюючи, що

швидка допомога не буде здійснювати такий виїзд та навіть після її приїзду, остання не в змозі буде відкрити їм входні двері внаслідок своєї хвороби. Суд визнав дії такими, що були вчинені у стані крайньої необхідності, оскільки своїми діями він відвертав настання більшої можливої шкоди (в даному випадку ймовірної смерті) життю та здоров'ю престарілої тяжкохворої особи аніж суспільна небезпека від порушення Правил дорожнього руху України, з огляду на виявлений у нього стан алкогольного сп'яніння, про перебування в якому, як і про стан крайньої необхідності він повідомив відразу після зупинки поліцейськими [2].

Проте у ході судового розгляду по справі № 214/4861/18 щодо спричинення особі легких тілесних ушкоджень внаслідок начебто відвернення шкоди для здоров'я малолітнього у зв'язку з неможливістю усунути небезпеку іншим способом висновок про нанесення удару для усунення небезпеки для малолітнього не підтвердився, оскільки судом було встановлено, що в момент нанесення удару він ця особа вже відійшла від малолітнього [3].

Все це наразі свідчить про все ще відсутність єдиного стандарту оцінки. І вкотре висуває проблему чіткого розмежування меж крайньої необхідності щодо нематеріальних об'єктів, а також життя і здоров'я людини. Зазвичай «межа крайньої необхідності» стосується: загрози, від якої захищається більш важливе благо; переліку об'єктів, які охороняються правом; юридичних наслідків завдання шкоди в такому стані. Вважаємо, що головною проблемою, яку має враховувати законодавча норма, є визначення межі допустимості завдання шкоди рівнозначного характеру, коли об'єктом є життя чи здоров'я людини. А це питання досі не має однозначного вирішення. У житті можуть виникати ситуації, коли людина опиняється в безвихідному становищі. Чи можна вважати допустимими дії та бездіяльність у випадках, коли існує ризик неминучої загибелі людей, що перебувають у критичному становищі, і виникає необхідність вчинити дії, що можуть призвести до смерті однієї чи кількох осіб

для порятунку життя інших? І чи можуть подібні дії, що призвели до смерті людини, бути піддані покаранню, і чи повинна особа нести відповідальність на загальних підставах? Коливання та невизначеність правової норми породжують юридичні розбіжності та підривають довіру до правозастосування. Основна ж причина цієї проблеми – відсутність чітких законодавчих та методичних критеріїв оцінки «меншої» шкоди та відсутність єдиної позиції.

У науковій літературі також відсутня єдина думка щодо визначення «меншої шкоди». Одні автори акцентують увагу на фактичній шкоді, інші – на потенційній небезпеці. Так, наприклад, Петрунь І. О. вважає, що слід орієнтуватися не тільки на об'єктивні наслідки, а й на інтенсивність небезпек, а Грошевий Ю.М. наполягає на необхідності чіткої методики зіставлення шкоди, особливо у випадках, що стосуються майнових і немайнових благ. Деякі вчені пропонують враховувати суб'єктивний аспект – стан особи в момент прийняття рішення. Наприклад, Ткачук О. П. підкреслює важливість врахування морально-психологічного стану особи в момент прийняття рішення [6].

З огляду на це вважаємо за необхідне актуалізувати питання впровадження єдиної стандартної методики оцінювання суспільної небезпеки і крайньої необхідності, що стане запорукою єдиної правозастосовної практики і підвищення довіри до вітчизняного законодавства. На сьогоднішній день оцінка суспільної небезпеки діяння в контексті крайньої необхідності залишається складною й суперечливою. Відсутність єдиного підходу призводить до нестабільності в правозастосуванні. Нодностайне тлумачення категорії суспільної небезпеки призводить до ризику суб'єктивізму та судових помилок.

Таким чином, інститут крайньої необхідності відіграє важливу роль у забезпеченні гуманності та справедливості кримінального права. Формування чітких методологічних основ дозволить не лише уніфікувати практику, а й гарантувати справедливість у кожному конкретному випадку. Проте неоднозначне тлумачення категорії суспільної небезпеки призводить до ризику

суб'єктивізму та судових помилок. Впровадження чітких орієнтирів, уніфікація практики й належне навчання фахівців забезпечить ефективне й справедливе застосування цього інституту.

Використана література

1. Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар станом на 02.09.2020 р. : відповідає офіційному тексту / за заг. ред. І. М. Копотуна. Київ : Професіонал, 2020. 861 с.
2. Справа № 541/1511/22 Миргородський міськрайонний суд Полтавської області від 08 серпня 2022 р. Єдиний державний реєстр судових рішень : Державне підприємство «Інформаційні судові системи»: веб-сайт. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113267770> (дата звернення: 15.05.2025).
3. Ухвала суду від 05.02.2020 по справі № 214/4861/18 Саксаганський районний суд м. Кривого Рогу : Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87438665> (дата звернення: 15.05.2025).
4. Харітонов С., Панов М. Суспільна небезпечність діяння – фундаментальна ознака поняття «кримінальне правопорушення». *Юридична Україна*. 2019. № 10. С. 13–19.
5. Якімець Т. І . Крайня необхідність за кримінальним правом України : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2008. URL: <https://crimpravo.com/wp-content/uploads/2017/01/YAkimets-T.I.-Krajnya-neobhidnist-za-kriminalnim-pravom-Ukrayini.pdf> (дата звернення: 15.05.2025).
6. Якімець, Т. І. Розвиток інституту крайньої необхідності в українському кримінальному праві. *Право*. 2007. № 9. С. 113–117.

Різванов Владислав Сергійович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Корогод Світлана Володимирівна – доктор філософії у галузі права, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ОБ’ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЗНАЧЕННЯ. СПІВВІДНОШЕННЯ З ПРЕДМЕТОМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Об’єкт кримінального правопорушення є однією з найважливіших категорій у сфері кримінального права, оскільки саме через це поняття визначається, на що спрямоване діяння правопорушника та яка шкода або загроза завдати її об’єкту правопорушення. Його розуміння критично важливе для належної правової оцінки кримінального протиправного діяння та правильного визначення його суспільної небезпечності. Ключове значення об’єкта полягає в тому, що саме через нього можна класифікувати кримінальне правопорушення, оскільки він відповідає на питання про те, які соціальні відносини або блага порушуються чи піддаються загрозі в результаті правопорушення. Це дозволяє не лише правильно класифікувати діяння, але й визначити ступінь його тяжкості.

Визначення об’єкта кримінального правопорушення має фундаментальне значення для теорії кримінального права, оскільки через нього встановлюється, на які саме суспільні відносини спрямоване посягання. Об’єкт є системоутворюючим елементом складу кримінального правопорушення, що дозволяє провести його класифікацію за родовими, видовими та безпосередніми ознаками. Саме виявлення характеру посягання на певні блага чи інтереси

суспільства дає змогу визначити рівень суспільної небезпечності діяння та місце відповідної норми у системі кримінального законодавства [1, с. 276].

З теоретичного погляду, об'єкт кримінального правопорушення розглядається як система охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, які порушуються або яким завдається шкода внаслідок злочинного діяння. Залежно від рівня узагальнення виділяють загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти. Така класифікація забезпечує системність підходу до розуміння структури правопорушення та дозволяє вибудувати логічну ієрархію охоронюваних благ.

Об'єкт кримінального правопорушення можна визначити як ті суспільні відносини, що охороняються законом і на які спрямоване конкретне правопорушення. Мова йде про все те, що забезпечує нормальне функціонування суспільства та є важливим для підтримки правопорядку та стабільності в ньому. Це можуть бути такі соціально значущі блага, як життя, здоров'я особи, власність, громадський порядок, права і свободи людини, а також довкілля. Вони є основою для побудови юридичних норм і визначають, що саме має охоронятися від правопорушень у суспільстві [2].

Значення об'єкта кримінального правопорушення полягає в тому, що його визначення є передумовою для побудови кримінально-правової норми, її змісту та спрямованості. Правильне встановлення об'єкта дозволяє на доктринальному рівні вирізнити кримінальне правопорушення з-поміж інших правопорушень, провести його кваліфікацію та надати відповідну кримінально-правову оцінку.

Однією з важливих особливостей об'єкта кримінального правопорушення є його класифікація за різними критеріями. За родом охоронюваних відносин, об'єкти можна поділити на групи або види. Це може бути група суспільних відносин, наприклад, відносини власності, які охороняються нормами кримінального права. Кримінальні правопорушення, спрямовані на порушення

цих відносин, мають специфічні об'єкти, на яких вони фокусуються, як-от кримінальні правопорушення проти життя, здоров'я, власності тощо. Це дозволяє систематизувати кримінальні правопорушення та розподілити їх по певних категоріях в залежності від того, що саме охороняється [4, с. 207].

Безпосередній об'єкт, є більш конкретним і відображає специфіку кожного окремого кримінального правопорушення. Наприклад, у випадку вбивства об'єктом є саме життя тієї особи, яку вбили. Це важливий момент, оскільки конкретизація об'єкта дозволяє точніше оцінити, на що саме посягає правопорушник, і забезпечує точнішу кваліфікацію діяння. Кожне кримінальне правопорушення має свій безпосередній об'єкт, що визначає його сутність і відрізняє його від інших правопорушень [3, с. 94].

Законодавець також виокремлює основний і додатковий об'єкти. Основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення це ті суспільні відносини, які є пріоритетними для кримінально-правової охорони. Це відносини, які прямо сприяють підтримці суспільного порядку та забезпечують нормальне функціонування суспільства. У той час, як додатковий об'єкт є суспільними відносинами, які можуть бути порушені при вчиненні кримінального правопорушення, однак не є основними. Вони додаються до основного об'єкта в разі, коли діяння спричиняє шкоду або загрожує заподіянням такої іншим сферам суспільних відносин.

Окреме місце у теоретичному аналізі займає співвідношення об'єкта та предмета кримінального правопорушення. Якщо об'єкт – це соціальні відносини, на охорону яких спрямована норма кримінального права, то предмет – це ті матеріальні або нематеріальні елементи, які виступають зовнішнім виявом або засобом реалізації посягання. Предмет не є обов'язковим елементом складу кожного кримінального правопорушення, однак у тих випадках, коли він наявний, його правильне тлумачення сприяє точнішому визначенню суті діяння та меж посягання на відповідний об'єкт [3, с. 96].

Отже, об'єкт кримінального правопорушення є ключовим теоретичним поняттям, що визначає спрямованість злочинного посягання, його суспільну небезпечність і місце в системі кримінального права. Його класифікація на загальний, родовий, видовий і безпосередній рівні дозволяє систематизувати правопорушення та чітко визначити, які саме суспільні відносини підлягають охороні. Співвідношення об'єкта з предметом правопорушення сприяє точному розумінню змісту посягання, що має вирішальне значення для правильної кваліфікації діяння та ефективного правозастосування.

Використана література

1. Грищук В. К. Кримінальне право України: загальна частина. Вид. 2-ге. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2019. 665 с.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.05.2025).
3. Павленко Т. А. Об'єкт злочину в доктрині кримінального права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. С. 92–102.
4. Тацій В. Я., Пономаренко Ю. А. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2022. Вип. 2(18). С. 207–210. URL: <https://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/16096>

Різванова Ксенія Євгенівна – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Чорна Аліна Геннадіївна – старший викладач кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ЗАКОН ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, СИСТЕМА

Закон про кримінальну відповідальність – це базовий нормативно-правовий акт, який визначає загальні засади кримінального права України та є основою для притягнення осіб до відповідальності за вчинення кримінально караних діянь. У сучасному правопорядку саме цей закон виступає гарантією захисту фундаментальних цінностей суспільства, таких як життя, здоров'я, свобода, власність, публічна безпека, суспільний лад та правова система в цілому. У вітчизняній правовій системі таким законом є Кримінальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 року.

Кримінальний закон України містить системно пов'язані між собою юридичні норми, які умовно поділяються на дві великі групи. Перша група норм формує загальні положення кримінального законодавства, які ґрунтуються на Конституції України, нормах міжнародного права, а також на принципах гуманізму, справедливості, індивідуалізації відповідальності. Ці положення визначають підстави притягнення особи до кримінальної відповідальності, принципи її реалізації, межі дії кримінального закону в часі, просторі та за колом осіб [1, с. 8].

Друга група норм конкретизує, які саме діяння є суспільно небезпечними, тобто кримінальними правопорушеннями, і яке покарання або інші заходи кримінально-правового характеру передбачаються за їх вчинення. Окрім того, закон також містить підстави для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, що забезпечує гуманітарно-правовий баланс між інтересами суспільства і особи. Конституційна основа. Закон базується на положеннях Конституції України, яка гарантує верховенство права, права і свободи людини, і визначає принципи кримінального судочинства. Крім того, він враховує

загальновизнані норми міжнародного права, зокрема стандарти Ради Європи та ООН у сфері захисту прав людини [2, с. 75].

Прийняття законодавчим органом. Кримінальний закон приймається виключно Верховною Радою України – єдиним органом законодавчої влади. Це гарантує демократичну легітимність та стабільність його норм. Закон містить юридичні норми, які регулюють як загальні засади кримінальної відповідальності, так і конкретні правопорушення та покарання за них [3, с. 41]. Ця єдність забезпечує узгодженість і системність кримінального законодавства. Закон визначає, які саме суспільно небезпечні діяння визнаються кримінальними правопорушеннями (злочинами), тим самим обмежуючи втручання держави у сферу прав особи лише у випадках найтяжчих порушень. Кримінальний закон виконує не лише каральну функцію, а й має значний профілактичний потенціал. Його дія спрямована на запобігання вчиненню нових правопорушень як з боку засуджених, так і з боку інших осіб через страх перед покаранням [4, с. 58].

Кримінальний закон має надзвичайне значення для функціонування всієї системи кримінальної юстиції. Він виступає основним юридичним механізмом:

- Захисту суспільних цінностей. Закон спрямований на охорону життя, здоров'я, гідності, безпеки громадян, суспільного порядку, власності та інтересів держави від кримінальних посягань.
- Регламентації відповідальності. Лише кримінальний закон містить правові підстави для визначення того, які діяння є злочинними, а також закріплює види покарань, підстави для звільнення від відповідальності чи покарання, особливості застосування покарань до окремих категорій осіб (неповнолітні, службові особи тощо).
- Реалізації загальнонаціональної політики у сфері безпеки та правосуддя. Кримінальний закон є інструментом реалізації політики держави щодо протидії злочинності, захисту правопорядку,

встановлення соціальної справедливості та запобігання кримінальним проявам у суспільстві.

Таким чином, закон про кримінальну відповідальність є не лише збіркою норм, що регулюють кримінально-правові відносини, а й важливою складовою демократичної держави, що забезпечує справедливий баланс між правами особи, суспільним інтересом та безпекою держави. Його ефективне застосування сприяє зміцненню правопорядку, правової державності й утвердженню принципу невідворотності покарання за кримінальні правопорушення. В умовах трансформації суспільства, зростання новітніх форм злочинності, особливо у сфері інформаційних технологій та міжнародної безпеки, закон про кримінальну відповідальність потребує постійного оновлення, гармонізації з міжнародним правом і посилення його превентивного потенціалу. Подальший розвиток кримінального законодавства має ґрунтуватися на поєднанні правових традицій, актуальних викликів сучасності та принципів гуманізму, справедливості й верховенства права.

Використана література

1. Бабікова, О., І. Федоренко. Співвідношення окремих положень кримінального закону з принципами права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 3.83. С. 24–30.
2. Кедик В. Поняття та види принципів чинності закону України про кримінальну відповідальність у просторі. *Юридичний вісник*. 2022. С. 76–84.
3. Кісілюк Е. М. Кримінальна відповідальність за правопорушення у сфері релігії. *Академічні візії*. 2025. С. 86.
4. Харченко В. Б. Застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією: заборонено чи все ж таки допустиме? 2022. С. 86.

Солод Вадим Сергійович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Серафимова Олена Миколаївна – викладач кафедри мовної підготовки, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

МОДЕЛЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІЦІЇ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ, ЯК ПРИКЛАД ПОКРАЩЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУР

Поліція Великої Британії є однією з найстаріших інституцій правоохоронної системи у світі, яка характеризується високим рівнем децентралізації, демократичним контролем та ефективною організаційною структурою. Вона функціонує за принципом невторчання у політичні процеси та дотримується моделі «поліції згоди» (policing by consent), що передбачає, що легітимність дій поліції забезпечується **довірою** громадськості та **добровільним** підпорядкуванням законності [1, с. 74].

Поліція Великої Британії вирізняється унікальною, децентралізованою моделлю організації, що забезпечує її гнучкість, оперативну незалежність та адаптивність до потреб конкретних регіонів.

На відміну від континентальних систем континентальної Європи, де превалюють централізовані структури, британська поліцейська система побудована на основі територіального принципу. *Кожна* з 43 поліцейських сил Англії та Уельсу, а також окремі поліцейські служби Шотландії (Police Scotland), Північної Ірландії (Police Service of Northern Ireland) і Лондона (Metropolitan Police та City of London Police) функціонують як незалежні адміністративно-оперативні одиниці зі своїм керівництвом, бюджетом і відповідальністю перед суспільством [1, с. 112].

Юридичну основу діяльності поліції становить Закон про поліцію 1996 року (Police Act 1996), який визначає структуру, повноваження, механізми нагляду та взаємодії між державними органами та поліцейськими силами. Згідно з цим актом, керівником кожної поліцейської служби є головний констебль (Chief Constable), який має автономні повноваження в межах своєї юрисдикції та не підпорядковується безпосередньо центральній виконавчій владі. При цьому на рівні стратегічного керівництва поліція співпрацює з Міністерством внутрішніх справ Великої Британії, але саме Міністерство не втручається в щоденну оперативну діяльність поліцейських сил [2, с. 136].

Контроль за діяльністю поліції з боку громадськості здійснюють обрані на виборах Поліцейські та кримінальні комісари (Police and Crime Commissioners), які формують пріоритети поліцейської політики, затверджують бюджети та слідкують за дотриманням стандартів професійної поведінки. У Шотландії та Північній Ірландії функціонують аналогічні органи – Policing Boards, які забезпечують дотримання принципу підзвітності та прозорості роботи правоохоронців [3, с. 88].

Особливої уваги заслуговує роль Національної ради начальників поліції (National Police Chiefs' Council – NPCC), що координує співпрацю між усіма територіальними силами, сприяє уніфікації стандартів дій, організовує спільні операції та розробляє стратегії на загальнодержавному рівні. У взаємодії з Коледжем поліції (College of Policing), що виступає провідною науково-методичною та освітньою інституцією, NPCC забезпечує підвищення кваліфікації працівників поліції, запровадження сучасних стандартів поліцейської етики та впровадження інновацій у професійну підготовку кадрів [4, с. 144].

Поліція Великої Британії також має інституційно визначені спеціалізовані підрозділи, зокрема у сфері протидії тероризму, кіберзлочинності, фінансових правопорушень, боротьби з насильством у сім'ї

та злочинами на ґрунті ненависті. До прикладу, Об'єднаний антитерористичний центр (Counter Terrorism Policing Network) функціонує як міжрегіональна структура, яка координує дії поліції, спецслужб та органів прокурорського нагляду задля запобігання злочинам екстремістського характеру [5, с. 153].

Значну роль у формуванні ефективної поліцейської системи відіграє правова культура та рівень громадської довіри. Британська модель базується на доктрині «служіння суспільству» (policing by consent), що означає: поліція здійснює свої функції за підтримки громадян, а не виключно через правовий примус. Такий підхід забезпечує високий рівень легітимності дій поліції, а також стимулює її відкритість до нових форм комунікації з населенням, включаючи цифрові платформи, онлайн-консультації та громадські форуми [2, с. 142].

Загалом, децентралізована структура, високий рівень професійної автономії, прозорі механізми громадського контролю та орієнтація на суспільне партнерство роблять британську поліцейську модель зразком ефективного правоохоронного управління в умовах правової держави. Її аналіз становить особливу цінність для порівняльного правознавства та є основою для розробки рекомендацій щодо реформування національних систем поліції, зокрема в Україні.

Формально поліція діє під контролем Міністерства внутрішніх справ, однак у практичному вимірі місцеві поліцейські сили мають значну оперативну автономію. **Ключову роль** у нагляді за поліцією відіграють Поліцейські та кримінальні комісари (Police and Crime Commissioners – PCCs), які обираються населенням та мають повноваження визначати стратегічні напрями діяльності поліції, розподіляти бюджети, контролювати виконання завдань та реагувати на запити громади [2, с. 104].

Суттєвою рисою британської поліцейської системи є її поділ на територіальні поліційні служби (наприклад, Мерсісайдська, Манчестерська,

Лондонська тощо) та спеціалізовані структури, зокрема Лондонська міська поліція (City of London Police), яка охоплює фінансовий центр країни, та Столична поліція (Metropolitan Police Service), відповідальна за Велику частину Лондона. *Окремо* функціонують сили поліції Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії, що діють згідно з власними правовими актами та адміністративною практикою, забезпечуючи водночас уніфіковані стандарти професійної етики та підготовки [3, с. 132].

Завдяки значному розвитку криміналістичних та розвідувальних підрозділів, британська поліція має ефективні інструменти для попередження тероризму, боротьби з організованою злочинністю та кіберзлочинністю. У структурі Столичної поліції функціонує підрозділ протидії тероризму (Counter Terrorism Command), який співпрацює з MI5 та іншими спецслужбами, що сприяє підвищенню рівня національної безпеки без дублювання функцій [4, с. 188].

Особливу увагу в системі британської поліції приділено внутрішньому контролю, запобіганню порушенням службової дисципліни та реагуванню на скарги громадян. З цією метою функціонує Незалежна служба з питань поведінки поліції (Independent Office for Police Conduct), яка має процесуальні повноваження проводити розслідування дій працівників поліції, що свідчить про впровадження ефективного механізму підзвітності [5, с. 189].

Підготовка поліцейських кадрів в Англії базується на сучасних моделях вищої освіти у сфері правозастосування, що передбачає поєднання теоретичної підготовки та практичного стажування. У 2020 році було введено нову систему підготовки поліцейських – Policing Education Qualifications Framework (PEQF), яка передбачає здобуття вищої освіти за фахом перед початком служби або під час неї [1, с. 77].

Таким чином, поліція Великої Британії є прикладом ефективної правової інституції, побудованої на засадах демократичного управління, правової визначеності, незалежності та відповідальності перед суспільством.

Її модель може слугувати орієнтиром для вдосконалення національних правоохоронних структур, *зокрема* у сфері децентралізації, громадського нагляду та професійної підготовки кадрів.

Використана література

1. Біленчук П. Д., Бандурка О. М., Швець М. Ю. Поліція зарубіжних країн: організація і діяльність. Київ : Центр учбової літератури, 2023. 312 с.
2. Лукашевич М. П. Правоохоронні органи зарубіжних країн: організаційно-правові засади. Львів : Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2022. 248 с.
3. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. К. : Юрінком Інтер, 2023. 416 с.
4. Ковалів М. В. Міжнародна поліцейська діяльність: організація та правове забезпечення. Одеса : Фенікс, 2021. 284 с.
5. Кузьменко О. В. Поліція в системі органів публічної влади: зарубіжний досвід. Харків : Право, 2022. 198 с.

Чепік Артем Максимович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Христова Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

**ОРГАНІЗАТОР КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ**

Інститут співучасті є одним із найскладніших у кримінальному праві України, особливо коли йдеться про розмежування ролей співучасників та визначення меж їхньої відповідальності. Серед усіх видів співучасників особливе місце посідає організатор кримінального правопорушення, який згідно зі ст. 27 КК України визнається найбільш небезпечним видом співучасника. Актуальність дослідження ролі та відповідальності організатора кримінального правопорушення зумовлена не лише теоретичним інтересом, але й практичною необхідністю вдосконалення правозастосовної практики в умовах зростання організованої злочинності.

Питання визначення ролі організатора кримінального правопорушення та його відповідальності має важливе значення з огляду на зростання кількості організованих форм кримінально протиправних угруповань, особливо в контексті транснаціональних кримінальних правопорушеньних угруповань. Необхідність чіткого розмежування функцій організатора від інших співучасників та визначення меж його кримінальної відповідальності обумовлює актуальність дослідження цієї теми.

Відповідно до ч. 3 ст. 27 КК України, «організатором є особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення або керувала його підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи кримінальне правопорушенняну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або кримінально-протиправної організації» [1]. Таким чином, законодавець виділяє декілька форм діяльності організатора, кожна з яких має свої особливості.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення ролі організатора кримінального правопорушення. Так, за твердженням О.В. Околіта, «організатор забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків та принципів

взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної кримінально-протиправної діяльності» [2, с. 361].

Важливим аспектом кримінально-правової характеристики організатора є питання його відповідальності. Відповідно до ч. 1 ст. 30 КК України, «організатор підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене ним, з посиланням на частину третю статті 27 цього Кодексу» [1]. Це положення відображає загальний принцип відповідальності співучасників, проте має свої особливості щодо організатора.

У судовій практиці виникають труднощі при кваліфікації дій організатора, особливо коли він одночасно виконує функції інших співучасників. Верховний Суд у своїй постанові від 21.01.2021 у справі № 754/7061/15 зазначив, що «при кваліфікації дій організатора необхідно враховувати весь обсяг його діяльності та конкретні функції, які він виконував» [3].

Окремої уваги заслуговує питання відповідальності організатора за ексцес виконавця. Згідно зі ст. 31 КК України, співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинені виконавцем, якщо вони не охоплювалися їхнім умислом. Проте на практиці виникають складнощі у встановленні меж умислу організатора та його відповідальності за непередбачені наслідки.

У контексті реформування кримінального законодавства України доцільно звернути увагу на підхід до визначення ролі та відповідальності організатора в проєкті нового КК України. Так, у ст. 2.7.3 проєкту передбачено, що «організатором є особа, яка: а) керувала вчиненням кримінального правопорушення, або б) утворила організовану групу чи кримінально-протиправну організацію, або в) керувала організованою групою чи кримінально-протиправною організацією, або г) забезпечувала фінансування організованої групи чи кримінально-протиправної організації, або д)

організовувала приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи» [4].

Аналіз наукових підходів та судової практики щодо ролі та відповідальності організатора кримінального правопорушення свідчить про необхідність удосконалення законодавчого регулювання цього питання. Вважаємо за доцільне розширити визначення організатора у ст. 27 КК України, конкретизувавши форми організаційної діяльності та критерії її відмежування від інших видів співучасті.

Також важливим є вдосконалення правил кваліфікації дій організатора, особливо у випадках, коли він одночасно виконує функції інших співучасників. Це сприятиме більш чіткому розмежуванню ролей співучасників та забезпеченню принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Підсумовуючи, роль організатора кримінального правопорушення та його відповідальність за чинним КК України мають суттєві особливості, які відображають підвищену суспільну небезпечність цього виду співучасника. Удосконалення законодавчого регулювання та правозастосовної практики в цій сфері сприятиме більш ефективній протидії організованим кримінально-протиправній активності та забезпеченню принципу справедливості у кримінальному праві.

Використана література

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 09.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.05.2025).
2. Околіт О. В. Кримінально-правові ознаки злочинової організації: проблеми теорії та практики. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. С. 358–366.

3. Постанова Верховного Суду від 21.01.2021 у справі № 754/7061/15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 22.05.2025).

4. Текст проєкту КК України станом на 02.04.2025. Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf> (дата звернення: 22.05.2025).

Чирва Владислава Едуардівна – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Фролов Михайло Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ФПФКП НПУ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Правове регулювання державного бюджету України є ключовим елементом фінансової системи держави, що забезпечує належне функціонування органів влади та виконання соціально-економічних програм. Бюджет як основний фінансовий план держави відображає пріоритети уряду та рівень фінансової дисципліни. Його формування, затвердження, виконання і контроль здійснюються відповідно до норм Бюджетного кодексу України та інших нормативно-правових актів. У сучасних умовах зростає значення прозорості та ефективності бюджетного процесу, особливо в контексті воєнного стану, фінансових викликів та необхідності міжнародної підтримки. Тому дослідження правового регулювання державного бюджету набуває особливої

актуальності як для вдосконалення законодавства, так і для забезпечення стабільності фінансової політики.

Головне призначення бюджету полягає у перерозподілі ресурсів всередині держави. Крім того, він виступає як інструмент впливу на різні сфери діяльності держави, такі як оборона, економіка, культура та інші. До доходів державного бюджету України належать податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, а також трансфери. Основним джерелом формування доходів є саме податкові надходження. Видатки державного бюджету спрямовані на реалізацію бюджетних програм та забезпечення фінансування державних послуг, при цьому державні видатки класифікуються за чотирма напрямками: функціональною, програмною, відомчою та економічною класифікаціями, з яких, на нашу думку, найбільш інформативною для аналізу є функціональна [1, с. 66].

Правове регулювання державного бюджету України становить фундаментальний напрямок фінансового права, що визначає порядок формування, затвердження, виконання та контролю за державними фінансами. Основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Бюджетний кодекс України, який встановлює загальні принципи бюджетного процесу, права і обов'язки суб'єктів бюджетних відносин, а також строки та порядок бюджетного планування. Цей кодекс закладає правову основу для забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів і гарантує дотримання фінансової дисципліни на державному рівні [2].

Процедура формування державного бюджету передбачає розробку бюджетної програми Кабінетом Міністрів України, яка узгоджується з Міністерством фінансів, та подальше затвердження Верховною Радою України (ст. 20-21 Бюджетного кодексу України). Законодавство також визначає вимоги до змісту проекту бюджету, що має включати прогнози доходів, видатків, дефіциту чи профіциту бюджету, а також фінансові зобов'язання держави.

Такий комплексний підхід забезпечує прозорість бюджетного процесу та можливість громадського контролю [3, с. 67-73].

Виконання державного бюджету регулюється нормами, що передбачають суворий контроль за цільовим використанням коштів, своєчасністю фінансових операцій і звітністю перед парламентом та громадськістю (ст. 22-24 Бюджетного кодексу України) [2]. Окрему увагу приділено питанням дотримання бюджетної дисципліни та відповідальності за порушення фінансових норм, що врегульовано у відповідних розділах Податкового кодексу України [4] та Законі України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [5]. Ці нормативи покликані запобігати неефективному використанню державних коштів та корупційним ризикам.

Важливою складовою є контроль за виконанням бюджету, який здійснюють як Верховна Рада через свої контрольні органи, так і Рахункова палата України, що відповідає за незалежний аудит ефективності та законності бюджетних видатків (Закон України «Про Рахункову палату»). Також до контролю залучені органи прокуратури та правоохоронні структури у випадках виявлення порушень. Така багаторівнева система контролю забезпечує належний рівень відповідальності та підзвітності у сфері державних фінансів [6].

Правове регулювання державного бюджету України є ключовим інструментом забезпечення фінансової стабільності та розвитку країни. Сучасна бюджетна система базується на низці нормативно-правових актів, які визначають порядок формування, затвердження та виконання бюджету. Водночас існують виклики, пов'язані з удосконаленням механізмів планування та контролю за використанням бюджетних коштів. Для підвищення ефективності державних фінансів необхідно впроваджувати сучасні підходи до бюджетної політики та зміцнювати прозорість бюджетного процесу. Подальші

реформи у цій сфері мають сприяти підвищенню відповідальності органів влади та зміцненню довіри суспільства до бюджетної системи.

Використана література

1. Пасєка Г. Державний бюджет України: проблеми формування та використання. 2024. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/20858a25-0620-4455-a7a0-149542bd8ee3/download> (дата звернення: 24.05.2025).
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010. № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 24.05.2025).
3. Ковальчук А. Т., Фукс Н. А., Опришко В. Ф. Бюджетне законодавство України : навчальний посібник. Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління». Київ. 2012. URL: https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=452&num=5
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 24.05.2025).
5. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993. № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 24.05.2025).
6. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015. № 576-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text> (дата звернення: 24.05.2025).

Паламарчук Іван Васильович – кандидат юридичних наук, головний спеціаліст Департаменту правового забезпечення, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ НЕЗАКОННО ВИВЕДЕНИХ В ІНОЗЕМНІ ДЕРЖАВИ АКТИВІВ

Є догмою твердження «щоб країна мала перспективи – держава зобов’язана дивитися далеко в майбутнє». Тому, прийняття та підтримання такої усталеної позиції [1; 2] має свої плоди. Крім того, зважаючи на настанови Тараса Григоровича Шевченка «І чужому навчається, й свого не цурайтесь» та переймаючи досвід і практику державного управління, у тому числі означених республік, для розвитку та укріплення України є необхідним вивчення питань майбутнього задля того, щоб не допустити входження країни в режим «надолуження».

Отже, загально відомим є те, що щорічно внаслідок хабарництва, незаконного привласнення активів та інших корупційних діянь у світі зникають кошти у відносному еквіваленті на мільярди доларів США. Тобто означене вказує на те, що виведені в такий спосіб активи ніколи не будуть вкладені в економіку країни або направлені на соціально важливі напрямки для суспільства таких країн – охорону здоров’я, піклування про дітей, освіту тощо.

Нажаль Україна теж має подібний досвід, за деякими припущеннями [3; 4] із України в протиправний та по суті такий, що суперечить інтересам Українського народу, спосіб було виведено активів на суму еквівалентну понад 100 млрд доларів США. Такі факти мають наслідком втрати часу та можливостей для країни і для прийдешніх поколінь.

Тому, Урядом було прийнято рішення, що питання протидії корупції, організованих злочинності, розкраданню та привласненню державних коштів і майна необхідно вирішувати у рамках реалізації кримінально-правової, економічної та соціальної державної політики. Саме виважена та скоординована

робота державних органів забезпечує створення передумов для функціонування ефективної національної системи протидії, виявлення та припинення злочинної діяльності [5]. Тобто загальноприйнятним є те, що тільки в єдності при реалізації завдань з повернення в Україну активів може бути забезпечено настання відповідного результату для країни – по принципу «В розбраті і велике валиться, а в єдності і мале зростає».

Таким чином, ключовим елементом механізму державної політики з повернення в Україну активів, як легального та ефективного способу, є АРМА – центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнено за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [6].

Продовжуючи слід зазначити, що одним із ускладнених питань повернення таких активів в Україну є питання, що виникають у зв'язку із оборотом віртуальних активів (цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [7]). Загальновідомим є те, що віртуальні активи можуть бути швидко переміщені та приховані з використанням міксерів, ZK-технологій, анонімних криптовалют та інших засобів маскування.

Тим паче, актуальність дослідження питання віртуальних активів в контексті повернення таких активів в Україну підтверджується тим, що злочинці дедалі частіше намагаються приховати свої активи в криптовалютах та інших віртуальних активах, вважаючи їх недосяжними для правоохоронців. Але наше спільне завдання – не просто арештувати ці цифрові активи, що підтвердили

правоохоронні органи. «Ми маємо забезпечити, щоб ці ресурси – а мова йде про мільйони і навіть мільярди доларів – активно працювали на зміцнення економіки та обороноздатності України. Кожен арештований криптоактив – це потенційні кошти для підтримки наших захисників та відбудови інфраструктури» [8].

На сьогоднішній день Закон України «Про віртуальні активи» [9], який покликаний регулювати правовідносини, що виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні, визначати права та обов'язки учасників ринку віртуальних активів, засади державної політики у сфері віртуальних активів – не набрав чинності. Однак, згідно із змінами внесеними Законом України [10] до Цивільного кодексу України [11] до речей (майна) віднесено цифрову річ, що є благом, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Доцільно звернути увагу, що судова практика, у тому числі практика ЄСПЛ до внесення означених змін до Цивільного кодексу України (тобто до 10.08.2023) по суті визначала, що криптовалюта не є товаром, а тому не може оподатковуватися ПДВ. У своєму рішенні у справі «Хедквіст проти Швеції» Європейський суд дійшов до висновку, що операції з Bitcoin звільняються від ПДВ, бо належать до платіжних операцій з валютою, грошовими знаками та монетами [12].

Також, доцільно зазначити, що механізм повернення по суті предикатних активів ускладнений тим, що правовий режим таких активів перебуває в різних іноземних юрисдикціях, в державах у яких функціонують навіть різні правові системи. Крім того, кожна країна має свою особливість в регулюванні таких питань, які б забезпечили реалізацію інтересів України в питаннях повернення активів.

Тому, навіть при забезпеченні питання повернення віртуальних активів в Україну із іноземної юрисдикції не можливо застосувати аналогічну процедуру до всіх таких активів, що змушує в питаннях повернення активів продумувати та

реалізовувати конкретний механізм до конкретного активу, який перебуває в конкретній іноземній юрисдикції, тобто «ad hoc» (конкретно до відповідного випадку).

З огляду на викладене, забезпечення можливості подальшої реалізації державної політики з повернення в Україну активів – фундаментально залежить від узгодженості та готовності до співпраці як відповідних міжнародних інституцій із Україною, при виробленні та функціонуванні практичного механізму повернення активів в Україну, безпосередньо в міжнародній площині, так і відповідних суб'єктів владних повноважень різних гілок влади в Україні.

Використана література

1. Белл Деніел. Китайська модель. Політична меритократія та межі демократії / пер. з англ. Олександр Дем'янчук. 2-ге вид., випр. К. : Наш Формат, 2023. 336 с.

2. Сингапурська історія. Мемуари Лі Куан Ю. Том 1 / пер. з англ. К. Сисоева, Л. Савицька. К. : Видавництво Олексія Капусти: підрозділ «Агенції «Стандарт», 2012. 514 с.

3. У пошуках зниклих мільярдів: як Україні повернути \$100 млрд, виведені за кордон корупціонерами. URL: <https://mind.ua/publications/20279570-u-poshukah-zniklih-milyardiv-yak-ukrayini-povernuti-100-mlrd-vivedeni-za-kordon-korupcionerami> (дата звернення: 12.05.2025).

4. З України вивели понад 100 мільярдів доларів за час незалежності: АРМА шукає як повернути. URL: <https://epravda.com.ua/news/2024/11/11/721684/> (дата звернення: 12.05.2025).

5. Стратегія повернення активів на 2023-2025 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.08.2023 р. № 670-р. : станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/670-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.05.2025).

6. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII : станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19/ed20240516#Text> (дата звернення: 12.05.2025).

7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX : станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 12.05.2025).

8. Віртуальні активи злочинців та корупціонерів стануть ресурсом для державного бюджету – Олена Дума. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/virtualni-aktivi-zlochintsiv-ta-koruptsioneriv-stanut-resursom-dlya-derjavnogo-byudjetu-olena-duma> (дата звернення: 12.05.2025).

9. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX : станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 12.05.2025).

10. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав : Закон України від 10.08.2023 № 3320-IX : станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#Text> (дата звернення: 12.05.2025).

11. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.05.2025).

12. Ковалевич І. І. Правове регулювання криптовалюти. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cb203a3c-09f4-47e4-8ad8-5da6f83fa2ad/content> (дата звернення: 12.05.2025).

Алябов Юрій Васильович – керівник юридичної клініки, Херсонський державний університет

МОЖЛИВОСТІ ДОСТУПУ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

Одним із особистих прав громадян є право на інформацію, адже важливою ознакою демократичної держави є свобода інформації. Очевидно, що реалізація соціальних, економічних та інших прав неможлива без вільного поширення інформації. Право громадян на інформацію – самостійне конституційне право, що дозволяє людині вільно шукати, одержувати, передавати, створювати і поширювати інформацію будь-яким законним засобом.

Згідно зі статтею 50 Конституції України кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [1]. Тому кожна людина не тільки має право на доступ до такої інформації, а просто зобов'язана вивчити основні засади екологічного законодавства.

Базис екологічного законодавства становить Конституція України, яка визначає основи правового регулювання охорони довкілля. Важливим джерелом екологічного права є Закон України «Про природно-заповідний фонд» від 16.06.1992 р., оскільки визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів. Центральне місце у системі екологічного законодавства, що регулює охорону навколишнього природного середовища як інтегрованого об'єкту, посідає Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року [2, с. 347].

Важливими засобами регулювання екологічних правовідносин є кодекси, до котрих можна віднести Земельний кодекс України, Водний кодекс України, Кодекс України «Про надра», Лісовий кодекс України.

Орхуська конвенція від 06.07.1998 року являється важливим документом, що закріплює можливості доступу до екологічної інформації для громадянина. Як міжнародна угода, укладена для захисту інтересів людей, Орхуська конвенція має на меті побудову моделі активної участі громадськості в захисті екологічних прав. Повна назва документу – «Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля». Конвенція є результатом ініціативи Європейського громадянського суспільства та важливим інструментом для прийняття рішень, що впливають на довкілля.

Орхуська конвенція являється новим видом угоди у сфері охорони довкілля. Ця новизна полягає в тому, що Конвенцією визнані обов'язки нинішнього суспільства перед прийдешніми поколіннями. Це впливає із самої мети Конвенції, закріпленій у статті 1: зробити так, щоб кожний громадянин жив у довкіллі, сприятливому для його здоров'я та благополуччя [4].

Окрім того, предмет Конвенції безпосередньо стосується взаємовідносин між суспільством та органами управління. Орхуська конвенція йде далі, ніж будь-яка інша конвенція з питань охорони довкілля, в тому сенсі, що накладає на державні органи країн-учасниць чіткі зобов'язання перед суспільством щодо забезпечення доступу до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя [3].

Вона була укладена з метою сприяння захисту права кожної людини жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, кожна зі Сторін гарантує права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища [4].

Це угода між багатьма європейськими країнами, що відкриває для громадськості доступ до державного управління у сфері охорони довкілля.

Щодо України, то ратифікація Конвенції Верховною Радою України відбулася 6 липня 1999 року. Завдяки цьому, вона, відповідно до Конституції України, стала частиною національного законодавства.

Саме завдяки ратифікації Україною Конвенції Законом від 28.11.2002 р. №254-IV «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» були внесені зміни в Закони «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про екологічну експертизу», «Про місцеве самоврядування в Україні». Зміни стосувалися питань забезпечення участі громадськості в обговоренні та прийнятті рішень, доступу до правосуддя та до екологічної інформації. Так, зокрема, стаття 25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» була викладена в новій редакції і містить дефініцію поняття «екологічна інформація» у відповідності із приписами статті 2 Орхуської конвенції [4].

Після вступу Конвенції в силу (положення набули чинності 30 жовтня 2001 року) в Україні активізувалися дії органів виконавчої влади щодо формування відкритої інформаційної системи. Були створені веб-сайти Кабінету Міністрів України і органів виконавчої влади, що розширило можливості доступу населення до інформації про їхню роботу не тільки за допомогою ЗМІ. Задля вдосконалення в Україні централізованої структури ухвалення рішень на державному рівні і децентралізованої на регіональному й місцевому рівнях, за участю громадськості були затверджені державні документи:

- Указ Президента України від 31.07.2004 р. № 854/2004 «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні і реалізації державної політики»;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 р. № 1378 «Деякі питання забезпечення участі громадськості у формуванні і реалізації державної політики».

Підсумовуючи, Орхуська конвенція – це надважлива угода, без якої сучасному еколого-правовому світу неможливо проіснувати. Завдяки Конвенції прогресивно змінилися правові горизонти людини. По-перше, покращилося інформування населення щодо екологічних подій регіону проживання та планети загалом. По-друге, громадськість бере участь у справах, що стосуються стану довкілля. По-третє, вона використовує можливість доступу до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього природного середовища.

Використана література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Основи держави і права України: Підручник / за ред проф. В.Л. Ортинського, проф. В.К. Гришука, А. А. Мацька. – К.: Знання, 2008. – 583 с.

3. Пасенюк О. М. Адміністративний суд України: збірник наукових праць. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-183.html> (дата звернення: 25.05.2025).

4. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) : від 25.06.1998 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 33. Ст. 1191. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_015 (дата звернення: 27.05.2025).

Різванова Ксенія Євгенівна – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Резворович Кристина Русланівна – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін ФПФКП НПУ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Цінні папери є ключовим елементом цивільного обороту, оскільки вони документально підтверджують майнові права їх власників і регламентують правовідносини між емітентом та держателем цих паперів. Відповідно до статті 194 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), цінний папір визначається як офіційний документ встановленої форми з обов'язковими реквізитами, що засвідчує грошове чи інше майнове право. Цей документ регулює взаємодію між емітентом – суб'єктом, який видає цінні папери, та особою, що володіє цим папером, водночас передбачаючи можливість передачі таких прав іншим особам. Законодавець підкреслює, що виконання зобов'язань за цінними паперами здійснюється на умовах, визначених самим документом, що надає правовій системі України важливий інструмент для регулювання майнових відносин.

Стаття 195 ЦКУ класифікує цінні папери за групами, які знаходять широке застосування у цивільному обороті: пайові, боргові, деривативні та товаророзпорядчі. Кожна з цих категорій має свої унікальні особливості, функції та правове значення, що закріплені у відповідних законодавчих актах. Цей поділ є не лише технічним, але й суттєвим з точки зору захисту інтересів учасників ринку, оскільки кожна група має окремі механізми правового регулювання, встановлені у законах та підзаконних актах України [5].

Пайові цінні папери, що є одним із найпоширеніших видів, підтверджують участь власника у статутному капіталі або активах емітента.

Законодавство визначає, що такі папери дають право власнику отримувати частину прибутку, наприклад, дивіденди, а також користуватися іншими правами, передбаченими законодавчими актами або проспектом емісії. До пайових цінних паперів належать акції, акції корпоративних інвестиційних фондів, а також інвестиційні сертифікати та сертифікати фондів операцій з нерухомістю. Цей вид цінних паперів є інструментом участі у власності підприємств та фондів, що підсилює роль інвесторів у розвитку економіки [1].

Боргові цінні папери мають інший правовий статус – вони підтверджують договірні відносини позики між емітентом і власником паперу. Законодавство встановлює, що емітент зобов'язується повернути позичені кошти або надати товари чи послуги у встановлений строк. У цю категорію входять різноманітні облігації (підприємств, державні, місцевих позик), казначейські зобов'язання, ощадні сертифікати та векселі [3].

Деривативні цінні папери мають складніший механізм дії. Законодавство визнає їх як документи, що дають право вимагати від емітента придбання або продажу базового активу або отримання платежу, залежно від умов, визначених проспектом емісії. Опціони, ф'ючерси та інші похідні фінансові інструменти належать саме до цієї групи, що робить їх важливими інструментами хеджування ризиків і спекуляції на фінансових ринках. Товаророзпорядчі цінні папери, що також передбачені українським законодавством, дають їх власнику право розпоряджатися певним майном, зазначеним у документі. Серед таких паперів – коносаменти, складські квитанції та інші документи, що підтверджують право власності на товар. Вони є основою для організації торгівлі і логістики, забезпечуючи ефективне рух товарів і матеріальних цінностей у господарському обороті.

Важливою є класифікація цінних паперів за формою існування – вони можуть бути емісійними або неемісійними. Емісійні цінні папери випускаються у межах одного випуску і підтверджують однакові права усіх їх власників

відносно емітента. Законодавчо встановлено суворий порядок емісії та обігу таких паперів, що гарантує захист інтересів інвесторів і стабільність фінансових відносин [2, с. 23].

Форма існування цінних паперів також регулюється законодавством: вони можуть бути документарними – оформленими на паперових носіях, або бездокументарними – існувати в електронному вигляді і обліковуватись у депозитарних системах. Впровадження бездокументарної форми стало важливим кроком у модернізації фондового ринку України, забезпечуючи швидкість та безпеку операцій, а також мінімізуючи ризики втрати або підробки документів [3].

Право власності на цінний папір передає всі права та обов'язки, що випливають із цього документа. Законодавство чітко визначає, що разом із передачею цінного паперу новий власник набуває усіх прав, передбачених цим папером, що має значення для забезпечення законності та прозорості у правовідносинах. Такий підхід гарантує захист інтересів правочинних сторін і стабільність цивільного обороту.

Виконання зобов'язань за цінними паперами здійснюється у відповідності з умовами їх емісії або видачі. Емітент зобов'язаний дотримуватись передбачених документом норм, у тому числі і щодо передачі прав іншим особам, що забезпечує можливість вільного обігу цінних паперів на ринку. Законодавче регулювання цих аспектів спрямоване на підвищення довіри учасників ринку, а також на підтримку правового порядку у сфері фінансових інструментів [4].

Отже, цінні папери мають велике значення для цивільного обороту України, оскільки сприяють мобільності капіталу, залученню інвестицій та розвитку фондового ринку. Правове регулювання у цій сфері не лише визначає форми і види цінних паперів, але й забезпечує захист прав власників і інвесторів. Це сприяє створенню сприятливих умов для ефективного

функціонування фінансової системи, стабільності економіки та підвищення інвестиційної привабливості України.

Використана література

1. Звонарьова Ю. В. Фінансово-правове регулювання обігу цінних паперів в Україні : дис. ... канд.. юр. наук : 12.00.07 ; Національний університет біоресурсів і природокористування України. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/dis_zvonarova.pdf (дата звернення: 24.05.2025).
2. Кузнєцова Є. А. Поняття та ознаки професійних учасників ринку цінних паперів в Україні, 2019. С. 23–25 с.
3. Посполітак В. В. Правове регулювання цінних паперів в Україні : поняття та ознаки. URL: http://mrkt.mim.kiev.ua/ftp/t_articles/P_pravove_reguljuvannja.pdf (дата звернення: 24.05.2025).
4. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 року №3480-IV URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення: 25.05.2025).
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 25.05.2025).

Павлій Максим Андрійович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Христова Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ» В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку кримінального законодавства України постає об'єктивна потреба у переосмисленні базових понять, зокрема – поняття «кримінальне правопорушення», яке є ключовим для кваліфікації діянь, призначення покарання та правової визначеності загалом. Проблематика його визначення набула особливого значення у зв'язку з реформою кримінального законодавства, зокрема підготовкою Проєкту нового Кримінального кодексу України.

В чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) поняття «кримінальне правопорушення» визначено законодавцем у ст. 11 як *передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення*. Однак таке визначення викликає низку теоретичних і практичних питань, пов'язаних із відсутністю чітких критеріїв розмежування кримінальних правопорушень, адміністративних деліктів, деліктів дисциплінарного характеру та ін.

Так, зокрема, О.М. Костенко, зазначає, що поняття «кримінальне правопорушення» варто визначати не лише з позиції *формального складу* (наявності норми закону), а й з точки зору матеріального критерію – ступеня суспільної небезпеки діяння [2, с. 17]. Натомість С.М. Василенко підкреслює, що відсутність розмежування між злочинами та проступками на рівні структури КК України призводить до розмитості меж кримінальної відповідальності [4, с. 88].

У чинному Кримінальному кодексі України зберігається відсутність системного підходу до класифікації кримінальних правопорушень, що негативно позначається на дотриманні принципів юридичної визначеності,

справедливості та рівності перед законом. Попри впровадження у 2020 році категорії «кримінальний проступок» (ст. 12 КК України), законодавець і надалі демонструє непослідовність у класифікації споріднених за змістом і суспільною небезпечністю діянь.

Так, санкція частини другої статті 125 КК України (умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності) передбачає покарння у виді штрафу, громадських або виправних робіт, пробаційного нагляду на строк до двох років, або обмеження волі на той самий строк. За критеріями, визначеними у статті 12 КК України, це кримінальне правопорушення є кримінальним проступком. Натомість санкція частини другої статті 126 КК України (мордування, вчинені групою осіб, або з метою залякування потерпілого чи його близьких, або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості) передбачає покарання у виді пробаційного нагляду або позбавлення (обмеження) волі на строк до п'яти років, що вже класифікується як нетяжкий злочин.

Водночас обидва склади зазначених видів кримінальних правопорушень стосуються умисного насильства над особою, що завдає фізичного болю або спричиняє шкоду здоров'ю, — отже, за своїм фактичним змістом і суспільною небезпечністю вони є порівнянними. Незважаючи на це, вони розміщені законодавцем у різних статтях Особливої частини КК України і суттєво відрізняються за каральною політикою. Така ситуація свідчить про відсутність належної узгодженості щодо визначення рівнів суспільної небезпечності різних форм насильства.

Вирішення цієї проблеми запропоновано в Проекті Кримінального кодексу України, розробленого Робочою групою з питань реформування кримінального законодавства. Зокрема, пропонується новий підхід до структури кримінального правопорушення, який передбачає єдину концепцію насильницьких діянь: будь-яке спричинення шкоди здоров'ю чи завдання

фізичного болю (в тому числі побоїв, мордування або легких тілесних ушкоджень) розглядається як один тип кримінального правопорушення (ст. 4.2.15. Насильство, яке завдало фізичного болю) [1], який класифікується відповідно до тяжкості наслідків. Таким чином, умисне легке тілесне ушкодження і мордування, що має ті самі фізичні та психоемоційні наслідки для потерпілого, у Проєкті розглядаються в межах єдиної правової категорії, що відповідає принципу матеріальної істини.

Це свідчить про необхідність уніфікації підходів до насильницьких діянь, які завдають шкоди особі, а також про актуальність перегляду чинної класифікації правопорушень у КК України з метою посилення юридичної визначеності та усунення необґрунтованої різниці у правовій оцінці схожих за суттю діянь.

З огляду на досліджувану проблематику варто звернутися і до аналізу зарубіжного досвіду щодо шляхів її вирішення. Наприклад, у законодавстві Німеччини про кримінальну відповідальність поняття злочину (*Straftat*) трактується як *протиправне винне діяння, за яке передбачено кримінальне покарання* (StGB §12). Водночас у законодавстві Франції злочини поділяються на три категорії: *проступки, правопорушення та тяжкі злочини* – залежно від тяжкості санкцій, що забезпечує більш чітку структуризацію системи відповідальності. Аналогічно у Кримінальному кодексі Польщі 1997 року діяння класифіковано за рівнем шкоди та розмірами санкцій (art. 115 КК), чітко відокремлюючи кримінальні проступки від злочинів.

Отже, за результатами компаративного аналізу законодавства про кримінальну відповідальність зазначених європейських країн можна констатувати, що ключовими елементами поняття «кримінальне правопорушення» є: формальна протиправність, караність, винність і суспільна небезпека. Вбачаємо, що для України доцільно запозичити системну

класифікацію кримінальних правопорушень, що дозволить більш послідовно структурувати КК та встановити межі кримінальної відповідальності.

Принагідно зауважимо, що удосконалення понятійного апарату в новому Кримінальному кодексі України має спиратися не лише на доктринальні розробки, а й на практику Європейського суду з прав людини, який неодноразово наголошував на важливості юридичної визначеності кримінально-правових норм як елементу принципу верховенства права. Зокрема, у рішенні «Кантоні проти Франції» (Cantoni v. France, 1996) Суд зазначив, що закон має бути сформульований з достатньою точністю, аби особа могла передбачити наслідки своїх дій. Подібний підхід простежується і в рішеннях «Коккінакіс проти Греції» (Kokkinakis v. Greece, 1993) та «Сандей Таймс проти Сполученого Королівства» (The Sunday Times v. the United Kingdom, 1979).

Отже, на сьогодні в українському законодавстві про кримінальну відповідальність спостерігається фрагментарність у визначенні та класифікації кримінальних правопорушень. Попри спроби реформування, зокрема введення категорії «кримінальний проступок», у КК України відсутній системний та узгоджений підхід до побудови загальної класифікації правопорушень, що ускладнює застосування кримінального закону на практиці. Відтак необхідною є подальша кодифікація на основі чіткого матеріально-формального критерію, гармонізованого з підходами країн Європейського Союзу.

Використана література

1. Проект Кримінального кодексу України (станом на 02.04.2025 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua> (дата звернення: 24.05.2025).
2. Костенко О. М. Теоретичні основи поняття злочину у кримінальному праві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2021. № 3. С. 15–20.

3. Strafgesetzbuch (StGB) in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (StGB). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb> (дата звернення: 24.05.2025).
4. Василенко С. М. Поняття та ознаки злочину: сучасний підхід. *Право і безпека*. 2020. № 4. С. 85–91.
5. Кримінальний кодекс Франції. URL: <https://legislationline.org> (дата звернення: 24.05.2025).
6. Кримінальний кодекс Республіки Польща від 6 червня 1997 року. URL: <https://isap.sejm.gov.pl> (дата звернення: 24.05.2025).

Круть Тимур Владиславович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Христова Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРИНЦИПУ ДІЇ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЧАСІ, ПРОСТОРІ, КОЛІ ОСІБ

Питання дії кримінального закону у часі, просторі та щодо певного кола осіб мають фундаментальне значення для забезпечення принципів законності, справедливості та правової визначеності у кримінальному праві. Відповідні норми закріплено у розділі II Кримінального кодексу України (далі – КК України), що безпосередньо впливають на гарантії прав людини та ефективність кримінального переслідування. Водночас на практиці виникає низка питань щодо тлумачення й застосування цих норм в умовах швидкої трансформації суспільних відносин, особливо в період дії правового режиму воєнного стану.

Відповідно до ст. 5 КК України, кримінальна протиправність діяння, а також його караність і інші кримінально-правові наслідки визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння. Цей принцип відповідає усталеній нормі *nullum crimen, nulla poena sine lege* (немає кримінального правопорушення без закону), закріпленій також у ст. 58 Конституції України, згідно з якою закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [2].

Разом з тим, виникають спірні ситуації у практиці судів щодо визначення моменту вчинення кримінального правопорушення – зокрема при триваючих та продовжуваних кримінальних правопорушень. Наприклад, Верховний Суд України у своїх рішеннях неодноразово наголошував на необхідності чіткого встановлення меж вчинення діяння в часі для правильного визначення правової кваліфікації (постанова ККС ВС від 15.12.2022 у справі № 760/19714/20) [3].

Особливу увагу слід звернути на ч. 2 ст. 5 КК України, яка передбачає, що закон, який усуває кримінальна протиправність діяння або пом'якшує кримінальну відповідальність, має зворотну дію в часі. Ця норма слугує важливим механізмом гуманізації кримінального законодавства. Однак при застосуванні таких норм виникають проблеми з тлумаченням меж їх дії у справах, що не завершені судовим розглядом.

Принцип територіальності є домінуючим у сучасному кримінальному праві. Як визначено у ст. 6 КК України, особа підлягає кримінальній відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені на території України, незалежно від громадянства. Законодавець також поширює юрисдикцію українського кримінального закону на повітряний і морський простір, судна під українським прапором тощо [1].

Проблеми виникають при застосуванні цих норм до кримінальних правопорушень, вчинених на тимчасово окупованих територіях. Зокрема,

постає питання щодо юрисдикції на такі території та способів притягнення до відповідальності осіб, які скоїли кримінальні правопорушення в умовах фактичної відсутності державного контролю. Практика Європейського суду з прав людини (наприклад, справа Ілашку та інші проти Молдови і Росії, 2004 р.) підкреслює, що держава не звільняється від відповідальності за дотримання прав людини на всій своїй території, навіть якщо вона тимчасово її не контролює [5].

Крім того, у ст. 8 КК України закріплено принцип універсальності: іноземці та особи без громадянства, які вчинили кримінальні правопорушення за межами України, підлягають відповідальності, якщо це кримінальне правопорушення прямоване проти інтересів України або передбачений міжнародними договорами. Це забезпечує виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері боротьби з транснаціональною кримінальною протиправністю.

Важливим є питання суб'єктного складу кримінальної відповідальності. Стаття 18 КК України визначає, що суб'єктом кримінального правопорушення може бути лише фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці кримінальної відповідальності.

Разом з тим, окреме місце займає питання імунітету деяких категорій осіб – дипломатичних представників, парламентарів, суддів Конституційного Суду тощо. Конституція України (ст. 80) та закони «Про дипломатичну службу», «Про статус народного депутата України», «Про Конституційний Суд України» встановлюють гарантії недоторканності та особливий порядок притягнення до відповідальності. Зокрема, ст. 27 Віденської конвенції про дипломатичні зносини (1961) передбачає імунітет дипломатів від кримінальної юрисдикції держави перебування [4, с. 27].

Такі імунітети мають обмежений характер і не означають повного звільнення від відповідальності, а лише передбачають особливу процедуру.

Проблемним аспектом є забезпечення ефективності кримінального переслідування за наявності політичного або процедурного опору щодо зняття імунітету.

Отже, принципи дії кримінального закону в часі, просторі та за колом осіб є наріжними каменями правового регулювання кримінальної відповідальності. Законодавство України в цілому відповідає міжнародним стандартам, однак його ефективне застосування потребує постійного вдосконалення, зокрема в умовах сучасних викликів – воєнного стану, окупації територій, транснаціональної кримінальної протиправності. Необхідним є подальший розвиток наукових підходів до розв’язання проблем правозастосування, особливо у сфері дії закону в часі (з урахуванням змін до законодавства), визнання юрисдикції у транскордонних кримінальних правопорушень та забезпечення балансу між державним інтересом і правами людини.

Використана література

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 09.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
3. Ухвала Верховного Суду від 15.12.2022 у справі №756/18161/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107904810> (дата звернення: 26.05.2025).
4. Шаповал В. М. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. К. : Юрінком Інтер, 2021. 456 с.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі: «Ілашку та інші проти Молдови і Росії» (Ілашку v. Moldova and Russia), (заява № 48787/99) від

08 липня 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_852#Text (дата звернення: 26.05.2025).

Медвідь Кирило Всеволодович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Христова Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

**ВИНА ЯК ЕЛЕМЕНТ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ**

Вина є ключовою для визначення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення і об'єктивної оцінки суспільної небезпеки діяння та особи, що його вчинила. Без чіткого законодавчого закріплення та однозначного тлумачення форм і видів вини, застосування кримінального закону стає довільним, що прямо суперечить принципам верховенства права та законності.

Сучасний етап розвитку національного законодавства, позначений процесами євроінтеграції та необхідністю гармонізації кримінального законодавства з міжнародними стандартами, вимагає критичного переосмислення існуючих положень щодо вини, виявлення їхніх недоліків та розробки конкретних пропозицій щодо удосконалення. Зокрема, адаптація до європейських правових доктрин імплементація положень міжнародного кримінального права вимагають чіткого визначення суб'єктивних ознак кримінально-протиправних діянь. Крім того, динамічність суспільних відносин

та поява нових видів кримінальної протиправності (як-от кіберзлочинність чи екологічні кримінальні правопорушення) ставлять перед законодавцем нові виклики щодо адекватного відображення суб'єктивного ставлення особи до вчиненого. Це потребує глибокого теоретичного аналізу існуючих форм вини та, можливо, розробки нових підходів до її законодавчого визначення для ефективної боротьби з такими явищами.

Вина в кримінальному праві є фундаментальною категорією, що відображає психічне ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків. Це внутрішнє, психологічне явище, яке визначає, чи усвідомлювала особа протиправність своїх дій, чи передбачала їхні наслідки, і як вона ставилася до них. Сутність вини полягає у відображенні зв'язку між свідомістю та волею особи з її протиправним діянням, що є необхідною умовою для притягнення до кримінальної відповідальності.

Вина нерозривно пов'язана з принципом справедливості, оскільки лише за наявності вини можна говорити про моральний осуд особи та її відповідальність перед суспільством. Вона є не лише психологічним, але й соціально-правовим явищем, що відображає негативне ставлення суспільства до протиправних дій. Вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, без якої неможливе встановлення кримінальної відповідальності [1].

У кримінальному праві вина визначається як психічне ставлення суб'єкта до вчинюваної дії або бездіяльності, що передбачена Кримінальним кодексом України, та її наслідків, яке виражається у формах умислу або необережності [2].

Перспективи удосконалення законодавчого регулювання вини у кримінальному праві України тісно пов'язані з необхідністю подальшої гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та вимогами сучасного правового розвитку. Ключовим напрямком є більш чітке та

системне розмежування форм і видів вини, особливо в контексті розширення кола кримінальних правопорушень, де суб'єктивна сторона є складною (наприклад, у випадках, що поєднують умисел та необережність, або у так званій “змішаній” формі вини). Важливим є також уточнення критеріїв визначення необережності, зокрема у професійній діяльності та у сфері високих ризиків, де межа між правомірною поведінкою та злочинною необережністю може бути розмитою.

Варто зауважити, що у новому проєкті ККУ визначення форм вини зберегли свою основу, але були уточнені та адаптовані до сучасних реалій правозастосування. Позитивним аспектом є розширення понять умислу та необережності, що враховує нові види правопорушень та обставини їх вчинення.

Розробка нових підходів до відображення вини у сфері кіберзлочинності та кримінальних правопорушень, вчинених за допомогою штучного інтелекту, також є нагальною потребою. Не менш важливим є забезпечення єдності судової практики у застосуванні положень про вину, що вимагає вдосконалення методології доказування та оцінки психічного ставлення особи до вчиненого діяння. У кінцевому підсумку, такі зміни мають сприяти підвищенню ефективності кримінального правосуддя, забезпеченню принципу індивідуалізації відповідальності та зміцненню засад справедливості та законності в українському суспільстві.

Використана література

1. Бабич А. О. Об'єктивне поставлення у вину як сутнісна проблема притягнення до кримінальної відповідальності за необережне співзаподіяння. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 6 (34), Vol. P. 207–211. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.1.32>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.05.2025).

3. Крайник Г. С. Щодо визначення вини в необережних злочинах проти громадської безпеки, що заподіюють шкоду життю або здоров'ю людини (Ч. 3 Ст. 265 та Ч. 2 Ст. 267 Кримінального кодексу України). 2019. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/18_04_2019/pdf/51.pdf (дата звернення: 25.05.2025).

4. Любавіна В. П. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 270–273.

Савельєва Ірина Валеріївна – старший викладач кафедри адміністративного, кримінального права і процесу, Міжнародний університет бізнесу і права

ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У період воєнного стану, запровадженого в Україні у відповідь на збройну агресію Російської Федерації, питання забезпечення прав і свобод людини набуває особливої ваги, зокрема в частині трудових прав. Конституція України та міжнародні акти, зокрема Європейська конвенція з прав людини та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, передбачають можливість обмеження деяких прав під час надзвичайних обставин, але гарантують мінімальний стандарт захисту навіть у таких умовах [0; 0; 0].

Трудові права, такі як право на працю, безпечні умови праці, гідну оплату, свободу професійної діяльності, є складовими прав людини, захист яких у кризових умовах значною мірою реалізується через діяльність неурядових громадських організацій (НУО). У цьому контексті НУО відіграють критичну роль як суб'єкти, що компенсують ослаблення державної

функціональності та моніторять стан реалізації соціально-економічних прав, включаючи трудові.

Згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного стану», державні органи можуть вводити обмеження, які прямо або опосередковано впливають на реалізацію трудових прав: примусова праця, мобілізація, обмеження переміщення, зміна умов зайнятості [0]. У цих умовах громадські організації виступають провідними агентами правозахисту та правової просвіти. Зокрема, УГСПЛ та ZMINA забезпечують правову підтримку осіб, які втратили роботу, не мають доступу до відновлення документів або потребують допомоги в отриманні компенсацій, передбачених Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [0].

Згідно із звітом Truth Hounds, організація задокументувала понад 1100 порушень міжнародного гуманітарного права, частина з яких стосується трудової експлуатації цивільного населення на окупованих територіях [0]. Таке документування не лише сприяє майбутній відповідальності винних, а й створює базу для відновлення трудових прав постраждалих. Крім того, діяльність Vostok SOS у сфері евакуації працівників критичної інфраструктури та підтримки ВПО має безпосередній вплив на відновлення трудових функцій в нових громадах [0].

Одним із ключових викликів для НУО у сфері захисту трудових прав є правова невизначеність: укази Президента, розпорядження військових адміністрацій і обмеження свободи пересування без системного механізму захисту правозахисників. Низка організацій, як-от Центр ZMINA, повідомляли про тиск на працівників, які проводили моніторинг дотримання прав працівників у прифронтових зонах [0].

Також важливу роль у збереженні трудових прав відіграє інформаційна діяльність НУО. У партнерстві з міжнародними фондами, реалізуються проєкти правопросвіти — зокрема щодо трудових гарантій для мобілізованих, права на

відпустки, компенсацій за ушкодження здоров'я тощо. Наприклад, правопросвітницький хаб DOCUDAYS UA та Freedom House організували серії семінарів щодо прав працівників у надзвичайних умовах.

У 2023 році CIVICUS Monitor зафіксував, що нестабільність фінансування є серйозною перешкодою для захисту соціально-трудових прав: 72% НУО вказали на складнощі з оперативним реагуванням через бюрократичні перепони та обмеження у валютному регулюванні [0].

Водночас державна політика у сфері трудових прав у воєнний час має опиратись на партнерство з громадськими ініціативами. Створення єдиного координаційного центру взаємодії з НУО (наприклад, на базі Мінреінтеграції) сприяло б синхронізації зусиль у сфері захисту трудових прав. Законодавче закріплення гарантій для правозахисників, зокрема шляхом ухвалення Закону «Про захист правозахисників», могло б стати інструментом стабілізації громадського сектору та розширення правової спроможності НУО.

У перші роки повномасштабного вторгнення одним із найбільш болючих залишалося питання звільнення працівника у зв'язку з фактичним припиненням діяльності підприємства, розташованого в зоні бойових дій або на окупованих територіях. Законодавство України (зокрема ст. 36 Кодексу законів про працю) не містило достатньо чітких підстав для припинення трудового договору в разі втрати зв'язку між сторонами трудового договору. Це спричинило ситуації, коли працівники фактично не мали можливості ані поновити трудову діяльність на своєму підприємстві, ані влаштуватися на нову роботу без офіційного розірвання трудового договору. Низка НУО адвокувала прийняття нормативно-правових актів для вирішення цієї проблеми. Такі зміни частково були враховані у Законі України №2352-IX від 01.07.2022, яким доповнено правовий режим особливого періоду положеннями про призупинення дії трудового договору та його припинення у зв'язку з незворотною втратою можливості виконання роботи. Надалі була передбачена можливість звільнення через

Державну службу зайнятості для працездатних осіб та через Пенсійний фонд України для непрацездатних осіб.

Таким чином, неурядові організації в Україні стали не лише посередниками гуманітарної допомоги, а й правозахисними агентами дотримання трудових прав населення в умовах обмежених державних ресурсів, мобілізаційних викликів і загроз правовій визначеності. Їхня діяльність у сфері захисту трудових прав становить окремий напрямок правозахисної роботи в умовах збройного конфлікту та потребує належного правового і фінансового забезпечення.

Використана література

1. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР станом на 01.01.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.05.2025).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) (1950): міжнародна конвенція ратифікована 17.07.1997.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.05.2025).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966): міжнародний пакт ратифікована 19.10.1973.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 25.05.2025).

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. станом на 14.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 25.05.2025).

5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. станом на

04.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення 25.05.2025).

6. Voices from the Ground. Human Rights Documentation Repor. Truth Hounds. URL: <https://truth-hounds.org> (date of access: 22.04.2025).

7. Програми евакуації, гуманітарної допомоги та правової підтримки. Vostok SOS. URL: <https://vostok-sos.org/en/our-programs/> (дата звернення: 21.04.2025).

8. Звіт «Тиск на правозахисну діяльність під час війни». Центр прав людини ZMINA. URL: <https://zmina.ua> (дата звернення: 29.04.2025).

9. Звіт CIVICUS Monitor за 2023 рік. URL: <https://monitor.civicus.org/country/ukraine/> (дата звернення: 29.04.2025).

Скребовська Світлана Вікторівна – асистент кафедри права, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Голосов Антон Романович – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ: ВІД НОРМАТИВІВ ДО ПРАКТИКИ

Правове регулювання психологічної допомоги військовим є важливою складовою системи забезпечення національної безпеки, соціального захисту військовослужбовців та їхньої адаптації до мирного життя. Воєнні дії в Україні показали, що психотравматизація військовослужбовців набула значного поширення і спричинила розвиток змістовних психологічних проблем в

учасників бойових дій. Отримання бойових психологічних травм, посттравматичних стресових розладів (ПТСР) та інших розладів вимагають організації роботи з психологічної реабілітації військовослужбовців [1, с. 40].

Актуальним завданням сьогодення є аналіз наявного стану нормативно-правової бази та покращення фінансування реабілітації військовослужбовців.

В Україні на законодавчому рівні психологічна реабілітація військових базується на Конституції України, що гарантує право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування та інших нормативно-правових документів. Серед них варто зазначити: Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», що встановлює та регулює різноманітні види суспільних відносин в цій сфері [2]; Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», встановлює правову основу захисту цієї категорії осіб, визначаючи систему пільг, гарантій та компенсацій [3]; Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», що визначає умови та порядок направлення військовослужбовців на реабілітацію, що є ключовим етапом їхнього фізичного й психологічного відновлення після поранень та стресових ситуацій [4]; Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [5]. Він регулює заходи психосоціальної реабілітації цивільних та військових осіб, що постраждали внаслідок воєнних дій. Закон України «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні», (на стадії введення в дію), що направлений на розширення сфери надання психологічних послуг, зокрема немедичних [6].

Окремої уваги заслуговують: Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України...» [7]; «Про затвердження Положення про Управління психологічного забезпечення» [8]; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного соціального стандарту фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих)

ветеранів війни» [9]. Останній нормативний акт встановлює базові вимоги до організації послуг фізкультурно-спортивної реабілітації, включаючи перелік необхідних ресурсів, інфраструктурні умови, а також кваліфікаційні вимоги до фахівців, які працюють у цій сфері.

Однак, слід враховувати, що даний документ було розроблено ще до початку повномасштабної війни в Україні у 2022 році. Через це він не враховує суттєвих змін у реаліях країни, зокрема – масштабних людських втрат серед військовослужбовців та цивільного населення, зростання кількості поранених, які потребують термінової та комплексної реабілітації, а також специфічних психічних травм, спричинених тривалим перебуванням у зоні бойових дій. Таким чином, документ вимагає ґрунтовного перегляду та оновлення відповідно до нових умов і викликів, з якими стикається українське суспільство в умовах війни.

Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб» [10] затвердила порядок надання психологічної допомоги ветеранам війни, їхнім родинам та іншим категоріям осіб. Документ визначає загальні принципи, процедури, стандарти діагностики, лікування та профілактики психічних розладів, а також передбачає координацію між державними установами та громадськими організаціями. В документі є ряд недоліків, зокрема не враховуються специфічні потреби військовослужбовців, які зазнали важких психологічних травм під час війни, зокрема відсутні конкретні механізми підтримки при ПТСР, не передбачено створення спеціалізованих центрів комплексної реабілітації, а також заходів з підготовки профільних фахівців. Окремої уваги потребує фінансування – наразі бракує коштів для повноцінного функціонування програм та закладів. Крім того, залишено поза увагою психологічну допомогу сім'ям військових, які часто також потребують підтримки в адаптації до мирного життя.

Отже, правове регулювання психологічної допомоги потребує подальшого вдосконалення з урахуванням змін у характері воєнних дій, зростання запиту на допомогу та необхідності інтеграції новітніх наукових підходів у практику надання такої допомоги.

Використана література

1. Блінов О. А., Сластьоненко О. О. Нормативно-правове забезпечення та удосконалення фінансування психологічної реабілітації комбатантів. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 5. С. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.5.5>
2. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» № 2802-XII (2802-12) від 19.11.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення 26.05.2025).
3. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» № 2011-XII від 20.12.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення 26.05.2025).
4. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» № 1053-IX від 03.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (дата звернення 26.05.2025).
5. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» № 2961 IV від 06.10.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення 27.05.2025).
6. Закон України «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні». № 4223-IX від 15.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4223-20#Text> (дата звернення 26.05.2025).
7. Наказ «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, та Державної спеціальної служби транспорту, які брали участь в антитерористичній операції, здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної

агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах» № 702 від 09.12.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16#Text> (дата звернення 27.05.2025)

8. Наказ «Про затвердження Положення про Управління психологічного забезпечення» № 278/нм від 02.05.2024. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakazi-ministerstva-oboroni-ukraini-za-2024-rik> (дата звернення 27.05.2025).

9. Постанова Кабінету Міністрів України. «Про затвердження Державного соціального стандарту фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) ветеранів війни». № 1188 від 17.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 27.05.2025).

10. Постанова Кабінету Міністрів України. «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб» № 1338 від 29.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 27.05.2025).

Алієв Роман Вагіфович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри військового права та правоохоронної діяльності, Інститут стратегічних комунікацій, Національний університет оборони України

**СУЧАСНА МІСІЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У КОНТЕКСТІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ТА
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Соціальна держава – не гиря на ногах прогресу, а його двигун.

Віллі Брандт (21 жовтня 1969 р. 7 травня 1974 р.) німецький та європейський політик, соціал демократ, державний діяч, лауреат Нобелівської премії миру (1971 р.)

Відповідно до статті 1 Конституції України – Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1]. Як ми бачимо, в зазначеній конституційній нормі законодавець в порядку пріоритетності та важливості розмістив в певній послідовності процеси, явища та стани, які притаманні державі, розставивши їх таким чином, що першочергово йде **“соціальна держава”**, а вже за нею **“правова держава”**.

Враховуючи черговість фіксації в нормативному тексті вищезазначених категорій, пропонуємо розглянути поняття та значення **“соціальної держави”** в контексті забезпечення стійкості соціального порядку та національної безпеки.

Отже, що таке “соціальна держава”? Розглядаючи “соціальну державу” крізь призму суспільної функції “держави”, деякі науковці вважають, що держава повинна нести відповідальність за рівень добробуту та соціальної справедливості (“держава всезагального добробуту”, “соціальна держава”), дбати про соціальну рівність про стан культури та моралі, одночасно пов’язуючи це з поняттям “держави” з її певними **цінностями** або **нормами** [2, с. 151].

На наш погляд, саме **цінності** відіграють визначальну роль в стійкості соціального порядку та національної безпеки в державі, які в свою чергу повинні забезпечуватись якісним та ефективним законодавством.

В Енциклопедії державного управління за редакцією Ю. В. Ковбасюка під поняттям **“соціальна держава”** розуміється – тип держави, яка проводить державну політику, спрямовану на забезпечення прав і свобод людини і

насамперед соціальних прав, досягнення високого рівня добробуту населення, забезпечення соціальної безпеки суспільства, задоволення соціальних потреб, створення умов для реалізації особистістю свого соціального потенціалу [3, с. 535]. Крім того, автори вищезазначеної Енциклопедії вважають, що **“соціальна держава”** це – форма оптимізації суспільного буття, яка реалізується через конституційне закріплення і гарантування соціально-економічних та соціальних прав і свобод людини і громадянина та відповідних обов’язків держави, метою якої є реалізація права людини на гідне життя, створення всебічних умов для самореалізації її сутнісних сил, **забезпечення реалізації соціальних цінностей** та насамперед соціальної справедливості, соціального прогресу суспільства [3, с. 536]. Таким чином, ми впевнені, що крім основоположної ідеї, на якій базується **“соціальна держава”**, а – це принцип справедливості, стійкість соціального порядку та національної безпеки, повинна базуватися на принципі – **“соціальної цінності”**, який окреслює розуміння – **“безпеки”** у всіх її проявах.

З точки зору юриспруденції, **“правова держава”** – це ідеальний тип держави, вся діяльність якої підпорядкована праву. Головне призначення правової держави – максимально повно забезпечити юридичними засобами охорону і захист прав людини і громадянина. Характер відносин між громадянином і державою є ключовим питанням доктрини правової держави. У такій державі досягається юридична рівність між нею і громадянином. Засобом такої рівності є право [4, с. 36].

Деякі науковці вважають, що правова держава – це політична організація громадянського суспільства, основана на визнанні та реальному забезпеченні прав і свобод людини, верховенстві права та взаємній відповідальності держави й особи. У свою чергу, **соціальною основою правової держави** виступає громадянське суспільство, в якому є всі умови для реалізації кожним своїх творчих можливостей, різноманіття поглядів, особистих прав і свобод.

Економічною основою правової держави є всі форми власності, що є рівноправними, стимулюються до розвитку і захищені юридично. Тобто у правовій державі суспільство стає спількою вільних і рівноправних власників. *Моральну основу правової держави* становлять загальнолюдські цінності: принципи гуманізму, милосердя, рівності, свободи, честі та гідності особи [5, с. 117].

На наш погляд, все вищезазначене з точки зору національної безпеки, і є – цінностями, заснованими на демократичних засадах. Впевнені, що сучасна місія правової держави у контексті забезпечення стійкості соціального порядку та національної безпеки обумовлена відповідними потребами громадянського суспільства, які з часом змінюються.

З цього приводу доктор наук з державного управління, професор Г. П. Ситник свого часу зазначав, що задовольнити потреби людини (індивіду), суспільства та державних інститутів в безпеці спираючись тільки на моральні норми, які є складовою національних цінностей, неможливо. Необхідно забезпечити захист цих цінностей нормами права шляхом їх включення у відповідні акти законодавства. Внаслідок цього система цінностей отримує офіційний статус і відповідний захист з боку держави. Так утворюються директивно-нормативні вимоги (правові норми) щодо поведінки кожного індивіда, разом з тим виникає правова природа відповідальності [6, с. 29].

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що сучасна місія правової держави у контексті забезпечення стійкості соціального порядку та національної безпеки полягає у наступному: **1)** кардинальною переоцінкою ціннісних орієнтацій кожним індивідом з врахуванням аксіологічного аспекту цієї проблеми; **2)** публічному управлінні, необхідно максимізувати вигоди індивідів без інституційного примусу щодо дотримання правил, визначених у контексті системи національних цінностей, включаючи санкції щодо їх порушників.

Отож варто приділити особливу увагу забезпеченню стійкості соціального порядку та національної безпеки щодо відповідності вищезазначених цінностей ідеологічним засадам, програмним цілям та правовим нормам, зокрема тих, які пов'язані із формуванням соціального права і, відповідно, соціального законодавства.

Використана література

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.05.2025).
2. Філософський енциклопедичний словник. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. НАНУ. “Абрис”, 2002. 742 с.
3. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князєв (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. 748 с.
4. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5: П–С. 2003. 736 с.
5. Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

Желізко Владислав Олександрович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Христова Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ ЯК ВИДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

В умовах реформування кримінально-виконавчої системи України значна увага приділяється розвитку інституту пробації. Це зумовлено прагненням до гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами і потребою впровадження ефективних механізмів ресоціалізації осіб, які скоїли злочини, без застосування тривалого позбавлення волі [1].

Пробаційний нагляд розглядається як важливий елемент сучасної системи покарань, який може стати альтернативою традиційному позбавленню волі.

В Україні цей механізм уже функціонує на основі Закону України «Про пробацію», який надає можливість засудженим залишатися у суспільстві під наглядом пробаційних служб, що суттєво сприяє зменшенню рівня рецидивізму.

На підставі аналізу міжнародної практики, особливо досвіду Великобританії (Criminal Justice Act 2003, Частина 12, Розділ 8, стаття 177, яка визначає «Громадські покарання для повнолітніх правопорушників»), Норвегії (Straffeloven, § 34) та Нідерландів (Wetboek van Strafrecht), стаття 14a-14k), система пробаційного нагляду демонструє високу результативність не лише як інструмент моніторингу поведінки правопорушників, але й як механізм їхньої реінтеграції до соціуму. У згаданих державах установи пробації активно взаємодіють з неурядовими організаціями та місцевими органами самоврядування, що створює умови для поступового повернення засуджених до нормального життя в суспільстві з отриманням комплексної соціально-психологічної підтримки [2; 3; 4].

Ефективність пробаційного нагляду також обумовлюється використанням сучасних технологій, таких як електронний моніторинг, що дозволяє знизити навантаження на пробаційні служби та підвищити контроль за дотриманням

умов нагляду. В Україні цей інструмент може бути використаний для забезпечення безперервного моніторингу поведінки осіб, які перебувають під наглядом, і є перспективним напрямком розвитку системи пробації.

Згідно з проєктом Нового Кримінального кодексу України, пробаційний нагляд визначено у статті 3.4.7 як засіб кримінально-правового впливу, що полягає у встановленні судом обмежень прав чи свобод особи, яка вчинила злочин, та покладенні на неї обов'язків, визначених цим Кодексом, і здійснюється органом пробації з метою убезпечення суспільства та спрямування особи на виправлення. Пробаційний нагляд застосовується судом як самостійний засіб або разом з покаранням чи реституцією та передбачає не лише контроль за поведінкою засудженого, але й надання йому комплексної соціально-психологічної допомоги для успішної реінтеграції в суспільство [5].

Розширення та вдосконалення української пробаційної системи залишається ключовим пріоритетом для держави. Це потребує не лише формування корпусу професійних спеціалістів, а й впровадження інноваційних методів нагляду, які вже довели свою ефективність за кордоном. Зокрема, ресоціалізація через залучення засуджених до корисної для суспільства праці, що широко практикується в західноєвропейських країнах, повинна стати основним фокусом діяльності пробаційних установ України.

Таким чином, розвиток альтернативних форм пробаційного нагляду, запропонованих у проєкті нового Кримінального кодексу України, вказаний в чинній редакції поточного Кодексу та засновуючись на міжнародному досвіді є суттєвим елементом гуманізації кримінально-правової політики держави. Аналіз міжнародного досвіду дозволяє уникнути негативних аспектів та запозичити успішні стратегії інших країн, адаптуючи їх до специфіки України для підвищення результативності пробаційної системи.

Використана література

1. Закон України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 року № 160-VIII. Дата оновлення: 19.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 08.05.2025).

2. Criminal Justice Act 2003. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents> (дата звернення: 08.05.2025).

3. Straffeloven. Lov om straff. 20.05.2005. URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28> (дата звернення: 08.05.2025).

4. Wetboek van Strafrecht. 01.01.2002. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001855/2002-01-01/0> (дата звернення: 08.05.2025).

5. Текст проекту КК України станом на 02.04.2025. Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf> (дата звернення: 08.05.2025).

Желізко Владислав Олександрович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Христова Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИЗОВОМ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ТА МОРАЛЬНІ ДИЛЕМИ

Інститут звільнення від відбування покарання є одним із ключових у кримінальному праві України, особливо в умовах воєнного стану, коли держава потребує максимальної мобілізації людських ресурсів для захисту територіальної цілісності. Питання звільнення засуджених осіб від відбування покарання у зв'язку з їх призовом на військову службу набуло надзвичайної актуальності з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року та введенням воєнного стану.

Актуальність дослідження цієї проблематики зумовлена не лише теоретичним інтересом, але й гострою практичною необхідністю врегулювання правового статусу засуджених осіб в умовах загальної мобілізації. З одного боку, держава потребує додаткових людських ресурсів для ведення оборонної війни, з іншого – виникають серйозні правові та етичні питання щодо доцільності та справедливості залучення засуджених до військової служби.

Проблема звільнення від відбування покарання у зв'язку з призовом на військову службу має комплексний характер і торкається різних галузей права: кримінального, кримінально-виконавчого, військового та адміністративного. Необхідність узгодження норм цих правових галузей в умовах воєнного стану обумовлює складність правового регулювання даного питання.

Правовою основою звільнення від відбування покарання в Україні є глава XII Кримінального кодексу України (далі – КК України), зокрема статті 74-87, які встановлюють різні підстави та порядок такого звільнення [1]. Водночас, спеціальних норм щодо звільнення засуджених у зв'язку з призовом на військову службу під час воєнного стану чинне законодавство не містить, що створює правовий вакуум у цій сфері.

Відповідно до ч. 1 ст. 74 КК України, особа може бути звільнена від відбування покарання з підстав, передбачених цим Кодексом, а також на підставі акта про амністію чи помилування [1]. Однак серед передбачених

законом підстав відсутня можливість звільнення у зв'язку з призовом на військову службу під час воєнного стану.

Кримінально-виконавчий кодекс України також не містить спеціальних норм щодо звільнення засуджених у зв'язку з мобілізацією. Стаття 152 КВК України передбачає звільнення засуджених від подальшого відбування покарання лише з підстав, встановлених кримінальним законом [2].

У науковій літературі питання звільнення від покарання у зв'язку з військовою службою досліджувалося фрагментарно, особливо в контексті воєнного стану.

Важливим аспектом є також питання подальшого правового статусу осіб, які були звільнені від відбування покарання у зв'язку з призовом на військову службу. Чи вважається покарання повністю відбутим, чи лише відстроченим до закінчення військової служби – це питання потребує законодавчого врегулювання

У контексті реформування кримінального законодавства України доцільно розглянути можливість включення до КК України спеціальної норми, яка б регулювала звільнення від відбування покарання у зв'язку з призовом на військову службу під час воєнного стану. Така норма мала б передбачати чіткі критерії відбору засуджених, процедуру прийняття рішення та правові наслідки такого звільнення.

Також важливим є врегулювання питання контролю за особами, звільненими від відбування покарання у зв'язку з призовом на військову службу. Необхідно визначити, які органи здійснюють такий контроль та яким чином забезпечується виконання засудженими своїх обов'язків як військовослужбовців.

Окремої уваги потребує питання матеріального забезпечення та соціального захисту засуджених, які призвані на військову службу. Чи поширюються на них загальні норми соціального захисту військовослужбовців,

чи необхідно встановлювати спеціальний правовий режим – це також потребує законодавчого врегулювання.

Окрім завдань, пов'язаних із реалізацією покарання, створенням умов для виправлення та ресоціалізації засуджених, а також запобіганням вчиненню нових кримінальних правопорушень як з боку осіб, що відбувають покарання, так і інших осіб, вагоме значення набувають функції, спрямовані на забезпечення безпеки як самих засуджених, так і працівників установ та органів виконання покарань, а також гарантування безпеки Української держави загалом. Особливу увагу слід приділити виконанню кримінально-виконавчою системою функцій, пов'язаних з утриманням військовополонених, адже відповідність цього процесу міжнародним стандартам виступає важливим показником рівня цивілізованості держави, якою є Україна [4, с. 70].

Іншим важливим аспектом, який вимагає глибокого аналізу, є механізм звільнення військовослужбовців після завершення 36-місячного терміну безперервної служби в умовах воєнного стану (за умови відсутності бажання продовжувати службу). Більшість законодавчих ініціатив передбачає відповідні зміни до статті 26 Закону № 2232-XII [5, с. 6].

Втілення цієї норми в реальних умовах, коли неможливо передбачити тривалість російської агресії, створює ризик критичного ослаблення оборонного потенціалу держави. З огляду на це, доцільним видається впровадження системи планової ротації для Збройних Сил України та інших військових формувань через механізм тимчасової демобілізації тривалістю 1-2 роки.

При цьому необхідно розробити поетапний підхід до такої демобілізації, диференціюючи її хвилі залежно від категорій військовослужбовців: строкової служби, мобілізованих, контрактників та резервістів.

Підсумовуючи, звільнення від відбування покарання у зв'язку з призовом на військову службу під час воєнного стану є складною правовою проблемою,

яка потребує комплексного законодавчого вирішення. Необхідне прийняття спеціального закону або внесення відповідних змін до чинного законодавства з метою врегулювання правового статусу засуджених осіб в умовах воєнного стану.

Аналіз мобілізаційного законодавства демонструє складність балансування між потребами посилення обороноздатності та збереженням правових стандартів. Ключовим викликом є недопущення деградації якості збройних сил через необдумане розширення мобілізаційної бази.

Особливо небезпечною є тенденція до «кримінальної мобілізації», яка може призвести до розмивання морально-етичних засад армії та створення прецедентів для зловживань. Український досвід повинен кардинально відрізнитися від російської практики використання засуджених як «гарматного м'яса».

Стратегічно важливим є запровадження прозорої системи ротації, що дозволить зберегти боєздатність військ та забезпечити справедливий розподіл військового тягара серед громадян. Це питання не лише військове, а й соціальне – від його вирішення залежить суспільна підтримка оборонних зусиль держави.

Водночас важливо знайти баланс між державними потребами у військових ресурсах та необхідністю забезпечення виконання завдань кримінального покарання.

Використана література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 29.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 29.05.2025).

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. Дата оновлення: 29.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення : 29.05.2025).

3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. Дата оновлення: 29.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення : 29.05.2025).

4. Кернякевич-Тарасійчук Ю. Кримінально-виконавча система України: виклики воєнного стану. *Law and Society*. 2024. №. 9. С. 67–73.

5. Титаренко О. О., Крячко О. І. Окремі ризики мобілізаційних законопроектів та їх можливий вплив на забезпечення воєнної безпеки України. URL: <https://chiz.nangu.edu.ua/article/download/302295/294343/697640> (дата звернення: 29.05.2025).

Кузніченко Оксана Валеріївна – кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри національного та міжнародного права, Одеський національний морський університет

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ЄСПЛ

У сучасних умовах глобалізації та інтеграційних процесів особливого значення набуває захист прав працівників як одного з ключових елементів забезпечення соціальної справедливості. Важливу роль у формуванні правових стандартів, які впливають на трудові відносини в країнах-учасницях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод відіграє практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Однак в Україні питання захисту трудових прав досі характеризується низкою проблем: дискримінація за різними ознаками, необґрунтовані звільнення, обмеження прав на страйк, втручання в особисте життя працівників тощо.

Загалом же ЄСПЛ здійснює захист прав працівників лише в контексті прав, передбачених Конвенцією, таких як право на справедливий суд (ст. 6),

право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8), свобода вираження поглядів (ст. 10), свобода думки, совісті, релігії (ст. 9), свобода зібрань та об'єднань (ст.11) та інші. В контексті даного дослідження слушно звернути увагу на специфіку захисту кожного із зазначених прав саме працівниками.

Європейський суд з прав людини неодноразово розглядав справи, у яких було порушено право на справедливий суд (ст. 6 Конвенції) стосовно трудових прав працівників або в рамках трудових спорів. Такі ситуації стосуються, зокрема, затримок у судовому провадженні, відмови в доступі до правосуддя, а також порушення принципу рівності сторін.

Наприклад, у справі «Бака проти Угорщини» від 26.06.2016 р. звільнення голови Верховного суду через його критику реформ, які впливали на судову систему, розглядалося крізь призму права на справедливий суд. Суд визнав, що втручання у суддівську незалежність і політичний тиск можуть прямо впливати на право на справедливий суд у справах, пов'язаних із трудовими відносинами [1].

Доволі часто підставою звернення до ЄСПЛ є порушення права працівника на повагу до приватного і сімейного життя, гарантованого ст. 8 Конвенції. Ці випадки здебільшого стосувалися втручання роботодавців у приватне життя працівників, незаконного звільнення чи інших заходів, що могли порушувати баланс між трудовими обов'язками і правом на особисту автономію.

Наприклад, у справі «Барбулеску проти Румунії» від 05.09.2017 р. заявника звільнили через використання робочого облікового запису для приватного листування, яке було піддане моніторингу роботодавцем без його попередження. ЄСПЛ постановив, що хоча роботодавець має право перевіряти ефективність використання ресурсів, втручання у приватну комунікацію працівника без належного інформування є порушенням ст. 8 Конвенції [2].

В умовах сучасного демократичного суспільства однією з підстав для звернення до ЄСПЛ продовжує залишатися порушення права на свободу думки, совісті та релігії, гарантованого ст. 9 Конвенції. Ці справи стосуються як зовнішніх проявів релігійних переконань, так і конфліктів між професійними обов'язками та особистими переконаннями.

У справі «Евейда та інші проти Сполученого Королівства» від 27.05.2013 р. кількох працівників державних установ звільнили через носіння релігійних символів на робочому місці, що суперечило внутрішнім правилам компанії. Суд зазначив, що втручання у право на свободу релігії має бути пропорційним та переслідувати легітимну мету, наприклад, забезпечення нейтральності державної служби. У цьому випадку було встановлено, що загальна заборона без конкретної загрози для нейтралітету порушує ст. 9 [3].

Щодо справ, в яких працівники скаржилися на порушення права на свободи вираження поглядів, гарантованого ст. 10 Конвенції, то зазвичай вони стосуються висловлювань, пов'язаних із роботою, або обмежень, які накладалися на працівників у контексті їхньої професійної діяльності. Здебільшого, в таких справах саме критика роботодавця виступає підставою для звільнення працівника.

Що стосується порушення ст. 11 Конвенції, то ЄСПЛ визнав його у справах, які стосувалися обмеження прав працівників на участь у профспілках, страйках або інших формах об'єднання. Суд наголошує, що свобода зібрань та об'єднань є основоположним правом у демократичному суспільстві, особливо у сфері трудових відносин.

Отже, незважаючи на реформування національного законодавства, багато аспектів, пов'язаних із трудовими правами, залишаються неврегульованими або недостатньо захищеними. Українські суди нерідко ігнорують або неправильно застосовують положення Конвенції та практику ЄСПЛ, що ускладнює доступ до справедливості для працівників. У цьому контексті виникає необхідність

глибшого дослідження рішень ЄСПЛ, які стосуються трудових прав, з метою визначення їхнього впливу на національну правову систему та розробки практичних рекомендацій для вдосконалення захисту прав працівників.

Використана література

1. Справа “Бака проти Угорщини” від 19.04.2005 URL: <https://rm.coe.int/16806b51c7> (дата звернення 28.05.2025).
2. Case of Bărbulescu v. Romania URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/case-barbulescu-v-romania/> (дата звернення 28.05.2025).
3. Case of Eweida and others v. the United Kingdom URL: EWEIDA AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM - 48420/10 36516/10 51671/10 59842/10 – HEJUD [2013] ECHR 37 (15 January 2013) (дата звернення 28.05.2025).

Яковенко Мирослав Юрійович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Фролов Михайло Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ФПФПКП НПУ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПИТАННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГРОШОВОГО ОБІГУ ТА РОЗРАХУНКІВ

У сучасних умовах стабільність грошового обігу та функціонування платіжної системи є ключовими чинниками економічної безпеки держави. Порухення у цій сфері можуть призвести до девальвації національної валюти, підризу довіри до фінансових інституцій та загострення фінансово-економічної кризи. У зв'язку з цим фінансово-правова відповідальність виступає важливим

інструментом забезпечення законності у сфері грошового обігу та розрахунків. Фінансові відповідальність – це відносно новітній інститут відповідальності, який не має уніфікованого, нормативного визначення, однак тотожний до вказаної категорії зміст висвітлений як в положеннях податкового, бюджетного, так й кримінального та адміністративно-деліктного кодексів [1, с. 92]. Підставою для виникнення фінансової відповідальності є вчинення фінансового правопорушення.

У сучасних умовах стабільність грошового обігу та функціонування платіжної системи є ключовими чинниками економічної безпеки держави. Порушення у цій сфері можуть призвести до девальвації національної валюти, підриву довіри до фінансових інституцій та загострення фінансово-економічної кризи. У зв'язку з цим фінансово-правова відповідальність виступає важливим інструментом забезпечення законності у сфері грошового обігу та розрахунків. Нормативну базу у цій сфері становлять: Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про Національний банк України», Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», нормативно-правові акти НБУ та Мінфіну. Грошовий обіг охоплює процес емісії, обігу, вилучення та зберігання грошових знаків, а також регламентацію безготівкових операцій та розрахунків. Йдеться не лише про національну валюту, а й про валютні операції, цифрові гроші, банківські перекази та інші форми переміщення вартості.

Фінансові правопорушення у сфері грошового обігу та розрахунків умовно можна поділити на:

- порушення порядку здійснення готівкових і безготівкових розрахунків (перевищення готівкових лімітів, відсутність касових апаратів, фіктивні операції);

- валютні правопорушення (незаконні обмінні операції, порушення валютного ліцензування, ухилення від валютного контролю);
- порушення, пов'язані з підробкою або розповсюдженням фальшивих грошей;
- невиконання зобов'язань із фінансового моніторингу;

Принципи фінансової відповідальності – це основні вихідні положення (головні ідеї) та закономірності, котрі закладено в основу даного підвиду юридичної відповідальності, на основі яких на правопорушника накладаються адміністративні та фінансові санкції [2, с. 446]. Фінансово-правова відповідальність, як і будь-яка інша, ґрунтується на фундаментальних засадах:

- Законність – відповідальність може наставати лише за порушення, прямо передбачені законом.
- Пропорційність – санкції мають відповідати тяжкості правопорушення.
- Невідворотність – жодне порушення не повинне залишатися без реагування.
- Публічність – процедура застосування відповідальності має бути відкритою та контрольованою.
- Індивідуалізація відповідальності – обов'язковість урахування характеру, обставин та мотивів порушення.

Ці принципи мають не лише теоретичне, а й практичне значення при оцінці правомірності рішень контролюючих органів.

Фінансово-правова відповідальність за порушення законодавства у сфері грошового обігу та розрахунків виконує не лише каральну, а й запобіжну функцію, сприяючи збереженню публічних фінансів, стабільності валюти та економічній безпеці держави. В умовах розвитку цифрової економіки та глобалізації фінансових потоків її роль лише посилюється, що зумовлює необхідність постійного оновлення відповідного нормативно-правового інструментарію.

Використана література

1. Ткачова Ю., Фролов М. Щодо питання фінансової відповідальності за порушення фінансового законодавства. *Перспективи розвитку сучасної науки та освіти*: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 жовтня 2024 року. Львів : Львівський науковий форум, 2024. 103 с.

2. Чорна В. Г., Кузьменко О. В., Кожура Л. О. Система принципів фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства. Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління». *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 1(19).

Істомін Андрій Віталійович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Христова Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ПОКАРАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ ІТАЛІЇ ТА УКРАЇНИ : ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

В умовах євроінтеграції України та адаптації національного законодавства до європейських стандартів особливої актуальності набуває порівняльний аналіз кримінально-правових інститутів України та держав-членів Європейського Союзу. Інститут покарання посідає центральне місце в системі кримінального права будь-якої держави, визначаючи сутність та спрямованість каральної політики. Дослідження особливостей правового регулювання покарання в кримінальному законодавстві України та Італії дозволяє виявити спільні та відмінні риси двох кримінально-правових систем,

що належать до різних правових сімей, а також визначити можливі напрями вдосконалення національного законодавства.

Поняття покарання у кримінальному праві України визначено на законодавчому рівні як захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого (ч. 1 ст. 50 КК України) [1].

На відміну від українського законодавства, Кримінальний кодекс Італії (Codice Penale, далі – КК Італії) не містить чіткого визначення поняття «покарання». Однак, аналіз положень кодексу, зокрема статей 17-38, дозволяє зрозуміти сутність цього інституту в італійському кримінальному праві [2].

Зокрема, відповідно до змісту статті 17 КК Італії покарання поділяються на головні (*pene principali*) та додаткові (*pene accessorie*). При цьому головні покарання включають в себе, зокрема, довічне позбавлення волі (*ergastolo*), ув'язнення (*reclusione*), арешт (*arresto*), штраф (*multa*) та грошове стягнення (*ammenda*). Як зазначає італійський правознавець Ф. Мантовані, покарання в італійському кримінальному праві розуміється як правовий наслідок вчинення злочину, що має на меті відновлення порушеного правопорядку шляхом застосування до винної особи обмежень особистого чи майнового характеру [3, с. 745].

В українському кримінальному праві система покарань закріплена у ст. 51 КК України і включає 14 видів покарань, розташованих за ступенем суворості від найменш суворого до найбільш суворого. В системі покарань Італії, відповідно до статей 17-31 КК Італії, виділяються покарання за злочини (*delitti*) та за проступки (*contravvenzioni*). Цікаво, що згідно зі ст. 17 КК Італії, покарання за злочини включають: довічне позбавлення волі (*ergastolo*), позбавлення волі на певний строк (*reclusione*) та штраф (*multa*). Покарання за проступки включають: арешт (*arresto*) та грошове стягнення (*ammenda*).

Цікавим у контексті порівняльного аналізу є те, що Кримінальний кодекс Італії, прийнятий ще в 1930 році (так званий "Кодекс Рокко"), незважаючи на численні зміни, зберігає певні риси авторитарної правової системи. В той час як Кримінальний кодекс України, прийнятий у 2001 році, формувався вже в період демократичних перетворень, що відображається на підходах до визначення цілей покарання.

Згідно з ч. 2 ст. 50 КК України, метою покарання є не тільки кара, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень [1]. А в італійському кримінальному законодавстві цілі покарання прямо не вказані, хоча у ст. 27 Конституції Італії зазначено, що «покарання повинні бути спрямовані на перевиховання засудженого» [4]. Таким чином, в обох правових системах виправна мета покарання отримує конституційне чи законодавче закріплення.

Важливою відмінністю є також підхід до регламентації загальних засад призначення покарання. В українському КК цьому питанню присвячена окрема стаття (ст. 65), яка встановлює, що суд призначає покарання у межах, встановлених у санкції статті, відповідно до положень Загальної частини КК, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання [1].

У КК Італії загальні засади призначення покарання регламентуються статтями 132-133, згідно з якими суддя, призначаючи покарання, «повинен здійснювати свою дискреційну владу в межах, встановлених законом» (ст. 132), а також керуватися критеріями, визначеними у ст. 133, які включають: тяжкість злочину, характер заподіяної шкоди, ступінь вини, мотиви вчинення злочину та особистість злочинця (характер, кримінальне минуле, поведінка до, під час та після вчинення злочину, умови життя тощо) [5].

Таким чином, порівняльний аналіз інституту покарання в кримінальному законодавстві України та Італії демонструє як спільні риси, так і суттєві

відмінності. Спільним для обох правових систем є розуміння покарання як примусового заходу, що застосовується до винної особи за вчинення кримінального правопорушення, а також визнання виправної функції покарання. Відмінності полягають у законодавчій техніці (наявність або відсутність законодавчого визначення покарання), структурі системи покарань (єдина система чи поділ на покарання за злочини та проступки), а також у деталізації регламентації окремих видів покарань.

Особливої уваги в контексті порівняльного аналізу заслуговує проєкт нового Кримінального кодексу України, розроблений Робочою групою з питань розвитку кримінального права, створеною Указом Президента України від 07.08.2019 № 584/2019 [6]. Проєкт пропонує суттєво оновлений підхід до інституту покарання, що відображає сучасні тенденції розвитку кримінально-правової політики.

Згідно зі ст. 3.1.1 проєкту нового КК України, «покарання є примусовим обмеженням у реалізації прав чи свобод людини, що застосовується на підставі цього Кодексу до особи, засудженої обвинувальним вироком суду за вчинення кримінального правопорушення» [7]. Як зазначає Н.А. Орловська, «нове визначення покарання у проєкті КК України відображає більш гуманістичний підхід, акцентуючи увагу на обмеженні прав і свобод, а не на репресивному характері покарання» [8, с. 152].

Цікавим у контексті порівняння з італійським кримінальним правом є те, що проєкт нового КК України, подібно до КК Італії, передбачає більш чітке розмежування різних видів покарань. Відповідно до ст. 3.1.3 проєкту встановлюються основні покарання (штраф, ув'язнення на певний строк, довічне ув'язнення) та додаткові покарання (штраф, позбавлення права, обмеження права пересування та спілкування) [9]. За словами М.І. Панова, «такий підхід подібний до італійської моделі поділу покарань на головні та додаткові, що сприяє більш гнучкій системі призначення покарання та

забезпечує додаткові можливості для індивідуалізації кримінальної відповідальності» [10, с. 21].

Важливою новелою проєкту нового КК України є запровадження триступеневої класифікації кримінальних правопорушень (проступок, злочин, особливо тяжкий злочин), що також зближує українську модель з італійською системою, де передбачений поділ на *delitti* (злочини) та *contravvenzioni* (проступки). На думку В.О. Тулякова, «така класифікація дозволяє більш точно визначити характер та ступінь суспільної небезпеки діяння, що, у свою чергу, впливає на тип і розмір покарання» [11, с. 32].

Досвід регулювання інституту покарання в італійському кримінальному законодавстві може бути корисним для вдосконалення відповідних положень КК України, особливо в контексті диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання. Водночас, законодавче визначення поняття та цілей покарання в українському кримінальному законодавстві відповідає сучасним стандартам і забезпечує належне розуміння сутності цього інституту. Проєкт нового КК України, взявши найкраще з європейського досвіду, у тому числі італійського, пропонує оновлену концепцію покарання, що відповідає сучасним тенденціям гуманізації кримінального права та забезпечення ефективності покарання як засобу протидії злочинності.

Використана література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 09.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.05.2025).
2. Codice Penale (Testo coordinato ed aggiornato del Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398). URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-penale> (дата звернення: 19.05.2025).
3. Mantovani F. Diritto Penale. Parte Generale. 10th ed. Padova : CEDAM, 2017. 992 p.

4. Costituzione della Repubblica Italiana. URL: https://www.senato.it/sites/default/files/media-documents/Costituzione_0.pdf (дата звернення: 19.05.2025).
5. Fiandaca G., Musco E. Diritto penale. Parte generale. 8th ed. Bologna : Zanichelli, 2019. 984 p.
6. Про Комісію з питань правової реформи : Указ Президента України від 07.08.2019 № 584/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584/2019#Text> (дата звернення: 19.05.2025).
7. Проект Кримінального кодексу України. Контрольний текст (станом на 02.04.2025). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 19.05.2025).
8. Орловська Н. А. Проблеми побудови кримінально-правових санкцій у контексті реалізації принципу гуманізму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. № 54. С. 148–154.
9. Письменський Є. О. Інститут покарання в проєкті нового Кримінального кодексу України: окремі питання вдосконалення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. Вип. 1(97). С. 59–72.
10. Панов М. І. Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність. *Право України*. 2020. № 2. С. 11–28.
11. Туляков В. О. Криза кримінального права: суперечності догматів чи догматика суперечностей? *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. Т. 28. С. 27–38.

Куліш Вікторія Олександрівна – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Христова Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ СТАДІЙ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Чинне кримінальне законодавство визначає стадії вчинення кримінального правопорушення, які включають готування, замах на вчинення кримінального правопорушення та завершене кримінальне правопорушення. Дослідження цього питання свідчить, що завершене кримінальне правопорушення є фінальною стадією, що об'єднує попередні етапи, і саме в такому контексті науковці розглядають це питання у своїх працях. Аналіз нормативно-правових актів та судової практики дозволяє встановити, що стадія вчинення правопорушення відображає конкретний етап кримінальної діяльності, який відрізняється за такими ознаками, як характер дій, момент припинення та рівень реалізації злочинного наміру. Стадії кримінального провадження є фундаментальною категорією кримінального права, яка визначає послідовність та особливості розвитку злочинної діяльності. Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) у статтях 14, 15 [1] регламентує стадії вчинення кримінального правопорушення, а проєкт нового Кримінального кодексу України пропонує більш деталізоване регулювання у статтях 2.6.2, 2.6.3 [2].

Проєкт нового Кримінального кодексу України у статті 2.6.2 пропонує таке формулювання: «1. Готуванням до кримінального правопорушення є дія чи бездіяльність суб'єкта, який: 1) розробив план кримінального правопорушення, 2) створив, підшукав або пристосував знаряддя (засіб) кримінального

правопорушення, 3) вступив в змову на вчинення кримінального правопорушення, зокрема у випадках, коли співучасник не зміг виконати дії, обумовлені змовою, або добровільно відмовився від участі у кримінальному правопорушенні і до початку виконання об'єктивної сторони, 4) усунув перешкоду для вчинення кримінального правопорушення, 5) створив умови для вчинення кримінального правопорушення або 6) створив умови для приховування кримінального правопорушення чи для уникнення кримінальної відповідальності за його вчинення» [2].

Спільними рисами у визначенні готування в обох кодексах є те, що готування до кримінального правопорушення визначається як підготовчі дії, що створюють умови для вчинення кримінального правопорушення; обидва кодекси містять перелік конкретних підготовчих дій: підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників, змова на вчинення кримінального правопорушення, усунення перешкод; визначають випадки, коли готування не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Стосовно замаху на кримінальне правопорушення, чинний Кримінальний кодекс України у статті 15 визначає: «1. Замахом на кримінальне правопорушення є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу, якщо при цьому кримінальне правопорушення не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі. 2. Замах на вчинення кримінального правопорушення є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця, але кримінальне правопорушення не було закінчено з причин, які не залежали від її волі. 3. Замах на вчинення кримінального правопорушення є незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які

вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця» [1].

Проект нового Кримінального кодексу України у статті 2.6.3. пропонує такий текст: «1. Замахом на кримінальне правопорушення є дія чи бездіяльність суб'єкта, який частково виконав об'єктивну сторону складу закінченого кримінального правопорушення [2].

«Замах на кримінальне правопорушення є: 1) закінченим, якщо особа виконала усі дії (у разі бездіяльності – утрималась від виконання усіх дій), що вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця, але бажані наслідки не настали з причин, що не залежали від її волі; 2) незакінченим, якщо особа не виконала усіх дій, що вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця».

Спільними рисами у визначенні замаху в обох кодексах залишається класифікація замаху на закінчений та незакінчений з подібними критеріями розмежування, а також положення про причини недоведення кримінального правопорушення до кінця, що не залежать від волі особи. Водночас у новому визначенні спостерігаються суттєві відмінності: замах чітко окреслюється як “часткове виконання об'єктивної сторони складу закінченого кримінального правопорушення”, що конкретизує його сутність; нове визначення відходить від концепції “безпосереднього спрямування дій” та прямого умислу, які були присутні в обох попередніх кодексах; формулювання закінченого замаху тепер зосереджене на суб'єктивному критерії – виконанні всіх дій, «що особа вважала необхідними», а не на об'єктивній стороні кримінального правопорушення; додатково, нове визначення чітко включає бездіяльність як форму замаху, прямо вказуючи на “утримання від виконання дій” у контексті закінченого замаху; відсутнє положення щодо добровільної відмови від закінчення кримінального правопорушення, яке було передбачене в проєкті нового КК України [3, с. 3].

Проведений порівняльний аналіз статей чинного Кримінального кодексу України та проєкту нового Кримінального кодексу щодо нормативного визначення стадій вчинення кримінального правопорушення дозволяє зробити наступні висновки: Проєкт нового Кримінального кодексу демонструє значний еволюційний крок у розвитку кримінального законодавства України, спрямований на більш детальну та чітку регламентацію стадій кримінального правопорушення. Основні відмінності полягають у впровадженні більш структурованого підходу до визначення стадій кримінального правопорушення; введенні системи градації кримінальних правопорушень за ступенями (від 1 до 9). Спільними рисами залишаються збереження основних видів стадій: готування, замах і закінчене кримінальне правопорушення; збереження поділу замаху на закінчений та незакінчений; визнання закінченим кримінальним правопорушенням діяння, що містить усі ознаки складу кримінального правопорушення.

Таким чином, проєкт нового Кримінального кодексу України відображає еволюцію кримінально-правової доктрини та прагнення до вдосконалення механізмів кримінальної відповідальності, що відповідає сучасним вимогам розвитку суспільства та державності. Запропоновані зміни мають потенціал для підвищення ефективності протидії злочинності та забезпечення справедливого балансу між інтересами суспільства та правами особи.

Використана література

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 09.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.05.2025).
2. Текст проєкту КК України станом на 02.04.2025. Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf> (дата звернення: 28.05.2025).

3. Большаков Д. О. Кримінально-правова характеристика стадій кримінального правопорушення : автореф. на здобуття освітнього ступеню «Магістр» : 2021. Миколаїв. 17 с.

Богуславський Олександр Анатолійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний університет

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА НА ТЛІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Часи трансформаційних процесів, які обумовлюють нинішній етап розвитку нашого суспільства, характеризуються тим, що відбуваються на тлі глобалізації, економіко-політичних кризових явищ і інтенсивного розвитку науково-технічного прогресу, особливо що стосується інформаційних технологій і сервісів штучного інтелекту. Такий комплекс об'єктивних процесів не залишає можливості сфері права залишатись у незмінному стані, а стає імпульсом для реагування і активного реформування задля забезпечення мети ефективного правового регулювання і сталості розвитку суспільства. Вже сьогодні можемо говорити про створення нових вимірів людської активності, такі як віртуальний простір, цифрова економіка, які в осяжній перспективі, очевидно будуть лише займати все більше місце у областях традиційної економіки, змінюючи її, інтегруючись у неї і створюючи принципово нову сутність.

Оновленими бачаться також виклики для захищеності базових прав, таких як гідність, рівність і свобода в контексті реалізації людини права на приватність, збалансування права на свободу самовираження і межі

конфіденційності, забезпечення права рівного доступу до цифрових ресурсів, і право на недопущення дискримінації у цифровому просторі. Перелічений набір прав у згаданому контексті є універсальним за ідейно-правовим наповненням, за забезпеченням якого можна характеризувати правову систему держави як таку, що відповідає на сучасні виклики враховуючи потреби людської природи і утверджуючи їх.

З філософсько-правової точки зору, бачимо всі підстави на доктринальному рівні ставити ряд питань про утворення нового контексту досліджень імплементації європейських стандартів у правову систему України в площині гуманізації через переосмислення суми людських потреб у охороні і забезпеченні пов'язаних із цифровізацією прав.

Термін «європейські стандарти прав і свобод» включає в себе сформульовані в міжнародних актах, ратифікованих країнами-членами Ради Європи та інших європейських організацій, вимоги до мінімального рівня реалізації прав і свобод людини у внутрішньодержавній правозастосовчій практиці, що забезпечується міждержавним контрольним механізмом [1, с. 55].

Таким чином, досліджуючи вплив європейських стандартів на гуманізацію правових систем в першу чергу слід послуговуватись міжнародними правовими актами, як джерелом права який має визначальний вплив на вектори розвитку законодавства України як країни, що визначила свій рух до інтеграції в Європейський Союз.

Європейська конвенція з прав людини є одним з базових міжнародних нормативно-правових актів яка визначає концепцію ідейної людиноорієнтовності і закріплює практичні механізми захисту і забезпечення змісту викладених в ній прав.

Зосереджуючись на ідейній її складовій, ставлячи за мету розкрити філософсько-правову сторону питання, можемо сказати, що в контексті

окресленої проблематики аспектів гуманізації, цей важливий міжнародно правовий акт містить наступні регулюючі постулати.

Так, у статті 8 ЄКПЛ декларується право кожної людини на приватність і збереження недоторканості приватного життя [2]. В площині цифровізації це означає розвиток ідеї приватності через екстраполяцію у сферу недоторканості персональних даних, інформації, яка має цінність і на яку поширюється авторське право, кореспонденції тощо. Такий контекст здатний впливати на законодавство через посилення механізмів як правового захисту від протиправних утручань у персональну приватну інформацію так і підвищувати вимоги до технічних рішень якими послуговуються суб'єкти, що обслуговують зберігання обробку і передачу такої інформації.

Стаття 10 ЄКПЛ встановлює позитивні обов'язки держави про забезпечення свободи поглядів [2]. Це спонукає державу удосконалювати законодавство, яке чітко визначає межі свободи слова, особливо в цифровому просторі, де дезінформація, наклеп чи порушення конфіденційності можуть мати швидкий і масштабний вплив. Гуманізація проявляється у створенні правових рамок, які захищають як право на самовираження (наприклад, у соціальних мережах), так і право на захист від образ, вторгнення в особисте життя чи кібербулінгу.

Європейські стандарти, хоча прямо не закріплюють право на доступ до цифрових ресурсів, але через принцип недискримінації, передбачений статтею 14 ЄКПЛ та право на інформацію у статті 10 ЄКПЛ сприяють розвитку концепції цифрової інклюзії [2]. Практикою Європейського Суду з Прав Людини наголошується на неприпустимості обмеження доступу до інтернету без обґрунтованої причини.

Це впливає на національне законодавство, стимулюючи держави створювати умови для рівного доступу до цифрових технологій, зокрема через програми подолання цифрового розриву, забезпечення доступу до інтернету в

сільських регіонах та підтримку цифрової грамотності. Гуманізація тут полягає у визнанні доступу до цифрових ресурсів як необхідної умови реалізації інших прав.

Європейські стандарти реалізуючись, зокрема статтею 14 ЄКПЛ та Протоколом № 12 до них, забороняють дискримінацію за будь-якими ознаками [2; 3]. У цифровому контексті це стосується алгоритмічної дискримінації та нерівного доступу до цифрових послуг.

Ці положення розкривають потенціал для гуманізації законодавства у формі впровадження норм, які регулюють етичне використання штучного інтелекту, забезпечують прозорість алгоритмів та захист вразливих груп від цифрової дискримінації.

Таким чином, європейські стандарти прав людини є впливовим чинником гуманізації законодавства, оскільки вони орієнтують на захист гідності, справедливості та рівності. У трансформаційних процесах вони виступають каталізатором реформ, сприяючи демократизації та підвищенню стандартів правового захисту. Проте їх ефективність залежить від політичної волі, інституційної спроможності та суспільної підтримки.

Використана література

1. Степаненко К. В. Впровадження європейських стандартів прав людини у правову систему України: теоретико-правовий аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 53–56.

2. Європейська конвенція з прав людини від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 29.05.2025).

3. Протокол N 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ETS N 177) від 9 лютого 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_537#Text (дата звернення 29.05.2025).

Гулак Олена Василівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного та фінансового права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ЛІСІВ ВІД ПОЖЕЖ НА РАДІАЦІЙНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ЗЕМЛЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В Україні в останні роки чітко проявлена тенденція до зростання кількості масштабних лісових пожеж, які швидко поширюються та важко піддаються гасінню. Наразі найгірший рівень забезпечення пожежної безпеки в лісах України спостерігається в Чорнобильській зоні відчуження і у південно-східних областях нашої держави. Повномасштабна збройна агресія рф та постійні бомбардування майже усієї території України значно посилили відповідні ризики, поширивши їх на усю територію нашої держави.

Від початку російської агресії у 2014 р. та повномасштабного вторгнення – у 2022 р., до причин виникнення й розвитку пожеж в екосистемах додалися ще й бойові дії та забруднення вибухонебезпечними предметами. Зокрема, лише у 2022 р. пожежі ширились українськими землями площею 31,7 тис. га [1, с. 11]. Власне, територія зони відчуження піддалась окупації російськими військами з першого дня їх вторгнення в Україну (24 лютого 2022 р.) та фактично вже 28 березня була деокупована [2]. Втім, навіть за такий короткий час загарбники нанесли значну шкоду довкіллю й лишили за собою заміновані території.

Нормативно-правовим базисом забезпечення пожежної безпеки в лісах України у цілому та лісах зони відчуження зокрема, постає ціла низка нормативно-правових актів як вищого державного, відомчого, так і локального та об'єктового рівнів. З урахуванням найостанніших правових новел, виокремимо найбільш важливі:

1) прийняті на рівні постанов Кабінету Міністрів України: № 314 від 07.04.2023 р. «Про затвердження Порядку утворення та функціонування пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення добровільної пожежної охорони»; № 612 від 20.05.2022 р. «Про затвердження Порядку організації охорони і захисту лісів»; № 976 від 16.09.2009 р. «Про затвердження Положення про державну лісову охорону, лісову охорону інших лісокористувачів та власників лісів» (з відповідними змінами в назві від 2022 р.); № 1127 від 14.07.2000 р. «Про службу державної охорони природно-заповідного фонду України»;

2) прийняті на відомчому рівні (окремого центрального органу виконавчої влади): наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 382 від 23.12.2020 р. «Про затвердження Положення про відомчу пожежну охорону Державного агентства лісових ресурсів України»; наказ Державного агентства лісових ресурсів України № 192 від 23.03.2021 «Про введення в дію автоматизованої системи «Пожежі»; наказ Держкомлісгоспу України № 526 від 28.12.2005 р. «Про затвердження Положення про лісові пожежні станції»; наказ Держкомлісгоспу України № 278 від 27.12.2004 р. «Про затвердження Правил пожежної безпеки в лісах України»;

3) прийняті на міжвідомчому рівні: спільний наказ Міністерства екології та природних ресурсів України й Міністерства внутрішніх справ України за № 01/01 від 10.01.2018 р. «Інструкція про організацію гасіння пожеж підрозділами служби державної охорони природно-заповідного фонду, оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та постійних лісокористувачів у природних екосистемах Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника» тощо.

Суттєвими недоліками нормативно-правового регулювання пожежної безпеки в лісах України лишаються: 1) чинність юридично та технологічно застарілих нормативно-правових актів у сфері забезпечення пожежної безпеки в

лісах України (наказ Держкомлісгоспу України № 526 від 28.12.2005 р. «Про затвердження Положення про лісові пожежні станції»; наказ Держкомлісгоспу України № 278 від 27.12.2004 р. «Про затвердження Правил пожежної безпеки в лісах України»); 2) суттєві протиріччя й розбіжності правового та змістовного характеру між чинними наразі нормативними актами у досліджуваній сфері (найсуттєвіші з них: між постановою Кабінету Міністрів України: № 612 від 20.05.2022 р. «Про затвердження Порядку організації охорони і захисту лісів» та наказом Держкомлісгоспу України № 278 від 27.12.2004 р. «Про затвердження Правил пожежної безпеки в лісах України», які по суті регламентують відносини у одній сфері суспільної діяльності та встановлюють вимоги щодо збереження лісів від пожеж); 3) «дещо хибна» назва постанови Кабінету Міністрів України: № 612 від 20.05.2022 р. «Про затвердження Порядку організації охорони і захисту лісів», оскільки її зміст стосується переважно протипожежної діяльності і відповідних нормативів; а по-друге, розробка й прийняття цього нормативного акту у відповідності норм лише Лісового кодексу України, без урахування базового Закону – Кодексу цивільного захисту України, стаття 4 якого «цивільний захист» визначає і як комплекс заходів, що реалізуються як в мирний час, так і в особливий період (яким і є воєнний стан) спрямованих на захист населення, територій, навколишнього природного середовища й щодо здійснення державного нагляду/контролю у сфері пожежної й техногенної безпеки у тому числі; 4) не зважаючи на вищий державний, а не окремий відомчий, рівень прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації охорони і захисту лісів», вона не враховує комплексності відповідної державної функції та не узгоджується із системою цивільного захисту та відповідними нормативними актами, органи якої щоправда, долучається до гасіння лісової пожежі, якщо є ризики розповсюдження такої на більш ніж 5 га, але мають вагомий фактор спільно з іншими суб'єктами (свідомою громадськістю, територіальною громадою,

військовими адміністраціями, іншими відомствами й організаціями), зокрема у профілактичній і не лише, діяльності [1, с. 21].

Таким чином, на сьогоднішній день пожежна безпека в лісових масивах як невід’ємна частина системи національної безпеки може мати ефективне забезпечення тільки у разі комплексного застосування заходів політичного, еколого-економічного, правового та інженерно-технічного характеру. Позаяк предмет дослідження, а відтак і пошук шляхів оптимізації стосується регулювання діяльності цілої системи суб’єктів, серед яких і система цивільного захисту, органи, що формують і реалізують політику у лісовій галузі, місцеві органи управління (виконавчої влади та місцевого самоврядування), свідома громадськість та добровільні протипожежні формування. Та все ж, визначальним у пошуку являється алгоритм взаємодії та узгодження дій органів та організацій, що регулюють відносини державних органів, громадських організацій, юридичних і фізичних осіб у цій сфері незалежно від виду їх діяльності та форм власності, оскільки держава наразі не спроможна взяти на себе повноцінне фінансування усіх необхідних заходів [3, с. 314].

Використана література

1. Olena Hulak, Dmytrii Holiaka (2024). Legal principles of forest fire protection on radiation hazardous lands of Ukraine in modern conditions. May 2024, 15(2):9-27 Law. Human. Environment. DOI: 10.31548/law/2.2024.09
2. Галущенко О. Директор Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника. Чорнобильський науковий ХАБ. № 4. Травень, 2023.
3. Гулак О.В. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення пожежної безпеки в лісах України: Дисертація ... д.ю.н.: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К.: НУБіП України, Київ. 2020. 586 с.

Репченко Марія Денисівна – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Навчально-науковий морський гуманітарний інститут, Одеський національний морський університет

Риженко Ірина Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри національного та міжнародного права, Одеський національний морський університет

МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

У сучасних умовах динамічного розвитку світової економіки та посилення глобалізаційних процесів зростає потреба в ефективних механізмах вирішення спорів, що виникають у сфері міжнародної торгівлі та зовнішньоекономічного співробітництва. Стрімке зростання обсягу міжнародних контрактів і ускладнення господарських правовідносин між суб'єктами різних юрисдикцій неминуче супроводжується зростанням кількості комерційних спорів. За таких умов особливої важливості набуває існування незалежної та професійної форми вирішення конфліктів, яка б дозволяла забезпечити швидке, компетентне та неупереджене вирішення справ із дотриманням інтересів сторін.

Міжнародний комерційний арбітраж є універсальним та визнаним у світі способом вирішення таких спорів, здатним забезпечити гнучкість, оперативність та високу якість правосуддя в міжнародному комерційному середовищі. З огляду на це, дослідження особливостей функціонування міжнародного комерційного арбітражу має як теоретичну, так і практичну цінність, що визначає актуальність цієї теми в сучасному правовому дискурсі.

Термін «арбітраж» має французьке походження й означає «третейський суд». Однак міжнародний комерційний арбітраж варто відрізняти від

внутрішньодержавного арбітражу – третейського суду. Так, внутрішні розглядають спори між фізичними особами – громадянами окремої держави або її юридичними особами лише на підставі чинного законодавства певної країни, виконання здійснюється суто на підставі національного закону держави, а міжнародний комерційний арбітраж вирішує спори, які виникають між суб'єктами міжнародного приватного права (обов'язкова наявність іноземного елемента в такому спорі) у сфері міжнародного комерційного обороту [1, с. 511].

Міжнародний комерційний арбітраж, на відміну від традиційного судочинства, ґрунтується на принципі автономії волі сторін, що дає їм можливість самостійно визначати процедуру вирішення спору, обирати арбітрів, місце арбітражу, мову провадження та інші важливі елементи. Арбітражна угода, яка укладається між сторонами, є підставою для передачі спору на розгляд арбітражу. Ця форма вирішення спорів має ряд характерних ознак: приватноправову природу, добровільність участі, міжнародний характер правовідносин, обов'язковість рішень і їх можливість примусового виконання. Разом з цим, арбітражне провадження спирається на такі засадничі принципи, як рівність сторін, незалежність і неупередженість арбітрів, конфіденційність процедури, змагальність та остаточність прийнятого рішення.

Порівняно з державним судочинством, міжнародний комерційний арбітраж має низку суттєвих переваг: сторони можуть очікувати швидший розгляд спору, можливість обрати арбітрів з відповідною кваліфікацією у конкретній сфері, конфіденційність провадження та широкі можливості для визнання і виконання арбітражних рішень у різних юрисдикціях. Водночас певними недоліками арбітражу є висока вартість провадження, відсутність механізму апеляційного оскарження та залежність від добросовісності сторін у виконанні рішень. Проте ці недоліки, як правило, компенсуються перевагами,

особливо для великих та середніх підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Міжнародний комерційний арбітраж регулюється низкою міжнародних та національних нормативно-правових актів. Основним міжнародним інструментом є Конвенція ООН про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року (Нью-Йоркська конвенція), яка зобов'язує держави-учасниці визнавати арбітражні рішення, винесені за межами їхньої території. Згідно зі статтею I(1) Конвенції, вона застосовується до визнання та виконання арбітражних рішень, винесених на території держави, відмінної від тієї, де запитується їх визнання та виконання, а також до рішень, які не вважаються внутрішніми в державі, де запитується їх визнання та виконання [2].

Крім того, важливим нормативним орієнтиром є Модельний закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж [3], який служить зразком для уніфікації національного арбітражного законодавства. Україна імплементувала основні положення Модельного закону у власне правове поле через Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж». Одним із таких положень визначається, що відповідно до частини першої статті 35 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» арбітражне рішення, незалежно від того, в якій країні воно було винесено, визнається обов'язковим і виконується при поданні до компетентного суду письмового клопотання [4].

В Україні функціонує Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України – провідна інституція з розгляду міжнародних спорів, що виникають у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Його юрисдикція охоплює широкий спектр справ, зокрема щодо договорів купівлі-продажу, поставки, перевезення, страхування та ін. У міжнародному масштабі найбільш авторитетними арбітражними установами є Міжнародна

торговельна палата в Парижі (ICC), Лондонський міжнародний арбітражний суд (LCIA) та Арбітражний інститут при Торговій палаті Стокгольма (SCC). Їхні рішення, як правило, визнаються та виконуються в більшості країн світу, що робить арбітраж привабливим варіантом вирішення спорів для бізнесу.

Підсумовуючи, слід зазначити, що міжнародний комерційний арбітраж посідає важливе місце в системі захисту прав суб'єктів господарювання, забезпечуючи не лише ефективність, а й передбачуваність та стабільність у міжнародних правовідносинах. Для України розвиток арбітражної практики є індикатором правової зрілості, відкритості до міжнародних стандартів і прагнення до створення сприятливого інвестиційного клімату. Вдосконалення національного законодавства, підвищення обізнаності підприємців щодо можливостей арбітражу, а також активізація міжнародної співпраці у цій сфері є важливими кроками на шляху до інтеграції України у світовий правовий простір.

Використана література

1. Олексієнко А. В. Міжнародний комерційний арбітраж: сутність та переваги. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. Вип. 8. С. 511–514. URL: http://lsej.org.ua/8_2020/129.pdf (дата звернення: 29.05.2025).
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень : Конвенція ООН від 10.06.1958. *Офіційний вісник України*. 2004. 26 листоп. Ст. 3004. URL: <https://macom.org.ua/wp-content/uploads/Text-of-UN-Convention-New-York-1958-4.pdf> (дата звернення: 29.05.2025).
3. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний торговий арбітраж : Багатостороння угода ООН від 30.05.1997. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf (дата звернення: 29.05.2025).

4. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24.02.1994, № 4002-XII : станом на 15.12.2021. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. 21 черв. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (дата звернення: 14.05.2025).

Сарапіна Ольга Андріївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, обліку та оподаткування, Херсонський національний технічний університет

Пінчук Тетяна Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування, Херсонський національний технічний університет

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМУ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Україна, як активний учасник міжнародної спільноти, послідовно демонструє свою прихильність до глобальних ініціатив зі сталого розвитку. Поступово формується нормативне підґрунтя для сталого розвитку: ухвалено Цілі сталого розвитку до 2030 року (2019) [1], Національну економічну стратегію (2021) [2] та Стратегію запровадження звітності зі сталого розвитку (2024) [3], яка вимагає розкриття фінансових, екологічних, соціальних та управлінських показників. Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» вже містить вимоги до розкриття нефінансової інформації у звітах великих підприємств.

Концепція ESG (Environmental, Social, Governance) є комплексним підходом, що охоплює екологічні, соціальні та управлінські аспекти діяльності компаній, визначаючи їхню відповідність принципам сталого розвитку та соціальної відповідальності. Ось що передбачають основні складники:

1. Екологічний аспект (E). Включає зменшення впливу на навколишнє середовище, енергоефективність, управління відходами та викидами, захист біорізноманіття. Актуальні виклики для України – це вплив сільського господарства на ґрунти та водні ресурси, а також наслідки забруднення через військові дії.

2. Соціальний аспект (S). Охоплює відносини з працівниками, клієнтами, постачальниками та місцевими громадами, а також питання безпеки праці, прав людини, гендерної рівності та захисту персональних даних. Додатковий виклик – соціальна відповідальність бізнесу для відновлення постраждалих від війни громад, а також підтримка ветеранів і ВПО.

3. Управлінський аспект (G). Стосується корпоративного управління, прозорості, етики та боротьби з корупцією. Незалежна наглядова рада, прозорі процедури прийняття рішень, ефективний внутрішній контроль – це ключові елементи належного управління [4].

В умовах повномасштабної війни та подальшого післявоєнного відновлення, інтеграція ESG-принципів набуває статусу стратегічної необхідності для українського бізнесу. Це зумовлено тим, що міжнародні інвестори, донори та організації все частіше аналізують потенційних партнерів саме через призму ESG-факторів. Такий підхід є критично важливим для підвищення конкурентоспроможності українських компаній на світовому ринку та залучення життєво необхідних інвестицій для економічного відновлення країни. Прагнення України до членства в Європейському Союзі також робить гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема у сферах бухгалтерського обліку та аудиту, одним з ключових зобов'язань. Це включає і стандарти звітності зі сталого розвитку [5].

Пріоритетними напрямками імплементації ESG та цілей сталого розвитку є такі:

1. Регуляторна база: потрібна єдина стратегія сталого розвитку з чіткими механізмами імплементації, моніторингу й відповідальності, а також прискорення адаптації до стандартів ЄС.

2. Антикорупційна політика: посилення реформ і гарантії їх незворотності є передумовами для довіри інвесторів і ефективного використання ресурсів.

3. Людський капітал: необхідно масштабувати освітні програми з ESG та сталого розвитку для різних груп населення, інтегрувати ці теми в освітні стандарти.

4. Інвестиції: слід розвивати механізми, що зменшують ризики «зелених» інвестицій – податкові пільги, гранти, пільгове фінансування, оцінка ROI від ESG-проєктів.

5. Прозорість: запровадження обов'язкової стандартизованої ESG-звітності з верифікацією та розвитком системи збору даних на різних рівнях.

Повномасштабна війна спричинила масштабні руйнування, які водночас відкривають унікальну можливість для сталого відновлення. Замість простого відтворення довоєнного стану, Україна може інтегрувати ESG-принципи, зелені технології та інфраструктуру з нуля, забезпечуючи довгострокову екологічну та енергетичну стійкість. Наголос на «зеленому фінансуванні» та відповідність критеріям ЄС-таксономії може перетворити Україну на приклад сталого післяконфліктного відновлення [6].

Незважаючи на виклики: війну, корупцію, кадровий дефіцит – Україна демонструє політичну волю до впровадження цілей сталого розвитку та ESG. Успіх відновлення залежить від координації держави, бізнесу та громадянського суспільства, міжнародної підтримки та формування ефективної регуляторної екосистеми. Це дозволить не лише відбудувати країну, а й вивести її на новий рівень сталого розвитку.

Використана література

1. Цілі Сталого Розвитку – Добровільний національний огляд. URL: <https://surl.li/yneflb> (дата звернення: 28.05.2025).
2. Постанова КМУ «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» № 179 від 3 березня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text> (дата звернення: 28.05.2025).
3. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку» № 1015-р від 18 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1015-2024-р> (дата звернення: 28.05.2025).
4. Стратегія запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку. URL: <https://surl.li/pbxczw> (дата звернення: 28.05.2025).
5. Сталий розвиток на тлі війни в Україні. URL: <https://surl.li/dlywsh> (дата звернення: 27.05.2025).
6. Роль сталого розвитку у відновленні України. URL: <https://surl.li/zkiowp> (дата звернення: 27.05.2025).

Бондарчук Юрій Павлович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному українському суспільстві проблема булінгу в освітньому середовищі залишається надзвичайно актуальною. Хоча у 2019 році до Закону України «Про освіту» були внесені зміни (Закон України «Про освіту», ст. 1, ст. 30, ст. 53) [1], які передбачають визначення терміну «булінг» та адміністративну відповідальність за нього, правозастосовна практика досі має значні прогалини.

Зокрема, стаття 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за вчинення булінгу [2], однак судова практика демонструє неоднозначність у кваліфікації подібних дій.

За даними громадської організації «Ла Страда—Україна», лише у 2019 році на гарячу лінію надійшло 322 звернення, пов'язаних із кібербулінгом, що складає третину усіх звернень, пов'язаних з Інтернет-середовищем [3]. Кібербулінг став окремим явищем, що набуває все більших масштабів через цифровізацію освітнього процесу. Діти можуть зазнавати цькування навіть поза межами шкільного середовища, що ускладнює виявлення порушників та реагування на правопорушення. Законодавче визначення булінгу не охоплює всіх форм кібернасильства, що спричиняє юридичну невизначеність та затримки в реагуванні.

На практиці залишаються численні випадки замовчування проблеми. У Львівській області у 2023 році батьки одного зі школярів зверталися до правоохоронних органів зі скаргою на регулярне цькування їхньої дитини. Проте поліція відмовилася відкривати провадження, мотивуючи це відсутністю прямих доказів систематичності дій та формальної відповідності під булінг [4]. У схожій ситуації в місті Одеса у 2022 році адміністрація навчального закладу не відреагувала на численні скарги учнів на психологічне переслідування з боку викладача, мотивуючи відсутністю письмових заяв, хоча морально-психологічний стан учнів помітно погіршувався.

Також актуальною залишається проблема мобінгу (булінгу на робочому місці), зокрема стосовно молодих вчителів. Законодавчо ця форма переслідування не регламентована, що позбавляє постраждалих ефективного захисту. Юридична наука та судова практика ще не виробили єдиного підходу до правової кваліфікації таких дій, а тому мобінг залишається у «сірій зоні» українського трудового права. Слід звернути увагу на необхідність унесення

змін до Кодексу законів про працю України (КЗпП), зокрема щодо закріплення визначення мобінгу та запровадження процедур розгляду скарг працівників.

У Дніпропетровській області, за словами місцевих активістів, фіксуються випадки, коли адміністрації шкіл навмисно не фіксують факти булінгу, щоб не погіршити імідж закладу. У результаті постраждалі учні змушені або залишати школу, або мовчки терпіти насильство. Такі дії суперечать Конвенції ООН про права дитини (ст. 19) [5], а також принципам, закріпленим у статті 3 Закону України «Про освіту», зокрема забезпеченню безпечного освітнього середовища.

Проблема також ускладнюється через недосконалість механізму реагування з боку органів влади. Формальність перевірок, брак доказової бази, відсутність чіткого алгоритму для шкільних адміністрацій — усе це знижує ефективність чинних норм права. Водночас, аналіз судової практики засвідчує значну розбіжність у тлумаченні поняття «булінг» та у визначенні обставин, які підтверджують систематичність цькування. Наприклад, рішення Святошинського районного суду м. Києва від 15.02.2023 року у справі №759/2341/23, де було виправдано учня через те, що потерпіла сторона не надала доказів неодноразовості дій, хоча свідки підтвердили факт приниження [6].

Разом з тим, варто звернути увагу на позитивний досвід, пов'язаний із впровадженням програм медіації у шкільному середовищі. Наприклад, проєкт «Шкільна служба порозуміння», реалізований у Харкові за підтримки UNICEF, довів свою ефективність у деескалації конфліктів. За результатами звітів, у 2020–2022 роках понад 60% конфліктів було вирішено шляхом примирення, без адміністративного втручання [7].

Отже, незважаючи на наявність правових механізмів, ефективна протидія булінгу потребує доопрацювання нормативно-правової бази, запровадження системи незалежного моніторингу освітнього середовища та посилення

підготовки вчителів і керівників освітніх установ до виявлення і припинення проявів насильства. Необхідно також унормувати поняття мобінгу, розширити підстави адміністративної відповідальності за психологічне насильство та забезпечити дієві механізми превенції кібербулінгу.

Таким чином, проблема булінгу є багатогранною, і її вирішення потребує комплексного підходу. Україна вже зробила важливі кроки на цьому шляху, проте для досягнення реальних результатів необхідно продовжувати вдосконалювати законодавство, розвивати антибулінгові програми, підвищувати рівень правової культури суспільства та впроваджувати найкращі міжнародні практики. Лише за умови об'єднання зусиль держави, суспільства та міжнародної спільноти можна створити безпечне середовище для всіх громадян і забезпечити ефективний захист прав кожної людини.

Використана література

1. Закон України «Про освіту» №2145-VIII від 05.09.2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 26.05.2025).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Ст. 173-4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 26.05.2025).
3. ГО «Ла Страда–Україна». Звіт про діяльність гарячої лінії. 2019 рік. <https://la-strada.org.ua/> (дата звернення: 26.05.2025).
4. Інформація з відкритих джерел, моніторинг правозахисних організацій, 2023 р.
5. Конвенція ООН про права дитини. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 26.05.2025).
6. Єдиний державний реєстр судових рішень. Справа №759/2341/23. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109823541>
7. UNICEF Ukraine. Проєкт «Шкільна служба порозуміння», аналітичний звіт, 2022 рік. <https://www.unicef.org/ukraine/>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Dr Tomasz Kozłowski – JARRA SCHOLAR [title awarded at the University of Oxford – Prof Eugeniusz Jarra, co-founder of the University of Warsaw after World War I, Dean of the Faculty of Law at that University, and of the Faculty of Polish Law in Oxford in 1944-48, Honorary Secretary of the Polish Government in Exile], Fundacja Praw Podatników – FPP [Foundation for Tax Payers Rights, Fundacja Praw Obywatelskich FPO – Foundation for Citizens Rights Director of the Program for Commercialization of Science and Technology, European Culture Association (SEC) – member of the Polish & European Board, Hon. Secr. of the Polish Institute for Legal Ethics, Cofounder and member of the Genius Loci Association – Wilanów Palace, Cofounder and member of the Lawyers Society for Animals, Cofounder with late His Honour Judge George Dobry CBE, Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University // VIZJA University // WSKZ – High School for Professional Communication in Wrocław // High School for International and Regional Communication – The Federation of Private High Schools in Warsaw

RIGHT TO GOOD PUBLIC ADMINISTRATION

AS A RIGHT AND DUTY OF GOOD PUBLIC LIFE –

LAW, PROFESSIONAL CODES AND SOCIAL & BUSINESS ENVIRONMENT

{SYNTHESIS PROPOSAL}

First of all, I must apologize to the Readers for the brevity of this text and at the same time thank very much the organizers of the conference *MODERNIZATION OF THE NATIONAL PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM FROM THE POINT OF VIEW OF LAW IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION*

for inspiring me to conduct considerations of a fundamental nature, because we live in times that require broad and deep, yet synthetic reflections.

In general: European Integration as a way of public thinking for everybody and everywhere (!!!)

What is Ukraine fighting for!? Of course, it is fighting for its independence. But just as obviously, Ukrainians are fighting for something that other Europeans so easily lose sight of. After all, Ukraine makes us exceptionally clear about the value of European integration. European integration as a concept of peaceful coexistence, not only of coexistence, but also of cooperation of nations, as well as a concept of law, which in fact, and not just nominally, is more important than the power of individual governments of individual states. This is all the more important because currently, on a global scale, the idea of world peace, implemented through law, is changing before our eyes into a return to the politics of violence. And all the more so because the idea of human rights, so important for European integration, arose after the worst war of humanity.

In the above model of philosophy and theory of state and law, the right to good public administration takes pride of place. This right places the legal structure of what is social on the paths of the common good, not the good of those who currently have the greatest resources of violence.

Below I briefly describe the normative and institutional status and the conditions of the social policy of the right to good public administration in order to show its location in the contemporary doctrine of legal reasoning in a broader scope and to present my own proposals for their systematics. My theses result from both long-term scientific research conducted in my country and abroad, also in the common law culture, and legal and social activity, especially in the Taxpayer Rights Foundation.

The right to good public administration is directly expressed in: Article 41 of the Charter of the Fundamental Rights of the European Union:

1. Every person has the right to have his or her affairs handled impartially, fairly and within a reasonable time by the institutions, bodies, offices and agencies of the Union.

a. the right of every person to be heard, before any individual measure which would affect him or her adversely is taken;

b. the right of every person to have access to his or her file, while respecting the legitimate interests of confidentiality and of professional and business secrecy;

c. the obligation of the administration to give reasons for its decisions.

2. Every person has the right to have the Union make good any damage caused by its institutions or by its servants in the performance of their duties, in accordance with the general principles common to the laws of the Member States.

3. Every person may write to the institutions of the Union in one of the languages of the Treaties and must have an answer in the same language.

Article 41 is based on the existence of the Union as subject to the rule of law whose characteristics were developed in the case-law which enshrined inter alia good administration as a general principle of law (see inter alia Court of Justice judgment of 31 March 1992 in Case C-255/90 P Burban [1992] ECR I-2253, and Court of First Instance judgments of 18 September 1995 in Case T-167/94 Nölle [1995] ECR II-2589, and 9 July 1999 in Case T-231/97 New Europe Consulting and others [1999] ECR II-2403). The wording for that right in the first two paragraphs results from the case-law (Court of Justice judgment of 15 October 1987 in Case 222/86 Heylens [1987] ECR 4097, paragraph 15 of the grounds, judgment of 18 October 1989 in Case 374/87 Orkem [1989] ECR 3283, judgment of 21 November 1991 in Case C-269/90 TU München [1991] ECR I-5469, and Court of First Instance judgments of 6 December 1994 in Case T-450/93 Lisrestal [1994] ECR II-1177, 18 September 1995 in Case T-167/94 Nölle [1995] ECR II-2589) and the wording regarding the obligation to give reasons comes from Article 296 of the Treaty on the Functioning of the European Union (cf. also the legal base in Article 298 of the Treaty on the

Functioning of the European Union for the adoption of legislation in the interest of an open, efficient and independent European administration).

Paragraph 3 reproduces the right now guaranteed by Article 340 of the Treaty on the Functioning of the European Union.

Paragraph 4 reproduces the right now guaranteed by Article 20(2)(d) and Article 25 of the Treaty on the Functioning of the European Union. In accordance with Article 52(2) of the Charter, those rights are to be applied under the conditions and within the limits defined by the Treaties.

The right to an effective remedy, which is an important aspect of this question, is guaranteed in Article 47 of the Charter.

Article 41 should now be read in conjunction with the provisions the European Code of Good Administrative Behaviour.

The code was developed by the European Ombudsman and approved by the European Parliament already in 2001. It serves as a model for EU institutions when developing their own codes, such as the Code of Good Administrative Behaviour of the European Commission.

Five principles of public service are listed in the European Code of Good Administrative Behaviour: • Commitment to the European Union and its citizens • Integrity • Objectivity • Respect for others • Transparency These principles should help public servants to understand and apply principles in a correct manner and give effect to the Union rights conferred on citizens. The Code and additionally the role of the Ombudsman are also to ensure good administration within the European administrative bodies as well as facilitate accessible and efficient channels for citizens to make claims against acts of maladministration.

The code in addition stipulates substantive provisions under 27 articles including: • Lawfulness • Non-discrimination • Proportionality • Impartiality • Objectivity • Timeliness It also includes several service-related provisions, for

example, courtesy, good advice and respect for the expectations of the public and ensuring replies in the language of the recipient.

Among the many publications, I allow myself to single out two. I do this because of their broad approach, which I then develop further. First of all, in these proposals I am concerned with the specific treatment of the right to good public administration as a subjective right, or rather a subjective right, to be applied not only to EU bodies but as a right that can also be applied in the national law of the Member States and, in my opinion, even in countries that are not yet members of the EU.

Moreover, in a modern approach to this right, it must be considered in the broadest possible perspective of legal and juridical and social culture, as well as, in my opinion, the developing concepts of public administration as an administration of an open civil society.

These considerations, as I mentioned at the beginning, are also supported by the seven-year activity in the Taxpayer's Rights Foundation, initiated by Marek Isański. What is most important from the point of view of these topics is the achievement in the form of our permanent presence as *amicus curiae* before administrative courts throughout Poland and changes in the jurisprudence of the Supreme Administrative Court, referring, among others, to the right to good public administration as a subjective right in the scope of application of tax law. It is worth mentioning that the Foundation was established in connection with an unprecedented case concerning the right to good public administration, considered as an individual case in the Polish parliament, which is an exception today. Namely, Isański's company was literally attacked and consequently liquidated by the tax administration authorities. Isański conducted this case for 25 years in Polish courts [yes, 25 years(!)] until the state finally admitted that the legal provisions were treated instrumentally, precisely in violation of its subjective rights in the scope of the right to good public administration. Taking the above into account, I present in a nutshell my own synthesis of many proposals in the field of legal reasoning, aimed at initiating

systemic thinking about the right to good administration as a right that should determine the final aspect of administrative and even judicial decisions.

The first one is taken from: STJÓRNMÁL & STJÓRNSÝSLA n Fræðigreinar *Good Administration as a Fundamental Right* Margrét Vala Kristjánsdóttir, Associate Professor at Reykjavík University: [underline TK]

The EU Charter of Fundamental Rights lists good administration as a fundamental right. The scope of this right, as defined in Article 41 of the EU Charter, is limited to situations in which persons are dealing with the institutions and bodies of the European Union; this gives it a narrower scope than that of the Charter as a whole. This paper discusses the status of this right as a subjective, fundamental right and a codified principle of EU law. The focus is on the question of applicability of the right to situations in which persons are dealing with the institutions and bodies of Member States and questions are raised regarding the implications of Article 41 in this respect. The paper concludes that Article 41 of the Charter in fact limits the applicability of good administration to the institutions and bodies of the EU. This does not however, preclude the applicability of a general principle of good administration, as established by the European Court of Justice, to Member States and the formal recognition of this principle in the EU Charter seems to affect legal reasoning and contribute to some extent to the protection of administrative rules in the implementation of EU law.

The second text is taken from: Nejra Wiklund, The Swedish Agency for Public management.

The Swedish Agency for Public management has conducted a study in which we examined how governments and state organisations across Europe work to promote basic values enshrined in good administration. The purpose of the study is to provide useful knowledge on this topic to practitioners in European states.

There are several European sources on the concept of good administration. Academic discourse has shed light on the fact that the practical effect of the

European guiding legal sources is inconsistent, with national variance on how the concept “good administration” is interpreted and applied in practice. In our study, we show that most states value legality, proportionality, impartiality, high quality of service, non-discrimination and democratic legitimacy as fundamental principles that guide their public administrations. These principles are also found in European guiding legal sources. The states that were studied do, however, differ in their views on how these principles are to be applied in their public administrations.

Most of the countries in our study have institutions responsible for promoting basic values. In most countries, there is more than one institution that carries out this task. They usually apply a mix of tools in their efforts to promote basic values in their public administrations. The most common tools are training and counselling, followed by workshops and publications. Other tools seek to emphasise the role of managers in values promotion. Some countries also have dedicated websites for this purpose while some gather public servants together in networks or for theme days.

The main challenges to values promotion in public administrations identified in our study have to do with public administrations’ tendencies to work in silos and failing to prioritize basic values promotion. Our conclusion in this study is that basic values promotion is at its most efficient when structure (laws, rules and guiding documents) is balanced with culture (how civil servants work together to uphold basic values).

Article 41 applies to European institutions and not to member states of the EU. However, the Court of Justice of the European Union has stated that general principles that the article is built upon do apply to individual member states. Box 1. Turning the right to good administration into practice – the example of the European Commission Our interview with representatives of DG HR served to gain insight into how the Commission has turned the provisions of Article 41 into practice. Each of the provisions in the article is operationalised in internal regulations as follows: Impartiality is ensured via specific provisions in the Staff Regulations and

implementing rules regarding conflicts of interest. These include the requirement for ad hoc notification of conflicts of interest which could impair the impartiality of staff, a check of possible conflicts of interests before recruitment and upon return from a period of leave on personal grounds, rules governing the acceptance of gifts, hospitality and favours, the declaration of professional activities carried out by spouses or partners of staff and the requirement to seek prior authorisation for any external activities and to notify post-service activities. The right of every person to be heard, before any individual measure which would affect him or her adversely is taken: The Code of Good Administrative Behaviour of the European Commission lays down clear rules on information on the rights of interested parties. This primarily involves listening to all parties with a direct interest. More specifically where Union law provides that interested parties should be heard, staff shall ensure that an opportunity is given to them to make their views known.

The right of every person to have access to his or her file, while respecting the legitimate interests of confidentiality and of professional and business secrecy. In this regard it can be mentioned that the Commission's "Transparency Portal" acts as a single window to the wide range of instruments developed over recent years to facilitate access to information and improve citizens' ability to exercise their rights. The obligation of the administration to give reasons for its decisions: The Code of Good Administrative Behaviour lays down that any Commission decision should clearly state the reasons on which it is based and should be communicated to the persons and parties concerned. As a general rule full justification for decisions should be given. However, where this may not be possible to communicate the grounds of individual decisions in detail, for example because of the large number of persons concerned by similar decisions, standard replies may be given. These standard replies should include the principal reasons justifying the decision taken. Furthermore, an interested party who expressly requests a detailed justification shall be provided with it.

Among other normative acts, the following can be distinguished:

- Code of Conduct for Members of the European Parliament;
- Code of Good Administrative Behaviour for Staff of the European Commission in their relations with the public;
- European Code of Conduct for all Persons Involved in Local and Regional Governance;
- European Ombudsman – EU;
- National, Regional and Local Regulations.

The general legal issue related to the right for good public administration arises in relation to divisions: hard law, soft, legal ethics, deontology, rules of professional conduct as well as a state as a present government and the state as a citizens' open society.

Put it into different way there is a question like “to be or not to be” to what extent the right for good public administration is legal (!).

The traditional approach is taking into consideration exclusively hard law, i.e. - let us say – legal provisions originated by the state or international organization and the rest could be treated only as a support but not the right as such.

Such an approach was questioned through constitutional and administrative courts and tribunals. Within *common law*: in England it is traced even to *Magna Charta Libertatum* and in USA from *Marbury v. Madison*, 5 U.S. (1 Cranch) 137 (1803); in Continental Europe mainly from the second half of the XIX century.

And the main issue is that everything was changed after the World War II. I am definitely on those side which is labelled: The Revolution of Human Rights [HRR]. Firstly, in UN, then within the Council of Europe with ECHR and finally within the EU.

HRR and emergence of the constitutional and administrative courts are closely related and constitute the new legal reasoning so close to the proper understanding of the right to good public administration.

Above mentioned institutionalized and interpretational problems are focused in my opinion within:

1. The Revolution of Human Rights and the Emergence of the Constitutional and Administrative courts.

HRR really means: “revolution” i.e. total turn of the very legal system. Up to the very moment the state was treated as the only source of law [so called positivist turn, notwithstanding quite important one considering the previous models of religious or/and authoritarian concepts of law].

From the very moment The Person/The Citizen as the legal substantial separate legal entity is started to treat a a source of law. In most modern constitutions it is provided by the term “dignity” with other terminology support like “trust in the state” and rule of law of course.

It means that we are facing the change of the very person from being AS A SUBJECT to the being AS A CITIZEN. It means that the treatment of the present political majority as a source of law have changed into the human rights, the dignity of the very person as a source of law.

Let me use quite substantial phrase provided by John Paul the Second [Karol Wojtyła] in his *Redemptor Hominis*:

*up to the very moment the Church was the road for human person
from the very moment the Very Person is the road for the church.*

It is also worthy to remind the famous book by Stephane Hessel: *Time for Outrage*. He, as one of the HRR leaders, based on great philosophical knowledge and Resistance experience, reminds us that after the war in this destroyed world, this generation decided to start, in those extremely difficult circumstances, which the current situation in Ukraine reminds us of, by building a new legal and social foundation in the form of human rights. It was a very determined intention to legitimize law, exceeding the framework of states, because the latter led to increasingly worse wars.

The idea of the HRR is so closely related to constitutional and administrative courts system.

It can be safely said that HRR fully fulfill Hans Kelsen's idea of the so-called Basic Norm. HRR fulfill His idea of building a legal normative basis for liberal-democratic constitutions. Thus, only now, using HRR fully consciously and rationally, can Kelsen's fundamental opposition to the unlimited power of the state over the citizen be realized. Because only when the citizen has the right, let us repeat this word, the RIGHT to good public administration, do we have the possibility of protecting a given citizen from the omnipotence of the authority. Otherwise, every authority will cross the threshold of civic subjectivity, because as we have known since Lord Acton, every authority corrupts, and absolute authority corrupts absolutely.

Constitutional judiciary means that the only comprehensive representative of the Law in the form of a Judge may, on the basis of constitutional law, which is currently inscribed in human rights, decide whether legal provisions in the form of political decisions of a given authority translated into the language of normative acts are normatively law or not.

Similarly, things are with the administrative courts. Administrative judges, contrary to the habits of some judges even in Poland, are not there to legitimize administrative decisions towards citizens, but to CONTROL public administration. Currently, this control also means constitutional control, with human and civil rights at the forefront.

It is always worth to remember: THERE WAS NOT SUCH A COURT as CONSTITUTIONAL or ADMINISTRATIVE COURT DURING SOVIET PERIOD

*THERE WAS NOT SUCH A RIGHT TO GOOD ADMINISTRATION
THERE WAS ONLY DUTY AND THAT WAS THE END OF THE STORY.*

1. The New Concepts of Legal Reasoning.

In world literature, the scheme that contrasts Dworkin and Fuller as well as Habermas with Hart is still quite commonly used. According to the author, this is a mistake, and it is enough to cite the so-called second edition of *The Concept of Law* and the entire work of Hart and his great “student” Joseph Raz with so called social positivism. But of course, there is no place for these considerations here.

However, the fundamental issue for us here is the complete departure of contemporary philosophy and legal theory from the so-called literal interpretation of law. Moreover, we are dealing with two fundamental issues in this respect.

The first is the decisive adoption of a functional, teleological and systemic interpretation within EU law, i.e., among other things, full consideration of *ratio iuris* and *ratio legis*. I personally propose to add to this thread a factual interpretation in the sense of a legally relevant analysis of the facts of a given case and an institutional interpretation in the sense of the structural foundations of a given legal institution.

The second is: it comes down to lawyers consciously creating a legal norm from a legal text - with a special role in this aspect played by the judge [in my opinion, the natural tendency of every legal system to precedents in the sense of legal practice]. and so we have undoubtedly useful terms such as Fuller's Morality of Law or Dworkin's Norms, Standards, Policies. I will only mention here the distinguished achievements in these areas of the Pole Maciej Zieliński, who distinguished legal provisions and legal norms, within his concept of derivative interpretation, about which you can currently read a little in English on the Internet. It is called “derivative” because even in a first glimpse easy text You should derivate legal norm.

2. The New Concepts of the Public Administration.

Among the new concepts of the public administration are:

- CLOSED SOCIETY VERSUS OPEN SOCIETY [KARL POPPER]
- POLITICS AS A COMMON PARTICIPATION CONCEPT [MY STATE IS ALSO MY DUTIES]
- SCANDINAVIAN MODELS

- NEW PUBLIC MANAGEMENT
- PUBLIC – PRIVATE PARTNERSHIPS
- SOCIO-ADMINISTRATIVE NETWORKING
- NGO-S AS A SUBSTANTIAL ELEMENT OF THE OPEN SOCIETY CONCEPT
- SOCIAL MEDIA
- E-ADMINISTRATION AND AI

Generally speaking, considering HRR we are dealing here with the revolution too: State Power as a source of administration *versus* Human Rights as a source of administration.

Again, within the common law tradition we have got here the useful term: CIVIL SERVANT as well as a special interpretational term for administrative judges: REASONABLE PERSON: *how would a rational person behave, what decision would they make in a given case?*

The question arises to what extent the meaning of the term: “public administration” differs from the past. Definitely it does. Nowadays we are talking not about the public administration as an administration of the government’s will but the administration of whole society, where administrative dealings are treated as cooperation (!) of what is public and what is private and what is commonwealth (!)

It could be compared with the institution of cooperatives, where the spheres of private wealth and common wealth are consciously connected, not only within the framework of given cooperative members but also within the entire given country, just as local government and central government relations should be created on the scale of the entire given country.

The right of a given member of a cooperative to good administration of that cooperative is obvious, and let us hope that the same will be true of the right to good public administration.

From above mentioned point of view it should be stressed that traditional approach: division between administrative law and civil law should be in a way – the clearest the better is no longer the truth. Obviously still we have the unavoidable aspect of dominance on the side of public administration, however, in parallel there appears the classic of law from Roman law *do ut des* – as rights, so also duties on both sides of the administrative-legal relationship. This in turn resembles the traditional, although only in modernity fulfilled democratically liberal assumption: I pay taxes and demand – which is in a direct sense a way to the term subjective right.

Generally speaking, what was said earlier is that the right to good public administration, specified within the EU, can certainly serve as a model not only for the practical functioning of officials, as an important instrument in the hands of civil society, among others in the form of the functioning of entities such as the Taxpayer's Rights Foundation, but also as a model for the legal interpretation of administrative judges.

LET US BE ACTIVE WITHIN THE NEW CONCEPT OF THE RIGHT TO GOOD PUBLIC ADMINISTRATION !!!:)

Tomasz Kozłowski

Слава Україні!

Levchenko Oleksandr – Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management and Entrepreneurship, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

Trokhymets Olena – Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor at the Katowice Business University, Department of Management and Marketing, Katowice Business University (Katowice, Poland)

**CONTEMPORARY APPROACHE TO PUBLIC SECTOR PROJECT
MANAGEMENT: EUROPEAN EXPERIENCE**

In the rapidly evolving landscape of business and technology, traditional project management frameworks have often struggled to keep pace with changing market demands and customer expectations. In response to these challenges, Agile methodologies have emerged as a dynamic and adaptive approach to project management. Originally developed in the software industry, Agile has since expanded across various sectors, revolutionizing how projects are planned, executed, and delivered. Today, Agile is not just a methodology; it is a mindset that emphasizes flexibility, collaboration, and continuous improvement.

Agile methods trace their roots to the Agile Manifesto of 2001, where seventeen software developers articulated a set of guiding principles focused on individuals, interactions, working solutions, customer collaboration, and responsiveness to change. Since then, Agile frameworks like Scrum, Kanban, Extreme Programming (XP), and Scaled Agile Framework (SAFe) have been widely adopted, each tailored to different project types and organizational scales.

Unlike traditional "Waterfall" project management – where projects are linear, rigid, and heavily reliant on upfront planning – Agile promotes incremental development. Projects are broken down into manageable iterations or “sprints”, allowing teams to deliver functional parts of the product early and often. This iterative approach fosters adaptability, enabling teams to respond to feedback and changing priorities with ease.

The widespread adoption of Agile is largely due to its tangible benefits in modern workplaces:

1. **Increased Flexibility and Adaptability:** Agile's core principle of embracing change allows teams to shift direction based on new information, market changes, or customer feedback, reducing the risk of project failure.
2. **Customer-Centric Development:** Frequent collaboration with stakeholders ensures that the product remains aligned with user needs. Regular

demonstrations and reviews keep customers engaged throughout the development process.

3. **Faster Time-to-Market:** Delivering smaller, functional components allows businesses to release valuable features quickly, giving them a competitive edge.

4. **Improved Team Collaboration:** Agile practices encourage cross-functional teams, daily stand-ups, and open communication, breaking down silos and fostering a culture of shared responsibility.

5. **Continuous Improvement:** Agile includes feedback loops not just for the product but also for team processes through retrospectives, promoting ongoing learning and refinement.

Despite its advantages, implementing Agile is not without challenges. Organizations often face cultural resistance, especially in environments accustomed to hierarchical decision-making and rigid processes. Moreover, Agile requires high levels of stakeholder involvement and can sometimes struggle with scope creep if not carefully managed.

Scaling Agile across large organizations can also be complex. Frameworks like SAFe and Large-Scale Scrum (LeSS) attempt to address these challenges, but they often require significant organizational restructuring, training, and commitment.

One of the most remarkable developments in recent years has been the expansion of Agile beyond software. Industries such as marketing, finance, education, and even construction have begun to adopt Agile principles, tailoring them to their specific workflows. The rise of Agile marketing and Agile HR demonstrates how iterative planning, frequent feedback, and team empowerment can benefit virtually any domain.

Additionally, Agile's influence has spurred for organizations that require both predictability and adaptability, especially in fields with strict regulatory requirements.

In recent years, public administration in EU countries has faced increasing

pressure to modernize its processes, deliver better services to citizens, and adapt to rapidly changing societal needs. Traditionally, government projects have been managed through hierarchical, bureaucratic structures and Waterfall-style project management — emphasizing detailed upfront planning, rigid procedures, and lengthy timelines. However, with the rise of digitalization, citizen-centric service models, and unpredictable global challenges, Agile project management has started to reshape how public institutions plan and deliver projects.

Public administration projects – such as the development of e-government platforms, digital ID systems, or healthcare IT solutions – often face changing requirements driven by evolving laws, policy shifts, or emerging technologies. The traditional approach often leads to delays, cost overruns, and solutions that no longer meet citizen needs by the time they're delivered.

Agile methods, with their emphasis on incremental delivery, continuous feedback, and adaptive planning, provide a compelling alternative for managing such complexity. By focusing on short, iterative cycles (sprints) and involving end-users early and often, public sector organizations can:

1. Reduce waste by avoiding large upfront investments in solutions that might become obsolete.
2. Increase transparency through regular updates, reviews, and stakeholder engagement.
3. Deliver partial but valuable outcomes faster, ensuring that citizens benefit from improvements even before the full project is complete.

Several governments have already embraced Agile:

1. In France, initiated and supported by the Interministerial Digital Directorate (DINUM), the beta.gouv program has created over 260 “state startups”, using Lean/Agile practices to develop citizen-centric digital services. It features a rapid 6–9-week investigation phase, 6-month builds, and automatic termination of unpromising ideas – which fosters a strong trial-and-error culture. Projects succeed

through open collaboration: government, civil society, and tech pros work together, with code often open-sourced via GitHub . Scaling remains selective—only ~6% reach national consolidation—reflecting a surgent but cautious Agile culture.

2. German academics interviewed public-sector experts and confirmed that Agile brings user-centricity, efficiency, and breaks down departmental silos. But they also emphasized Agile is *not* a silver bullet – requiring strong organizational culture, acceptance of failure, and readiness for change. German administrative units, successfully adopted a Scrum-like framework—with Product Owners, Scrum Boards, and custom sprint scheduling—for non-IT governance tasks. It shows Agile can thrive in public service beyond software development; Also, Chemnitz uses OpenProject for managing over 300 municipal projects with hybrid Agile+Waterfall, hosted internally for data sovereignty and transparency [4].

3. Estonia's e-Government: Estonia's highly digital public services are built incrementally, often using Agile principles to test and scale services such as e-Residency.

4. In Poland, GovTech Polska, established in 2018 within the Prime Minister's Chancellery, championed an agile, solution-oriented culture dubbed "CanDoCracy" [6]. They introduced large-scale hackathons like "HackYeah!" and the MinFinTech challenge. The MinFinTech pilot in 2017/18 was Poland's first public-sector project using Agile methods in procurement – with real-time communication via Slack and iterative testing – with talent sourced from startups. Additionally, procurement rules were reformed to favor startups, allowing them to compete based on ideas and prototypes rather than complex documentation [7]. Poland's National Integrated Informatisation Programme 2020 (PZIP) and the State Information Architecture (2018) laid the groundwork for agile digital transformation by formalizing iterative system development and interoperability standards across government units . Poland recently achieved one of the largest improvements in digital public services in the EU (2022–2023), with enhancements in transparency, e-ID, and pre-filled

forms-outcomes likely aided by iterative agile development [5].

Implementing Agile in public administration is not without hurdles:

1. **Cultural Resistance:** Many public institutions operate within rigid regulatory frameworks and hierarchical management cultures, making Agile's collaborative, self-organizing teams difficult to establish.

2. **Procurement Systems:** Traditional public procurement processes demand detailed specifications and fixed contracts, conflicting with Agile's adaptive, evolving nature.

3. **Accountability & Transparency:** Public agencies are accountable to taxpayers and political oversight, which often creates discomfort with the uncertainty and flexibility that Agile requires.

4. **Scaling Across Agencies:** While Agile might work in isolated teams or pilot projects, scaling it across large bureaucratic structures requires significant mindset shifts and training.

To bridge the gap between Agile practices and public sector requirements, many agencies adopt hybrid models:

- **Agile within Frameworks:** Using Agile practices (like Scrum) within broader project frameworks that satisfy regulatory or reporting requirements.
- **Agile Contracts:** Governments are experimenting with more flexible procurement contracts that allow iterative delivery and changing scopes.
- **Training & Agile Coaching:** Building Agile literacy within teams, leadership, and stakeholders is becoming a necessary step before full adoption.

As digital transformation accelerates globally, Agile is poised to play a critical role in modernizing public service delivery. With the integration of design thinking and user-centered approaches, Agile can help governments become more responsive, innovative, and efficient.

Moreover, as policy-making itself begins to incorporate more iterative, feedback-driven processes (e.g., policy prototyping, pilot programs), the Agile

mindset may eventually extend beyond project management into the governance process itself.

In this regard, Agile methods, when thoughtfully adapted, have the potential to transform public administration from a traditionally slow-moving machinery into a more nimble, citizen-centric service provider. By balancing the flexibility of Agile with the need for accountability and regulatory compliance, governments can improve their capacity to serve the evolving needs of society, making public projects not only faster but more meaningful.

References

1. Bogdanova M., Parashkevova E., Stoyanova M. Agile project management in public sector – methodological aspects. *Journal of European Economy*. 2020. 19(2). P. 283–298. DOI:10.35774/jee2020.02.283.
2. Nuottila J., Aaltonen K., Kujala J. Challenges of adopting agile methods in a public organization. *International Journal of Information Systems and Project Management*. (2016/2022). 4(3). P. 65–85. DOI:10.12821/ijispm040304.
3. Towards Improving Agility in Public Administration. URL: https://www.academia.edu/110547915/Towards_Improving_Agility_in_Public_Administration?utm_source=chatgpt.com
4. How Chemnitz, European Capital of Culture 2025, manages hundreds of projects for the Digital Agenda with Open Project. URL: <https://www.openproject.org/blog/city-chemnitz-interview/>
5. <https://reg-tech.co/2024/07/03/egovernment-benchmark-2024-insight-report/>
6. Inside Poland's 'CanDoCracy' approach to govtech. URL: https://govinsider.asia/intl-en/article/inside-polands-candocracy-approach-to-govtech-justyna-orlowska?utm_source=chatgpt.com
7. The gap between administration and startups has already been bridged. Its called GovTech Polska. URL: <https://medium.com/klub-jagiello%C5%84ski-the->

polish-angle-on-politics/the-gap-between-administration-and-startups-has-already-been-bridged-its-called-govtech-6f2b65dcc1ae

Болоненкова Олена Олексіївна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Якимчук Аліна Юріївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Державне управління – це системна й організована діяльність органів виконавчої влади, що спрямована на реалізацію законодавства, державної політики та забезпечення стабільного функціонування суспільства. Воно охоплює регуляторну, контрольну, виконавчу та правоохоронну функції, а також забезпечення публічних послуг населенню. Юридичний фундамент державного управління формується на основі:

- Конституції України як Основного Закону;
- Законів України, зокрема «Про Кабінет Міністрів України», «Про місцеві державні адміністрації»;
- Підзаконних актів – постанов, указів, розпоряджень;
- Міжнародних договорів, які стали частиною національного законодавства. Ці джерела права визначають компетенції, організаційну структуру та межі втручання органів виконавчої влади.

Правове державне управління ґрунтується на низці принципів, серед яких [1; 4; 9; 14]:

- Законність – діяльність влади має відповідати чинному праву;
- Верховенство права – пріоритет права над будь-якими політичними або економічними міркуваннями;
- Публічність і відкритість – забезпечення доступу до інформації про діяльність органів влади;
- Підзвітність і контрольованість;
- Пріоритет прав і свобод людини – як основна ціль діяльності держави.

До системи державного управління входять [1; 4; 7; 15]:

- Президент України – як гарант Конституції та координатор виконавчої гілки в межах повноважень;
- Кабінет Міністрів України – головний виконавчий орган;
- Центральні органи виконавчої влади – міністерства, служби, агентства;
- Місцеві державні адміністрації, які реалізують державну політику на рівні регіонів.

Адміністративне право визначає юридичні засади діяльності органів виконавчої влади, регулює їхню організацію, встановлює повноваження посадових осіб, процедури прийняття рішень, відповідальність за правопорушення та порядок оскарження управлінських дій [1-4]. У даній роботі досліджено систему контролю і відповідальності у сфері державного управління.

Так, механізми контролю поділяють на [1-3]:

- Судовий контроль – захист прав громадян через суд;
- Парламентський контроль – за допомогою депутатських запитів, комітетів, слідчих комісій;
- Громадський контроль – участь громадянського суспільства, ЗМІ;

– Юридична відповідальність – дисциплінарна, адміністративна, кримінальна відповідальність посадовців.

У країнах ЄС і Північної Америки правова модель управління ґрунтується на принципах належного врядування (good governance) [9; 10; 13]. Ці принципи реалізуються через різні правові та фінансові інструменти. Порівняльна таблиця демонструє відмінності та спільні риси систем державного управління у різних державах (таб. 1).

Таблиця 1. Порівняння моделей державного управління за країнами

Країна	Основні правові інструменти	Фінансові механізми	Особливості управління
Німеччина	Основний закон, адміністративний кодекс	Міжбюджетні трансфери, фінансова автономія земель	Федералізм, сильна роль регіонів
Франція	Конституція, Кодекс адміністративного судочинства	Централізований бюджет, програмне фінансування	Сильна централізація, активна юстиція
Швеція	Акти парламенту, адміністративне право	Високий рівень місцевих податків	Відкритість, електронне урядування
Канада	Конституція, акти провінцій, федеральні угоди	Спільне фінансування програм, дотації	Партнерство між рівнями влади
США	Конституція, федеральні та штатні закони	Податки, державні облігації, гранти	Поділ влад, ринок як регулятор
Польща	Конституція, закони про місцеве самоврядування	ЄС-фінансування, місцеві податки	Реформи децентралізації, євроінтеграція
Україна	Конституція, закони, підзаконні акти	Державний та місцеві бюджети, субвенції	Трансформаційний етап, євроінтеграційний вектор

Джерело: узагальнено за: [1-6].

Таблиця демонструє різноманітність правових підходів та фінансових моделей державного управління у розвинених країнах. Зокрема, федеративні країни (Німеччина, Канада, США) мають більш розгалужену систему повноважень між центром і регіонами, що закріплено в правових актах [13; 14; 15]. Унітарні країни (Франція, Польща, Україна) мають централізовану систему

управління, однак із різними рівнями децентралізації [7; 9; 10]. Фінансова автономія місцевих органів у Швеції є одним із прикладів ефективного управління через самостійність у податковій політиці [6; 8; 9]. Досвід ЄС також вказує на важливість міжбюджетних трансфертів та програмного фінансування [6; 7; 10; 15; 16]. Сучасне державне управління стикається з низкою таких викликів [6; 8; 10; 12; 14]: – діджиталізація – створення електронного уряду, цифрових послуг; – децентралізація – передача повноважень на місцевий рівень; – боротьба зі корупцією – через спеціалізовані антикорупційні органи (НАБУ, НАЗК, ВАКС); – забезпечення ефективності – впровадження стандартів якості, відкритості, інноваційності.

Порівняльний аналіз моделей державного управління в різних країнах свідчить про значну роль правових інструментів у формуванні ефективного врядування. Незалежно від рівня централізації, всі системи прагнуть до прозорості, відповідальності й залучення громадян до прийняття рішень. Україна, перебуваючи в процесі трансформації, має унікальну можливість поєднати національні особливості зі найкращими міжнародними практиками. Децентралізація, цифровізація й посилення правового контролю мають стати основними орієнтирами реформи. Вивчення закордонного досвіду може допомогти уникнути помилок, підвищити ефективність державних інститутів й зміцнити довіру до влади в очах громадян.

Використана література

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 № 794-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 13. Ст. 222.
3. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20-21. Ст. 190.

4. Битяк Ю.П., Гончарук С.Т., Дьяченко А.І. Адміністративне право України: підручник. Х. : Право, 2021. 528 с.
5. Андрусяк Т.Г. Державне управління: теорія і практика. К. : Центр учбової літератури, 2020. 352 с.
6. Шевчук С.В. Публічне управління та адміністрування: навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2022. 240 с.
7. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
8. Administrative Law in Europe: Between Common Principles and National Traditions / Ed. M. Ruffert. Springer, 2016.
9. OECD (2020). Government at a Glance 2020. OECD Publishing.
10. German Basic Law (Grundgesetz). Bundeszentrale für politische Bildung, 2023.
11. The Constitution of Canada (2022). Department of Justice Canada, 2022.
12. Sweden's Public Administration Model. Ministry of Finance of Sweden, 2021.
13. De Vries M. Understanding Public Administration. Palgrave Macmillan, 2015.
14. Конституція Республіки Польща. Sejm RP, 1997.
15. Yakymchuk A. The Carbon Dioxide Emissions' World Footprint: Diagnosis of Perspectives. *Scientific Papers of Silesian University of Technology. Organization and Management Series*. 2024. Issue No. 195. WYDAWNICTWO POLITECHNIKI ŚLĄSKIEJ. 70 points. DOI: <http://dx.doi.org/10.29119/1641-3466.2024.195.41>. URL: <https://managementpapers.polsl.pl/wp-content/uploads/2024/05/195-Yakymchuk.pdf>.
16. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023.
17. Якимчук А.Ю. Стратегії розвитку природоохоронних територій на прикладі заповідників і національних парків. Сучасні технології маркетингу:

матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції (Луцьк, 7 березня 2024 р.,) / Відп. ред. проф. В. С. Рейкін. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. С. 171–175.

Сівков Сергій Віталійович – кандидат юридичних наук, науковий співробітник Науково-дослідного відділу військової кар'єри, Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВЕТЕРАНА ВІЙНИ

Конституція України визначає систему органів державної влади, встановлюючи їхні повноваження, порядок утворення, діяльність та підзвітність. Органи державної влади є структурними елементами державного апарату, створеними відповідно до норм Конституції України та законів, що регламентують їх функціонування. Вони здійснюють функції публічного адміністрування, керуючись принципами верховенства права, законності та розподілу влади. Органи державної влади наділені державно-владними повноваженнями, що дають змогу ухвалювати обов'язкові до виконання рішення в межах своєї компетенції.

Оскільки органи державної влади є основними суб'єктами реалізації державної політики, важливо визначити їх ключові характеристики, що відрізняють їх від інших правових утворень.

По-перше, органи державної влади створюються у встановленому Конституцією України та законами порядку, що забезпечує їх легітимність і правомірність діяльності.

По-друге, вони функціонують від імені держави та в її інтересах, будучи офіційними представниками державної влади.

По-третє, вони займають певне місце в системі державного управління, що визначає їх компетенцію, підпорядкованість та сферу діяльності.

По-четверте, органи державної влади мають спеціальну компетенцію, тобто їм притаманні певні права та обов'язки, встановлені нормативно-правовими актами.

По-п'яте, вони діють у межах визначеної території: одні органи мають загальнонаціональну юрисдикцію, інші – регіональну або місцеву.

По-шосте, їхня діяльність фінансується за рахунок державного бюджету, що забезпечує стабільність і безперервність функціонування.

Суттєвою характеристикою органів державної влади є їхні владні повноваження, які надають органу право здійснювати публічне адміністрування та приймати юридично обов'язкові рішення. Зокрема, такі повноваження передбачають: 1) видання нормативно-правових актів, що мають загальнообов'язковий характер і підлягають виконанню всіма суб'єктами, на яких поширюється їх дія; 2) здійснення контролю за дотриманням правових норм, ухвалення рішень та вжиття заходів державного примусу у разі їх порушення; 3) функціонування у межах компетенції, встановленої Конституцією України та законами, що визначають коло питань, які органи державної влади можуть вирішувати; 4) ініціювання притягнення до юридичної відповідальності осіб, які вчинили правопорушення, та звернення до уповноважених органів для застосування відповідних санкцій.

Залежно від функціонального призначення органи державної влади поділяються на три основні види.

По-перше, законодавчі органи, представлені Верховною Радою України, покликані ухвалювати закони та здійснювати парламентський контроль.

По-друге, органи виконавчої влади, до яких належать Кабінет Міністрів України, міністерства, державні служби та агентства, реалізують державну політику та забезпечують виконання законів.

По-третє, судові органи, зокрема Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції, здійснюють правосуддя та забезпечують захист прав і свобод людини та громадянина.

Таким чином, **органи державної влади** – це сукупність організаційних структур, що здійснюють функції публічного адміністрування, наділені владними повноваженнями, діють від імені держави та виконують завдання відповідно до Конституції України та законів, вони формують державний апарат та забезпечують реалізацію державної політики в різних сферах суспільного життя. Взаємодія між гілками влади, чітке визначення їхньої компетенції та дотримання принципу розподілу влади є запорукою ефективного функціонування державного механізму та дотримання демократичних стандартів.

Таким чином, ми вважаємо, що використання понять «державний орган» і «орган державної влади» повинно здійснюватися з урахуванням їхнього змістового наповнення. Термін «орган державної влади» доцільно застосовувати для позначення тих органів, які безпосередньо здійснюють владні повноваження, тоді як «державний орган» може мати ширше значення і включати інші інституції, що виконують державні функції, але не реалізують владу в юридично обов'язковій формі. Водночас запровадження терміна «конституційний орган» є передчасним без належного законодавчого визначення його правового статусу та змісту.

Підтвердженням цього підходу є позиція В.Б. Авер'янова, який, не погоджуючись із розмежуванням понять «державний орган» та «орган державної влади», вказує на його штучний характер. На його думку, саме термін «орган державної влади» не має суттєвих змістових відмінностей від поняття «державний орган», що ставить під сумнів необхідність жорсткого поділу цих категорій [1, с. 53].

Водночас, аналізуючи зміст органу державної влади, В.Б. Авер'янов робить акцент на тому, що визначальним елементом правового статусу органу є його компетенція, тобто обсяг прав і обов'язків, що визначає межі його діяльності. Крім того, дослідник наголошує, що до змісту органу державної влади входять також його завдання, функції, характер взаємозв'язків з іншими органами (як за «вертикаллю», так і за «горизонталлю»), місце в ієрархічній структурі органів виконавчої влади, а також порядок вирішення установчих і кадрових питань [2, с. 247].

Отже, з урахуванням позиції В.Б. Авер'янова, наша точка зору полягає в тому, що головною характеристикою будь-якого державного органу, незалежно від термінологічного підходу, є його компетенція. Саме наявність прав і обов'язків, визначених Конституцією України та законами, відрізняє орган державної влади від інших державних інституцій. Окрім цього, важливе значення мають функціональне призначення органу, його підпорядкованість, характер правовідносин з іншими державними органами та порядок ухвалення управлінських рішень. Отже, питання термінологічного розмежування має другорядне значення порівняно з визначенням реальної компетенції, завдань та функцій органу в системі публічного адміністрування.

Узагальнюючи викладене, вважаємо, що **органи державної влади як суб'єкти реінтеграції ветеранів війни в умовах особливого періоду – це система державних інституцій, наділених відповідними повноваженнями, спрямованими на забезпечення комплексної підтримки ветеранів у процесі їх повернення до цивільного життя. У межах своєї компетенції ці органи реалізують заходи соціального захисту, реабілітації, працевлаштування, медичного та психологічного супроводу, адаптації в громаді, а також створення сприятливих умов для соціальної інтеграції осіб, які брали участь у бойових діях.**

Використана література

1. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / [авт.-уклад. В.Б. Авер'янова]. Київ : Факт, 2003. 384 с.
2. Виконавча влада і адміністративне право / [авт.-уклад. В.Б. Авер'янова]. Київ : Ін-Юре, 2002. 668 с.

Демченко Володимир Миколайович – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

ПРАВО RESTITUTIO IN INTEGRUM Й УКРАЇНСЬКИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

У контексті імперських зазіхань на українські землі, що й сьогодні продовжуються починаючи від XVII століття, цікавим є питання юридичного статусу України, що тричі в її історії надавав право на державний суверенітет – логічне й доведене, переважно зафіксоване в міжнародних документах. Розглянемо ці три періоди в історії України.

Не дошукуючись усіх причин того визначального кроку Богдана Хмельницького, що визначив вектор розвитку українських земель і народу на подальші триста п'ятдесят років, з'ясуємо лиш сутність угоди гетьмана із царем (хотілося б додати відповідні ознаки – «наївного» та «віроломним», але це науковий стиль). Стисло пояснює цю сутність Едуард Дудка [1], виходячи насамперед із тогочасних зовнішньополітичних обставин.

Отже, за положеннями Березневих статей угоди, гетьманська Україна є незалежною у внутрішньополітичних справах, зберігає власне 60-тисячне військо, сама вибирає гетьмана, податки збираються українськими представниками (лише певна частина їх як данина передається москві. Проте в міжнародних відносинах декларовано певні обмеження: Україна має право

контактувати з іноземними державами лише за дозволом царя, а з Річчю Посполитою та Османською імперією відносини взагалі ним заборонено. Тобто геополітичні інтереси москви були пріоритетними в тій угоді [1].

Слід при тому зауважити, що, по-перше, не всі гетьманці присягнули «на вірність» цареві – окрім значної частини духовенства та Запорізької Січі, а по-друге – гетьманська Україна не включала багато етнічних земель, зокрема Волинь, Галичину, Поділля, Буковину, Закарпаття, а також Таврію, Буджак, Південний Схід, по-третє – положення Березневих статей на загальній Раді не обговорювалися, а їх оригінали не збереглися.

Попри це найголовнішим було гарантування Україні автономії без будь-якого приєднання до московії. Також цей суверенітет було визнано низкою європейських держав, а на мапах XVI-XVIII століть Україна фіксувалася як окрема держава (водночас московія – як її окрема сусідка).

Першим серйозним порушенням де-юре угоди царем вже через два роки стало сепаратне Віленське перемир'я між московією та Річчю Посполитою, до підготовки якого навіть не були допущені представники українського козацтва. Порушення полягало в тому, що головною функцією московії в тій угоді був саме захист від Польщі. Аналогічна ж спроба української сторони (під керівництвом уже Івана Виговського) 1657 року – укласти угоду з Річчю Посполитою – була сприйнята царем як зрада [1]. Надалі московська влада продовжувала розмивати український суверенітет, користуючись і культивуючи неоднотайність козацької старшини.

Отже, юридично вже 1656 року через означене порушення угоду можна вважати недійсною («нікчемною» в термінах XXI століття), тобто у правовому сенсі відбувається *restitutio in integrum* (лат. «відновлення початкового стану»), за яким Україна повертається до статусу Гетьманської держави з визнанням суверенітетом.

Надалі, через два з половиною століття перебування українських земель під самодержавною владою вже офіційно російської імперії (як і київський патріархат 1686 року, назву «росія» було самовільно присвоєно на заміну старожитній «московії»), буремного 1917 року імператор Микола II офіційно й добровільно склав свої повноваження, із чим усі суб'єкти (у всякому разі етнічні) російської імперії законно (знову-таки *restitio in integrum*) отримали право на суверенітет. Щодо Польщі, Фінляндії та України цей суверенітет було закріплено ще й міжнародними угодами після Першої світової війни. Перші дві успішно це право використали й у подальшому захистили від реваншистського намагання вже нової імперії – совєтської – відновити *status quo*, а Україна не змогла цього зробити від самого початку – у процесі трирічних змагань за незалежність. І знову-таки причинами стали, по-перше, неоднотайність її політичних лідерів, по-друге – незгуртованість народу довкола державницької мети, а від того й нелегітимність влади, а по-третє – надто вже зацікавленість більшовиків українськими землями (насправді патологічна), адже попри лєнінське віроломне «право на національне самовизначення», до цього часу реальним є меседж новітньої імперії «без України немає могутньої совєтської / російської держави».

І третій раз право *restitio in integrum* стає реальним через 75 років існування тієї совєтської держави, що навіть в офіційній назві мала невідповідності реаліям, тобто вже в цьому можна відшукати правові порушення, які скасовують її статус. Це терміни «союз», «совєтська», «соціалістична», «республіка», які не відповідали визначеним у світовій політології дефініціям, адже добровільного й рівноправного союзу не існувало (були колоніальні території під метрополією московського центру), влада рад (совєтів) була прикриттям реальної влади більшовицької партії (термін «комуністична» також сумнівний), соціалістичний принцип «усе для людини» поступався авторитарному «усе для держави», жодного реального впливу

народу на політику не було навіть у зародку (скажімо, у профспілці). Тобто всі ці терміни у сучасних термінах – фейк.

Отже, 1991 року, коли було документально оформлено офіційне припинення існування тієї держави з фейковою назвою та імперською сутністю, знову-таки всі її суб'єкти отримали право на самовизначення, і колишні «республіки» вибрали незалежність із всесвітньо підтвердженим суверенітетом. За цим наша Україна повернулася до статусу навіть не 1917 року, а 1654 року, коли вона фіксувалася на європейських мапах як окрема держава з назвою «Україна» (дещо раніше й в окремих випадках – Русь, Сарматія, Росія, Козацька Земля та ін.) [2] і межувала на північному сході з державою московія, історія якої налічувала всього лише 200 років. Така реальна історія.

Використана література

1. Дудка Е. Переяславська рада / Березневі статті 1654 року. *Новини. Суспільство*. URL : <https://www.promoteukraine.org/uk/pereyaslavska-rada-bereznevi-statti-1654-ro/> (дата звернення: 23.05.2025).
2. Шелухін С. Назва України. З картами. Відень : вид-во Тов. «Франко Син і Спілка», 1921. 30 с.

Пата Кіріл Олексійович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Фролов Михайло Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ФПФПКП НПУ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ

Правове регулювання публічних доходів та видатків є фундаментальним елементом фінансової системи будь-якої держави, що визначає засади формування бюджету, розподілу ресурсів та забезпечення фінансової стабільності. Це регулювання є предметом фінансового права, яке виступає інструментом упорядкування відносин у сфері мобілізації, розподілу та використання публічних фінансів. У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій та бюджетного дефіциту питання правової визначеності джерел доходів бюджету, а також правомірності та ефективності видатків набувають особливого значення. Система правового регулювання публічних доходів та видатків в Україні базується на Конституції України, Бюджетному кодексі, Податковому кодексі, законах та підзаконних нормативних актах, які в сукупності формують правове поле для діяльності держави у сфері публічних фінансів. Конституційно закріплено, що держава зобов'язана забезпечити збалансованість доходної та видаткової частини бюджету, а також прозорість і підзвітність при використанні коштів державного і місцевих бюджетів. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам фіскальної відповідальності та бюджетної дисципліни [1, с. 137].

Публічні доходи є грошовими надходженнями до централізованих і децентралізованих фондів держави, які забезпечують реалізацію функцій держави та органів місцевого самоврядування. Основними джерелами публічних доходів є податки, збори, обов'язкові платежі, трансферти, доходи від державної власності, надходження від реалізації державного майна, дивіденди, штрафи та інші джерела, передбачені законодавством. Податкові доходи займають провідне місце серед інших джерел, і саме на них сконцентовано основну увагу правового регулювання. Податковий кодекс України встановлює систему податків і зборів, визначає платників, об'єкти оподаткування, ставки, строки сплати та відповідальність за порушення податкового законодавства [2]. Принципи справедливості, стабільності,

рівномірності розподілу податкового тягаря, а також недопущення подвійного оподаткування лежать в основі національного податкового регулювання.

Окрім податків, важливою складовою публічних доходів є неподаткові надходження, які включають доходи від оренди державного майна, штрафи, судовий збір, доходи від державних підприємств тощо. Вони мають допоміжний характер, однак у кризові періоди здатні частково компенсувати втрати бюджету. Особливої уваги вимагає регулювання надходжень, пов'язаних із використанням природних ресурсів, де мають бути закріплені механізми справедливого розподілу ренти між державою та приватними суб'єктами господарювання. Крім того, існує низка міжнародних надходжень, зокрема гранти, кредити, допомога від міжнародних організацій. Такі джерела потребують особливої уваги в частині дотримання умов використання, своєчасного обліку та звітності, адже порушення цих вимог може призвести до втрати довіри з боку донорів.

Публічні видатки, у свою чергу, відображають напрямки витрачання коштів на забезпечення функціонування держави, реалізацію соціальних програм, підтримку економіки, розвиток інфраструктури, безпеки та оборони. Вони класифікуються на поточні та капітальні, обов'язкові та дискреційні, цільові та загальні. Визначення обсягів видатків здійснюється в процесі бюджетного планування з урахуванням пріоритетів державної політики, потреб окремих галузей та територій, а також прогнозованих доходів бюджету. Правове регулювання видатків спрямоване на забезпечення їх ефективності, цільового використання, недопущення марнотратства та корупції. Бюджетний кодекс України містить положення щодо процедур складання, розгляду, затвердження, виконання бюджету та контролю за видатками [3]. Особливу увагу приділено процедурам казначейського обслуговування, які забезпечують централізований контроль за рухом бюджетних коштів та виконанням кошторисів.

Значну роль у правовому забезпеченні видаткової частини бюджету відіграють акти Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби, Рахункової палати та органів внутрішнього фінансового контролю. Усі видатки мають здійснюватися на підставі затверджених кошторисів та бюджетних асигнувань, а також відповідати бюджетній класифікації. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання ефективності публічних видатків, що передбачає не лише юридичну, але й економічну оцінку доцільності витрачання бюджетних ресурсів. Застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі передбачає оцінювання результатів виконання державних програм за допомогою встановлених індикаторів, що, у свою чергу, сприяє підвищенню прозорості та відповідальності розпорядників коштів.

Правовий механізм регулювання публічних доходів і видатків також включає заходи контролю, аудиту та відповідальності за порушення фінансової дисципліни. Контроль реалізується як на етапі формування бюджету, так і під час його виконання. До основних суб'єктів контролю належать Верховна Рада України, Рахункова палата, Державна аудиторська служба, Державна казначейська служба, органи місцевого самоврядування. Особливої уваги заслуговує інститут парламентського контролю, що забезпечується через аналіз звітів про виконання бюджету, проведення парламентських слухань, затвердження державних програм та розподіл міжбюджетних трансфертів. Водночас Рахункова палата, діючи як незалежний орган фінансового контролю, має повноваження щодо здійснення зовнішнього аудиту ефективності використання публічних коштів, виявлення порушень та підготовки рекомендацій для органів влади [4, с. 93].

Актуальними залишаються питання прозорості та підзвітності у сфері публічних фінансів. Законодавство України передбачає обов'язок публічного звітування про використання бюджетних коштів, відкритість інформації про доходи та видатки, участь громадськості у бюджетному процесі. Запровадження

електронних систем, зокрема порталу відкритих даних про бюджет та системи ProZorro, є прикладом сучасного інструментарію правового регулювання у напрямку цифровізації та боротьби з корупцією. Однак на практиці ці механізми не завжди забезпечують належний рівень прозорості, що обумовлено як технічними, так і нормативними обмеженнями.

Практичне забезпечення правового регулювання публічних доходів і видатків вимагає постійного вдосконалення фінансового законодавства, зокрема, в частині деталізації повноважень учасників бюджетного процесу, підвищення рівня відповідальності за фінансові порушення, запровадження новітніх технологій для моніторингу та аналізу публічних фінансів [5, с. 169]. Однією з проблем є нестабільність правового регулювання, часті зміни податкових ставок, формул міжбюджетного розподілу, порядку фінансування видатків. Це створює правову невизначеність та негативно впливає на інвестиційний клімат, прогнозованість бюджетної політики, а також рівень довіри до органів влади. Для забезпечення правової стабільності необхідно сформулювати єдину концепцію розвитку публічних фінансів, що передбачатиме збалансованість податкової політики, сталу нормативну базу та ефективні механізми правозастосування.

Отже, правове регулювання публічних доходів і видатків є складною багаторівневою системою, що охоплює питання формування, розподілу та контролю за використанням фінансових ресурсів держави. Ця система повинна забезпечувати прозорість, ефективність і підзвітність, відповідати потребам сталого розвитку, соціальної справедливості та макроекономічної стабільності. Успішна реалізація таких завдань можлива лише за умов чіткого нормативного регулювання, належної інституційної структури та практичного втілення принципів доброго врядування у сфері публічних фінансів.

Використана література

1. Пивовар Ю. І. Фінансово-правове регулювання публічних закупівель в Україні : монографія. К. : ТОВ «Три К», 2012. 224 с.

2. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України, 2011, № 13–14, № 15–16, № 17, ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.05.2025).

3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України, 2010, № 50–51, ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 01.05.2025).

4. Федотова І. О., А. І. Гнатовська, М. І. Дамірчись. Правове регулювання публічних та місцевих доходів та видатків. *Міжнародна наукова інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення»*. 2022 URL: http://www.konferenciaonline.org.ua/data/downloads/file_1655996676.pdf#page=93 (дата звернення: 01.05.2025).

5. Романенко Є. Правові аспекти розвитку програмного бюджетування. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 167–172. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/280> (дата звернення: 01.05.2025).

Зима Олександр Тарасович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного права, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

**ЮРИДИЧНІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ТОВАРИСТВА
ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Міжнародний рух Червоного Хреста та Червоного Півмісяця є самою масовою організацією в світі. Він об'єднує близько 100 мільйонів членів. Крім того з нею регулярно співпрацюють ситуаційні волонтери, які не мають статусу членів Червоного Хреста та більш дрібні організації, які є його постійними партнерами. Утворення Міжнародного Комітету Червоного Хреста (1863 рік) пов'язують з прагнення низки громадян Швейцарії запобігти стражданням та обмежити негативні наслідки для учасників збройних конфліктів. Через 100 років ці прагнення трансформувались у так зване право Женеви, яке складається з чотирьох Женевських конвенцій (Про поліпшення долі поранених і хворих в регулярних арміях; Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; Про поводження з військовополоненими; Про захист цивільного населення) та протоколів до них (більш детально див. [1]). Однак слід зважати, що за 170 років існування діяльність Червоного Хреста істотно «гуманітаризувалась». Коли на початку мова йшла про надання належної медичної допомоги військовим у діючих арміях, то в третьому тисячолітті Червонохрестний Рух зорієнтований переважно на надання гуманітарної допомоги цивільному населенню на територіях, які страждають від війн, інших збройних конфліктів, техногенних катастроф, стихійних лих. Більше того, така допомога широко надається навіть у мирний час. Так, зокрема, в Японії, у складі Національного товариства Червоного Хреста, діє кілька десятків лікарень і навіть шість коледжів у яких здійснюється підготовка медичних сестер [2].

У статуті Товариство Червоного Хреста України (надалі ТЧХУ) зазначається, що основною метою його діяльності є попередження та полегшення людських страждань під час збройного конфлікту, стихійних лих, епідемій та інших надзвичайних ситуацій через сприяння органам державної влади в наданні медичної та гуманітарної допомоги [3], однак на початок 2022 року тенденція «гуманітаризації» була домінуючою. Наслідком російської

агресії стали принципово нові виклики. За три роки війни ТЧХУ було напрацьовано низку спеціальних юридичних механізмів за допомогою яких була забезпечена якісна реалізація статутної мети. Вони використовувались у процесі налагодження взаємодії з Міжнародним комітетом Червоного Хреста, Національними організаціями, іншими міжнародними та вітчизняними об'єднаннями громадян, тощо. Однак уже із визначення мети діяльність ТЧХУ видно, що вона передусім зорієнтована на тісний контакт, взаємодію з публічною адміністрацією. При роботі у цьому напрямку особливу роль відіграли наступні юридичні механізми:

- підписання меморандумів з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Такий меморандум за своєю природою є угодою про наміри і особливо ефективними на місцевому рівні. Він закладає підґрунтя для подальшого уточнення потреб територіальних громади і забезпечення їх підтримки з боку обласних та районних організацій Червоного Хреста;
- участь у ліквідації наслідків атак РФ на мирні об'єкти. У штаті місцевих організацій Червоного Хреста розгорнуто 28 загонів швидкого реагування, які тісно взаємодіють з органами ДСНС та залучаються до рятувальних робіт, надання психосоціальної підтримки, тощо. По суті вони перебирають на себе частину завдань державних органів, сприяючи їм у роботі. З 2025 року на ТЧХУ покладено повноваження стосовно координації діяльності усіх громадських організацій України у процесі швидкого реагування на критичні ситуації;
- розшуку осіб, що пропали безвісти. Служба розшуку ТЧХУ була утворена ще в 1992 році, одна спрямованість та інтенсивність її діяльності, починаючи з 2022 року, істотно змінилась. Слід зазначити, що до початку війни Служба розшук ТЧХУ була єдиною

яка займалась в Україні цим питанням постійно та системно. По суті вона діяла не лише в інтересах конкретних осіб, а й в інтересах держави. Саме тому ст. 20 Закону «Про Товариство Червоного Хреста України» передбачає низку пільг та переваг, що надавались ТЧХУ для забезпечення цього напрямку діяльності [4]. Нині кількість суб'єктів, які займаються такою діяльністю істотно зросла (до їх числа належать принаймні п'ять державних органів), однак їх підхід до роботи зазвичай є безсистемним, що дозволило Службу розшуку ТЧХУ зберегти домінуючі позиції. Станом на початок квітня 2025 року у Реєстрі зниклих безвісти за особливих обставин, який веде МВС зареєстровано близько 63 тисяч осіб, однак цей реєстр є по суті довідковим і включення до нього не означає проведення інтенсивних розшукових заходів. Натомість Службою розшуку ТЧХУ на той самий момент було відкрито близько 17 тисяч розшукових справ і 1200 мають позитивний результат;

- діяльність у медичній сфері. Робота в цьому напрямку має значні практичні результати, однак суперечливе юридичне підґрунтя. Так ТЧХУ розгорнуто 120 мобільних медичних бригад для надання медичної допомоги населенню. Однак Товариство не має (і навіть теоретично не може отримати) ліцензії на медичну практику.

Відповідно бригади функціують напівлегально і діють під егідою ліцензованих закладів охорони здоров'я. З іншого боку ТЧХУ уповноважене проводити курси з надання домедичної допомоги для суб'єктів, які зобов'язані це робити, зокрема поліцейських, службовців ДСНС, тощо. Воно має право видавати офіційні документи, що підтверджують відповідну кваліфікацію [5]. Однак члени та волонтери ТЧХУ, навіть ті хто проводять тренінги-навчання, не належать до числа осіб, які уповноважені надавати домедичну допомогу (більш детально див.[6]) і, відповідно, не мають права цього робити.

Використана література

1. Міжнародне гуманітарне право: загальний курс. Українська версія / Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Київ, 2020. 396 с.
2. Інформація про Червоний Хрест Японії. URL: <https://redcross.org.ua/news/2024/06/79076/> (дата звернення: 27.05.2025).
3. Статут Товариства Червоного Хреста України. Редакція від 9 липня 2021 року. URL: <https://redcross.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82-2021-%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf> (дата звернення: 26.05.2025).
4. Про Товариство Червоного Хреста України : Закон України від 23.11.2002 р. № 330-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-15#n72> (дата звернення: 26.05.2025).
5. Про затвердження Порядку підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 р. № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115-2012-%D0%BF#top> (дата звернення: 25.05.2025).
6. Бойко І. В., Зима О. Т. Домедична допомога у системі охорони здоров'я та її співвідношення з суміжними категоріями. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Випуск 84 ч. 3. С. 108 –115.

Різванова Ксенія Євгенівна – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Фролов Михайло Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ФПФПКП НПУ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ: МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

У сучасних умовах демократичного розвитку суспільства особливої актуальності набуває питання участі громадян у процесах прийняття рішень, зокрема у сфері розподілу бюджетних коштів. Однією з найефективніших форм такої участі виступає громадський бюджет (або бюджет участі) – інструмент залучення громадськості до формування пріоритетів місцевих витрат. Цей механізм дозволяє мешканцям безпосередньо впливати на визначення напрямів використання частини коштів місцевого бюджету, підвищуючи прозорість, підзвітність і довіру до органів місцевого самоврядування.

Громадський бюджет – це процес, у межах якого мешканці населеного пункту або об'єднаної територіальної громади мають можливість запропонувати, обговорити та шляхом голосування обрати проєкти, які будуть реалізовані за кошти місцевого бюджету. Такий підхід дозволяє врахувати реальні потреби громади, сприяє розвитку громадянської свідомості, активізує самоорганізацію населення та є потужним інструментом децентралізації [1, с. 86]. Уперше концепція громадського бюджету була впроваджена у 1989 році в місті Порту-Алегрі (Бразилія), після чого модель поширилась по всьому світу. В Україні механізм громадського бюджету набув розвитку внаслідок реформ децентралізації, розпочатих з 2014 року, і сьогодні активно застосовується в багатьох містах та ОТГ.

Реалізація громадського бюджету передбачає чітко структурований процес, який складається з кількох етапів:

1) Ініціація та нормативне забезпечення: на цьому етапі органи місцевого самоврядування ухвалюють відповідне положення про громадський бюджет, у якому визначаються правила подання проєктів, порядок голосування, розмір коштів, строки та критерії відбору.

2) Подання проєктів: будь-який житель громади, як правило, віком від 14 або 16 років, може запропонувати власний проєкт. Це можуть бути ініціативи у сферах благоустрою, спорту, освіти, культури, охорони здоров'я тощо.

3) Перевірка проєктів: виконавчі органи влади аналізують запропоновані проєкти на предмет відповідності бюджетному законодавству, містобудівним нормам та технічній реалізованості.

4) Голосування: голосування за проєкти може здійснюватися як онлайн, так і офлайн. Найчастіше застосовується рейтингова система голосування. Переможцями стають проєкти, що набрали найбільшу кількість голосів.

5) Реалізація: відібрані проєкти реалізуються упродовж фінансового року за кошти місцевого бюджету. Відповідальні підрозділи забезпечують виконання, а громада здійснює моніторинг.

6) Моніторинг і звітність: по завершенні реалізації проєктів органи влади звітують про виконання, використання коштів, та аналізують ефективність впровадженого процесу [2, с. 15].

Ефективність громадського бюджету вимірюється як кількісними, так і якісними показниками. Зміцнення демократичного врядування. Громадяни отримують реальний вплив на бюджетний процес, що сприяє зростанню довіри до влади. Кошти спрямовуються на ті ініціативи, які найбільше відповідають актуальним потребам мешканців. Процес подання проєктів, їх обговорення та реалізація стимулюють участь населення в суспільному житті. Залучення громадськості до бюджетного процесу знижує ризики корупції.

Водночас на практиці існує низка проблем:

- Низька обізнаність населення. Багато мешканців не знають про можливість участі або не розуміють механізм подання проєктів.
- Обмеженість фінансування. Виділення невеликого відсотка від загального бюджету знижує значимість інструменту.

- Формальність реалізації. У деяких громадах процес запроваджується лише для звітності, без реального залучення громадян.
- Нерівний доступ до цифрових ресурсів. Електронне голосування не завжди доступне для сільського населення або маломобільних груп [3, с. 20].

Громадський бюджет виступає інструментом глибшої демократизації суспільного життя та важливим чинником децентралізації. Його ефективне впровадження дозволяє оптимізувати розподіл місцевих фінансів, підвищити відповідальність влади перед громадою та активізувати участь мешканців у вирішенні питань розвитку територій [4, с. 20]. Успіх цього інструменту залежить від належного нормативного регулювання, поінформованості населення та прозорості процесу. Подальший розвиток механізму громадського бюджету має стати пріоритетом державної політики в контексті розбудови ефективного місцевого самоврядування в Україні.

Використана література

1. Божук І. І., Фоменко Ю. О. Громадський бюджет як інструмент розвитку місцевої демократії, 2020. С. 96.
2. Горин В. П. Проблеми застосування бюджету участі у стимулюванні розвитку територіальних громад, 2022. С. 35.
3. Лаговська Н. В. Особливості впровадження громадського бюджету в Україні як інструменту розвитку місцевої демократії. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. С. 85–92.
4. Ряжських А. А. Громадський бюджет: ефективність реалізації, 2021. С. 85.

Паланиця Микола Миколайович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський національний технічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ І БІЗНЕСУ

Формування нових організаційно-правових аспектів взаємодії влади і бізнесу потребує удосконалення в практичній та теоретичній площині, особливо в реаліях сьогодення. На думку українських вчених, таких як І. Рейтерович, С. Телешун, О. Пухкала вітчизняний бізнес в умовах військових дій виступає єдиним і головним партнером публічної влади при вирішенні економічних, оборонних і соціальних питань. Тому, влада зацікавлена в ефективній, довгостроковій та партнерській взаємодії із представниками бізнесу. Однак на практиці, до кінця не сформовані дієві інституційні системи, здатні забезпечувати ефективну взаємодію влади і бізнесу із чіткими правилами та нормами регулювання. Потрібно ще віднайти компроміси та пошуку балансу інтересів між владою і бізнесом, спираючись на міжнародний досвід наших партнерів і дієві європейські практики державно-приватного партнерства [1].

До органів державної влади, які займаються регуляцією питання взаємодії держави і бізнесу відносять: Кабінет Міністрів України, Антимонопольний комітет України, Державна регуляторна служба України, Державна податкова служба України. Саме взаємодія влади і бізнесу є важливою складовою державної політики, забезпечуючи при цьому стабільні умови для розвитку економічної діяльності в Україні через систему нормативно-правових актів, які сприяють розвитку стабільним, прозорим та конкурентоспроможним ринковим відносинам. Принцип рівноправності надає рівні права бізнесу з метою розвитку та розширення власної підприємницької діяльності, забезпечуючи захист від монополій та різного роду дискримінацій. Принцип державної підтримки бізнесу полягає в зниженні податкового тиску, надання фінансової підтримки та грантів, зменшення розміру ввізних мит, стимулювання інновацій

та інвестицій. В нормативно-правових актах закріплені права та обов'язки бізнесу та держави, захист права приватної та інтелектуальної власності та інше [2].

Під час взаємодії, кожна зі сторін ставить для себе відповідні завдання та цілі від даної співпраці. Зокрема задача органів влади максимально залучити бізнес до соціально-економічного розвитку держави, намагаючись враховувати при цьому інтереси представників бізнесу, розраховуючи на позитивний зворотний зв'язок та оцінку з боку підприємців. Водночас сам бізнес робить розрахунок на те, що його успішна взаємодія з владою, принесе відповідні дивіденди саме йому. Разом з тим головними завданнями взаємодії влади і бізнесу є: ефективне управління майном, підтримка конкуренції, сприяння розвитку підприємництва, стимулювання розвитку енергетики та промисловості, збалансованість усіх галузей економіки. Встановлення міри участі влади в регулюванні підприємництва є складною соціально-економічною проблемою, бо реакція бізнесу на втручання влади в його діяльність може бути як позитивною, так і негативною. При останній бізнес активно відходить в тінь, вивозить капітал за кордон, значно знижує ділову активність [3].

Органи публічної влади зобов'язані створити сприятливі умови для бізнесу, запровадити реалізацію самостійної та системної бізнес-активності з метою отримання підприємцями прибутку. Саме за рахунок активності, влада прагне досягти сталої динаміки зростання і покращення економіки певної громади [4].

Існує три основних форми партнерства влади і бізнесу: економічна, правова та організаційна. Завдяки економічному партнерству і влада і бізнес приймають участь в спільних бізнес-проектах, де використовуються ресурси бізнесу та отримується неподатковий дохід. Суть правового партнерства полягає в спільній організації процесу регулювання діяльності бізнесу з боку влади. Організаційне партнерство ґрунтується на засадах рівноправної участі

представників влади в підрозділах бізнесу та навпаки, бізнес активно інтегрується в підрозділи органів публічної влади, тобто активна взаємна участь представників одних сторін у діяльності інших сторін. Живим прикладом організаційної взаємодії влади і бізнесу є виконання певного державного замовлення [5].

Отже, взаємодія бізнесу з владою має ключове значення для проведення важливих стратегічних реформ, прийнятті принципових державних управлінських рішень на основі спільних механізмів, норм і правил. З метою ефективної взаємодії влади і бізнесу слід розробити дієвий план заходів з метою зменшення бюрократії, забезпечити прозорість державних процедур, впровадити державну підтримку розвитку інноваційного підприємництва, а також посилити практики взаємодії між усіма суб'єктами різних рівнів, тобто, на вертикальному – між місцевою та регіональною владою, бізнесом і урядом, на горизонтальному рівні – між місцевою і регіональною владою, бізнесом і громадськістю.

Використана література

1. Овчарук Е. Організаційно-правові механізми взаємодії органів публічної влади та бізнесу: теорет. аспекти поняття. *Аспекти публічного управління*. 2023. № 11(1). 35–43. DOI: <https://doi.org/10.15421/152305>
2. Саламаха О. Нормативно-правові основи взаємодії органів державної влади та бізнесу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 24. С. 188–192. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.24.188>
3. Сопроненков І. Теоретичні аспекти формування механізмів ефективної взаємодії бізнесу та органів влади. *Публічне урядування*. 2025. № 4 (41). 57–68. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-4\(41\)-7](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-4(41)-7)
4. Кудлик Н. Політико-правовий та організаційний аспекти вдосконалення взаємодії органів публічного управління та бізнес-асоціацій. *Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний поступ* :

матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Івано-Франківськ, 31 трав. 2024 р.) / за наук. ред. І. І. Чудика, Д. І. Дзвінчука, І. П. Лопушинського ; упоряд. Л. С. Мосора. Івано-Франківськ, 2024. С. 153–156. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/21047/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%86%D0%A4%D0%9D%D0%A2%D0%A3%D0%9D%D0%93_2024.pdf#page=153 (дата звернення: 25.05.2025).

5. Брик О. Правове регулювання взаємодії держави та бізнесу / наук. кер. Н. М. Бинюк. Правове регулювання публічної фінансової діяльності : матеріали наук. конф. здобувачів вищої освіти, м. Ірпінь, 2024 р. Держ. податковий ун-т. Ірпінь, 2024. С. 8–11. URL: https://dpu.edu.ua/images/2023/Photo_dlya_novyn_2023/Navcalno-naukovij%20institut%20prava/FINANSOVA%20POLITIKA_TEORETICNI%20TA%20PRAKTICNI%20ASPEKTI%20URIDICNOI%20NAUKI%20zbirnik%20konferencii.pdf#page=8 (дата звернення: 25.05.2025).

Лигін Олег Володимирович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Київський університет інтелектуальної власності та права

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСАД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЗАРТНИХ ІГОР В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день правове регулювання організації та проведення азартних ігор в Україні характеризується фрагментарністю, нечіткістю термінології та відсутністю узгоджених вимог до суб'єктів господарювання.

Так, у статті Ю.В. Бодрова обґрунтовано необхідність вдосконалення понятійно-категоріального апарату законодавства та законодавчого визначення

лотерей як різновиду азартних ігор. Автор акцентує на важливості запровадження вимог щодо бездоганної ділової репутації організаторів азартних ігор. Окрему увагу приділено забезпеченню безперервної роботи гральних закладів в умовах відключення електроенергії шляхом оснащення резервними джерелами живлення. Висновується, що чинне нормативно-правове регулювання є несистемним і гальмує як розвиток ринку, так і мінімізацію соціальних ризиків. Запропоновано здійснити комплексний перегляд і гармонізацію галузевого законодавства відповідно до сучасних реалій [1].

Згідно із Законом України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», засади правового регулювання у сфері азартних ігор виступають концептуальним підґрунтям державної політики, спрямованої на гармонійне поєднання економічної доцільності з високими стандартами соціальної відповідальності. Основна мета регулювання полягає у зниженні соціальних ризиків, пов'язаних з гральною діяльністю, насамперед – запобіганні розвитку ігрової залежності. Закон закріплює пріоритет захисту прав громадян, гарантує рівність умов для участі та протидіє експлуатації гравців. Одним із ключових принципів є відповідальна гра, що передбачає застосування механізмів самоконтролю та самообмеження. Значну увагу приділено таким засадам, як прозорість, справедливість і об'єктивність, які втілюються через відкритість реєстрів організаторів та процедуру ліцензування. Втручання держави в результати гри виключено, однак встановлено вимоги до захисту персональних даних та сертифікації обладнання. Участь осіб, які не досягли повноліття, заборонена, що підкреслює обмежувальний характер доступу до азартних ігор. Принцип підзвітності реалізується через забезпечення спрямування доходів грального бізнесу на соціальні та культурні потреби [2].

Постанова Кабінету Міністрів України від 09 лютого 2022 № 101 є прикладом детального впровадження принципу підзвітності у сфері публічного адміністрування азартних ігор через встановлення структурованого порядку

накладення фінансових санкцій Комісією з регулювання азартних ігор та лотерей (КРАІЛ). Регуляторні повноваження КРАІЛ чітко закріплені у спеціальному законі, що забезпечує законність і передбачуваність дій регуляторного органу. Механізм притягнення до відповідальності ґрунтується на офіційних актах, звітах та документах, отриманих від сертифікаційних установ, які містять об'єктивні докази порушень, що унеможливорює прийняття необґрунтованих рішень. Кожне рішення про накладення штрафу повинно містити точні реквізити, правову аргументацію, обґрунтований розмір фінансового стягнення та посилання на відповідні норми законодавства, що гарантує прозорість і контрольованість діяльності КРАІЛ. Процедура розгляду справ передбачає обов'язкове інформування суб'єкта господарювання: йому надсилаються відповідні повідомлення, копії документів і рішень, а також надається можливість бути присутнім на засіданні, подавати пояснення та інші матеріали. Такий формат провадження сприяє захисту прав суб'єктів та виконує роль механізму внутрішнього інституційного контролю. Крім того, КРАІЛ має обов'язок інформувати суміжні органи, зокрема сертифікаційні установи, що свідчить про прозорість міжвідомчої взаємодії та підтверджує відповідальність за ухвалені рішення. У випадку несплати штрафу передбачена конкретна санкція ініціювання процедури анулювання ліцензії, що підтверджує обов'язковість дотримання регуляторних рішень [3].

Прикладом практичної реалізації принципу прозорості у сфері публічного адміністрування азартних ігор виступає постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 № 171, якою запроваджено функціонування постійно діючої Державної системи онлайн-моніторингу. Ця система забезпечує повний контроль за всіма фінансовими операціями у гральному бізнесі – вона у режимі реального часу фіксує дані про ставки, виплати, повернення та обмін коштів, що суттєво знижує ризики зловживань. Обов'язкова ідентифікація гравців і організаторів дозволяє забезпечити наглядовість та підзвітність усіх транзакцій.

Доступ до інформації, що накопичується в системі, мають уповноважені органи – КРАІЛ, Міністерство фінансів, Державна податкова служба та Держфінмоніторинг – відповідно до меж їхньої компетенції. Усі дії користувачів системи автоматично реєструються, що унеможлиблює будь-які маніпуляції з боку операторів або гравців. Також постановою передбачено впровадження уніфікованого API для забезпечення стандартизованої інтеграції онлайн-систем з державним реєстром. На основі зібраної інформації формуються звіти за основними показниками ринку, що дає змогу здійснювати аналіз ефективності державної політики в галузі [4].

Отже, правове регулювання азартних ігор в Україні характеризується фрагментарністю, термінологічною нечіткістю та відсутністю узгоджених вимог до суб'єктів господарювання, що ускладнює ефективне адміністрування у цій сфері. Основними засадами такого регулювання виступають прозорість, підзвітність, об'єктивність, відповідальність, рівність умов доступу та пріоритет захисту прав громадян. Нормативна база визначає завдання зниження соціальних ризиків, зокрема ігрової залежності, та забезпечення справедливих умов участі в азартних іграх. Принцип підзвітності реалізується через запровадження формалізованих процедур прийняття рішень уповноваженим регулятором, що включають повідомлення суб'єктів, обґрунтування та правове посилення. Принцип прозорості втілюється у функціонуванні державної системи моніторингу, яка дозволяє контролювати всі транзакції у гральному бізнесі в реальному часі. Пропонується посилити вимоги до операторів, зокрема щодо їх ділової репутації, а також забезпечити технічну стійкість гральної інфраструктури. Загалом, систематизація та гармонізація галузевого законодавства є ключовими передумовами для формування відповідального, стабільного та контрольованого ринку азартних ігор.

Використана література

1. Бодров Ю. В. Законодавче регулювання організації та проведення азартних ігор: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 84. Ч. 3. С. 17–22. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.2>

2. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор. Закон України від 14.07.2020 № 768-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/768-20> (дата звернення: 28.05.2025).

3. Про затвердження Порядку застосування Комісією з регулювання азартних ігор та лотерей фінансових санкцій (штрафів). Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 09 лютого 2022 № 101. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/101-2022-%D0%BF> (дата звернення: 28.05.2025).

4. Про затвердження Порядку функціонування Державної системи онлайн-моніторингу. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 171. Офіційний вісник України. 2024. № 17. Ст. 1013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-2024-п#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

Лигін Олександр Володимирович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Київський університет інтелектуальної власності та права

КЛЮЧОВІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИДОБУВАННЯ ВУГЛЕВОДНІВ

В умовах сьогодення правове регулювання видобування вуглеводнів в Україні набуває особливої ваги як складова забезпечення енергетичної незалежності та національної безпеки. Динамічні виклики геополітичного,

економічного та екологічного характеру зумовлюють потребу в удосконаленні нормативно-правової бази, орієнтованої на збалансоване поєднання державних і суспільних інтересів.

Аналізуючи ключові засади правового регулювання видобування вуглеводнів, нами було проаналізовано роботу В. Горобця, присвячену публічному адмініструванню нафтовидобувної галузі. У ній акцентовано увагу на енергетичній безпеці як пріоритетному напрямі національної безпеки, що вимагає посилення ролі державного управління. Автор підкреслює необхідність використання програмного, податкового та нормативного інструментарію для досягнення цілей сталого розвитку галузі. Одним із викликів визначено неефективне оподаткування, що суперечить принципу економічної збалансованості, а також нестабільність ліцензування та низьку інвестиційну привабливість, які свідчать про дефіцит прозорості. Вказано на важливість принципів правової визначеності, справедливості та рівного доступу як основ гармонізації регуляторного поля. Значна увага приділена потребі стратегічного управління, зокрема в інфраструктурній модернізації та підвищенні ефективності транспортування ресурсів. Принцип підзвітності у цьому контексті розглядається як необхідність системного контролю за реалізацією державних ініціатив [1].

Згідно із спеціальним Законом України «Про нафту і газ» від 12 липня 2001 р. № 2665-III, основоположні засади правового регулювання видобування вуглеводнів визначаються як базові орієнтири державної політики в нафтогазовій сфері. Передусім, державне управління здійснюється на засадах державного регулювання, що охоплює встановлення єдиних правил, систему ліцензування, надання спеціальних дозволів та формування тарифної політики. Одним із провідних принципів є раціональне використання надр, спрямоване на досягнення балансу між забезпеченням енергетичної безпеки держави та інтересами надрокористувачів. Закон також передбачає реалізацію принципу

екологічної безпеки, який зобов'язує суб'єктів нафтовидобутку дотримуватись екологічних стандартів і забезпечувати належну експлуатацію потенційно небезпечних об'єктів. Важливим є також принцип забезпечення конкуренції, що означає створення сприятливих умов для функціонування ринку на основі відкритості та рівних можливостей для всіх учасників. Окрім того, у Законі закріплено принцип прозорості в діяльності видобувних компаній, що передбачає доступність інформації щодо обсягів видобутку, реалізації ресурсів та сплати платежів до бюджету. Не менш значущим є принцип захисту прав учасників ринку, зокрема інвесторів, споживачів, працівників і представників місцевих громад, залучених до процесів геологорозвідки, освоєння та експлуатації родовищ [2].

Реалізація засад раціонального використання надр в Україні знаходить своє втілення через механізм відкритих електронних аукціонів з надання спеціальних дозволів, що забезпечує прозорість процедур та стимулює ефективне освоєння надрокористувачами визначених ділянок. Такий підхід зменшує частку безконкурсного розподілу та впроваджує ринкові засади у сферу надрокористування. Наголошується на важливості максимального залучення кожної одиниці ресурсу до господарського обороту із найвищим коефіцієнтом корисного використання. У контексті угод про розподіл продукції пропонується виділення складних для розробки ділянок з метою раціонального використання наявного потенціалу. Для зменшення інвестиційних ризиків рекомендовано передбачати стабілізаційні умови у конкурсній документації. Значну роль у підвищенні ефективності регулювання відіграє відкриття доступу до геоінформації – через створення публічного каталогу геоданих, оцифрування архівів і скасування обов'язку викупу історичних геологічних матеріалів, що запобігає дублюванню досліджень [3].

Прикладом реалізації принципів ефективності та підзвітності стало призначення нового керівництва у 2015 році, після чого ПАТ «Укрнафта»

ініціювало глибоку модернізацію системи корпоративного управління. У березні 2024 року загальні збори акціонерів затвердили оновлений склад наглядової ради, до якої увійшли три незалежні члени та два представники акціонерів — Міністерства оборони України та НАК «Нафтогаз України». Такий підхід відповідав міжнародним стандартам врядування державних підприємств і забезпечував баланс інтересів усіх сторін. Процедура формування ради базувалася на принципах прозорості та незалежності, що було досягнуто шляхом відкритого конкурсного добору. Удосконалення складу наглядової ради сприяло підвищенню прозорості в управлінні та зміцненню інституційного контролю над діяльністю компанії. Крім того, було запроваджено сучасні корпоративні практики, включаючи підзвітність керівництва та посилення контролю за прийняттям рішень. У результаті цих реформ «Укрнафта» змогла покращити свою фінансову стабільність і зміцнити ринкові позиції [4].

Отже, правове регулювання видобування вуглеводнів в Україні визначається як важливий інструмент забезпечення енергетичної незалежності та національної безпеки. Ключовими засадами у цій сфері є державне регулювання, раціональне використання надр, екологічна безпека, конкуренція, прозорість, захист прав суб'єктів ринку, ефективність та підзвітність. Законодавство встановлює механізми ліцензування, спеціальних дозволів і тарифної політики, орієнтовані на баланс інтересів держави і надрокористувачів. Реалізація принципу раціонального використання надр забезпечується через відкриті електронні аукціони, залучення геоінформації та запровадження стабілізаційних умов у конкурсах. Прикладом застосування принципів ефективності та підзвітності є реформування корпоративного управління в ПАТ «Укрнафта», включаючи створення незалежної наглядової ради. Впроваджені заходи сприяють підвищенню прозорості, управлінської якості та інституційного контролю. У сукупності ці засади формують основу

сталого, відповідального та конкурентоспроможного управління ресурсним потенціалом держави.

Використана література

1. Горобець В. В. Розвиток нафтогазової промисловості в Україні. *Вісник Черкаського державного технологічного університету*. 2007. № 27. С. 145–149. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/4cee46c2-f816-470b-9c38-cbebdb134f30/content> (дата звернення: 29.05.2025).
2. Про нафту і газ. Закон України від 12 серпня 2001 № 2665-III. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2665-14> (дата звернення: 29.05.2025).
3. Зелена книга. Регулювання доступу до нафтогазоносних надр. Офіс ефективного регулювання (BRDO). 2018. 144 с. URL: https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2018/12/Green_book_HC_final.pdf (дата звернення: 29.05.2025).
4. Укрнафта отримала незалежну наглядову раду – обрано п'ятьох членів. Нафтогаз України, 6 березня 2024 року. URL: <https://www.naftogaz.com/news/ukrnafta-independent-supervisory-board-confirmed-with-five-members-elected> (дата звернення: 29.05.2025).

Пріхніч Дмитро Григорович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Київський університет інтелектуальної власності та права

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах соціально-економічної нестабільності та зовнішньополітичних викликів питання забезпечення продовольчої безпеки України набуває особливого значення як складова національної безпеки. Ефективне правове регулювання у цій сфері вимагає не лише системного

підходу до нормотворення, але й чіткого визначення принципів, які мають становити концептуальну основу державної політики.

С. Лушпаєв здійснив ґрунтовний аналіз законодавства України про продовольчу безпеку як системи нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері забезпечення населення якісними та доступними продуктами харчування. Автор виокремлює два етапи становлення цього законодавства – радянський та сучасний – і зазначає, що чинна нормативна база є фрагментарною, не має уніфікованого підходу та потребує прийняття спеціального Закону України «Про продовольчу безпеку». Увага зосереджується на необхідності правового закріплення таких принципів, як забезпечення фізичної та економічної доступності харчових продуктів, пріоритет національних інтересів, інтеграція соціально-економічних і екологічних аспектів, міжгалузева узгодженість, прозорість, нормативна визначеність та адаптація до міжнародних стандартів [1].

На сьогоднішній день в законодавстві України немає спеціального закону про продовольчу безпеку, проте є низка законів які виконують правове регулювання цієї галузі.

Зокрема, Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» визначає правові засади державної політики у сфері стимулювання аграрного виробництва, функціонування аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки. Закон передбачає державне регулювання через бюджетну, цінову, кредитну та інші форми підтримки, орієнтовані на сільськогосподарських товаровиробників. Основними принципами підтримки є: прозорість і публічність, прогнозованість і послідовність, справедливість, ефективність, цільове спрямування, верифікація права на підтримку та моніторинг її використання. Забезпечується пріоритет для малих виробників, зокрема сімейних фермерських господарств. Вся підтримка здійснюється з обов'язковим використанням реєстрових даних, включно з інформаційно-

комунікаційною системою «Державний аграрний реєстр». Передбачено обмеження максимальної суми підтримки на одного отримувача та використання супутникових знімків для верифікації [2].

Після повномасштабного вторгнення росії було затверджено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» який встановлює особливий порядок регулювання земельних відносин у сфері аграрного виробництва, що спрямований на забезпечення безперебійного сільськогосподарського виробництва як бази продовольчої безпеки України. Основні положення закону стосуються автоматичного поновлення договорів користування землями сільськогосподарського призначення, спрощеного порядку укладення орендних договорів (зокрема, в електронній формі без торгів), обмежень щодо прав орендарів, а також фіксації та реєстрації таких договорів військовими адміністраціями. Хоча прямо закон не формулює принципи, у його змісті виявляються такі імпліцитні принципи правового регулювання продовольчої безпеки, як: принцип безперервності агровиробництва, оперативності адміністративних процедур, правової визначеності прав на землю, адаптивності правового режиму до умов воєнного стану та пріоритету публічного інтересу щодо продовольчого забезпечення [3].

Прикладом реалізації принципу системності в правовому регулюванні аграрної сфери та продовольчої безпеки України є Державний аграрний реєстр (ДАР). Його структура побудована як інформаційно-комунікаційна система з інтегрованими функціональними підсистемами, зокрема Державним реєстром виробників сільськогосподарської продукції. Завдяки налагодженій електронній взаємодії з іншими державними реєстрами (земельним кадастром, реєстром речових прав, реєстром тварин тощо), ДАР забезпечує цілісне охоплення даних про господарську діяльність аграріїв. Це дозволяє автоматизовано оновлювати інформацію, підвищуючи ефективність управлінських рішень. Користувачі

мають доступ до персоналізованого електронного кабінету, де зосереджено всю релевантну інформацію для участі у програмах підтримки. Система забезпечує актуальність, достовірність та централізацію реєстрових даних [4].

Отже, в умовах воєнного стану та соціально-економічної нестабільності правове регулювання продовольчої безпеки України відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки. Хоча спеціального закону про продовольчу безпеку не прийнято, низка чинних актів визначає базові засади державної політики у цій сфері. Одним із таких актів є закон про державну підтримку сільського господарства, який закріплює принципи прозорості, публічності, прогнозованості, послідовності, справедливості, ефективності, цільового спрямування, верифікації права на підтримку та моніторингу її використання. Водночас у науковому дискурсі обґрунтовується необхідність закріплення принципів фізичної та економічної доступності харчових продуктів, пріоритету національних інтересів, нормативної визначеності, міжгалузевої узгодженості, екологічної інтегрованості та адаптації до міжнародних стандартів. Законодавчі акти, ухвалені в умовах воєнного стану, реалізують принципи безперервності агровиробництва, оперативності процедур, правової визначеності, адаптивності до надзвичайних обставин та пріоритету публічного інтересу.

Використана література

1. Лушпаєв С. О. Щодо законодавства України про продовольчу безпеку. *Форум права*. 2011. № 1. С. 268–273. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1181/1/Lyshpaev.pdf> (дата звернення: 25.05.2025).
2. Про державну підтримку сільського господарства України. Закон України від 24 червня 2004 № 1877-IV. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1877-15> (дата звернення: 28.05.2025).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Закон України від 24 березня 2022 р. № 2145-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 25. Ст. 158. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

4. Офіційний сайт інформаційно-комунікаційної системи «Державний аграрний реєстр» (ДАР). Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2024. URL: <https://www.dar.gov.ua> (дата звернення: 28.05.2025).

Нікітенко Олександр Іванович – Академік АПН, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, Державний податковий університет

Кримчанін Богдан Андрійович – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня ННП, Державний податковий університет

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ У ПРИКОРДОННИХ РАЙОНАХ УКРАЇНИ

В старі добрі часи розумні люди казали: придбаючи будинок, обирай сусіда. Сьогодні ми з Вами стали сусідами волею історії, у нас немає вибору, але є реальний шлях для створення миру на благо нашого народу.

Тема наукового дослідження даної проблеми є широкомасштабна та безпосередньо стосується забезпечення внутрішньої безпеки у прикордонних районах України від протиправних посягань, захисту суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки. Забезпечення державної безпеки і захисту державного

кордону покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави [1].

Невипадково вибраний масштаб дослідження – безпека у прикордонних районах України. В них, як в краплі води, сконцентровані ті проблеми, які є камінням спотикання на мікрорівні. Відповідно до Закону України «Про державний кордон України»: Державний кордон України визначається Конституцією та Законами України, а також міжнародними договорами держави, згоду на обов’язковість яких надано Верховної Радою України [2].

Державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору. Координація діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави і захисту державного кордону здійснюється Державною прикордонною службою України [2].

Використовуючи міжнародне право щодо забезпечення суверенітету та територіальної цілісності держави є довготривалою історією забезпечення територіальної цілісності країн. Поважати сусіда – це насамперед дотримання встановленого правопорядку, верховенства права, законності, охорона права і свободи людини та їх гарантії і проведення зборів, мітингів, походів та демонстрацій громадянами.

Проблеми наукового забезпечення правопорядку у прикордонних районах України необхідно підкреслити не лише в контексті внутрішньої безпеки, але й через призму глобалізаційних викликів. Особливої уваги заслуговує поняття транснаціональної злочинності, частиною якої є прикордонна злочинність. Такий вид злочинності має складну природу, оскільки включає незаконну міграцію, контрабанду, торгівлю людьми, зброєю та наркотиками. Саме тому боротьба з прикордонною злочинністю повинна бути не тільки пріоритетом правоохоронних органів, але й предметом системного наукового аналізу.

Підвищення рівня безпеки в прикордонних регіонах можливе лише за умови міжвідомчої взаємодії, міжнародного співробітництва та комплексного підходу до зміцнення інституційної спроможності держави. Доцільним є також розвиток спеціальних програм прикордонного партнерства, обміну інформацією, технічної модернізації охорони кордону та підготовки персоналу.

У наш час питання безпеки набуває нового змісту, особливо в умовах гібридної війни, інформаційного тиску та кіберзагроз. Прикордонні райони стають не лише ареною військово-стратегічного значення, але й полем боротьби за ідентичність, мову, культурні цінності та інформаційний простір. Саме тому актуальність дослідження безпеки у прикордонних регіонах значно виходить за рамки суто територіального питання, набуваючи комплексного міждисциплінарного характеру.

З одного боку, прикордонні території можуть стати передовою в обороні держави. З іншого – за відсутності належної державної політики – вони можуть перетворитися на зони нестабільності, маргіналізації та впливу зовнішніх сил. Така ситуація особливо небезпечна в умовах слабкої інфраструктури, безробіття, зниженого рівня освіти та недостатньої присутності державних інститутів.

Аналіз сучасних загроз доводить, що ключову роль у протидії порушенням державної безпеки в прикордонних регіонах відіграє профілактика, зокрема правова просвіта населення, розвиток громадянського суспільства, співпраця місцевих громад з органами влади та міжнародними структурами. Окремо варто згадати важливість регіональних стратегій безпеки, адаптованих до особливостей кожного конкретного регіону України.

Рівень прикордонної безпеки слід оцінювати не лише з позиції військової готовності, але й у контексті соціальної згуртованості, рівня довіри до органів влади, ефективності інформаційної політики та якості життя населення. Таким чином, безпека – це не тільки контроль, але й розвиток.

Не менш важливою складовою є нормативно-правове забезпечення діяльності органів, відповідальних за охорону державного кордону. Правова база повинна постійно адаптуватися до викликів часу, включаючи питання боротьби з тероризмом, торгівлею людьми, нелегальною міграцією та екологічною безпекою. У цьому контексті посилення міжнародного співробітництва є одним з ключових напрямів формування ефективної стратегії безпеки.

Зараз в українському адміністративному праві налічується від 17-ти до 80-ти правоохоронних органів залежно від конкретного змісту, який вкладається в розуміння «правоохоронні функції» і засновані на ней критерії класифікації. В результаті широкого тлумачення «правоохоронної функції» до правоохоронних органів включаються майже всі органи виконавчої влади, які в тій чи іншій мірі займаються виконанням правоохоронних функцій, тобто так чи інакше правоохоронною діяльністю [3].

Таким чином, верховенство права, законність – основа діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення внутрішньої безпеки України як стійке явище громадського життя, верховенство права та законність виникає та формується в умовах цивілізованого суспільства здатного забезпечити реальну рівність перед законом та охорону суверенітету та територіальної цілісності держави. Верховенство права і законність – фундаментальна категорія усієї юридичної науки і практики, а її рівень і стан служать головними критеріями правового життя суспільства, його громадян та забезпечення національної безпеки України.

Використана література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року №254л/96 – ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Закон України «Про державний кордон України». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 2. Ст. 5.

3. Тацій В. Я. Доповідь комісії з питань правоохоронної діяльності на пленарному засіданні Конституційної Асамблеї. Київ, 2012.

Попова Лілія Миколаївна – доктор юридичних наук, кандидат економічних наук, професор кафедри фінансів, обліку та безпеки бізнесу, Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

Мельничук Володимир Олександрович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Харківський національний університет внутрішніх справ

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Органи місцевого самоврядування є одним із основних центрів публічної влади, яка максимально наближена до громадян. Конституція України визначає, що народ України може здійснювати владу через органи місцевого самоврядування. Відповідно до Статті 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1]. Стаття 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначає, що «...місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст» [2].

Сутність місцевого самоврядування полягає в гарантованому державою праві територіальної громади, громадян та їх органів розв'язувати значну частину місцевих справ і управляти ними, діючи в межах закону, під свою відповідальність та в інтересах населення.

Основні завдання, які ставляться перед органами місцевого самоврядування:

- зміцнення засад конституційного ладу України;
- забезпечення реалізації конституційних прав людини і громадянина;
- створення умов для забезпечення життєво важливих потреб та законних інтересів населення;
- розвиток місцевої демократії.

У контексті збройної агресії Російської Федерації проти України органи місцевого самоврядування (ОМС) постають перед новими викликами та мають забезпечити ефективне управління територіальними громадами. Їхня роль як суб'єктів адміністративного права суттєво зросла, оскільки саме на місцевому рівні реалізуються важливі функції з забезпечення життєдіяльності населення в умовах надзвичайної ситуації.

На сьогоднішній день завдання органів місцевого самоврядування в умовах війни трансформуються відповідно до нових реалій.

По-перше, це забезпечення життєдіяльності громад: організація роботи комунальних служб, енергозабезпечення, водопостачання, ремонт інфраструктури після обстрілів.

По-друге, це координація евакуації та розміщення ВПО (внутрішньо переміщених осіб): забезпечення житлом, гуманітарною допомогою, медичними та соціальними послугами.

По-третє, участь у територіальній обороні: взаємодія з військовими адміністраціями, Збройними Силами України, Національною поліцією України та добровольчими формуваннями.

По-четверте, організація гуманітарної допомоги: логістика, облік та розподіл допомоги, отриманої з України та з-за кордону.

По-п'яте, ведення інформаційної політики: інформування населення щодо безпеки, змін у роботі органів влади, надзвичайних ситуацій.

І, на кінець, важливим елементом в діяльності органів місцевого самоврядування є забезпечення захисту прав громадян: сприяння реалізації прав на медичне забезпечення, освіту, соціальні послуги, адміністративні сервіси, навіть за умов обмежених ресурсів.

Згідно із законодавством України, в умовах воєнного стану на територіях, де здійснюються бойові дії, можуть створюватися військові адміністрації. Це вимагає від органів місцевого самоврядування тісної координації та оперативного реагування на спільні виклики. Обидві структури повинні діяти скоординовано, уникаючи дублювання повноважень [3].

Адже на сьогоднішній день органи місцевого самоврядування в Україні зіштовхуються з низкою системних проблем і нових викликів.

Серед основних труднощів діяльності органів місцевого самоврядування у воєнний період варто виділити:

- кадрову нестачу внаслідок мобілізації або евакуації персоналу;
- дефіцит фінансових ресурсів та складність з їх перерозподілом;
- загрозу окупації або бойових дій;
- руйнування інфраструктури;
- необхідність прийняття швидких рішень у невизначених умовах.

Незважаючи на це, органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у життєдіяльності громадян та матимуть велике значення у післявоєнному відновленні України. Вже зараз деякі громади розробляють стратегії відновлення їх територій, включаючи: відбудову інфраструктури; повернення населення; залучення інвестицій та міжнародної допомоги; розвиток місцевої економіки та підтримку бізнесу.

Отже, у воєнний період діяльність органів місцевого самоврядування набуває нових форм та підвищеної відповідальності. Основне завдання таких органів, – не лише забезпечити безперервне управління на місцях, а й бути надійною опорою для громадян. Їхня здатність швидко реагувати, приймати ефективні управлінські рішення та забезпечувати сталість публічних послуг засвідчує потенціал місцевого самоврядування як дієвого суб'єкта адміністративного права. Надалі посилення інституційної спроможності громад стане запорукою відновлення та розбудови сильної, демократичної України.

Використана література

1. Конституція України: Основний закон України від 28 червня 1996 року. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.05.2025).
3. Попова С. М., Мельничук В. О. Особливості відповідальності посадових осіб органів місцевого самоврядування в Україні в умовах дії воєнного часу. Матеріали круглого столу «Актуальні проблеми адміністративно-деліктного права України»: ХНУВС. м. Вінниця. 30 жовтня 2024 року (стор. 23–25). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7857dc47-7ad5-441b-b597-d3c9918aa2be/content> (дата звернення: 25.05.2025).

Сімонцева Людмила Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПРОЗОРИСТЬ ТА ПІДЗВІТНІСТЬ ОРГАНІВ ВЛАДИ:

ВИКЛИКИ ТА ВИРІШЕННЯ

В умовах сучасних трансформаційних процесів в Україні, коли особливої ваги набувають принципи демократичного врядування, питання прозорості та підзвітності органів публічної влади постають як базові умови для зміцнення довіри громадян до державних інституцій. Проведення таких досліджень є актуальними на сучасному етапі розвитку нашої держави у контексті посилення ролі громадськості у прийнятті управлінських рішень, побудови довіри до влади, а також боротьби з корупційними проявами у публічному секторі.

Поняття прозорості трактується як відкрита діяльність публічної влади, яка забезпечує громадянам доступ до достовірної, повної та своєчасної інформації. Підзвітність – це обов’язок органів влади пояснювати свої дії, звітувати про результати та відповідати за прийняті рішення. Ці дві дефініції розглядаються як взаємопов’язані та є ключовими елементами для формування легітимності влади, підвищення ефективності управління та запобігання корупції [1; 2, с. 34; 3, с. 56].

Міжнародні ініціативи, зокрема Open Government Partnership, Конвенція ООН проти корупції, а також внутрішні правові документи такі як Закони України «Про доступ до публічної інформації», «Про відкритість використання публічних коштів» формують правове підґрунтя реалізації цих принципів [4-7].

У теоретичному плані прозорість тлумачиться як елемент інформаційної відкритості, що передбачає не тільки оприлюднення інформації, але й її доступність, зрозумілість і можливість оперативного реагування з боку громадськості.

Значну роль у реалізації принципів відіграють цифрові інструменти: платформи відкритих даних (Data.gov.ua), публічні закупівлі (ProZorro),

державні фінанси (E-data), електронні петиції, сервіси «Дія», а також платформи електронної демократії. Вони формують умови для громадського контролю, антикорупційного нагляду та участі в процесі ухвалення рішень [8, с. 71; 9, с. 105].

Ключовими інституціями реалізації політик прозорості виступають: Кабінет Міністрів України, НАЗК, НАБУ, органи місцевого самоврядування. Доповненням слугують громадські ради, консультативні органи та платформи моніторингу, як-от «Прозорі міста», що сприяють покращенню комунікації між громадянами та органами влади.

Важливим фактором є наявність прозорих процедур у бюджетному процесі, надання адміністративних послуг, кадровій політиці, доступі до реєстрів та прийнятті регуляторних актів.

Використання індикаторів (EGDI, CPI, Voice and Accountability) дозволяє оцінити ефективність імплементації принципів прозорості. Україна демонструє прогрес у розвитку е-врядування, публічних закупівель та відкритих даних, проте має суттєві виклики у сферах громадської участі, бюджетної прозорості та сприйнятті корупції. У 2024 р. індекс електронної участі (E-Participation Index) для України склав 1.0000 (1 місце у світі), але CPI – лише 35 балів зі 100 (105 місце).

Аналіз практики демонструє, що відкритість даних сама по собі не гарантує прозорості, якщо громадськість не має достатніх механізмів для впливу на прийняття рішень. Тому актуальною є інтеграція моніторингових інструментів у щоденну діяльність органів влади.

Серед основних викликів виділено: нерівномірний рівень підзвітності в центрі та на місцях; недостатню залученість громадськості; фрагментарність антикорупційної політики; повільну інтеграцію відкритих даних в управлінське рішення; брак цифрових навичок на рівні громад; опір змінам з боку

чиновництва; а також технічну неспроможність частини територіальних громад забезпечити прозоре управління.

На основі аналізу міжнародного досвіду та вітчизняної практики можна запропонувати:

- створення адаптивної моделі підзвітності для місцевих громад;
- запровадження КРІ ефективності відкритості;
- інституціоналізацію участі громадськості у формуванні політик через громадські бюджети;
- удосконалення цифрових платформ із врахуванням потреб користувачів;
- підвищення рівня цифрової грамотності громадян і посадовців;
- впровадження освітніх курсів із публічного адміністрування для представників ОМС;
- розширення кола відкритої інформації та вдосконалення процедури її оновлення.

Прозорість та підзвітність є не лише інструментами публічного контролю, а й запорукою ефективного, демократичного та справедливого врядування. Для України сьогодні надзвичайно важливо не втратити досягнутий прогрес і забезпечити глибоку інституційну трансформацію у напрямку відкритого уряду. Підвищення підзвітності має спиратися на системне законодавче забезпечення, цифрову трансформацію, кадровий потенціал і, головне, політичну волю.

Використана література

1. World Bank. Reforming public institutions and strengthening governance: a World Bank strategy. Washington, 2000. 136 p.

2. Біла С. А. Прозорість у системі публічного адміністрування: правові та організаційні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Національний авіаційний університет. Київ, 2020. 196 с.

3. Сунцова О. О. Публічне адміністрування : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 312 с.

4. Open Government Partnership. Open Government Declaration. 2011. URL: <https://www.opengovpartnership.org/process/joining-ogp/open-government-declaration/> (дата звернення: 25.04.2025).

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : Міжнародний документ від 31.10.2003 р. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/convention.html> (дата звернення: 25.04.2025).

6. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 25.04.2025).

7. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11 лютого 2015 р. № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19> (дата звернення: 25.04.2025).

8. OECD. Open Government: The Global Context and the Way Forward. Paris : OECD Publishing, 2015. 315 p. URL: <https://www.oecd.org/gov/open-government/> (дата звернення: 25.04.2025).

9. Sutrisno H. Strengthening transparency and accountability in bureaucracy to enhance public trust. *ePaper Bisnis*. 2024. Vol. 1. No. 4. P. 101–112.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ТРАДИЦІЇ, НОВАЦІЇ ТА ПІСЛЯВОЄННІ ПЕРСПЕКТИВИ

Хайдора Хані (Haidoura Hani) – PhD, віце-президент з адміністрування та фінансів, Ліванський французький університет технологій і прикладних наук

Левченко Анна Олександрівна – кандидат економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

БЛОКЧЕЙН ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасна ера цифрових технологій відкриває значний потенціал для підвищення ефективності та прозорості в системі публічного управління. Застосування новітніх інформаційних технологій сприяє оптимізації процесів надання державних послуг населенню, що проявляється у зниженні бюрократичних перепон та полегшенні доступу до необхідної інформації.

Крім того, цифрові інструменти дозволяють реалізувати ефективний громадський контроль, забезпечити дотримання прав і свобод людини та громадянина, а також зміцнити довіру з боку населення та бізнесу до державних інституцій. Впровадження цих технологій створює основу для стабільної та продуктивної взаємодії між урядом та суспільством.

Швидкий розвиток цифрових технологій та експоненціальне зростання обсягів і складності даних актуалізують нагальну потребу в розробці інноваційних підходів до управління інформацією. Ключовим аспектом є забезпечення повноцінного контролю за персональними даними та гарантування їхнього ефективного захисту від несанкціонованого доступу.

У цьому контексті технологія блокчейну виступає перспективним інструментом, здатним істотно підвищити ефективність, прозорість та довіру у функціонуванні публічного сектору. Імплементація блокчейну може надати громадянам розширені можливості для контролю над їхніми особистими даними, сприяючи створенню більш безпечного та підзвітного цифрового середовища [1].

Застосування технології блокчейну в системі публічного управління здатне кардинально змінити традиційні процеси, створюючи більш прозору, безпечну та ефективну систему. Ключовим аспектом блокчейну є його децентралізована природа, що виключає необхідність у централізованому органі контролю.

Ця особливість суттєво знижує ризики корупції та можливість несанкціонованого втручання з боку державних органів, оскільки всі транзакції та операції фіксуються та зберігаються у розподіленій мережі, забезпечуючи незмінність та доступність даних.

Блокчейн – це система збору та управління даними, структурована в блоки, які містять транзакції, пов'язані між собою таким чином, що кожна транзакція, ініційована в мережі, повинна перевірятися самою мережею шляхом аналізу кожного блоку. Іншими словами, блокчейн працює як своєрідний загальний публічний реєстр, який зберігає активи і транзакції в одноранговій мережі [2].

Блокчейн-технологія є інноваційним інструментом цифрової трансформації, що забезпечує децентралізоване, захищене та надійне зберігання даних, а також виконання транзакцій у цифровому середовищі. Її функціонування ґрунтується на розподіленій мережі, в якій інформація фіксується у послідовних блоках, об'єднаних у єдиний ланцюг. Кожен блок містить криптографічно захищене посилання на попередній, що забезпечує цілісність і незмінність записів.

Первинне застосування блокчейну було пов'язане з реєстрацією та верифікацією транзакцій цифрових активів без участі фінансових посередників. На сучасному етапі ця технологія знаходить широке застосування за межами фінансової сфери завдяки своїй прозорості, безпеці та довірчому характеру. Зокрема, блокчейн розглядається як потенційно універсальний інструмент для впровадження в різні галузі, включаючи сферу публічного управління.

Одним із практичних прикладів ефективного застосування блокчейн-технологій у сфері публічного управління є електронна система державних закупівель ProZorro. Ця система забезпечує відкритість і прозорість процедур використання бюджетних коштів, надаючи вільний доступ до інформації про здійснені закупівлі. У системі ProZorro блокчейн використовується для фіксації та зберігання даних про учасників закупівельного процесу, що унеможливорює їх несанкціоновану зміну та гарантує достовірність інформації. У період з 2015 по 2020 рік завдяки функціонуванню системи було досягнуто економії бюджетних ресурсів на суму понад 1,5 мільярда доларів США [3].

Використання блокчейн-технологій відкриває значні можливості для трансформації системи публічного управління шляхом підвищення її надійності, ефективності та прозорості. З огляду на децентралізовану природу, незмінність записів та високий рівень безпеки, блокчейн може бути інтегрований у низку ключових сфер публічного адміністрування, зокрема:

1) електронне голосування та виборчі процеси. Технологія блокчейн здатна забезпечити прозорість та достовірність виборчих процедур, виключаючи можливість фальсифікації результатів голосування завдяки незмінності зафіксованих даних;

2) ідентифікація особи та управління цифровими документами. На основі блокчейн-технологій можуть створюватися захищені цифрові ідентифікатори та системи доступу до персональних документів. Це забезпечує

верифікацію та підтвердження автентичності юридично значимих документів (ліцензії, дозволи, акти тощо) та запобігає їх підробці;

3) сфера оподаткування. Використання блокчейн у податковій системі дозволяє автоматизувати процес декларування доходів і сплати податків, зменшити адміністративне навантаження та підвищити рівень боротьби з податковими правопорушеннями. Завдяки інтеграції даних із фінансових джерел (банківських установ, платіжних систем тощо) можлива ефективна ідентифікація тіньової діяльності;

4) урядові реєстри. З огляду на надійність, прозорість і неможливість несанкціонованого втручання, блокчейн може бути ефективно застосований у веденні державних реєстрів майнових прав, зокрема щодо об'єктів нерухомості, земельних ділянок чи транспортних засобів. Це сприятиме подоланню проблеми незаконного втручання в реєстраційні процеси («чорних реєстраторів»), зменшенню кількості правових спорів та підвищенню правової визначеності власності;

5) система соціального забезпечення. У сфері надання соціальної допомоги блокчейн забезпечує прозорість, відкритість і оперативність розподілу бюджетних коштів. Автоматизація процесів сприятиме зниженню рівня бюрократизації та забезпеченню своєчасного доступу до виплат для цільових груп населення.

Використання блокчейн-технологій у публічному управлінні супроводжується низкою потенційних переваг, що обумовлюють її актуальність у процесах цифрової трансформації державного сектора:

– забезпечення відкритості та прозорості управлінських процесів, що сприяє зростанню довіри громадян до інституцій державної влади. Завдяки верифікованості, незмінності та публічності транзакцій, рішень і записів, громадськість отримує змогу здійснювати ефективний моніторинг дій органів влади;

- підвищення надійності та безпеки обробки інформації за рахунок використання децентралізованих механізмів зберігання та криптографічного захисту даних, що ускладнює несанкціонований доступ до них;

- зниження рівня бюрократизації, оптимізація адміністративних процедур та економія часу завдяки автоматизації процесів на основі смарт-контрактів і децентралізованих протоколів;

- розширення можливостей для міжсекторальної взаємодії між громадянським суспільством, урядовими установами та бізнесом. Блокчейн-платформи можуть виступати інструментом спільного використання даних і координації дій у рамках реалізації публічних ініціатив;

- скорочення фінансових витрат за рахунок зменшення потреби в інфраструктурних витратах, зниження ролі посередників та автоматизації адміністративних функцій.

Водночас широкомасштабне впровадження блокчейн-технологій у публічному управлінні супроводжується низкою викликів та обмежень:

- проблема масштабованості. У порівнянні з традиційними централізованими системами, блокчейн-технології мають обмежені можливості щодо обробки великих обсягів транзакцій і зберігання даних, що ускладнює їх застосування у високонавантажених державних сервісах;

- складність інтеграції та значні витрати на впровадження. Перехід до блокчейн-архітектури вимагає модернізації існуючих інформаційних систем, кадрового забезпечення, а також формування нормативно-правового та організаційного середовища для ефективної співпраці між урядом, бізнесом і громадянами;

- питання конфіденційності даних. Оскільки більшість блокчейн-реєстрів є публічними, існує ризик порушення принципів захисту персональної інформації під час обробки чутливих або обмежених за доступом даних;

- відсутність сформованої регуляторної бази. Блокчейн залишається відносно новим технологічним феноменом, і в більшості країн ще не розроблено чітких правових механізмів для його застосування у сфері публічного управління;

- високе енергоспоживання, характерне для деяких типів блокчейн-систем (зокрема, на основі алгоритму доказу виконаної роботи – Proof of Work), що може негативно впливати на екологічні та економічні показники державної цифрової інфраструктури.

Для успішного впровадження блокчейну в систему публічного управління потрібно виконати ряд технічних, юридичних, економічних та соціальних умов. Необхідно розробити стандартизовані протоколи та технічні рішення для забезпечення сумісності та масштабованості системи, дослідити ефективні моделі управління блокчейн-інфраструктурою та вирішити питання кібербезпеки [1].

Сучасний етап розвитку суспільства відзначається революційним проривом у сфері інформаційних технологій та їх інтенсивним впровадженням практично в усі галузі людської діяльності. Глобальні процеси еволюціонують з безпрецедентною швидкістю, а передові інформаційні технології, зокрема штучний інтелект (ШІ), глибоко проникають у структуру суспільства, інтегруючись у кожен його елемент. З огляду на актуальні тенденції цифрової трансформації публічного управління, штучний інтелект позиціонується як одна з найбільш релевантних та перспективних технологій, що володіє значним потенціалом для успішного впровадження в систему державного управління. Його інтеграція може забезпечити оптимізацію процесів прийняття рішень, підвищення ефективності надання державних послуг, а також сприяти формуванню інноваційних підходів до функціонування державних інституцій.

У грудні 2020 року Кабінетом Міністрів України було затверджено Концепцію розвитку штучного інтелекту [4]. Цей документ визначає ключові

принципи та стратегічні завдання, спрямовані на розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) в Україні.

Концепція позиціонує ШІ як один із пріоритетних напрямів науково-технологічних досліджень, що має критичне значення для побудови конкурентоспроможної національної економіки та вдосконалення системи публічного управління. Реалізація положень цієї Концепції має сприяти інноваційному зростанню країни та підвищенню ефективності державного апарату.

Отже, у сучасному динамічному цифровому середовищі інтеграція новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у систему публічного управління є необхідною умовою підвищення якості надання публічних послуг та забезпечення ефективної взаємодії між державними інституціями, громадянами та бізнесом. Такий підхід сприятиме формуванню ефективної, прозорої та орієнтованої на потреби суспільства моделі управління. Синергія блокчейн-технологій, штучного інтелекту та елементів електронного урядування здатна трансформувати традиційні механізми функціонування державного апарату, підвищити його результативність, забезпечити відкритість, інноваційність і оперативність публічного адміністрування, а також зміцнити зворотний зв'язок з громадянським суспільством.

Використана література

1. Семченко-Ковальчук О. Б. Використання блокчейну в публічному управлінні: трансформація технологічних можливостей. *Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY»*. 2023. Випуск 2 (8). URL: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-2-5> (дата звернення: 25.05.2025).
2. Edoardo Righini. New public administration technologies: The future is here. *Doxee Platform*. 2019. URL: <https://www.doxee.com/blog/digital-marketing/new-public-administration-technologies-the-future-is-here> (дата звернення: 25.05.2025).

3. Як розвивається блокчейн в Україні? *Контракти.ua – інформаційно-аналітичний портал про бізнес та політику в Україні та Світі*. URL: <https://kontrakty.ua/article/214623> (дата звернення: 25.05.2025).

4. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.05.2025).

Чиж Богдан Ігорович – кандидат юридичних наук, начальник юридичного відділу, Національний університет фізичного виховання і спорту України

ОПТИМІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

Ефективність публічного адміністрування професійної освіти залежить від якісної модернізації управління в сучасних умовах та запровадження новітніх стандартів та підходів, що засновані на підвищенні пріоритетів місцевої влади в питаннях підготовці професійно-технічних кадрів, формуванні громадської системи управління професійною освітою, що забезпечена відповідними ресурсами. Метою державно-громадського управління професійною освітою є оптимальне поєднання державних та громадських засад в інтересах особистості, соціуму та влади. Основними його завданнями є реалізація визначених прав та обов'язків педагогічних працівників, здобувачів освіти та їхніх батьків на участь в управлінні закладами професійної освіти; демократизація державного управління освітою; задоволення потреб та інтересів учасників освітнього процесу; розвиток погоджувальних механізмів у вирішенні загальних завдань. Упровадження державно-громадського управління, порядок створення та

організації діяльності громадських органів управління професійною освітою, принципи їх роботи, порядок розподілу функцій і повноважень, врегулювання питань контролю за діяльністю всіх суб'єктів та їх відповідальності, – усе це має бути нормами на усіх рівнях законодавства, і, насамперед, щоб ця модель стала дієвим організаційно правовим механізмом взаємодії інститутів громадянського суспільства і держави та виконувала провідну роль в упровадженні управлінських реформ в Україні.

Основними чинниками, що можуть вплинути на показники ефективності публічного адміністрування у сфері професійної освіти є:

- оптимізація органів управління професійною освітою, децентралізація управління у цій сфері; перерозподіл функцій і повноважень між центральними та місцевими органами управління професійною освітою;
- професійний підхід під час здійснення добору та призначення керівників навчальних закладів, органів управління професійною освітою;
- розроблення системи заходів (науково-методичних, фінансово-економічних тощо) стосовно впровадження ідеї автономії навчальних закладів, розширення їхніх прав і можливостей щодо фінансової самостійності;
- подолання бюрократизації в системі управління професійною освітою, удосконалення порядку перевірок та звітності навчальних закладів;
- професійну підготовку компетентних менеджерів системи професійної освіти, формування управлінців нової генерації, здатних мислити і діяти системно, зокрема у кризових ситуаціях, ухвалювати управлінські рішення у будь-яких сферах діяльності, ефективно використовувати наявні ресурси;
- запровадження нових ефективних форм підвищення кваліфікації керівників професійної освіти;
- розвиток автоматизованих систем управління професійною освітою.

Ефективність публічного адміністрування професійної освіти не буде давати якісних показників без підвищення якості підготовки кваліфікованих робітників, що є нагальним завданням керівників навчальних закладів різного рівня акредитації та підпорядкованих їм педагогічних колективів. Для реалізації цього завдання їм належить впровадити комплекс заходів:

- змодельовати процес якісної професійної підготовки кваліфікованого робітника бажаного рівня (на практиці це означає фактично побудувати модель випускника та модель його формування);

- організувати діяльність навчально-виховної і навчально-виробничої систем навчального закладу на рівні, який здатний забезпечити досягнення заданого рівня якості;

- забезпечити підвищення якості (підвищення вимог до результатів навчання, тобто їх перехід у нову якість) та створити для цього необхідні умови – економічні, матеріальні, соціальні, педагогічні, психологічні тощо.

Підводячи підсумок викладеному, вважаємо, що першочерговими завданнями, для підвищення ефективності публічного адміністрування професійної освіти потрібно:

- покращення механізмів публічного адміністрування професійною освітою, підготовкою кваліфікованої робочої сили, приведення цієї системи у відповідність із національними та регіональними потребами економіки у фахівцях певних спеціальностей;

- оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної освіти;

- відкриття при закладах професійної освіти навчально-практичних центрів;

- стимулювання роботодавців до організації виробничої практики студентів з метою ознайомлення з виробничим процесом і подальшим їх працевлаштуванням на цих підприємствах;

- організація творчої дослідницької діяльності педпрацівників зі створення сучасних навчальних засобів;
- підвищення рівня компетенції керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти щодо ефективного менеджменту;
- впровадження в навчально-виховний, навчально-виробничий процес сучасних інформаційно-комунікативних технологій, розробка відповідного інформаційного забезпечення.

Марушко Андрій В'ячеславович – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Херсонського державного аграрно-економічного університету

Новікова Марія Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ЕВОЛЮЦІЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ ВЛАДИ

У сучасних умовах трансформації державного управління на основі принципів демократичного врядування дедалі важливішим стає розвиток публічного адміністрування. Це поняття охоплює не лише технічну або процедурну складову функціонування влади, а є комплексною умовою вдосконалення діяльності публічних інституцій, зміцнення їх інституційної спроможності, посилення адаптивності та взаємодії з громадянським суспільством. Особливої актуальності зазначені процеси набувають в Україні в умовах воєнного стану, що потребує нових підходів до організації влади, адміністративної культури та суспільної довіри.

Аналіз сучасних наукових джерел дає нам змогу зробити висновок, що публічне адміністрування має у науці публічного права досить спірну природу та різні аспекти тлумачення. Зокрема, Д.О. Самофалов звертає увагу на те, що дефініція «публічне адміністрування» дуже часто у наукових дослідженнях переплітається з такими поняттями як «публічне управління», «державне управління та «державне регулювання» [1, с. 9–10]. Вважаємо, що невизначеність меж у цих поняттях зумовлює концептуальну розмитість і методологічні труднощі як у наукових дослідженнях, так і в нормотворчій діяльності. Для практики це означає ризик дублювання повноважень, неузгодженість управлінських рішень та слабку ефективність реалізації публічної політики, оскільки відсутність чіткого розмежування ролей і функцій суб'єктів публічного адміністрування ускладнює систему управління загалом.

Узагальнюючи безліч підходів визначимо, що публічне адміністрування розглядається як сукупність організаційних, нормативно-правових, управлінських і комунікаційних процесів, спрямованих на реалізацію публічної політики та досягнення загальносупільних цілей. У свою чергу, публічна влада є системою інституцій, які уповноважені представляти та реалізовувати волю держави або територіальних громад. Публічна адміністрація виступає інструментальним елементом цієї системи, забезпечуючи безпосереднє виконання публічних функцій через адміністративний апарат. Взаємозв'язок цих понять формується як ієрархічна взаємодія: публічна влада делегує повноваження, публічна адміністрація реалізує їх, а публічне адміністрування створює методологічну й інституційну основу для їх ефективного втілення.

Говорячи про сучасний розвиток публічного адміністрування слід відмітити, що регулюючий вплив публічних адміністрацій на територіальні системи здійснюється за допомогою інструментів нової генерації. Серед них – цифрові платформи залучення громадян (електронне урядування, електронна демократія), стратегічне планування із використанням системи індикаторів

ефективності, розробка політик на основі даних (data-driven policy), а також функціональне укрупнення органів влади й активне впровадження принципів партнерського та мережевого управління. Останнє передбачає взаємодію з бізнесом, громадянським суспільством, академічними інституціями задля формування спільної відповідальності за результати публічного управління.

Ці новітні впровадження стали можливими за рахунок розповсюдження нових управлінських моделей, які знайшли своє відбиття в політиці ЄС та України. Зокрема, Європейський Союз реалізує модель Good Governance, що включає принципи прозорості, підзвітності, результативності, участі громадськості та дотримання верховенства права [2, с. 302–303]. У сучасній європейській управлінській парадигмі дедалі більшого значення набуває концепція Public Value Management – управління на основі створення суспільної цінності, а не лише ефективності процесів [3]. В Україні помітними є спроби адаптувати ці підходи: здійснено перехід до компетентнісного управління персоналом, впроваджуються цифрові інструменти, оновлюються підходи до надання адміністративних послуг, розвивається індикативне планування. Водночас зберігається розрив між декларованими реформами та реальними практиками управління, що ускладнює досягнення очікуваних результатів.

Серед перешкод, які гальмують реалізацію сучасних підходів до публічного адміністрування в Україні, учені виокремлюють: інституційну інертність і збереження застарілих бюрократичних традицій; хронічний кадровий дефіцит; слабку управлінську культуру; фрагментарність нормативної бази, а також низький рівень залучення громадськості до процесів прийняття рішень. Важливою проблемою залишається і нестабільність фінансового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування, що негативно впливає на реалізацію публічних функцій [4; 5].

Вважаємо, що подолання окреслених бар'єрів можливе за умови системного впровадження змін до вітчизняної систем публічного адміністрування. Насамперед, це розвиток інституційної гнучкості органів влади, розбудова цифрової інфраструктури управління, посилення стратегічного планування та управління змінами. Не менш важливим є створення сталих механізмів громадської участі, зокрема через громадські ради, бюджети участі, електронні петиції. Особливу роль має відігравати підготовка нової генерації публічних службовців, орієнтованих на етичне лідерство, відкритість і професійний розвиток.

Таким чином, розвиток публічного адміністрування є ключовим чинником посилення ефективності, легітимності та спроможності органів влади. Успішна трансформація можлива лише за умови переосмислення традицій управління, інтеграції інноваційних підходів та активного залучення суспільства до процесу формування публічної політики. Публічне адміністрування має стати не лише інструментом управління, а й простором формування нової якості взаємодії влади й громадян.

Використана література

1. Самофалов Д. О. Дефініції «публічне адміністрування» та «публічне адміністрування в сфері охорони здоров'я». *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. Вип. 25. С. 7–12.

2. Коваленко В. В. Міжнародний досвід впровадження концепції доброго врядування «Good Governance». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. С. 301–304.

3. Sedlacko, M. The Five Tasks of Public Value Management: Public Value as a Programme of Administrative and Societal Democratisation. *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*. 2020. № 13. P.161–180. DOI: 10.2478/nispa-2020-0019.

4. Олійченко І. М., Молочко Т.В. Шлях України до ЄС крізь призму публічного адміністрування й управління: історія, проблеми та здобутки. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. Вип. 40. С. 206–211.

5. Сухарніков В. Публічне адміністрування в Україні: виклики сучасності. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. Вип. 10. С. 110–118.

Ломонос Сергій Сергійович – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Херсонського державного аграрно-економічного університету

Новікова Марія Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

АДМІНІСТРАТИВНА ЕМПАТІЯ ЯК СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Сучасні виклики, пов'язані з динамічними змінами у сфері державного управління, вимагають від державних службовців не лише дотримання формальних процедур, а й розвитку нових компетентностей. Однією з ключових складових комунікативної компетентності державного службовця є адміністративна емпатія – здатність усвідомлювати, аналізувати та враховувати емоційні й соціальні потреби громадян у процесі прийняття управлінських рішень.

Концепція адміністративної емпатії знайшла відображення в роботах зарубіжних учених, зокрема М. Едлінс, С. Доламор, П. Зітки, К. Шульца та інших. В Україні комплексний аналіз адміністративної емпатії як окремого

феномену ще не проводився. Дослідження, що стосуються цієї тематики, здебільшого розглядають її у межах загального поняття емпатії та комунікативної компетентності державного службовця.

У контексті кризових ситуацій, особливо в умовах воєнного стану, адміністративна емпатія постає не лише як етичний принцип, а й як дієвий інструмент підвищення ефективності управлінської діяльності. Вона сприяє зміцненню довіри між суспільством і державними інституціями, а також забезпечує баланс між правовими нормами та гуманістичними підходами в управлінні. Таким чином, адміністративна емпатія є інтегральним елементом сучасної управлінської культури, що охоплює когнітивні, афективні та поведінкові компоненти.

Вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що адміністративна емпатія розглядається як один із ключових чинників прийняття якісних управлінських рішень. Однією з провідних дослідниць цього явища є М. Едлінс, яка визначає теоретичні аспекти його реалізації у сфері публічної служби [1]. При цьому наукові дискусії щодо природи емпатії часто ґрунтуються на двох основних концепціях: емпатія як стала особистісна риса (*trait empathy*) та емпатія як ситуативний феномен (*state empathy*) [2]. Обидва підходи мають значення для державного управління, оскільки врахування як індивідуальних характеристик службовця, так і ситуативних умов прийняття рішень сприяє підвищенню якості надання публічних послуг.

В умовах воєнного стану державні службовці нерідко стикаються із ситуаціями підвищеного психологічного напруження, коли громадяни перебувають у стресовому стані через втрату житла, рідних чи засобів для існування. У таких обставинах емпатія виступає не лише етичним принципом державного управління, а й важливим механізмом ефективної взаємодії з населенням. Водночас необхідно розмежовувати адміністративну емпатію та загальну емпатію, як її визначають соціально-поведінкові науки.

Адміністративна емпатія має цільову професійну спрямованість, оскільки вона не лише відображає особистісну здатність до співпереживання, а й орієнтована на ухвалення обґрунтованих управлінських рішень із урахуванням потреб громадян. Це дає змогу державним службовцям приймати рішення, що максимально відповідають інтересам населення. Реалізація адміністративної емпатії в межах службових обов'язків вимагає дотримання правових норм та етичних стандартів державної служби, що підкреслює її офіційний і регламентований характер. Таким чином, нормативно-правові акти, у рамках яких функціонує адміністративна емпатія, закріплюють її легітимність у системі публічного управління.

Важливою характеристикою адміністративної емпатії є поєднання емоційного та раціонального підходів, що дає змогу балансувати між чутливістю до потреб громадян та об'єктивним аналізом ситуації. Таке поєднання сприяє ухваленню зважених і обґрунтованих рішень, які враховують як емоційний стан осіб, так і практичні аспекти управлінських процесів.

Соціальна відповідальність є однією з ключових ознак належного публічного управління. У цьому контексті адміністративна емпатія спрямована не лише на розуміння окремих осіб, а й на врахування суспільних інтересів загалом. Це сприяє забезпеченню соціальної справедливості та підвищенню рівня довіри до публічних інституцій. Крім того, адміністративна емпатія покращує взаємодію між державними службовцями та громадянами, що позитивно впливає на ефективність комунікації, запобігає соціальним конфліктам та сприяє зміцненню авторитету органів державної влади.

Отже, адміністративна емпатія є не просто проявом чуйності чи здатності до співпереживання. Вона виступає як професійна компетентність, що забезпечує ефективність управлінських рішень і підвищує якість публічного управління. Усвідомлення та інтеграція адміністративної емпатії в управлінську

діяльність сприяє покращенню взаємодії між державою та громадянами, а також забезпечує стійкість суспільства в умовах сучасних викликів.

Використана література

1. Edlins M. Developing a model of empathy for public administration. *Administrative Theory & Praxis*. 2019. № 43(1). С. 22–41. DOI: [10.1080/10841806.2019.1700459](https://doi.org/10.1080/10841806.2019.1700459).

2. Zitko P. A., Schultz K., Owens G. L. A Critical Review of Empathy Research: A Deficit in Evaluating the Organic Emergence of Empathy. *ResearchGate*. 2022. Preprint. URL: <https://www.researchgate.net/publication/361353975> (дата звернення: 17.05.2025).

Дробітько Антон Ігорович – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Херсонського державного аграрно-економічного університету

Новікова Марія Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ В УМОВАХ ПЕРМАНЕНТНОЇ КРИЗИ

У контексті трансформаційних процесів, спричинених глибокими соціальними, політичними та безпековими викликами, питання забезпечення освітньої безпеки набуває нової ваги. Освіта – одна з ключових сфер життєдіяльності суспільства, яка не лише відображає стан держави, а й формує її майбутнє. В умовах затяжної повномасштабної війни, гібридних загроз, політичної нестабільності та соціально-економічних турбуленцій Україна функціонує у режимі перманентної кризи. Це вимагає перегляду управлінських

моделей у сфері освіти, зокрема щодо формування безпечного освітнього середовища.

Поняття «перманентна криза» у сучасному науковому дискурсі використовується для позначення затяжного, хронічного стану нестабільності, що має змінну, але постійну форму загроз. Така криза характеризується не лише частотою повторення надзвичайних ситуацій, а й постійною присутністю чинників нестабільності у ключових сферах суспільного життя [1; 2]. В українських реаліях це – поєднання воєнної загрози, економічної нестабільності, внутрішньої політичної поляризації, інформаційного тиску та цифрових ризиків. У таких умовах безпека в освітньому середовищі постає як багатфакторна категорія, яка потребує належного управлінського впливу та підтримки на рівні держави.

Отже, у сучасних вітчизняних реаліях постає необхідність розширення змісту поняття «безпека в освітньому середовищі в умовах перманентної кризи» як такого, що включає захист від фізичних загроз, цифрових атак, психологічного виснаження, пропагандистського впливу, а також враховує адаптацію освітнього процесу до нестабільного середовища. Н. Софій звертає увагу на те, що «середовищний підхід визначає вплив середовища на освітній процес і дозволяє проєктувати освітню діяльність на основі діагностичних заходів, дослідження факторів зовнішнього і внутрішнього середовища закладу освіти; створювати умови для формування безпечного освітнього середовища» [3, с. 22]. У публічному управлінні це означає потребу у створенні гнучких механізмів управлінського реагування, впровадженні локальних систем діагностики загроз, а також залученні громади та фахових експертів до процесу формування безпечного середовища як постійного процесу, а не одноразової дії.

У свою чергу законодавець у ст. 1 Закону України «Про освіту» [4] визначає безпечне освітнє середовище як сукупність умов у закладі освіти, що

унеможливлують заподіяння фізичної, моральної або майнової шкоди учасникам освітнього процесу. Проте, закріплена у законодавстві дефініція хоч і містить перелік можливих ризиків для освітнього середовища, не охоплює ризиків, пов'язаних із воєнними діями: обстрілами, тимчасовою окупацією, масовою міграцією учасників освітнього процесу, втратою інфраструктури, психологічною травматизацією тощо. У результаті такої прогалини формується нормативно-управлінський дисбаланс, коли фактичні загрози, з якими щоденно стикаються заклади освіти, не знаходять адекватного відображення у державній освітній політиці. Це ускладнює процес прийняття управлінських рішень на всіх рівнях, знижує ефективність механізмів захисту та реагування, а також нівелює довіру до спроможності держави гарантувати безпечні умови для навчання та розвитку дітей. Як наслідок – якість публічного управління у сфері освіти втрачає ознаки проактивності, системності та адаптивності.

Для того, щоб безпека в освітньому середовищі в умовах перманентної кризи не була формальною або декларативною, ми вважаємо, що вона повинна набути характерних рис, серед яких відмітимо адаптивність як здатність закладу освіти змінювати форми навчання, комунікації, внутрішні процедури відповідно до динаміки загроз; системність, що дозволяє враховувати під час адаптивності різні типи безпеки; безперервність моніторингу для постійної оцінки ризиків, оперативного ухвалення рішень; інклюзивність та чутливість до вразливих категорій; наявність психоемоційної підтримки учасників освітнього процесу; цифрова безпека, що включає захист персональних даних, протидію кібербулінгу та інформаційну гігієну суб'єктів освітнього середовища; наявність проактивного публічного управління, що формується через участь органів паублічної влади у створенні, фінансуванні, нормативному та інституційному забезпеченні безпеки.

На підставі окреслених рис вважаємо за потрібне сформулювати власне поняття безпеки в освітньому середовищі в умовах перманентної кризи, під

якою слід розуміти стан динамічної стійкості закладу освіти, що забезпечується шляхом адаптивного публічного управління та системного реагування на багатфакторні загрози, з метою захисту фізичного, психоемоційного, цифрового, правового та соціального добробуту учасників освітнього процесу в умовах постійної нестабільності.

Відповідно, «публічне управління безпекою в освітньому середовищі в умовах перманентної кризи» представляє собою цілеспрямовану, системну та адаптивну діяльність органів публічної влади, що спрямована на ідентифікацію, попередження, нейтралізацію та подолання багатовимірних загроз освітньому процесу шляхом нормативного регулювання, ресурсного забезпечення, стратегічного планування, міжвідомчої координації та залучення громадськості — з метою гарантування стійкого, інклюзивного, безпечного середовища для всіх учасників освітнього процесу в умовах постійної нестабільності.

Узагальнюючи вищевикладене, можна дійти висновку, що в умовах перманентної кризи забезпечення безпеки в освітньому середовищі вимагає докорінного перегляду традиційних підходів до публічного управління. Складність і багатовимірність сучасних загроз – від воєнних дій до інформаційного тиску – зумовлюють необхідність розширення змісту категорії «освітня безпека» та інституціоналізації проактивного, гнучкого й системного підходу до публічного управління в цій сфері.

Використана література

1. Пономарьов О.М. Аксіологія освіти і формування національної еліти. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2010. Вип. 25 (29). С. 8–15.
2. Калінін В.Ю. Концепт кризи у світ-системному аналізі. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2014. Вип. 3/4 (23/24). С. 28–33.
3. Про.Безпеку: безпечна освітня екосистема громади: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Н. Софій, А. Аносової. Київ: Центр

інноваційної освіти «Про.Світ», 2023. 518 с. URL: <https://prosvitcenter.org/product/pro-bezpeku-bezpechna-osvitnia-ekosystema-hromady-navchalno-metodychnyy-posibnyk/> (дата звернення: 15.05.2025).

4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 15.05.2025).

5. Огар Н. В. Формування безпечного освітнього середовища закладів загальної середньої освіти: публічно-управлінський аспект. *Вісник післядипломної освіти*. Серія : Соціальні та поведінкові науки; Управління та адміністрування. 2025. Вип. 31. С. 279–303.

Берладинюк Євген Володимирович – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, Івано-Франківський національний технічний університету нафти і газу

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РОЗВИТОК ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасні державні інституції опинилися перед необхідністю швидко адаптуватися до динамічних змін суспільного запиту та технологічного прогресу, що формує нові стандарти якості та оперативності державних послуг. У зв'язку з цим AI-рішення стають ключовим інструментом оптимізації управлінських процесів, оскільки дозволяють не лише автоматизувати обробку великих обсягів адміністративних даних, але й формувати прогностичні моделі, що полегшують планування ресурсів і підвищують рівень задоволеності громадян [2; 3]. З огляду на зростання вимог до прозорості ухвалення рішень і захисту персональних даних, дослідження впливу ШІ на публічне управління набуває особливої ваги, адже результати таких досліджень закладають основу

для розробки ефективних нормативно-правових механізмів та етичних стандартів застосування автоматизованих систем.

Штучний інтелект (ШІ) – це система, здатна виконувати завдання, що потребують людського інтелекту, такі як аналіз великих обсягів даних, прогнозування та обробка природної мови. Інтеграція ШІ у сферу публічного управління спрямована на покращення процесів прийняття рішень і оптимізацію державних сервісів [1].

Основні переваги застосування ШІ у публічному секторі включають підвищення ефективності внутрішніх операцій, прискорення розробки та реалізації політик, оперативне реагування на запити громадян, а також зміцнення прозорості і підзвітності державних інституцій. Так, впровадження ШІ дозволило країнам G7 значно скоротити адміністративні витрати і час обробки звернень від населення [2].

Конкретні приклади застосування ШІ в держуправлінні включають використання чат-ботів для первинної підтримки громадянських запитів, що знижує навантаження на контакт-центри й скорочує час відповіді; системи прогнозової аналітики для оцінки попиту на муніципальні послуги та оптимізації розподілу ресурсів; а також «цифрові двійники» міст, які в реальному часі моделюють інфраструктурні навантаження та дозволяють запобігати кризовим ситуаціям [1; 2].

Проте використання ШІ супроводжується кількома суттєвими викликами: етичними питаннями щодо упередженості алгоритмів, проблемами прозорості автоматизованих рішень. Надійність захисту персональних даних є ще однією критично важливою складовою. Інтенсивний обмін інформацією між різними державними установами потребує сучасних систем шифрування та чітких політик доступу, які б гарантували, що персональні дані громадян не потраплять у невідповідні руки [2]. Разом із цим, низька якість даних та дефіцит цифрових навичок серед держслужбовців можуть стати бар'єром на шляху до

ефективного використання ІІІ, адже без достовірних і структурованих даних жодна модель не видасть коректного результату [2].

У відповідь на ці виклики вже розроблено низку політичних рекомендацій. Поряд із розвитком єдиних стандартів обміну даними та архітектури відкритого уряду, уряди вкладають ресурси в навчальні програми для підвищення цифрової грамотності працівників держсектору та затверджують регуляторні рамки, що зобов'язують регулярно перевіряти алгоритми на дотримання принципів прав людини й недискримінації [3]. Крім того, особливу увагу звертають на необхідність алгоритмічної підзвітності та створення відкритих реєстрів публічних алгоритмів, щоб запобігати дискримінаційним наслідкам і забезпечувати справедливість [3].

Надалі розвиток обчислювальних потужностей і вдосконалення глибинного навчання відкривають нові горизонти для персоналізації державних послуг, як-от адаптивне оподаткування на основі індивідуальних фінансових моделей чи налаштування соціальних програм відповідно до конкретних потреб громад. Проте нарощування ролі ІІІ в управлінні неодмінно потребуватиме постійного громадського моніторингу, залучення незалежних аудиторів та прозорих механізмів зворотного зв'язку, аби технологія служила інтересам суспільства, а не замикалася в рамках бюрократичних «чорних скриньок».

У підсумку, ІІІ має всі підстави стати рушійною силою модернізації публічного управління, за умови, що його впровадження відбуватиметься відповідно до багатосторонніх норм етики, захисту даних і забезпечення прозорості процесів.

Використана література

1. Navigating Governmental Choices: A Comprehensive Review of Artificial Intelligence's Impact on Decision-Making / G. Caiza et al. *Informatics*. 2024. Vol. 11. No. 3. P. 64. URL: <https://doi.org/10.3390/informatics11030064> (дата звернення: 18.05.2025).

2. G7 Toolkit for Artificial Intelligence in the Public Sector. Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), 2024. URL: <https://doi.org/10.1787/421c1244-en> (дата звернення: 18.05.2025).

3. Governing with Artificial Intelligence. Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), 2024. URL: <https://doi.org/10.1787/26324bc2-en> (дата звернення: 18.05.2025).

Лубенець Владислав Юрійович – юрисконсульт, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, Полтавський державний аграрний університет

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РИНКУ ЗЕМЛІ ТА ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

Концепція сталого розвитку набула поширення, коли стало зрозуміло, що економічна система функціонує в межах екологічних обмежень планети, а не відокремлено від них. Всупереч поширеній думці, економічне зростання і сталий розвиток не є взаємовиключними, але й не повністю взаємозалежними [3, с. 24]. Адам Сміт, засновник теорії “вільного ринку”, наголошував на моральних принципах та суспільній відповідальності, однак сучасний капіталізм часто ігнорує ці аспекти, орієнтуючись на максимізацію прибутку [6, с. 5]. У цьому контексті ринок землі відіграє ключову роль, адже земля є одночасно економічним активом, екологічним ресурсом і соціальним надбанням. Ця робота аналізує взаємозв'язок ринку землі та цілей сталого розвитку з акцентом на соціо-еколого-економічні аспекти.

Модель сталого розвитку пропонує досягнення балансу між економічним прогресом, добробутом суспільства та збереженням довкілля. Вона протистоїть прибутковому максималізму, наголошуючи на довгостроковій відповідальності.

Економічне зростання та сталий розвиток можуть співіснувати за умови дотримання соціальних, етичних та екологічних обмежень [3, с. 17]. У цьому контексті докiлля розглядається як повноправний учасник економічних процесів, чия роль має бути врахована при ухваленні рішень.

Зростання інтересу до цілей сталого розвитку зумовило розробку міжнародних інструментів оцінювання, таких як GRI, ISO 26000, OECD Guidelines та IIRC [6, с. 23]. Ці інструменти інтегрують економічні, соціальні та екологічні показники, стимулюючи відповідальну поведінку компаній і підвищуючи прозорість через нефінансову звітність.

Ринок землі є критично важливим для досягнення цілей сталого розвитку, адже земля поєднує економічні, екологічні та соціальні аспекти. В Україні земельна реформа, започаткована у 2021 році, відкрила ринок сільськогосподарських земель, що створило нові можливості, але й породило виклики.

Ринок землі сприяє економічному зростанню, залучаючи інвестиції та підвищуючи ефективність використання земельних ресурсів. За даними Міністерства аграрної політики України, у перший рік після відкриття ринку (2021–2022) було укладено понад 100 тисяч угод купівлі-продажу землі, що свідчить про активізацію економічної діяльності [8]. Однак концентрація земель у руках великих агрохолдингів може загрожувати економічній стабільності дрібних фермерів, що суперечить меті сталого розвитку №1 (подолання бідності).

Комерціалізація землі створює ризики для екологічної стійкості. Інтенсивне сільськогосподарське використання, зокрема монокультури, призводить до деградації ґрунтів. За даними FAO, в Україні близько 33% сільськогосподарських земель мають ознаки ерозії [9]. Для забезпечення мети сталого розвитку № 15 (збереження екосистем) необхідно впроваджувати екологічно доцільні практики, такі як органічне землеробство та сівоzmіна.

Ринок землі впливає на соціальну справедливість. Доступ до землі для дрібних фермерів та сільських громад є обмеженим через високі ціни та конкуренцію з великими гравцями. Це загострює нерівність, що суперечить меті сталого розвитку № 10 (зменшення нерівності). Водночас приклади Нідерландів, де кооперативи фермерів успішно конкурують на ринку землі, демонструють, як колективні моделі можуть сприяти соціальній справедливості [10].

До механізмів, що сприяють сталому управлінню земельними ресурсами, належать:

- Екологічно доцільне управління: впровадження сівозмін, органічного землеробства та моніторингу стану ґрунтів.
- Стратегічне управління людським капіталом: навчання фермерів сучасним методам землеробства, що підвищує їхню конкурентоспроможність.
- Участь громадян: залучення місцевих громад до прийняття рішень щодо розподілу земельних ресурсів [7, с. 12; 4, с. 53].

Сучасне управління передбачає відкритість і підзвітність процесів, що підвищує довіру до рішень [5, с. 14]. В Україні створено нормативну базу для земельного ринку, включаючи закони про обіг земель та екологічний контроль, однак їх імплементація потребує вдосконалення [1, с. 63].

Основними викликами ринку землі в контексті сталого розвитку є:

- Недостатня прозорість угод та корупційні ризики.
- Обмежений доступ до фінансування для дрібних фермерів.
- Недостатній контроль за екологічними стандартами.

Для подолання цих викликів необхідно:

- Посилити регулювання ринку землі, включаючи антимонопольні заходи.
- Розвивати фінансові інструменти, такі як пільгові кредити для малих господарств.

- Інтегрувати екологічні стандарти до умов земельних угод.

Ринок землі має потенціал сприяти цілям сталого розвитку, поєднуючи економічне зростання, екологічну стійкість і соціальну справедливість. Однак його позитивний вплив можливий лише за умови належного регулювання, прозорості та врахування інтересів усіх зацікавлених сторін. В Україні земельна реформа відкрила нові можливості, але потребує вдосконалення для забезпечення балансу між економічними вигодами, збереженням довкілля та соціальною рівністю. Переосмислення ринку землі як інструменту сталого розвитку сприятиме створенню довгострокових переваг для суспільства.

Використана література

1. Данилишин Б. М., Чернюк Л. Г., Фацевський М. І. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень. Вінниця: Книга-Вега, 2007. 572 с.
2. Данилишин Б. М. Природо-ресурсний потенціал сталого розвитку. Київ : РВПС, 1999. 716 с.
3. Дорогунцов С., Ральчук О. Сталий розвиток – цивілізаційний діалог природи і культури. *Вісник НАН України*. 2001. № 10. С. 17–21.
4. Дорогунцов С., Ральчук О. Управління техногенно-екологічною безпекою у парадигмі сталого розвитку: концепція системно-динамічного вирішення. Київ : Наукова думка, 2001. 172 с.
5. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України. *Вісник НАН України*. 2002. № 2. С. 14–18.
6. Волошин В. В., Горленко І. О., Кухар В. П. та ін. Підходи до концепції сталого розвитку та її інтерпретації стосовно України. *Український географічний журнал*. 1995. № 3. С. 197–202.
7. Котикова О. І. Зміст поняття сталого розвитку. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки*. 2007. № 12. С. 173.

8. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Звіт про функціонування ринку землі, 2022. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 24.05.2025).
9. FAO. Soil degradation in Ukraine: Challenges and responses, 2023. URL: <http://www.fao.org> (дата звернення: 23.05.2025).
10. Van der Ploeg J.D. The Dutch model of sustainable agriculture: Lessons for Ukraine. *Journal of Rural Studies*. 2020. Vol. 76. P. 123–130.

Микитас Альона Сергіївна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Якимчук Аліна Юріївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ

У сучасних умовах трансформації публічного управління в Україні особливої уваги набуває питання ефективного надання адміністративних послуг. Впровадження європейських стандартів, діджиталізація процесів, забезпечення доступності для усіх груп населення – ключові пріоритети державної політики. Адміністративні послуги перестають бути формальністю і стають критично важливим механізмом взаємодії громадянина з державою.

Одним із основних векторів розвитку адміністративних послуг є цифровізація. Україна стала однією з перших країн у Європі, яка запровадила повноцінний мобільний застосунок для надання електронних послуг – «Дія» [1].

Інклюзивність також є ключовим критерієм ефективності. Центри надання адміністративних послуг (ЦНАПи) в Україні проходять адаптацію згідно потребами осіб з обмеженими можливостями, маломобільних груп населення, а також людей похилого віку. Зокрема, у ЦНАПах з'являються інклюзивні рецепції, пандуси, адаптовані вебпортали, сурдопереклад тощо [2].

Важливою тенденцією також є регіональна рівність. У рамках проєктів міжнародної технічної допомоги активно впроваджується децентралізація послуг. Вже понад 90% територіальних громад мають власні ЦНАПи, що забезпечують доступ до понад 200 типів послуг, включно з земельними, соціальними, будівельними та реєстраційними [3].

На основі проаналізованих даних, було побудовано графік, який відображає динаміку зростання кількості онлайн-послуг, що надають через платформу «Дія» (рис. 1). Графік, який показує зміни кількості онлайн-сервісів у додатку «Дія» з 2020 по 2024 рік, чітко відображає повільний, але впевнений прогрес цифровізації адмінпослуг в Україні. Перший етап, що стосується 2020 року, став справжнім початком цифрової держави у вигляді «Дії». Тоді кількість доступних онлайн-опцій була обмеженою – приблизно 15, здебільшого це були базові можливості, які дозволяли громадянам отримувати цифрові аналоги паспорта, водійських прав, перевіряти штрафи або подавати прості запити. Головною метою було технічне розгортання платформи, а також подолання недовіри населення щодо безпеки та результативності онлайн-співпраці з державою. Слід підкреслити, що саме пандемія COVID-19 стала одним з ключових факторів, який надзвичайно актуалізував необхідність у віддалених адмінпослугах.

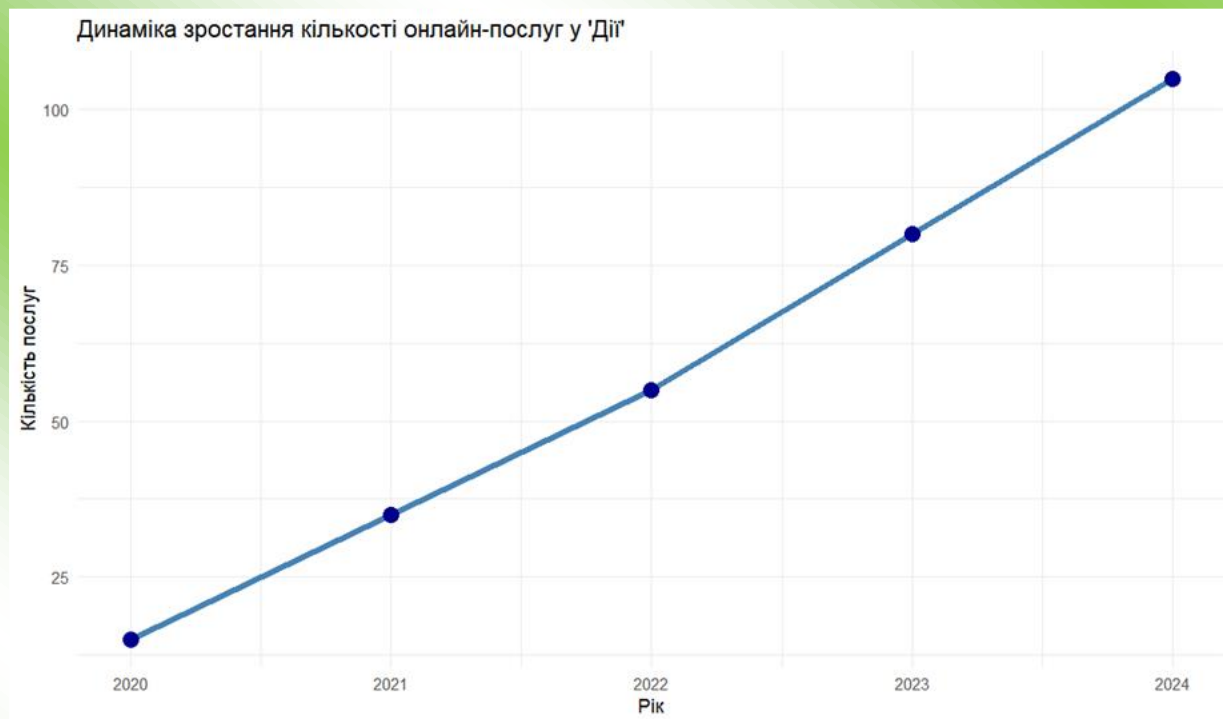

Рис. 1. Динаміка кількості онлайн-послуг у «Дія» за період 2020-2024 рр. [4].

У 2021 році платформа демонструвала стрімкий розвиток – асортимент послуг збільшився до приблизно 35. В «Дії» були впроваджені функції для подання податкової декларації фізичними особами-підприємцями, відкрився доступ до COVID-сертифікатів, а також з'явилися можливості для реєстрації бізнесу та запиту довідок про несудимість. Паралельно уряд України активно працював над нормативно-правовими актами, які мали на меті юридичне прирівняння цифрових документів до паперових, а міжнародні партнери, такі як ЄС та USAID, надали суттєву допомогу у розширенні цифрових сервісів [5].

Попри тяжкі виклики 2022 року, розвиток цифрових сервісів не спинився. Навпаки, він навіть пришвидшився – адже в умовах воєнної мобільності та масового переміщення людей було вкрай потрібно гарантувати доступ до адміністративних послуг, незалежно від місця знаходження. У «Дії» з'явилися сервіси для переселенців, функція подання заяв на грошову допомогу, оформлення довідки ВПО, старт програми «Відновлення» для ремонту пошкодженого житла. Кількість послуг сягнула близько 55. Це демонструє

високу здатність української цифрової системи адаптуватися до кризових ситуацій [2-4; 7].

У 2023 році цифровізація вистрибнула на новий рівень – понад 80 сервісів запрацювали у «Дії». Відбулося впровадження послуг реєстрації місця проживання, оформлення онлайн-іпотеки для військовослужбовців та медичних працівників, заяв на заміну водійських прав, а також систем для взаємодії з державними органами. Кабінет міністрів зосереджувався на меті надання максимального доступу до послуг для вразливих верств населення, зокрема осіб з інвалідністю, вимушених переселенців, студентів, ветеранів [2; 5; 6].

2024 рік вказує на новий рекорд – понад 105 адміністративних сервісів стають доступними в кілька дотиків через мобільний додаток. Нововведення торкаються цифрової ідентифікації, з'єднання з державними реєстрами, додавання можливості подання документів на гранти, а також розширення послуг у соціальній сфері, освіті, охороні здоров'я та правосудді. Уряд зосереджується на повній автоматизації популярних запитів, зменшенні часу обробки заяв та покращенні інклюзивності послуг [2].

Водночас збільшується рівень цифрової обізнаності населення, що сприяє дальшому зростанню потреби в електронних сервісах. У 2025 році передбачається впровадження цифрового судочинства, можливості електронного оформлення спадщини, поглиблення інтеграції з європейськими реєстрами, а також застосування штучного інтелекту для обробки звернень.

Аналітичний графік не тільки демонструє кількісне збільшення, а й відображає суттєві якісні зміни у взаєминах між людиною та державою. Зараз адміністративна послуга – це не очікування у черзі, а комфортний цифровий інтерфейс у вашому смартфоні. «Дія» перетворюється не просто на програму, а на цілісне цифрове середовище для життя, праці та забезпечення прав громадян в умовах війни та у повоєнний період відбудови.

Таким чином, сучасні підходи до надання адміністративних послуг в Україні зосереджені на інклюзивності, простоті доступу, довірі громадян і цифрових інноваціях. Ці компоненти є не лише критеріями зручності, але й маркерами реальної демократизації державного управління.

Використана література

1. Міністерство цифрової трансформації України. (2024). URL: <https://thedigital.gov.ua> (дата звернення: 22.05.2025).
2. Офіс реформ при Мінрегіоні. (2023). «Інклюзивність ЦНАП: кроки до доступності». URL: <https://kyivcity.gov.ua> (дата звернення: 23.05.2025).
3. Програма «ULEAD з Європою». (2023). Звіти про стан розвитку ЦНАП у громадах. URL: <https://u-lead.org.ua> (дата звернення: 24.05.2025).
4. Міністерство цифрової трансформації України. Звіти про результати діяльності та цифрову трансформацію (2020–2024). URL: <https://thedigital.gov.ua> (дата звернення: 24.05.2025).
5. USAID. «Цифрова трансформація в Україні: звіт за результатами опитування». (2023). URL: <https://thedigital.gov.ua> (дата звернення: 24.05.2025).
6. Якимчук А. Ю., Валюх А. М., Пахаренко О. В. Стратегія інформаційного забезпечення управління еколого-економічною безпекою України в умовах військово-політичної нестабільності : монографія. Рівне: НУВГП, 2020. 154 с.
7. Yakymchuk A., Valyukh A. et al. (2020). Public Administration and Economic Aspects of Ukraine's Nature Conservation in Comparison with Poland. In: Kantola J., Nazir S., Salminen V. (eds) Advances in Human Factors, Business Management and Leadership. AHFE 2020. Advances in Intelligent Systems and Computing, vol 1209. Springer, Cham. Online 978-3-030-50791-6. Scopus.

Сімора Дмитро Сергійович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Різванова Ксенія Євгенівна – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Тінін Дмитро Геннадійович – старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки, Дніпровський державний університет внутрішніх справ, майор поліції

РОЛЬ ТА МІСЦЕ РАДІОЗВ'ЯЗКУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ ТА ЗАСОБАМИ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ

Ефективне управління силами та засобами є ключовим фактором успішного виконання Національною поліцією України покладених на неї обов'язків щодо забезпечення правопорядку, боротьби зі злочинністю та захисту прав і свобод громадян. В умовах динамічного та часто непередбачуваного характеру службової діяльності, оперативне прийняття рішень, швидка координація дій різних підрозділів та безперервний обмін інформацією є критично важливими. У цьому контексті радіозв'язок виступає не просто засобом комунікації, а фундаментальним елементом системи управління, що забезпечує безперебійний та оперативний зв'язок між керівництвом, оперативними штабами, черговими частинами, патрульними нарядами, спеціальними підрозділами та окремими співробітниками, які безпосередньо виконують службові завдання.

Роль радіозв'язку у забезпеченні ефективного управління силами та засобами поліції важко переоцінити. Він є основним каналом для передачі

команд, отримання доповідей про обстановку, обміну оперативною інформацією, координації дій під час надзвичайних ситуацій та забезпечення безпеки особового складу. З розвитком технологій радіозв'язку з'являються нові можливості для підвищення ефективності управління, проте водночас виникають і нові виклики, пов'язані з інтеграцією різних систем, забезпеченням безпеки зв'язку та підготовкою кваліфікованих користувачів.

Якість та надійність радіозв'язку мають безпосередній вплив на ефективність управління силами та засобами поліції та результативність виконання службових завдань, впливаючи на швидкість прийняття рішень, ефективність реагування, безпеку особового складу, точність передачі інформації, контроль та зворотний зв'язок. За наявності технічної можливості під час проведення спільних з іншими правоохоронними органами або військовими формуваннями заходів поліцейські, які переводяться на посилений варіант, працюють на єдиному каналі радіозв'язку. [1, с. 55]

Сучасні системи радіозв'язку, що використовуються в поліції, базуються на різноманітних технологіях, кожна з яких має свої переваги та недоліки, включаючи аналоговий радіозв'язок, цифровий радіозв'язок (DMR, TETRA, P25), транкінгові системи радіозв'язку, мобільний зв'язок (стільниковий) та супутниковий зв'язок. Вибір конкретної технології або їхньої комбінації залежить від специфіки завдань, фінансових можливостей та інфраструктурних особливостей конкретного підрозділу поліції [2, с. 305].

Незважаючи на значний прогрес у розвитку технологій радіозв'язку, існують певні проблеми, що ускладнюють ефективне використання цих систем в управлінні силами та засобами поліції, такі як проблема сумісності та інтеграції різних систем, недостатнє покриття радіозв'язку в окремих районах, забезпечення безпеки та конфіденційності зв'язку, недостатній рівень підготовки особового складу, застаріле обладнання та інфраструктура, а також висока вартість впровадження та підтримки сучасних цифрових систем.

Ураховуючи, що з тих чи інших причин радіозв'язок може бути тимчасово втрачений, планом операції, як правило, передбачається дублювання основних команд, переданих по радіо, сигналами (наприклад, початок і закінчення операції) [3, с. 119]. Перспективи вдосконалення систем радіозв'язку в контексті управління силами та засобами поліції пов'язані з впровадженням єдиних стандартів та протоколів зв'язку, розширенням зони покриття радіозв'язку, посиленням заходів щодо забезпечення безпеки зв'язку, підвищенням рівня підготовки особового складу, модернізацією обладнання та інфраструктури, а також з оптимізацією витрат на впровадження та підтримку сучасних систем. Подальші дослідження у цій галузі можуть бути спрямовані на вивчення найкращих практик використання радіозв'язку в поліцейських формуваннях різних країн, розробку нових методів та технологій для підвищення ефективності та безпеки радіообміну, а також на оцінку економічної доцільності впровадження тих чи інших рішень. Ефективне використання радіозв'язку є запорукою оперативного та злагодженого управління силами та засобами поліції, що, в свою чергу, сприяє успішному виконанню службових завдань та підвищенню рівня безпеки громадян.

Отже, радіозв'язок є ключовим елементом ефективного управління силами та засобами Національної поліції України під час виконання службових завдань. Його якість та надійність безпосередньо впливають на оперативність прийняття рішень, координацію дій та безпеку особового складу. Подальша модернізація та вдосконалення систем радіозв'язку є важливим чинником підвищення загальної ефективності діяльності поліції та забезпечення правопорядку.

Використана література

1. Дії працівників органів Національної поліції при виникненні надзвичайних ситуацій / [Давигора Ю. І., Молотай В. А., Коломієць О. В.,

Демченко Ю. В., Кудлай А. О.]. К. : Національна академія внутрішніх справ, 2020. 156 с.

2. Поліцейська діяльність : підручник / С. С. Вітвіцький, В. С. Тулінов, О. М. Мердова та ін.; за заг. ред. проф. С. С. Вітвіцького. Київ : ВД Дакор, 2021. 372 с.

3. Комісаров О. Г., Собакарь А. О., Соболев Е. Ю., Юнін О. С. Тактико-спеціальна підготовка : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2017. 277 с.

Скібіна Тетяна Ігорівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Рябченко Діана Олександрівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПОЛІТИКА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Гендерна рівність – один із ключових принципів демократичного суспільства, який гарантує рівні права та можливості для жінок і чоловіків в усіх сферах життя: політичній, економічній, соціальній, культурній. Упродовж останніх десятиліть питання гендерної рівності стало пріоритетним для міжнародних організацій, зокрема ООН, Ради Європи та Європейського Союзу [6].

Для України ця тема є особливо актуальною в умовах реформування суспільно-політичних інститутів, євроінтеграційного курсу та збройної агресії з боку Російської Федерації, що посилює нерівність уразливих груп, зокрема

жінок [2]. Попри наявність базового законодавства, Україна продовжує стикатися з низкою бар'єрів на шляху до фактичної рівності [3; 4].

Гендерна рівність – це стан, при якому права, обов'язки та можливості жінок і чоловіків є рівними в усіх сферах життя [3]. Вона не означає тотожність, а визнає відмінності між статями та забезпечує рівний доступ до ресурсів, можливостей і впливу. Гендерна політика держави – це сукупність заходів, спрямованих на досягнення такої рівності, включаючи правові, економічні, соціальні механізми [4].

За останні роки Україна зробила певні кроки у напрямі впровадження гендерної рівності. Було прийнято низку нормативних актів, зокрема Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [1], створено інститути уповноважених з гендерної політики, запроваджено гендерне бюджетування в окремих регіонах. Проте за ключовими індикаторами ситуація залишається складною [5].

Таблиця 1

Статистичні показники гендерної рівності в Україні (станом на 2024 рік)

Показник	Значення
Індекс гендерної рівності (за методикою ЄС)	57.3/100
Частка жінок у Верховній Раді України	~21%
Жінки серед керівників підприємств	30–35%
Жінки серед загальної чисельності ЗСУ	~15%
Індекс розриву в оплаті праці	~18%

Джерело: систематизовано автором із використання джерел [1; 2; 3].

Дані наведені в таблиці 1 свідчать про певні досягнення, однак реальна рівність у політичному представництві, економічному доступі та кар'єрних

можливостях ще не досягнута. Особливо актуальною є проблема так званої «скляної стелі» – невидимих бар'єрів, які заважають жінкам займати вищі керівні посади.

Незважаючи на наявність законодавчої бази та поступову інтеграцію європейських стандартів, в Україні зберігається низка серйозних викликів, що гальмують прогрес у сфері гендерної рівності. Однією з ключових проблем залишається поширення гендерних стереотипів, які продовжують впливати на розподіл ролей у суспільстві. Більшість українців досі вважають, що жінка повинна займатись домогосподарством і вихованням дітей, у той час як чоловікові відводиться роль годувальника та керівника [2; 4].

Ще однією значною перешкодою є гендерна дискримінація у сфері праці. Жінки частіше за чоловіків займають нижчі посади, мають обмежений доступ до керівних позицій. Ситуація погіршується в приватному секторі та сільських регіонах, де механізми захисту прав працівниць майже відсутні [3].

Не менш важливою проблемою є гендерно зумовлене насильство, яке має високий рівень поширення, але часто залишається невидимим через стигматизацію жертв, недостатню довіру до правоохоронної системи та слабкий захист з боку держави. Згідно з офіційними даними, щорічно тисячі жінок звертаються до поліції через домашнє насильство, але кількість притягнутих до відповідальності осіб залишається низькою [4].

Важливим фактором, який загострив наявні проблеми, стала повномасштабна війна Росії проти України. Воєнні дії призвели до значного зростання навантаження на жінок, які вимушено взяли на себе додаткові ролі – як у сім'ї, так і в суспільстві. Зросла кількість випадків сексуального насильства на окупованих територіях, ускладнилась ситуація з доступом до медичних та соціальних послуг для вразливих груп жінок [6].

У сучасних умовах інтеграції до європейського простору та в контексті післявоєнного відновлення, гендерна політика України має шанс на якісне

оновлення та посилення. Одним із головних напрямів є подальша гармонізація національного законодавства з нормами Європейського Союзу, зокрема з положеннями Стамбульської конвенції, яку Україна ратифікувала у 2022 році. Її реалізація сприятиме посиленню захисту жертв гендерного насильства та створенню ефективних механізмів запобігання дискримінації [4; 6].

Важливою передумовою для прогресу є зміна суспільної свідомості та подолання патріархальних стереотипів, що можливе через систематичну гендерну освіту в школах, вищих навчальних закладах, засобах масової інформації, громадських кампаніях. Зокрема, освітні програми мають стимулювати розуміння рівності не як загрози традиційним цінностям, а як умови демократичного розвитку суспільства [2; 5].

Також необхідне посилення інституційної спроможності органів державної влади, що займаються реалізацією гендерної політики. Це передбачає як збільшення фінансування профільних програм, так і підготовку спеціалістів у сфері гендерного аналізу, формування політик та моніторингу ефективності.

Особливу роль у перспективному розвитку відіграє залучення жінок до процесів прийняття рішень, зокрема в політичній та безпековій сферах. Підвищення представництва жінок у місцевих радах, парламенті, дипломатичних і військових структурах сприятиме формуванню більш інклюзивної та збалансованої державної політики. Також варто стимулювати участь жінок у відбудові країни на всіх рівнях, зокрема в економіці та громадському секторі [3; 6].

Таким чином, подальший розвиток гендерної політики в Україні залежить від політичної волі, активної участі громадянського суспільства та зовнішньої підтримки. За наявності комплексного підходу та належного ресурсного забезпечення, Україна має потенціал стати прикладом у Східній Європі щодо впровадження принципів рівності та недискримінації.

Використана література

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 52, ст. 563. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 25.05.2025).
2. Індекс гендерної рівності в Україні: аналітичний звіт. Київ : Український жіночий фонд, 2021. URL: <https://uwf.org.ua/> (дата звернення: 24.05.2025).
3. Гендерний розрив в оплаті праці в Україні: оцінка та рекомендації. *UN Women*. 2023. URL: <https://eca.unwomen.org/> (дата звернення: 25.05.2025).
4. Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. *Звіт про стан дотримання прав жінок в Україні*. 2022. URL: <https://ombudsman.gov.ua/> (дата звернення: 25.05.2025).
5. Державна служба статистики України. *Статистичний щорічник України за 2023 рік*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 23.05.2025).
6. Україна і гендерна рівність: виклики воєнного часу. *Центр «Нова соціальна і гендерна політика»*. 2023. URL: <https://genderpolicy.org.ua/> (дата звернення: 25.05.2025).

Антонюк Руслан Іванович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ТА ЛІДЕРСТВО ЯК ЧИННИКИ ЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Одним із визначальних чинників формування етичної поведінки публічних службовців є не лише особисті якості чи професійна підготовка, а й

середовище, у якому вони працюють. Навіть найкомпетентніший фахівець може втратити орієнтири, якщо потрапляє в систему, де не цінується доброчесність або панує байдужість до моральних стандартів. Саме тому середовище всередині державних установ відіграє ключову роль у підтримці або, навпаки, руйнуванні етичних орієнтирів.

Для початку слід зазначити, що питання організаційної культури в контексті управлінської діяльності досліджували такі науковці, як О.В. Харчишина [1], Л.М. Карамушка [2], О.О. Сакалюк [3], К.В. Комарова [4] та О. Акімова [5]. Вони розглядали організаційну культуру як важливий інституційний чинник, що впливає на ефективність публічного управління, стиль керівництва та морально-етичний клімат у колективах. Зокрема, О.В. Харчишина [1] доводить, що організаційна культура є не лише набором цінностей і традицій, а й дієвим інструментом формування етичної поведінки службовця.

У свою чергу, О.О. Сакалюк [3], спираючись на практику функціонування освітніх організацій, підкреслює, що впровадження культури доброчесності має прямі паралелі з публічною службою. У своїх рекомендаціях вона наголошує на необхідності етичного супроводу управлінських змін, вважаючи це ключовою умовою формування відповідального управлінського середовища.

Щодо лідерства як етичного чинника управлінської діяльності, слід відзначити праці Є.М. Павлютенкова [6], а також зарубіжних дослідників Е.Н. Schein [7] і J. Maxwell [8], які підкреслюють, що справжнє лідерство в публічному управлінні базується на довірі, моральному прикладі та відповідальності перед суспільством.

Проаналізувавши ці роботи, можна зробити певний висновок, що і організаційна культура, і лідерство виступають не лише управлінськими категоріями, а й потужними етичними чинниками, що визначають якість публічної служби. Однак у контексті нових соціальних викликів, зокрема

війни, діджиталізації та посилення суспільного контролю, питання формування морально-етичного клімату та відповідального лідерства в публічному управлінні потребують подальшого вивчення. Саме тому дослідження зосередяться на виявленні ролі організаційної культури та лідерства у забезпеченні етичної стійкості та підвищенні ефективності державного управління.

Важливу роль у формуванні етичного середовища відіграє лідерство. Керівник органу влади чи очільник підрозділу має бути для своїх підлеглих не просто формальним начальником, а живим прикладом доброчесності [9]. Якщо лідер демонструє відкритість, чесність, готовність до конструктивної критики та справедливість у прийнятті рішень, це зміцнює довіру в колективі й мотивує інших дотримуватись подібних стандартів.

Натомість, коли керівництво дозволяє собі неетичну поведінку, це швидко деморалізує працівників, створює атмосферу цинізму та виправдовує порушення правил на нижчих рівнях. Саме тому концепція етичного лідерства все більше набуває актуальності в публічному управлінні [10]. Її розглядають як невіддільну частину професійної компетентності сучасного управлінця.

Проведені дослідження Т. Василевською [11] доводять одну важливу істину: просто наявність етичних кодексів не змінює ситуацію. Потрібен керівник, який не лише декларує цінності, а й живе відповідно до них. Такий лідер здатен надихати команду, формувати відповідальну поведінку та підтримувати особистісне зростання співробітників. Тому в розрізі організаційних чинників важливо звернути увагу на інституційні механізми, які підтримують етику в публічному управлінні. До таких механізмів належать наявність чітких кодексів етичної поведінки, процедури врегулювання конфлікту інтересів, системи внутрішнього контролю за дотриманням стандартів, можливість анонімного повідомлення про порушення, а також регулярні етичні тренінги. За умови ефективного функціонування ці механізми

не лише задають орієнтири для поведінки, а й дають працівникам відчуття підтримки та впевненості в тому, що дотримання етичних норм має значення.

Прикладом такого інструменту в Україні є Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, що встановлюють базові стандарти службової поведінки – зокрема, неупередженість, компетентність, відмову від прийняття дарунків тощо. Проте досвід останніх років, зокрема в умовах війни, виявив певні обмеження цього документа. Так само, міжнародна практика показує [12], що запровадження етичних кодексів, підкріплених реальними механізмами відповідальності за їх порушення, є дієвим інструментом підвищення доброчесності в системі управління. Отже, узагальнюючи сучасні підходи та результати проведеного аналізу, можемо сформулювати авторські тези, які підтверджують: організаційна культура та лідерство виступають визначальними чинниками етичного розвитку та підвищення ефективності публічного управління:

1. Організаційна культура задає моральні орієнтири в установі. У середовищі, де культивуються цінності доброчесності, прозорості та взаємоповаги, формується атмосфера відповідального ставлення до обов'язків.

2. Етичний клімат всередині організації зміцнює довіру громадян. Громадяни охочіше взаємодіють з органами влади, які демонструють моральну послідовність у рішеннях і діях.

3. Лідерство задає тон етичної поведінки. Якщо керівник публічно демонструє справедливість, чесність і відповідальність, це формує етичну норму для підлеглих.

4. Етичний лідер формує лояльність та мотивацію команди. Коли службовці бачать, що цінності організації не суперечать їхнім особистим переконанням, вони проявляють вищу залученість, ініціативу та відданість справі.

5. Розвинена культура сприяє інституціалізації етичних практик. Кодекси етики, етичні комісії, системи наставництва та внутрішнього контролю функціонують ефективніше в тих установах, де є сильна корпоративна культура, орієнтована на служіння, а не на формальне виконання обов'язків.

6. В умовах кризи саме культура й лідерство забезпечують етичну стійкість.

Під час війни, трансформацій чи цифрових змін лідери з чіткими моральними орієнтирами та згуртована культура допомагають зберегти керованість, запобігти хаосу та зберегти цілісність служби.

Звісно цей перелік не є виключим, однак він доводить, що справжня якість публічного управління формується на перетині трьох ключових векторів: особистісної доброчесності, інституційної культури та відповідального лідерства. Де організаційна культура виступає визначальним середовищем, у якому закріплюються або нівелюються моральні стандарти. Саме вона задає «етичну температуру» установи, формує загальні очікування щодо поведінки, підкріплює або знецінює значення таких понять, як прозорість, неупередженість, вірність публічному інтересу. Водночас лідерство є тим чинником, який персоналізує цінності – через приклад, управлінські рішення, стиль комунікації.

Враховуючи все вище досліджене можна зробити висновок – етичний розвиток публічної служби неможливий без керівників, які здатні бути моральними авторитетами та ініціаторами інституційних змін. Вони задають не лише професійні, а й моральні вектори. В роботі доведено, що саме поєднання інституційної культури та етичного лідерства створює підґрунтя для появи «етичної стійкості» в органах влади – здатності зберігати моральні стандарти навіть в умовах кризи, тиску чи зовнішніх викликів.

Використана література

1. Харчишина О. В. Дослідження сутності категорії організаційна культура. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2011. № 2 (56). С. 148–151.
2. Карамушка Л. М., Шевченко А. М. Організаційна культура загальноосвітніх навчальних закладів : науково-методичний посібник. Біла Церква : КОПОПК, 2013. 104 с.
3. Сакалюк О. О. Особливості формування і розвитку організаційної культури сучасного закладу освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2014. Вип. 41, ч. 1. С. 259–262.
4. Комарова К. В. Організаційна культура : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дніпропетровськ : ДДФА, 2011. 166 с.
5. Акімова О. Організаційна культура державного службовця в умовах розвитку українського суспільства. *Вісник НАДУ*. 2005. № 1. С. 147–152.
6. Павлютенков Є. М., Крижко В. В. Лідер. *Основи керування школою*. Харків : Основа, 2006. С. 103–128. (Бібліотека журналу «Управління школою»).
7. Schein E. H., Schein P. A. Humble Leadership: The Power of Relationships, Openness, and Trust. Oakland, CA : Berrett-Koehler Publishers, 2018, 248 p.
8. Maxwell J. C. The 17 Indisputable Laws of Teamwork: Embrace Them and Empower Your Team. Nashville : Thomas Nelson, 2001, 256 p.
9. Зубко С. В., Карковська В. Я. Організаційна культура як елемент забезпечення результативності публічного управління. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 9. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-9-02-04> (дата звернення: 28.05.2025).
10. Турило А. А., Голобородько Т. В., Буркова Л. А. Етичне лідерство та корпоративна соціальна відповідальність у забезпеченні досягнення цілей

сталого розвитку. *Efektivna ekonomika*. 2023. № 6.

URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.5> (дата звернення: 28.05.2025).

11. Василевська Т. Е. Етичні компетентності публічних службовців в контексті реформування публічного управління. *Теорія та практика державного управління*. 2018. № 1. С. 155–162.

12. Сухович Ю. Тренди у сфері корпоративної соціальної відповідальності та етики в міжнародному бізнесі. *Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід*. 2023. С. 232.

Ковальська Наталя Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

У сучасних умовах системи публічного управління стикаються зі зростаючою складністю та багатофакторністю процесу ухвалення рішень, що потребує всебічного аналізу внутрішніх ресурсів і можливостей організації, а також оцінки впливу зовнішніх факторів. У будь-яких кризових умовах цей процес набуває вирішального значення для збереження стійкості системи публічного управління, її адаптивності та здатності забезпечувати виконання основних функцій. Зазначимо, що початковий період повоєнного відновлення на території держави буде означати для всіх організацій, у тому числі й органів влади, необхідність вироблення відповідних підходів до прийняття управлінських рішень. Слід врахувати, що для цього періоду при вирішенні

завдань публічного управління, важливим буде врахування стану невизначеності, який приводить до прийняття хибних управлінських рішень.

В управлінській діяльності поняття невизначеності пов'язують з розробкою управлінського рішення. Управління невизначеністю, за своїм змістом, не є відокремленим видом управлінської діяльності. Адже, будь-яке управлінське рішення прямо чи опосередковано пов'язано з невизначеністю. В умовах невизначеності, керівник може використовувати дві основні можливості: отримати додаткову інформацію і ще раз проаналізувати проблему або діяти в точній відповідності з минулим досвідом, суджень імовірність подій [1]. Зрозуміло, що в умовах невизначеності вихідних умов щодо повоєнного відновлення України прийняття відповідних управлінських рішень повинно ґрунтуватися на тому, що ймовірність розвитку варіантів подій невідома. Крім того, будь-який керівник повинен пам'ятати, що на прийняття результативних управлінських рішень впливають не тільки обсяг інформації та інтенсивність обміну нею, а й її якість. Саме відповідне аналітичне забезпечення процесу прийняття ефективних управлінських рішень з застосуванням сучасних методів прогнозування буде сприяти здатності держави зберігати інституційну стійкість, забезпечувати безпеку, соціальну стабільність та функціонування критично важливих сфер.

Важливо враховувати, що невизначеність практично руйнує налагоджені управлінські інформаційні потоки і в таких умовах вони не в змозі більше виконувати свої функції в повному обсязі. Ключовими викликами для влади під час прийняття управлінських рішень в умовах мінливості та ситуаційної невизначеності є: динамічність змін, що ускладнює прогнозування майбутніх подій; складність системи публічного управління; інформаційні обмеження; жорсткі часові рамки; обмеженість ресурсів для прийняття оптимальних рішень; тиск з боку різних груп інтересів, що ускладнює пошук компромісних рішень [2]. Зазначимо, що система публічного управління в Україні, особливо на рівні

громад, може стикнутися з проблемами кадрового дефіциту та недостатньої міжвідомчої координації. У цьому контексті надзвичайно важливим стає системне самодослідження органів влади – визначення власної організаційної спроможності, зон управлінської неефективності, бар'єрів комунікації та управлінських ресурсів. На нашу думку, саме належна внутрішня готовність самих управлінських структур може допомогти краще прогнозувати реальні терміни та можливості реалізації рішень.

Отже, в умовах післявоєнного відновлення важливе цілісний, системний аналіз не лише громади як середовища впливу, а й органу, який цим впливом керує і має інституційну спроможність реалізовувати управлінські рішення в умовах певної невизначеності.

Використана література

1. Борщевський В. В., Василиця О. Б., Матвеев Є. Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 2 (76). С. 30–35. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.2.5>

2. Akimov O. Analysis of the development of personnel potential of public administration in the systemogenesis of public administration: experience of foreign countries. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*. 2018. No. 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2018.12.33>

Булгакова Олена Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління, Донецький державний університет внутрішніх справ

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ФУНКЦІЇ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасність розвитку публічної сфери базується на комплексному використанні засобів політичної, соціально-економічної та інформаційної комунікації між українським народом та державою. Саме потреба в ефективних технологіях комунікації зумовлює постійне вдосконалення засобів публічних комунікацій, важливість яких підтверджена викликами тривалого воєнного стану в Україні. Цифровізація в сфері публічного управління стала викликом для системи державного управління в Україні, що засвідчено в Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р [1] і важливість якого знайшла розвиток в Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р [2].

Переосмислення традиційних підходів до управління призводить до використання нових механізмів, щоб зробити державні послуги доступними для розвитку та впровадження глобальної цифровізації. Взаємодія між владою та громадянами має бути спрямована на відкритість та якість послуг, що надаються державою, без належної технічної підтримки розвиток від інформатизації до комп'ютеризації до цифровізації державного управління та місцевого самоврядування неможливий [3].

Діяльність керівника органу публічного управління сьогодні за умови цифровізації як зовнішніх комунікаційних процесів, так і внутрішніх процесів в організації публічного управління зазнає змін. Традиційно діяльність керівника визначається поєднанням багатьох є функцій. Вона об'єднує роботу з визначення основних цілей управління, а також способів їх досягнення та головних напрямів розвитку державного органу влади. Ця діяльність пов'язана

з впливом на підлеглих, виконанням конкретних управлінських функцій щодо підлеглих і органу державної влади в цілому, відповідальністю перед вищими органами за виконання визначених функцій і завдань. Вплив керівника на підлеглих має на меті мотивацію останніх у дотриманні службової поведінки, яка відповідала б вимогам державного органу влади та статусу державного службовця [3].

Проте, в умовах цифровізації в функціях керівника органу публічного управління виникає специфічна функція, пов'язана з організацією, реалізацією і контролем процесів, які забезпечують функціонування всієї системи інформаційно-комунікаційних процесів як невід'ємної частини діяльності органу публічного управління. Саме на керівника покладаються обов'язки з планування системи інформаційно-комунікаційного середовища органу публічного управління з врахуванням специфіки внутрішніх процесів діяльності, специфіки організації документообігу та системи ухвалення управлінських рішень. Від раціональності та адекватності планування такої цифрової системи залежить якість та ефективність всіх внутрішніх процесів, які спрямовані на досягнення визначеної управлінської мети. Саме тому керівник органу публічного управління повинен мати достатній рівень компетенцій в сфері цифрових технологій та комп'ютерної техніки.

Запровадження нових цифрових технологій та модернізацію існуючих внутрішніх систем в органах публічної влади неодмінно супроводжується цілою низкою змін в загальних внутрішніх управлінських процесах, які знаходять відображення в кадрових змінах. Тому функція керівника органу публічного управління щодо роботи з персоналом набуває нового значення в контексті підвищення кваліфікації або перекваліфікації кадрового складу з метою забезпечення необхідного рівня компетенцій у забезпеченні належного рівня функціонування цифрових механізмів управлінської діяльності.

Також необхідно звернути увагу на зміни в характері управлінських рішень, які зобов'язаний ухвалювати керівник органу публічного управління за умов цифровізації. В цих умовах характер управлінських рішень повинен враховувати, крім інших традиційних елементів, можливості і обмеження цифрової системи та цифрового середовища, в якому реалізовано організаційну систему внутрішніх процесів органу публічного управління. Керівник зобов'язаний враховувати як умови реального середовища управлінського процесу, так і умови віртуального середовища організації. Тобто майже всі функції керівника через цифровізацію в сфері публічного управління набувають комплексного характеру через необхідність поєднання всіх процесів, які відбуваються в реальному і в віртуальному цифровізованому просторі.

Використана література

1. Концепція розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.05.2025).
2. СТРАТЕГІЯ цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.05.2025).
3. Алієв А. А. Особливості цифровізації у сфері публічного управління. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 2. С. 237–243. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74-237-243>

Бурла Ілля Григорович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Київський університет інтелектуальної власності та права

ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Період відновлення житла від наслідків знищення його російськими терористами в Україні набуває критичного значення як інструмент реалізації базових прав людини та підтримки соціальної стабільності. В умовах зростання потреб внутрішньо переміщених осіб і ветеранів держава впроваджує нові підходи – цифровізацію, децентралізацію та прозоре управління. Основою цих змін є принципи публічного адміністрування, що гарантують законність, ефективність і справедливість у розбудові сучасної житлової політики.

У юридичній доктрині поняття принципу визначається як базове, фундаментальне положення, що відображає загальні засади організації та функціонування правової системи. Принципи мають нормативне значення, оскільки втілюють ключові цінності, орієнтири й підходи до здійснення правового регулювання. У межах адміністративного права вони виконують методологічну функцію, слугуючи дороговказом для нормотворчої та правозастосовної діяльності, забезпечуючи цілісність, стабільність і передбачуваність правової системи, а також визначаючи рамки повноважень органів публічного управління та стандарти їхньої діяльності [1].

Згідно із Законом України «Про будівельні норми», ключові принципи формують нормативну основу для створення безпечного, доступного та здорового середовища проживання. Пріоритетним є принцип безпеки, який охоплює вимоги до конструктивної надійності, протипожежного захисту та екологічної відповідності об'єктів будівництва. Принципи відкритості, прозорості та вільного доступу до інформації про будівельні норми

забезпечують громадський контроль і залучення суспільства до процесів містобудівного планування. Важливим є також дотримання відповідності будівельних норм міжнародним стандартам, що сприяє поступовій гармонізації вітчизняного законодавства з нормами Європейського Союзу. Особливу увагу приділено принципу соціальної інклюзивності, що передбачає врахування потреб усіх верств населення, зокрема осіб із обмеженою мобільністю. Регулювання норм здійснюється з огляду на функціональне призначення будівель, що сприяє більш точному та ефективному правовому впливу. Закон також закріплює чіткий розподіл повноважень між органами влади й визначає процедури їхньої взаємодії, а обов'язкове оприлюднення нормативних актів гарантує дотримання принципів правової визначеності та підзвітності в містобудівній політиці [2].

У межах доктринального аналізу варто звернути особливу увагу на теоретико-правове дослідження принципів житлового будівництва в Україні, проведене Ю. Тарасюком. У своїй роботі автор розглядає принципи як фундаментальні положення, що прямо або опосередковано зафіксовані у чинному законодавстві. Він класифікує їх на загальноправові, галузеві та спеціальні, підкреслюючи їхню взаємну доповнюваність. Загальноправові принципи мають універсальний характер і забезпечують дотримання правопорядку у всіх сферах правової системи. Галузеві принципи відображають особливості будівельної сфери через нормативно-технічні стандарти, систему контролю та екологічні вимоги. Спеціальні принципи акцентують соціальну спрямованість житлової політики, орієнтовану на її стимулювання, підтримку та адресність. Автор звертає увагу на відсутність єдиної доктринальної позиції щодо структури принципів, що ускладнює формування цілісної правової моделі регулювання в сфері житлового будівництва. Він обґрунтовує потребу у законодавчому закріпленні системи принципів як базового етапу у розробці ефективної нормативної політики. При цьому принципи мають сприйматися не

як абстрактні декларації, а як дієві інструменти правового регулювання, здатні орієнтувати практичну діяльність усіх учасників житлово-будівельних правовідносин [3].

Урядова програма з розподілу житлових субвенцій ветеранам і членам їхніх родин на суму 5,7 млрд грн у 2024 році є яскравим прикладом реалізації принципів соціальної справедливості, прозорості та ефективності в публічному адмініструванні. Принцип ефективності проявляється у наданні грошової компенсації, що дозволяє отримувачам самостійно обирати житло згідно з індивідуальними потребами. Прозорість програми забезпечується відкритістю інформації про бюджет, критерії розподілу та процедури реалізації. Гнучкість механізму – з можливістю придбання житла як на первинному, так і на вторинному ринку — дозволяє адаптувати програму до реальних умов. Децентралізація реалізується через передачу повноважень місцевим органам, які здійснюють виплати згідно з помісячними графіками. Злагоджена взаємодія між Міністерством у справах ветеранів, Кабінетом Міністрів, Мінфіном і Офісом Президента демонструє ефективну інтеграцію державної житлової політики. Програма також підтверджує практичну реалізацію відповідальності публічної адміністрації за забезпечення права громадян на житло в умовах воєнного стану [4].

Отже, в сучасних умовах забезпечення житлом виступає ключовим інструментом підтримки соціальної стабільності та реалізації базових прав громадян. Принципи, що лежать в основі правового регулювання у цій сфері, мають нормативне значення та виконують орієнтуючу функцію для законодавства й управління, сприяючи стабільності, передбачуваності та ефективності державної політики. Будівельне законодавство фокусує увагу на питаннях безпеки, прозорості, інклюзивності й відповідності міжнародним стандартам, що закладає основи для якісного життєвого середовища. Наукові підходи дозволяють систематизувати принципи правового регулювання на

загальні, галузеві та спеціальні, що сприяє цілісності правової системи. Практичне втілення цих принципів демонструє державна програма житлових субвенцій, яка поєднує елементи справедливості, децентралізації, гнучкості та прозорого адміністрування. Загалом, сучасна житлова політика в Україні наближається до європейських стандартів і відповідає актуальним викликам післявоєнного періоду.

Використана література

1. Галуцько В., Діхтієвський П., Берлач А. та ін. Адміністративне право та адміністративний процес. Повний курс: підручник: видання п'яте / за заг. ред. В. Фелика, В. Галуцька. Київ, 2024. 992 с.
2. Про будівельні норми. Закон України від 05 листопада 2009 № 1704-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1704-17> (дата звернення: 25.05.2025).
3. Тарасюк Ю. Принципи забезпечення житлового будівництва в Україні. *Вісник АПСВТ*. 2020. № 3–4. С. 131–138. DOI: [10.33287/11225](https://doi.org/10.33287/11225).
4. Уряд затвердив розподіл житлових субвенцій в обсязі 5,7 млрд грн на виплату ветеранам та членам їхніх сімей грошової компенсації на придбання житла. Урядовий портал. 02 липня 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-rozpodil-zhytlovykh-subventsii-v-> (дата звернення: 25.05.2025).

Попова Світлана Миколаївна – доктор юридичних наук, кандидат економічних наук, професор кафедри правоохоронної діяльності ННІ №5, Харківський національний університет внутрішніх справ

Павліченко Ярослав Русланович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Харківський національний університет внутрішніх справ

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПІСЛЯВОЄННІ ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ

Громадські об'єднання в Україні завжди були важливою складовою громадянського суспільства, яке, попри історичні виклики, продовжує відігравати ключову роль у формуванні національної ідентичності, захисті прав людини та розвитку демократичних інститутів. Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році, роль громадських об'єднань значно зросла. Вони стали не лише осередками соціальної підтримки, а й рушіями інноваційних змін та стратегічного переосмислення функціонування держави.

Основний етап трансформації громадських об'єднань розпочався після Помаранчевої революції (2004 р.), а потім значно активізувався під час Революції Гідності (2013 – 2014 рр.). Саме громадські ініціативи стали основою мобілізації суспільства на захист демократії. Після Майдану відбулася хвиля інституціоналізації волонтерських і активістських структур, які швидко перетворилися на впливові недержавні громадські організації. Децентралізація, розпочата у 2015 році, також сприяла розвитку місцевих громадських об'єднань. Нові повноваження громад дозволили мешканцям активніше впливати на місцеву політику та розвивати партнерство з органами влади. Ще однією новацією стала цифрова трансформація громадського сектору. Онлайн-платформи (таких як «Взаємодія», «Громадський бюджет») зробили процеси участі громадян у прийнятті рішень більш прозорими та доступними.

Після 24 лютого 2022 року громадські об'єднання стали фактично паралельною структурою допомоги та виживання. Волонтерські рухи, які ще з 2014 року займалися забезпеченням армії, миттєво масштабували свою діяльність. У короткі терміни вони організували евакуацію громадян, відразу почали надавати гуманітарну допомогу та психологічну підтримку, створили медичні мобільні групи тощо.

На сьогоднішній день окрему роль відіграють громадські ініціативи у сфері документування воєнних злочинів, правової допомоги переселенцям, реінтеграції ветеранів та підтримки населення на деокупованих територіях. Значна частина громадських організацій розширила свою діяльність і вийшла на міжнародний рівень, залучаючи кошти, отримуючи експертизу та іншу підтримку від партнерів з ЄС і США.

Проте громадські об'єднання в Україні зіштовхуються з низкою системних і нових викликів, стикаються з низкою питань, які потрібно негайно вирішувати. Це проблеми перевантаження та емоційного вигорання, недостатнього фінансування, неповної підтримки з боку держави та громадськості, внутрішніми конфліктами та труднощами у залученні молоді та небайдужих до діяльності організації.

Так, по-перше, багато активістів працюють у надзвичайно виснажливих умовах без перерв уже понад трьох років, через що існує високе навантаження, емоційне вигорання і, як результат, зниження ефективності їх роботи. Частина працівників змушена була покинути свої місця роботи через евакуацію, мобілізацію або інші обставини, пов'язані з війною.

По-друге, значна частина громадських організацій та благодійних фондів залежать від разових пожертв або грантів. Через війну багато донорських програм скоротилися або були переорієнтовані на військову підтримку, залишаючи програми розвитку без ресурсів, а внутрішнє фінансування від бізнесу зменшилось через економічну кризу.

По-третє, існує нагальна потреба в перезавантаженні законодавчої бази. Законодавство про громадські об'єднання в Україні не завжди враховує реалії воєнного часу [1]. Відсутні механізми державної підтримки громадських об'єднань, які беруть на себе критично важливі функції (наприклад, логістику евакуації чи ведення реєстрів постраждалих). Крім того, існують бюрократичні та правові бар'єри, що полягають у складній процедурі реєстрації гуманітарної

допомоги, затримки на митниці, недосконалому механізмі податкового обліку пожертв, особливо у криптовалюті або міжнародних переказах.

По-четверте, на ефективність роботи громадських об'єднань негативно впливають і внутрішні конфлікти, тобто незгоди між членами організації, слабкий контроль за діяльністю та відсутність чітких правил, а також нездатність привернути увагу молоді до діяльності організації, відсутність цікавих програм та акцій [2].

Можна виділити основні напрямки вирішення проблем:

1. Збільшувати фінансування, шляхом знаходження грантів та надходження коштів від різних джерел (корпоративні, міжнародні, державні, фонди тощо); а також шляхом впровадження механізмів членських внесків і патронату та залучення волонтерів і добровільних донорів.

2. Активно взаємодіяти з державними інституціями, місцевими органами влади та громадськістю. Представляти інтереси громадськості та сприяти прийняттю законів та рішень на їх підтримку.

3. Створювати прозорі механізми прийняття рішень та контролю за діяльністю організації. Впроваджувати демократичні процедури для вирішення конфліктів.

4. Залучати молодь, а саме: організовувати цікаві програми та акції, спрямовані на молодь, розповідати про досягнення та діяльність організації в соціальних мережах та інших каналах.

5. Розширювати свою діяльність: співпрацювати з іншими громадськими організаціями та фондами, а також ширити діяльність організації на нові території та групи населення.

6. Регулярно звітувати про витрати та результати діяльності громадської організації. Впроваджувати систему внутрішнього контролю за фінансовими потоками.

7. Створювати сприятливе середовище, а саме проводити навчання та тренінги для членів організації; підтримувати партнерські відносини з бізнесом та іншими організаціями, впроваджувати сучасні технології та інструменти.

Ці виклики вимагають комплексного підходу до їх вирішення і з боку держави, включаючи реформування законодавства, посилення координації між організаціями та державними структурами, а також забезпечення стабільного фінансування та підтримки з боку міжнародних партнерів. Адже попри величезний внесок, громадські об'єднання в Україні потребують підтримки, модернізації інфраструктури, правового захисту та довгострокових механізмів фінансування. Їхній потенціал у післявоєнній відбудові залежить від того, чи зможе держава вибудувати ефективне партнерство з цим сектором.

Громадські об'єднання України пройшли довгий шлях – від просвітницьких товариств до цифрових мереж самоорганізації. В умовах війни вони стали фундаментом виживання та солідарності нації. У післявоєнний час їхня роль лише посилиться. Вони здатні не тільки підтримувати державу, а й змінювати її, формуючи нову якість управління, відповідальності й суспільної довіри. Саме в симбіозі традицій, новацій та активної громадянської позиції лежить майбутнє сильної, демократичної України.

Використана література

1. Про громадські об'єднання: Закон України № 4572-VI від 22 березня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 27.05.2025).

2. Попова Л. М., Павліченко Я. Р. Особливості адміністративної відповідальності благодійних організацій в Україні. Матеріали круглого столу «Актуальні проблеми адміністративно-деліктного права України»: ХНУВС. м. Вінниця. 30 жовтня 2024 року (стор. 25–27). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7857dc47-7ad5-441b-b597-d3c9918aa2be/content> (дата звернення: 27.05.2025).

Горобець Іван Борисович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

СИНЕРГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СТРАТЕГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ

Підвищення рівня економічної турбулентності в Україні, спричинене воєнними діями, глобальною нестабільністю та трансформацією ринкових зв'язків, висуває нові вимоги до стратегічного управління маркетинговою діяльністю в аграрному секторі. Агропромисловий комплекс традиційно є однією з опор української економіки, тому забезпечення його стійкості через ефективні маркетингові стратегії має важливе національне значення. Проблема полягає у відсутності дієвих механізмів поєднання державної політики з ініціативами бізнесу у сфері ринкового просування. Метою даного дослідження є розробка та обґрунтування моделі стратегічної взаємодії між державним регулюванням та маркетинговими стратегіями агропідприємств в умовах економічної нестабільності.

Нестабільність ринку, коливання цін на агропродукцію, порушення логістики та зростання конкуренції на міжнародному рівні призводять до потреби в адаптивному стратегічному плануванні маркетингу. За даними дослідження українських вчених [1], агропідприємства з вищим рівнем узгодженості з державною підтримкою демонструють кращу здатність до відновлення в посткризовий період. У країнах ЄС інституційні форми партнерства між державою та агробізнесом дозволяють залучати малі та середні господарства до програм експортної підтримки та маркетингового навчання [2; 3]. Це вказує на важливість державної присутності не лише як регулятора, але і як активного учасника ринкових трансформацій.

З огляду на ці виклики, нами запропоновано концепцію «Agro-Marketing Partnership Hub» (AMPH) – платформну модель публічно-приватної взаємодії, яка базується на чотирьох ключових рівнях: стратегічному (формування спільних цілей маркетингового розвитку), тактичному (узгодження каналів збуту та логістики), інформаційно-аналітичному (збір даних про споживчі ринки, індикатори ризику, конкурентне середовище), та інституційному (створення спільних центрів підтримки маркетингу при органах місцевого самоврядування (ОМС) та торгово-промислових палатах (ТПП)). У контексті маркетингової підтримки агробізнесу, ОМС можуть виступати координаторами або платформами для створення спільних інформаційно-аналітичних центрів, де підприємці отримують: консультації; аналітику ринку; допомогу у виході на зовнішні ринки; доступ до цифрових маркетингових інструментів. ТПП України мають широкую мережу філій у регіонах і тісно співпрацюють з міжнародними партнерами, тому можуть: організовувати B2B заходи; допомагати з експортною сертифікацією; виступати майданчиком для створення маркетингових хабів.

Модель протестовано за результатами емпіричного опитування 37 підприємств Херсонської, Миколаївської та Одеської областей. 74 % респондентів підтвердили потребу в організації публічної підтримки маркетингової діяльності, 59 % готові до участі в спільних цифрових платформах для просування продукції.

Окремим елементом розробки є пропозиція запровадити на рівні державної політики програму підтримки стратегічної маркетингової адаптації підприємств агросектору, яка б включала: грантову підтримку маркетингових інновацій; розвиток міжрегіональних кластерів з акцентом на експортний потенціал; запуск маркетингових хабів на базі аграрних закладів вищої освіти та бізнес-асоціацій; використання інструментів Big data для моніторингу трендів і ризиків. Усі ці заходи логічно поєднуються у системній моделі AMPH,

яка дозволяє забезпечити адаптивну синергію між публічними і приватними секторами у післявоєнний період.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що маркетингова стійкість аграрного сектору України значною мірою залежить від стратегічної координації зусиль держави і бізнесу. Запропонована модель АМРН є логічним інструментом для реалізації такої взаємодії, оскільки враховує специфіку регіонального розвитку, цифрових трансформацій та ринкових змін. Подальше впровадження моделі потребує методологічного супроводу, нормативного закріплення та інституційного забезпечення. Рекомендовано ініціювати створення пілотних регіональних платформ АМРН за участю місцевих органів влади, бізнес-асоціацій, наукових установ та аграрних підприємств як базового рівня для масштабування успішних практик на національному рівні.

Використана література

1. Кириченко Н. В. Концептуальні засади стратегічного управління маркетингом в аграрному секторі. *Бізнес Інформ*. 2022. № 11. С. 55–60.
2. Kalinichenko A., Ivanov I. European agricultural support strategies in the post-crisis period. *Journal of EU Policy*. 2021. Vol. 7(2). P. 112–120.
3. Danyliuk M., Horbenko T. Strategic tools for agricultural export recovery. *Agricultural Economics*. 2023. Vol. 4(1). P. 45–52.

Дубінко Євгеній Валентинович — здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЗАЦІЇ АГРОБІЗНЕСУ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Післявоєнна трансформація України актуалізує питання модернізації системи публічного управління задля забезпечення інституційної підтримки стратегічного оновлення підприємств. З огляду на значний економічний потенціал, Південний регіон України потребує впровадження нових форм стратегічного управління, орієнтованого на інноваційний розвиток. Інноваційна стратегізація, як інтегральна складова довгострокової конкурентоспроможності агропромислового комплексу, залежить від якості інституційного середовища, нормативно-правової підтримки та публічного управління інноваціями. Метою цього дослідження є розробка концептуальної моделі публічної підтримки інноваційної стратегізації аграрних підприємств у післявоєнний період на основі інституційно-правового підходу.

В умовах економічної турбулентності стратегія інноваційного розвитку підприємств неможлива без залучення ресурсів та інституційної підтримки з боку держави. Як показують дослідження вітчизняних учених, зокрема Пилипенка М. М. [1], важливо забезпечити узгодженість між регіональною політикою та стратегічними планами підприємств. Особливе значення має модель чотирикутної спіралі (quadruple helix), яка передбачає взаємодію держави, бізнесу, науки та громадянського суспільства [2]. У контексті публічного управління ця модель здатна стати основою для формування ефективної інфраструктури інноваційної підтримки підприємств.

Авторською розробкою є адаптивна модель підтримки інноваційної стратегізації на регіональному рівні, яка включає: створення Регіональних інноваційно-аграрних кластерів (РИАК), закріплення індикаторів інноваційного розвитку в обласних стратегічних документах, та запровадження механізмів публічно-приватного партнерства з доступом до цифрових платформ управління інноваціями. За результатами контент-аналізу стратегічних програм Одеської, Миколаївської та Херсонської областей виявлено, що лише 18 %

програм мають формалізовані індикатори інноваційного розвитку [3]. Це свідчить про необхідність перегляду чинних управлінських підходів.

Успішні європейські практики, зокрема приклади з Польщі, Словенії та Литви, демонструють ефективність створення інституційно оформлених центрів інноваційної підтримки, які діють на засадах відкритого доступу до даних, координації з університетами та децентралізованого бюджетування [4]. Для України доцільно адаптувати такі механізми з урахуванням національних особливостей. Пропонується створити законодавчу базу для впровадження регіональних кластерів як окремих суб'єктів публічного управління інноваціями. Ключову роль у цьому повинні відігравати органи місцевого самоврядування, агенції регіонального розвитку, а також галузеві ТПП (торгово-промислові палати).

Також необхідним є створення єдиного електронного порталу з даними про потреби аграрних підприємств у технологічному оновленні, доступні державні програми підтримки, та інструменти фінансування. Цифрова трансформація стратегічного планування дозволить збільшити прозорість публічних витрат та залучити міжнародну технічну допомогу. Очікуваним результатом впровадження запропонованої моделі є підвищення стійкості аграрного сектору до зовнішніх шоків, розвиток інноваційної інфраструктури та інтеграція з європейськими інституціями.

Таким чином, публічне управління має виступати активним чинником інституційного забезпечення інноваційної стратегізації аграрних підприємств у Південному регіоні України. Для реалізації поставленої мети необхідно здійснити такі кроки: 1) оновити регіональні стратегії із включенням обов'язкових індикаторів інноваційного розвитку; 2) створити нормативну базу для функціонування регіональних кластерів як центрів інноваційної підтримки; 3) забезпечити цифрову трансформацію управління та фінансування інноваційних ініціатив. Забезпечення ефективної взаємодії між державними

інституціями, наукою, бізнесом і громадськістю є запорукою формування конкурентоспроможної інноваційної економіки в умовах післявоєнної відбудови.

Використана література

1. Пилипенко М. М. Публічне управління інноваційним розвитком регіонального АПК в контексті системного підходу. *Економічний простір*. 2024. № 190.
2. Leydesdorff L. Quadruple and quintuple helix framework. *Journal of Knowledge Economy*. 2012.
3. Міністерство розвитку громад та територій України. Аналітична довідка щодо регіональних стратегій. Київ, 2023. URL: <https://minregion.gov.ua> (дата звернення: 25.05.2025).
4. Sztando A. Regional Development and Innovation Policy in Poland. *European Planning Studies*. 2022. Vol. 30(6).

Гончаров Андрій Валентинович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

СТРАТЕГІЧНЕ ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У контексті цифрової трансформації економіки України проблема ефективного стратегічного управління людським капіталом набуває особливої актуальності. Післявоєнна відбудова, нестача кваліфікованих кадрів та зміна вимог до компетенцій персоналу вимагають комплексного перегляду інструментів публічного управління у сфері кадрової політики. Цифрова

економіка трансформує традиційні уявлення про робоче місце, форму зайнятості та моделі управління персоналом. Метою дослідження є обґрунтування концептуальних підходів до стратегічного публічного управління розвитком людського капіталу підприємств із урахуванням викликів цифрової трансформації.

Цифрова трансформація вимагає від підприємств нових форм управління персоналом, зокрема впровадження цифрових платформ навчання, моніторингу ефективності та управління продуктивністю. За даними Мінекономіки України, понад 58 % підприємств вказують на відсутність стратегічного бачення цифрових компетенцій як бар'єр до впровадження інновацій [1]. На цьому тлі особливої ваги набуває формування стратегій управління людським капіталом за участю органів публічної влади. Як зазначає Пшенична О. Ю. [2], публічне управління має стати каталізатором інституційної підтримки цифрового розвитку персоналу, зокрема шляхом координації державних програм перепідготовки кадрів та створення умов для адаптивної зайнятості.

Нами запропоновано модель стратегічного партнерства між органами державної влади, підприємствами та освітніми закладами, засновану на регіональному підході. До її складу входять: формування регіональних цифрових стратегій розвитку людського капіталу; створення центрів адаптації кадрів до цифрових умов; впровадження цифрових паспортів компетенцій та їх інтеграція у платформи відкритих даних. За результатами експертного опитування, проведеного серед 35 керівників підприємств Південного регіону України, 71 % респондентів підтримують ідею створення спільних хабів для розвитку цифрових навичок персоналу в межах регіональних публічно-приватних партнерств.

Ключовими бар'єрами ефективного впровадження стратегічного управління людським капіталом у цифровому середовищі залишаються: недостатній рівень цифрової грамотності, фрагментарність регіональних

політик, а також низький рівень взаємодії між освітою, бізнесом і державою [3]. Для їх подолання необхідна централізована методологічна підтримка з боку держави, включення HR-стратегій у національні цифрові програми та стимулювання інституційного середовища для розвитку людського капіталу.

Таким чином, стратегічне публічне управління розвитком людського капіталу підприємств у цифрову добу потребує системних змін. Рекомендовано: розробити регіональні програми цифрової трансформації трудового потенціалу; законодавчо закріпити поняття цифрових компетенцій у кадровій політиці; запровадити систему прогнозування потреб у кадрах із використанням big data та AI-аналітики; стимулювати міжсекторну взаємодію через публічно-приватне партнерство. Запропоновані підходи можуть стати основою нової моделі державної кадрової політики в умовах інноваційної економіки.

Використана література

1. Міністерство економіки України. Огляд цифрових викликів для бізнесу. Київ, 2023.
2. Пшенична О. Ю. Управління людським капіталом в умовах цифрової трансформації: публічне бачення. *Інноваційна економіка*. 2023. № 5(101). С. 33–39.
3. World Bank. Human Capital and Digital Development. Washington D.C., 2022.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Титикало Роман Сергійович – доктор юридичних наук, доцент кафедри менеджменту охорони здоров'я Інституту післядипломної освіти, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, адвокат

КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Децентралізована модель місцевого самоврядування однією з своїх особливостей має те, що елементи системи місцевого самоврядування не зважаючи на їх ієрархічну побудову перебувають у постійній взаємодії один з одним. Окрім того, дані зв'язки, на нашу думку, мають також екстраполяльний характер, адже, під час виконання своїх повноважень кожен елемент системи місцевого самоврядування взаємодіє також з органами державної влади, державними та недержавними підприємствами, установами та організаціями. Тобто можемо вести мову про відносини комплементарності різних рівнів.

Термін «комплементаризм» – походить від лат. «*complementum*» – «доповнення». З точки зору, політології «комплементаризм» - це політична модель поведінки держави, яка зорієнтована на рівновіддаленість елементів, які виконують спільні завдання. На нашу думку, комплементаризм є поліструктурним та полігалузевим явищем, адже, існує як в політології, педагогіці, так і в кожній сфері публічного адміністрування на всіх рівнях діяльності органів публічної адміністрації.

З точки зору юриспруденції принцип комплементарності визначається як: 1) фактор соціальних співрегуляторів (через кореляцію норм права і моралі); як характеристика юрисдикції того чи іншого суду [1]; 2) універсальна і ключова тенденція розвитку і функціонування елементів системи місцевого

самоврядування. Принцип універсальності означає, що місцеве самоврядування, витлумачене і в якості феномену, і в якості системи, завжди є комплементарно відкритим до взаємовпливів з іншого рідними системами або їх елементами. Динамічний стан стійкості, її комплексність забезпечується принциповою комплементарністю відкритої динамічної системи місцевого самоврядування. Водночас, з метою забезпечення когнітивного рівня феноменологічному, видається доцільним зосереджувати увагу не тільки на об'єктивній комплементарності системи місцевого самоврядування як такої, але і комплементарному характеру чинників процесів, які забезпечують вказані властивості, і на взаємодоповнюючому характері застосовуваного комплексу методологічних інструментів, які використовуються для аналізу вказаних явищ і процесів. Стійкість окремого органу місцевого самоврядування характеризується через динамічний аспект, адже управлінські рішення щодо специфіки стійкості приймаються перманентно в якості реакції на постійно оновлювану інформацію, яка надходить з ендогенного і екзогенного середовищ [2, с. 105].

В.С. Колтун досліджуючи інститут місцевого самоврядування відзначає, що «застосування терміну «комплементарність» для визначення специфіки характеру взаємодії між ОМС і МОВВ та іншими суб'єктами територіального розвитку цілком вирішує названу вченим проблему. Реальна проблема полягає у чіткому, обґрунтованому визначенні місця і ролі кожного суб'єкту управління і системному узгодженні їх керуючих впливів. Побудова системи місцевого самоврядування на феноменальному рівні з урахуванням запропонованих у даному дослідженні підходів дозволить уникнути вказаних вченим ускладнень [2, с. 106].

Таким чином, на нашу думку, комплементарність місцевого самоврядування в Україні характеризується:

1) динамічністю розвитку відносин між суб'єктами взаємодії місцевого самоврядування, при чому, що дана взаємодія може мати як зовнішній характер, так і внутрішній;

2) є характеристикою когнівної муніципалії, тобто процесу пізнання про роль, значення, повноваження елементів місцевого самоврядування та, безпосередньо, їх взаємодію з метою підвищення ефективності діяльності інституту місцевого самоврядування в Україні;

3) є проявом дихотомії елементів системи місцевого самоврядування як в середині системи, так і з іншими елементами публічного адміністрування;

4) виражаються в координаційних зв'язках елементів системи місцевого самоврядування;

5) використовується для побудови елементів системи муніципального адміністрування більш високого рівня;

6) залежно від організаційного рівня та предметності може бути:

- внутрішня – рівень та вираження взаємодії елементів системи місцевого самоврядування;

- зовнішня – взаємодія з іншими суб'єктами публічної адміністрації відмінними від елементів системи місцевого самоврядування;

- постійна – наявна у всіх сферах публічного адміністрування, де органи місцевого самоврядування виконують власні чи делеговані повноваження;

- предметна – передбачає реалізацію повноважень елементів системи місцевого самоврядування в межах нормативно закріпленої компетенції.

Отже, **комплементарність інституту місцевого самоврядування**, на нашу думку, є специфічним принципом побудови та функціонування місцевого самоврядування в Україні, який передбачає здійснення публічної влади на визначених адміністративно-територіальних одиницях відокремлено від органів державної влади, при тому, уникаючи дублювання їх повноважень та взаємодоповнювати як систему органів публічної адміністрації.

Використана література

1. Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів: дис... канд. юрид. наук: 12.00.11; Одеська національна юридична академія. О., 2005. 240 с.
2. Колтун В. С. Комплементарність як парадигма місцевого самоврядування: методологічний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 4. С.104-108. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2015/22.pdf (дата звернення: 15.04.2025).

Чайка Тетяна Олександрівна – кандидат економічних наук, завідувачка відділу еколого-економічного розвитку сільських територій, Полтавське відділення Академії наук технологічної кібернетики України

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ АГРОБІОТЕХНОЛОГІЙ І ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СТАЛІЙ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Децентралізація влади в Україні створила унікальні можливості для розвитку сільських територій через передачу повноважень та ресурсів на місцевий рівень. В умовах євроінтеграційних процесів особливого значення набуває впровадження інноваційних агробіотехнологій та ефективне використання фінансових інструментів для забезпечення сталого розвитку об'єднаних територіальних громад. Поєднання наукових досягнень у галузі біотехнологій із сучасними фінансовими механізмами може стати каталізатором трансформації українського аграрного сектору відповідно до європейських стандартів сталого розвитку.

Реформа децентралізації наділила об'єднані територіальні громади широкими повноваженнями у сфері економічного розвитку, включаючи можливості планування та реалізації аграрних проектів. ОТГ отримали право розпоряджатися

земельними ресурсами поза межами населених пунктів, формувати місцеві бюджети та залучати інвестиції для розвитку сільського господарства. Передача повноважень на місцевий рівень дозволила громадам формувати стратегії розвитку, орієнтовані на специфіку місцевого агрокліматичного потенціалу, створювати програми підтримки фермерських господарств та кооперативів, розвивати інфраструктуру для переробки та збуту сільськогосподарської продукції, а також координувати співпрацю між місцевими виробниками та науковими установами.

Водночас децентралізація створює нові виклики, пов'язані з необхідністю підвищення професійної компетентності місцевих управлінців, ефективного використання обмежених фінансових ресурсів і координації розвитку між різними рівнями влади. Успішне подолання цих викликів значною мірою залежить від здатності громад впроваджувати інноваційні технології та залучати сучасні фінансові інструменти. Саме тому особливого значення набуває розуміння потенціалу агробіотехнологій як інструменту сталого розвитку сільських територій.

Дослідження у галузі агробіотехнологій демонструють значний потенціал для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в умовах кліматичних змін [1]. Особливо перспективним є використання біологічних препаратів для покращення адаптаційних можливостей рослин до стресових умов. Результати досліджень застосування біотехнологій у вирощуванні органічної сої показують їх високу ефективність в умовах гідротермічного стресу. Використання інокулянтів забезпечує підвищення врожайності на 14,3% [2], а застосування фітогормональних препаратів дозволяє досягти збільшення продуктивності на 20,5% [3]. Комбіноване використання цих біотехнологій може забезпечити ще більший синергетичний ефект, що робить їх особливо привабливими для малих і середніх фермерських господарств.

Додатковим перспективним напрямом є використання мікорізоутворюючих препаратів, які сприяють покращенню мінерального живлення рослин, особливо в умовах дефіциту фосфору, підвищенню стійкості до засухи та токсичних елементів,

зміцненню природного імунітету рослин проти збудників хвороб, а також поліпшенню структури ґрунту та його біологічної активності [4]. Ці технології є особливо актуальними в контексті розвитку органічного агровиробництва як перспективного напрямку в глобальних масштабах.

Впровадження інноваційних агробіотехнологій на рівні територіальних громад може здійснюватися через розробку програм місцевої підтримки, коли ОТГ можуть створювати цільові програми субсидування придбання біологічних препаратів для місцевих фермерів, особливо тих, хто працює на невеликих площах або займається органічним виробництвом. Важливою складовою є встановлення партнерських відносин між ОТГ і аграрними університетами, науково-дослідними інститутами для проведення польових досліджень, навчання

Європейський Союз активно просуває концепцію сталого сільського господарства через стратегію «Від ферми до столу» та «Європейський зелений курс». Ключові принципи цієї політики можуть бути адаптовані до українських умов через зменшення використання синтетичних добрив та пестицидів, де впровадження біологічних препаратів дозволяє знизити хімічне навантаження на довкілля, що відповідає європейським стандартам органічного виробництва. Підтримка біорізноманіття через використання мікоризних технологій сприяє відновленню природної біоти ґрунту та підтримці екосистемних послуг, а цифровізація сільського господарства через інтеграцію біотехнологій з цифровими платформами моніторингу стану рослин та ґрунту відповідає європейським трендам точного землеробства.

Спільна аграрна політика ЄС передбачає комплексну підтримку сільських територій через систему прямих виплат фермерам, пов'язану з дотриманням екологічних стандартів, яка може бути адаптована на рівні ОТГ через місцеві програми доплат за використання біотехнологій. Програми розвитку сільських територій, що включають фінансування інфраструктурних проєктів, навчання фермерів та підтримки інновацій, можуть здійснюватися за аналогією з європейськими програмами LEADER. Спеціальні програми для залучення молоді

до сільського господарства через надання пільгових кредитів та грантів на впровадження інноваційних технологій також можуть бути успішно адаптовані до українських реалій.

Адаптація європейських стандартів органічного виробництва потребує розвитку системи сертифікації біологічних препаратів, навчання фермерів методам органічного землеробства, створення систем контролю якості продукції та розвитку маркетингових каналів для органічної продукції. Ці процеси можуть бути ефективно координовані на рівні ОТГ через співпрацю з національними та міжнародними сертифікаційними органами.

Діверсифікація аграрного сектору через впровадження біотехнологій сприяє створенню нових робочих місць для спеціалістів з агробіотехнологій і консультантів, працівників переробних підприємств органічної продукції, персоналу логістичних центрів та систем збуту, а також дослідників і техніків лабораторій контролю якості. Це особливо важливо для сільських територій, де традиційно обмежені можливості для кваліфікованої зайнятості.

Сталий розвиток сільських територій через агроінновації впливає на покращення соціальних умов через забезпечення екологічної безпеки, коли зменшення використання синтетичних препаратів покращує екологічну ситуацію та здоров'я місцевого населення. Додаткові надходження до місцевих бюджетів дозволяють інвестувати в соціальну інфраструктуру, дороги, освітні та медичні заклади, а співпраця з науковими установами створює можливості для професійного розвитку молоді без необхідності міграції до міст. Такий комплексний підхід забезпечує не лише економічний, але й соціальний та культурний розвиток сільських територій.

Використана література

1. Чайка Т. О. Інноваційні біоорганічні технології відновлення ґрунтів. *Інноваційні технології в рослинництві та землеробстві* : Міжнар. наук.-практ. конф., 03–04 квіт. 2025 р. Житомир : Поліський НУ, 2025. С. 281–287.

2. Чайка Т. О., Ляшенко В. В., Хоменко Б. С. Вплив інокуляції насіння на врожайність сої за органічної технології вирощування. *Таврійський науковий вісник. Сер. Сільськогосподарські науки*. 2023. № 133. С. 180–187. DOI: <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2023.133.24>

3. Chaika T., Korotkova I., Shevnikov M., Liashenko V., Horbenko O. Physiological and biochemical aspects of pre-sowing treatment of soybean (*Glycine max* (L.) Merr.) seeds. *Scientific Reports of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*. 2025. № 21(2). P. 106–119. DOI: <https://doi.org/10.31548/dopovidi/2.2025.106>

4. Чайка Т. О. Мікориза – ефективні біотехнології в рослинництві. *Проблеми та досягнення сучасної біотехнології* : V Міжнар. наук.-практ. конф., 28 берез. 2025 р. Харків : НФаУ, 2025. С. 395–396.

Розсоха Сергій Сергійович – кандидат юридичних наук, докторант Науково-дослідного інституту економічних наук

ДЕЯКІ ГАРАНТІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сьогоднішній день гарантії адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності визначаються як інструменти, спрямовані на забезпечення ефективного функціонування нотаріату, які нормативно врегульовані спеціальним національним законодавством та міжнародними стандартами з метою належної реалізації нотаріусами їх функціональних повноважень, захисту їх правового статусу, впорядкування правовідносин у сфері нотаріальної діяльності, а також забезпечення можливості для суб'єктів нотаріальної діяльності користуватися наданими їм законними правами та виконувати покладені на них юридичні обов'язки.

На думку А. В. Пономаренка, юридичні гарантії – це закріплені в нормативно-правових актах, що приймаються компетентними державними органами, умови, способи та засоби, які визначають порядок реалізації та здійснення прав і свобод особи, а також їх захист, охорону та поновлення у випадку порушення. У свою чергу, О. Антон пропонує розглядати юридичні гарантії у двох аспектах: широкому та вузькому. У широкому значенні юридичні гарантії є комплексною категорією, яка охоплює як норми права, так і діяльність державних органів, громадських інституцій та посадових осіб. У вузькому значенні юридичні гарантії зводяться до системи правових норм, які безпосередньо спрямовані на забезпечення реалізації прав уповноважених суб'єктів. Такий підхід дозволяє розмежувати нормативну основу гарантій від практичних механізмів їх реалізації. Він також акцентує увагу на функціональному значенні гарантій у забезпеченні правової захищеності особи. Згадані підходи підкреслюють багатовимірний характер юридичних гарантій та їх значення в механізмі правового регулювання [1].

Гарантії нотаріальної діяльності, за визначенням В. Баранкової, є сукупністю вимог і нормативно закріплених заходів, що забезпечують належне здійснення нотаріальних функцій. Вони спрямовані на забезпечення виконання завдань нотаріату та відображають його правову сутність. Гарантії охоплюють комплекс інструментів, що надають суб'єктам нотаріальних правовідносин можливість реалізовувати свої права та виконувати обов'язки. Особлива увага приділяється захисту прав заінтересованих осіб та забезпеченню професійного статусу нотаріуса. Нотаріус розглядається одночасно як носій публічної влади та незалежний арбітр у правовідносинах. Такі гарантії є універсальними для всіх учасників нотаріального процесу [2].

Законом України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року № 3425-XII передбачено статтю «Гарантії нотаріальної діяльності», відповідно до якої держава гарантує та забезпечує рівні умови доступу громадян до здійснення

нотаріальної діяльності, а також однакові можливості для нотаріусів в організації та реалізації ними цієї діяльності. Втручання в діяльність нотаріуса заборонене, зокрема з метою завадити виконанню ним службових обов'язків або змусити його до вчинення неправомірних дій, включаючи вимагання від нотаріуса, його помічника чи інших працівників, які перебувають з ним у трудових відносинах, відомостей, що становлять нотаріальну таємницю. Такі дії заборонені та тягнуть за собою відповідальність відповідно до чинного законодавства. Обшук, виїмка, огляд робочого місця (контори) здійснюються виключно на підставі та в порядку, визначеному законом. Вилучення (виїмка) реєстрів нотаріальних дій, документів, що передані нотаріусу на зберігання згідно із законодавством, а також його печатки не допускається. У разі потреби такі реєстри, документи чи печатка можуть бути надані суду лише на підставі мотивованої постанови суду виключно для огляду і мають бути негайно повернуті після його проведення [3].

М. Бондарєва класифікує гарантії нотаріальної діяльності на процедурні, організаційні та матеріальні. Процедурні гарантії охоплюють правові норми, що визначають статус учасників нотаріального правовідношення, порядок його виникнення, розвиток і можливість оскарження дій або бездіяльності нотаріуса в судовому порядку. До них також належать встановлені алгоритми вчинення нотаріальних дій, вимоги до незалежності, неупередженості та етичності нотаріуса. Організаційні гарантії стосуються регулювання структури нотаріату, умов доступу до професії, включно зі стажуванням, іспитами, видачею свідоцтва, перевітками та заміщенням нотаріуса. Матеріальні гарантії забезпечують належні умови роботи, зокрема технічне оснащення державних і приватних нотаріусів, вимоги до робочого місця приватного нотаріуса та питання фінансування. Вони також включають забезпечення нотаріусів доступом до офіційних реєстрів і надання нотаріальних бланків [4].

Отже, гарантії адміністративно-правового забезпечення нотаріальної діяльності розглядаються як нормативно визначені засоби, що забезпечують ефективне виконання нотаріальних функцій, захист правового статусу нотаріуса та належне врегулювання нотаріальних правовідносин. Юридичні гарантії виступають умовами, способами та засобами, закріпленими в нормативно-правових актах, які забезпечують реалізацію, охорону та поновлення прав і свобод особи у разі їх порушення. У загальному розумінні вони охоплюють як норми права, так і діяльність відповідних органів та посадових осіб, а у вузькому – зводяться до системи норм, що безпосередньо спрямовані на реалізацію прав суб'єктів. Гарантії нотаріальної діяльності включають нормативно закріплені вимоги та заходи, що сприяють її безперебійному здійсненню, захисту інтересів учасників правовідносин і професійному статусу нотаріуса. Законодавство гарантує рівний доступ до професії, захист від втручання у діяльність нотаріуса, а також визначає особливий порядок проведення обшуків та недопустимість вилучення певних документів без рішення суду. Гарантії поділяються на процедурні, організаційні та матеріальні, що дозволяє охопити всі ключові аспекти нотаріальної діяльності. Процедурні гарантії регулюють порядок вчинення нотаріальних дій, визначення прав і обов'язків учасників та забезпечення незалежності нотаріуса.

Використана література

1. Пономаренко А. В. Поняття «юридичні гарантії» в трудовому праві. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Право"*. 2013. Вип. 20. С. 37–41.
2. Баранкова В. В. Гарантії нотаріальної діяльності. *Realllook*. 2018. URL: <http://www.realllook.com.ua/4839/garanti%D1%97-notarialno%D1%97-diyalnosti/> (дата звернення: 28.05.2025).

3. Про нотаріат : Закон України від 02 вересня 1993 № 3425-XII. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3425-12> (дата звернення: 28.05.2025).

4. Бондарєва М. В. Гарантії нотаріальної діяльності. *Університетські наукові записки*. 2010. № 2. С. 79–82.

Ярков Владислав Сергійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

Діджиталізація спричиняє трансформацію всієї соціально-економічної системи та є потужним рушієм економічного зростання у світі [3].

Процес цифрової трансформації економіки відбувається у двох напрямках: оптимізація продуктивності та функціонування «цифрових підприємств». Конвертація бізнес-даних у цифровий формат дозволяє зменшити операційні витрати, підвищити рентабельність та сприяти економічному зростанню. Коли економічні суб'єкти впроваджують цифрові технології, вони усвідомлюють потенціал для поширення своїх технологічних рішень на різні сектори економіки.

Оцифрування даних також спричиняє суттєві зміни в діяльності економічних суб'єктів. Саме використання цифрових технологій уможлиблює доступ до лідерських позицій малому бізнесу за умови мінімальних інвестицій.

«Цифрові підприємства» створюються на підставі використання хмарних технологій. Робочі групи таких підприємств працюють віддалено. Саме використання хмарних технологій дозволяє зберегти конкурентоспроможність

економічного суб'єкту, що обумовлює дедалі більше зростання попиту на хмарні сервіси [1].

Формування ефективних стратегій розвитку цифрової економіки, а також розробка та впровадження механізмів їх реалізації вимагають постійного та всебічного моніторингу процесів діджиталізації на національному рівні. Це включає розробку адекватних методів оцінки досягнутого рівня цифровізації та аналіз потенційних наслідків її впровадження.

Діджиталізація, як об'єктивний процес, є потужним драйвером, що не тільки забезпечує прискорене економічне зростання, але й змінює якісні характеристики. Об'єктивна та повна оцінка рівнів та масштабів діджиталізації, визначення ступеня її впливу на економічне зростання є запорукою своєчасної розробки дієвих механізмів та превентивних заходів для мінімізації можливих ризиків та негативних наслідків цифрових трансформацій [4].

В контексті діджиталізації, що виступає потужним драйвером економічного зростання та відновлення, ключове значення набуває цифрова компетентність населення. Ця компетентність є багатогранною і тісно пов'язана з такими фундаментальними категоріями як «цифрова комунікація», «цифровий контент» та «цифрові інструменти», кожна з яких впливає на економічний розвиток.

У контексті глобальної цифровізації є необхідною підготовка фахівців з достатнім рівнем цифрових компетентностей, які здатні забезпечити потреби економіки в умовах її діджиталізації та повоєнного відновлення. Це вимагає не просто опанування цифрових навичок, а й розвитку здатності до безперервного навчання та адаптації в умовах стрімкого технологічного прогресу [2].

Визначення впливу діджиталізації на економічний розвиток з урахуванням національних особливостей потребує розробки національних методик, які базуються на даних ідентифікації економічних видів діяльності та наявності достовірної та зіставної інформації про рівень їх розвитку [4].

Діджиталізація кардинально трансформує соціально-економічні системи, є ключовим рушієм економічного зростання. Вона проявляється у підвищенні продуктивності та створенні «цифрових підприємств», що активно використовують хмарні технології. Ефективне управління цими трансформаціями на національному рівні вимагає розробки системних стратегій, постійного моніторингу процесів та адекватних методів оцінки.

Невід’ємною складовою забезпечення економічного зростання є розвиток цифрової компетентностей громадян. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та максимального використання потенціалу цифрових технологій задля сталого розвитку критично необхідні спеціалізовані національні методики оцінки впливу діджиталізації, адаптовані до специфіки країни та засновані на достовірних даних.

Використана література

1. Жосан Г. Стан розвитку діджиталізації в Україні. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 44–52. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.02.044>
2. Кононенко Л. В., Оришака О. В., Селіщева Є. В. Формування цифрової компетентності як основа трансформації вищої освіти в умовах глобалізаційних процесів. *Вісник науки та освіти*. 2022. Вип. 1(1). С. 169–180. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-1\(1\)-169-180](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-1(1)-169-180)
3. Calderon-Monge E., Ribeiro-Soriano D. The role of digitalization in business and management: a systematic literature review. *Review of managerial science*. 2024. Is. 18(2). P. 449–491. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11846-023-00647-8>
4. Novikova O., Khandii O., Shamileva L., Olshanskyi O. The impact of digitalization on ensuring economic growth. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2022. Is. 44(2). P. 223–234. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2022.23>

Скібіна Тетяна Ігорівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Сергатий Юрій Олександрович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

«ЗЕЛЕНА» ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЯК ВЕКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах зростаючих екологічних викликів – змін клімату, виснаження природних ресурсів, забруднення довкілля – пошук ефективних механізмів сталого розвитку стає пріоритетом для багатьох країн. Україна, як держава, що прагне до європейської інтеграції та екологічної безпеки, активно формує політику, спрямовану на зменшення негативного впливу господарської діяльності. У цьому контексті «зелена» державна політика набуває ключового значення як інструмент переходу до екологічно збалансованої економіки [1].

«Зелена» державна політика (Green Public Policy, GPP) – це комплекс державних заходів, спрямованих на зменшення негативного впливу господарської діяльності на довкілля та підтримку сталого розвитку. GPP охоплює сектори енергетики, транспорту, промисловості, сільського господарства та містобудування. Її основні цілі: скорочення викидів, використання відновлюваних джерел енергії, ефективне використання ресурсів та розвиток циркулярної економіки [2; 3; 4; 5; 6; 8].

GPP базується на принципах сталого розвитку, закріплених у Декларації Ріо-де-Жанейро та Цілях сталого розвитку ООН до 2030 року [1]. Серед головних принципів – «забруднювач платить», превентивний підхід, інтеграція

екологічних вимог у всі сфери політики, а також широке залучення громадськості.

Для реалізації GPP застосовуються економічні й організаційні інструменти, серед яких: екологічне оподаткування, державні закупівлі екотоварів, цифрові технології моніторингу стану довкілля, а також моральні стимули, що формують екологічну культуру [7; 8; 9] .

В Україні основою впровадження «зеленої» політики слугують такі ключові законодавчі акти:

- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» – базовий документ для екологічного регулювання [2];
- Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» – забезпечує екологічний аудит діяльності підприємств [3];
- Закон України «Про відходи» – спрямований на розвиток циркулярної економіки [4];
- Закони України «Про енергоефективність» та «Про альтернативні джерела енергії» – стимулюють зменшення енергоспоживання та розвиток ВДЕ [5, 6].

На основі чинної законодавчої бази Україна поступово формує систему інструментів для реалізації GPP. Серед яких:

- екологічне оподаткування, зокрема податок на викиди CO₂ та податкові пільги для підприємств, що впроваджують екотехнології;
- державні закупівлі екотоварів, передбачені Законом України «Про публічні закупівлі», які орієнтовані на придбання екологічно чистих товарів, техніки та транспорту;
- цифрові інструменти, включаючи супутниковий моніторинг, використання великих даних і штучного інтелекту, а також створення Національної екологічної платформи;

- моральні стимули, що охоплюють інформування населення про наслідки забруднення, популяризацію відповідального споживання та освітні програми (зокрема ініціативу «Екологічні міста»).

Попри прогрес, впровадження GPP в Україні стикається з низкою перешкод: слабка інтеграція екополітики на місцях, обмежена екологічна обізнаність населення, недостатня інноваційність, вплив воєнних дій на довкілля.

Отже, «зелена» державна політика України відіграє важливу роль у формуванні засад сталого розвитку та екологічної трансформації економіки. Її ефективне впровадження можливе лише за умови комплексного підходу, що передбачає: поєднання правового, економічного та інформаційного впливу; активну участь держави, бізнесу й громадськості; розширення міжнародного співробітництва. Саме GPP є тим стратегічним вектором, який дозволить Україні не лише знизити антропогенне навантаження на довкілля, а й підвищити конкурентоспроможність на шляху до європейської інтеграції.

Використана література

1. Rio Declaration on Environment and Development (1992). URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml (дата звернення 03.05.2025).
2. Закон України № 1264-XII від 25.06.1991 «Про охорону навколишнього природного середовища». URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/155298_599695 (дата звернення 01.03.2025).
3. Закон України [№ 2849-IX від 13.12.2022](#) «Про оцінку впливу на довкілля». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення 02.03.2025).

4. Закон України [№ 2320-IX від 20.06.2022](#) «Про відходи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 26.02.2025).

5. Закон України [№ 2392-IX від 09.07.2022](#) «Про енергетичну ефективність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>, (дата звернення 03.03.2025).

6. Закон України [№ 601-VI від 25.09.2008](#) «Про альтернативні джерела енергії». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text> (дата звернення 05.03.2025).

7. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 05.03.2025)

8. Екологічна платформа України (2020). URL: <https://eco.gov.ua/> (дата звернення 06.03.2025).

9. Еко-міста та екокластери. URL: <https://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2012-study/vpliv-globalizacii-na-shlyakhi-zbalansovanogo-vodokoristuvannya-okhoroni-ta-vidtvorennya-vodnikh-resursiv/eko-mista-i-eko-klasteri/> (дата звернення 06.03.2025).

Кирилов Юрій Євгенович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Самокоз Сергій Миколайович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ АГРОПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

АгROPідприємства України відіграють ключову роль у забезпеченні

продовольчої безпеки, економічному розвитку та соціальній стабільності країни. В умовах глобальних викликів, зокрема війни, економічної нестабільності та кліматичних змін, необхідність адаптації агропідприємств до нових реалій стає нагальною. Стратегічне управління змінами в аграрному секторі є важливим інструментом для забезпечення їх стійкості та конкурентоспроможності.

Управління змінами в агропідприємствах передбачає системний підхід до адаптації організаційних структур, технологічних процесів та бізнес-моделей до змінюваного зовнішнього середовища. Згідно з дослідженнями, ефективне управління змінами включає етапи планування, впровадження та оцінки результатів змін, а також врахування впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на процес трансформації підприємства.

Таким чином, сучасні агропідприємства України стикаються з низкою проблем, серед яких:

- 1) Військові дії та їх наслідки.** Згідно з даними, агропромисловий сектор зазнав прямих збитків на суму 8,7 мільярдів доларів США через знищення сільськогосподарської техніки, зберігання продукції та інфраструктури [1].
- 2) Економічна нестабільність.** Коливання валютного курсу, інфляція та високі процентні ставки обмежують доступ до фінансування та підвищують витрати на виробництво.
- 3) Кліматичні зміни.** Невизначеність погодних умов, посухи та повені впливають на врожайність та стабільність агровиробництва.
- 4) Технічне відставання.** Багато підприємств використовують застаріле обладнання та технології, що знижує їхню ефективність та конкурентоспроможність.

З метою подолання зазначених викликів та забезпечення стійкості у розвитку агропідприємств необхідно впроваджувати стратегії, спрямовані на:

інтеграційний, інноваційний розвиток, цифровізацію та екологічну сталість.

Об'єднання малих, середніх та великих агровиробників у єдині бізнес-структури дозволяє оптимізувати виробничі та логістичні процеси, знижувати витрати та підвищувати конкурентоспроможність. В той же час, впровадження новітніх технологій, таких як точне землеробство, використання великих даних та штучного інтелекту, сприяє підвищенню ефективності виробництва та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище [3].

Ще одним і перспективних напрямів управління змінами є розвиток цифрових платформ для управління агровиробництвом, обліку та аналізу даних, що дозволяє агропідприємствам оперативно реагувати на зміни ринку та оптимізувати свої процеси. Крім того, впровадження екологічно чистих технологій, збереження біорізноманіття та раціональне використання природних ресурсів сприяють сталому розвитку аграрного сектору.

Держава відіграє ключову роль у створенні сприятливого середовища для впровадження змін в агропідприємствах. Згідно із «Стратегією розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року», передбачено:

- сприяння розвитку переробних підприємств та переходу від експорту сировини до її глибокої переробки;
- підтримку інновацій та цифровізації аграрного сектору, зокрема через створення ефективної системи поширення сільськогосподарських знань та інновацій;
- розвиток сільських територій через застосування нового підходу до сільського розвитку, зокрема на основі політики децентралізації [2].

Отже, для забезпечення успішного стратегічного управління змінами агропідприємств України необхідно посилення інституційної спроможності. Створення та підтримка навчальних центрів, дорадчих служб та платформ для обміну знаннями сприятиме підвищенню кваліфікації агровиробників.

Важливим є також залучення інвестицій, розробка механізмів фінансування інноваційних проектів, таких як гранти, кредити з пільговими умовами та державні субсидії, стимулюватиме модернізацію аграрного сектору. Участь у міжнародних програмах, обмін досвідом та технологіями сприятимуть інтеграції України у світовий аграрний ринок.

Стратегічне управління змінами в агропідприємствах України є необхідною умовою для їх адаптації до сучасних викликів та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору. Комплексний підхід, що включає інтеграційний розвиток, інновації, цифровізацію та екологічну сталість, у поєднанні з підтримкою з боку держави, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності та ефективності агропідприємств України.

Використана література

1. Шацька З. Я., Шацька М. С. Стратегія інтеграційного розвитку підприємницьких структур агропромислового сектору. *Агросвіт*. 2023. № 15. С. 58–62. URL: er.knutd.edu.ua (дата звернення: 25.05.2025).
2. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року. *Агробізнес сьогодні*. 2024. URL: agro-business.com.ua (дата звернення: 25.05.2025).
3. Стратегії цифрового розвитку інновацій в агросекторі Сумщини та держави в цілому до 2030 року. *Асоціація фермерів та приватних землевласників Сумщини*. 2024. URL: afzs.sumy.ua (дата звернення: 25.05.2025).

УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗБУДОВИ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Gudz Oliwia – bachelor student, University of Information Technologies and Management, Rzeszów, Poland

Yakymchuk Yurii – master student Erasmus, University of Information Technologies and Management, Rzeszów, Poland, National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine

REUSE PRACTICES AS A PATHWAY TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT: GLOBAL TRENDS AND ECONOMIC IMPACTS

Introduction. The reuse of consumer goods has emerged as a vital component of sustainable development strategies worldwide. By extending the lifecycle of products, reuse practices contribute to reducing waste, lowering carbon emissions, conserving resources, and fostering behavioral change in societies. The concept of reuse – one of the central pillars of the circular economy – offers an effective strategy for addressing environmental degradation, resource depletion, and climate change.

Main part. Unlike recycling, which often requires intensive processing, reuse emphasizes maintaining the original form of goods for extended utility, minimizing energy consumption and waste generation [1; 2]. Sustainable development necessitates the harmonization of economic, social, and environmental objectives.

Reuse aligns with all three dimensions [4-7]:

- environmental: reduces landfill waste and raw material extraction.
- economic: lowers consumer costs and supports green jobs.
- social: encourages responsible consumption patterns and community engagement.

International policy frameworks such as the EU Green Deal and the UN Sustainable Development Goals (particularly SDG 12: Responsible Consumption and Production) promote reuse as a core strategy [5; 6; 7]. The traditional custom of purchasing and disposing of cut Christmas trees contributes significantly to seasonal waste and greenhouse gas emissions. New sustainable practices are emerging in various countries [1; 9; 12]:

- reusable artificial trees: designed to be used for over 10 years.
- living potted trees: kept indoors temporarily and planted afterward.
- tree rental services: customers rent a potted tree, which is later replanted by the service provider.

Table 1. *Christmas Tree Reuse Models and Costs in Selected Countries (2024)*

Country	Reuse Practice	Average Cost (USD)	Environmental Benefit
USA	Artificial tree (10+ years)	100–300 (one-time)	CO ₂ reduction, landfill diversion
Germany	Tree rental (potted)	60–120 per season	Tree survival rate >80%, local jobs
UK	Buy–plant–reuse	50–90 (tree only)	Urban greening, biodiversity
Sweden	Municipal reuse program	Free–subsidized	Community sustainability education
Ukraine	Tree rental/start-up model	25–60 per season	Reduces illegal tree felling

*Source: author's analysis on the basis of [1; 3; 4; 8; 9].

Beyond festive traditions, reuse is practiced in multiple sectors [7; 9; 10]:

- textiles: second-hand clothing, repair, and upcycling significantly reduce the fashion industry's footprint;
- furniture: platforms for donating or buying used furniture reduce timber demand;
- electronics: refurbished devices and modular design extend product life cycles;
- packaging: refillable containers and return schemes lower single-use plastic consumption.

Studies show that reuse can reduce the total material requirement (TMR) of a product by 50-80%. Economic benefits include [2; 6; 7; 12]:

- household savings: families can save \$500–2,000 annually through reuse;
- public budget relief: lower waste management costs;
- green job creation: employment in repair, maintenance, and rental services.

In Germany, for instance, the reuse sector is valued at over €6 billion annually and employs more than 100,000 people [4-8; 9; 11].

Despite its benefits, reuse faces barriers such as cultural resistance, lack of infrastructure, and weak legal frameworks. To overcome these, governments should:

- provide tax incentives for reuse businesses;
- launch educational campaigns to shift consumer behavior;
- integrate reuse targets in municipal waste plans.

Conclusions. The reuse of goods is emerging as a powerful and practical solution to some of the most pressing challenges of our time – including excessive resource consumption, waste accumulation, and climate change. As demonstrated in this study, reuse practices are gaining momentum worldwide across various domains: from seasonal traditions like Christmas trees to everyday consumer items such as clothing, electronics, and packaging.

Our comparative analysis shows that different countries adopt diverse models of reuse – including tree rental, long-term use of artificial products, and replanting living trees – each offering environmental and economic benefits. Notably, such practices not only reduce greenhouse gas emissions and deforestation but also foster local employment and community engagement. The financial savings for consumers and governments further underscore the importance of institutionalizing reuse in national sustainability agendas. By integrating reuse into broader circular economy strategies, societies can significantly reduce their ecological footprint while promoting innovation and resilience.

To fully realize these benefits, it is essential to overcome cultural and infrastructural barriers through public awareness campaigns, incentives for green businesses, and the development of supportive regulatory frameworks. In conclusion, reuse is not simply a sustainable choice – it is a necessary paradigm shift for the 21st century. It reflects a deeper cultural transformation toward valuing longevity, stewardship, and responsibility. Embracing reuse today will ensure that future generations inherit a healthier, more balanced planet.

References

1. European Commission. (2020). A New Circular Economy Action Plan. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9903b325-6388-11ea-b735-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_1&format=PDF.
2. UNEP. (2024). Global Waste Management Outlook. URL: <https://www.unep.org/resources/global-waste-management-outlook-2024>.
3. WRAP UK. (2025). Environmental Benefits of Reuse. URL: https://loadingdock.org/redu/Benefits_of_Reuse/body_benefits_of_reuse.html.
4. German Federal Environment Agency. (2023). *Circular Economy Indicators*.
5. Ukrainian NGO "EcoFuture". (2024). *Tree Rental Startups in Ukraine*.
6. Verkhovna Rada of Ukraine. Law of Ukraine “On the Legal Regime of Martial Law”, 2015.
7. Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Annual Law and Order Report, 2023.
8. OSCE Report on Law Enforcement Activities in Crisis Periods in Ukraine, 2022.
9. Якимчук А. Ю., Валюх А. М., Пахаренко О. В. Стратегія інформаційного забезпечення управління еколого-економічною безпекою України в умовах військово-політичної нестабільності. Монографія. Рівне: НУВГП, 2020. 154 с.

10. Kravchenko, S. (2023). Policing in Conflict Zones: Lessons from Eastern Europe. Kyiv: LexGroup.

11. Yakymchuk A., Valyukh A. et al. (2020). Public Administration and Economic Aspects of Ukraine's Nature Conservation in Comparison with Poland. In: Kantola J., Nazir S., Salminen V. (eds) Advances in Human Factors, Business Management and Leadership. AHFE 2020. Advances in Intelligent Systems and Computing, vol 1209. Springer, Cham. Online 978-3-030-50791-6. Scopus.

12. UNODC (2022). Guidelines for Law Enforcement in Emergency Situations.

Pravotorova Olha Mykhailivna – Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Public Administration, Law and Humanities, Kherson State Agrarian and Economic University

Lien Tetiana Viktorivna – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Department of Public Administration, Law and Humanities, Kherson State Agrarian and Economic University

THE ROLE OF MASSIVE OPEN ONLINE COURSES IN THE TRANSFORMATION OF THE GLOBAL INFORMATION SPACE

Leading scientists emphasize the need to ensure free access to information for people, without which the formation of an information society cannot be meaningfully discussed – “a society of collective intelligence on a global scale”. Our study explores the impact of online courses on the emerging information society, where knowledge, considered the most valuable form of information, plays a central and defining role. Knowledge, gained through unimpeded access to information and the ability to work with it, is becoming the main condition for the well-being of every individual and every state.

Global trends that emerged in the 20th century will continue in the new century, challenging human civilization. In these conditions, it is important to be able to resist destructive trends and support progressive trends based on the priorities that meet the changed realities of civilizational development. This challenge is directly related to the field of education, which is called upon to adjust its priorities to meet the needs of human civilization in the 21st century. Modern trends in the development of higher education in the global world and the problems of university transformation are in the focus of attention of many researchers. The problems of higher education development are considered in the context of the formation of public knowledge, which involves the expanded reproduction and dissemination of information. In today's world, knowledge is no longer exclusively the domain of elites and is spreading through the whole society. The development of education and training in a knowledge-based society implies a change in the very paradigm of learning, which puts the lifelong learner at the center. From now on, education is no longer a process of transmitting knowledge – the emphasis is shifting to the ability of everyone to learn and to master knowledge independently. The rapid development of information technology and information and communication technologies opens up new opportunities and prospects for improving the education system. This includes improving the technical equipment of educational institutions and their access to global educational resources, as well as the use of new forms and methods of teaching focused on active cognitive activity of students. Therefore, open educational resources and open distance learning are of particular importance, as they facilitate more intensive knowledge exchange, significantly expand people's access to higher education and lifelong learning, and open up opportunities for the development of international cooperation and participation of universities in the global education system [1, p. 65].

We have found that the movement to open educational resources began in the last decade of the XX century, and in 2001 it became global when the Massachusetts

Institute of Technology launched the Open Course Ware project, opening free access to its course materials. At present, open distance courses based on the use of educational materials placed in the public domain or released under a license that allows their free use are offered free of charge by many higher education institutions (see: *Current Issues in Philosophy and Sociology*, issue 136). Since 2008, some online courses, open to everyone, have attracted hundreds and thousands of participants. The term “massive open online course” (MOOC) was coined in 2008 to describe such courses. The term emerged as a reaction to a course on “Connectivism and Connective Knowledge”, which was taught by George Siemens and Stephen Downes at the University of Manitoba (Canada) in 2008, with 25 students in the classroom and another 2,300 online. Following this course, several other open online courses were held between 2008 and 2011, with between several hundred and several thousand participants. The first MOOCs emerged within open educational resources and were based on the concept of connectivism. The year 2011-2012 can be considered a turning point in the development of MOOCs, when the idea of MOOCs finally took hold, first in the United States, and then in Europe and other regions of the world. In autumn 2011, three courses organised by Stanford University saw a record number of participants (about 100,000 for each course). For example, 160,000 students from 190 countries enrolled in the Introduction to Artificial Intelligence course and, according to the reports, 23,000 participants successfully completed it [2, p. 110].

By early August 2012, the first million students from 196 countries had already registered. In early May 2013, Coursera offered about 370 courses developed with the participation of 69 partners from different regions of the world (North America, Western Europe, Asia, Australia), and the number of users exceeded 3.5 million. Among the main distinguishing features of these projects are the involvement of teachers from the best (primarily American) universities, free training and, as a result, massive and global reach (participation of thousands, tens of

thousands and hundreds of thousands of students from all over the world). The beginning of 2013 was marked by the arrival of massive open online courses in Europe. In February, the leading MOOC platform Coursera announced that 29 universities, including 10 European ones, had joined the platform. Among them, for example, are such well-known universities as the Universities of Munich and Geneva, the École Polytechnique de Paris, the Universities of Rome and Copenhagen.

In March 2013, the Berlin-based Iversity announced the launch of the eponymous platform of massive online courses [3, p. 52]. Its goal is to convince European academic circles of the prospects of MOOCs and to unite universities in continental Europe to create their own massive online courses.

Due to the need to find financial resources for the development of courses and payment for the work of teachers, some courses may eventually become paid, and some platforms already offer paid courses alongside free ones. Some experts express doubts about the quality of learning in MOOCs, believing that pedagogically, MOOCs do not have a serious theoretical and methodological basis, and the methods and forms of work used in them do not contribute to the efficiency and high quality of learning. At the same time, there is also a low level of productivity in the MOOCs (according to available data, no more than 5% of students enrolled in a course successfully complete it. This also includes quite a few traditional complaints about distance learning in general. Traditional arguments also include the increased likelihood of academic dishonesty among students. At the same time, it should be borne in mind that all these arguments are true to a certain extent, but at the same time they do not take into account the presence of numerous informal peer interactions in distance learning (which are global in nature and can be a good basis for the professional growth of participants), as well as the progress in technologies that allow for effective interaction and learning.

Risks for traditional educational institutions and teachers. Scholars predict that if MOOCs become stronger, they could become serious competitors for

traditional universities and colleges. There are concerns that the development of MOOCs could jeopardize many universities and colleges that do not have a reputation as elite universities. In addition, universities may be tempted to abandon a number of their courses, and it may be cheaper to replace teachers with online instruction from eminent professors.

The threat to national education systems and educational imperialism. The same problems can arise at the international level. There is a threat of educational imperialism, which brings some countries to the level of leaders and makes others dependent on them. For example, the expansion of online courses by elite American universities can seriously affect universities in other countries.

At the same time, one of the obstacles to the use of MOOCs for developing countries may be the language barrier, as a good understanding of English is a prerequisite for learning the vast majority of MOOCs. Therefore, the development of interlingual communication capabilities is of utmost importance. Of course, this is not a complete list of the problems discussed related to MOOCs. At the same time, while relatively recently Forbes described MOOCs in relation to the existing education system as “disruptive extensions”, conflicts over this issue have gradually subsided, and intensive work has begun to use the potential of the new form of education. In this regard, it is worth noting the aforementioned projects of a number of European universities to develop MOOCs, including the launch of the first pan-European MOOC programme, initiated by the European Association of Distance Learning Universities and supported by the European Commission.

The example of the development of interdisciplinary education shows that in modern conditions the importance of education management and the need to solve educational problems not only within national educational systems, but also at the international, transnational level are growing.

Thus, massive open online courses can be seen as one of the manifestations of current trends in the formation of a global information society, or knowledge-based

society. The dynamic development of MOOCs generates not only new opportunities related to the democratization of education and the introduction of innovative educational technologies, but also poses possible threats and risks. The success of problem solving will depend on the ability to respond to new challenges facing universities in the modern world.

References

1. Batsurovska I. V., Dzhalandina A. M. History of the development of mass open online courses in education. *Current Issues in Public Administration, Pedagogy and Psychology*. 2015. Issue 1. P. 63–66.
2. Kukharensko V. M. et al. Theory and practice of blended learning (collective monograph). Kharkiv, Ukraine : Miskdruk, 2016.
3. Berezytskyi M. M., Oleksyuk V.P. Massive Open Online Courses as a Stage in the Development of E-Learning. *Information Technologies and Learning Tools*. 2016. Vol 56. № 6. P. 51–63. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v56i6.1479>

Боліла Світлана Юріївна – кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, маркетингу та інформаційних технологій, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТОСУВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТІВ ТЕОРІЇ СУСПІЛЬНОГО ВИБОРУ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ

Сучасне публічне адміністрування все більше інтегрує у свої методологічні основи елементи суміжних наук, зокрема економіки, політології та соціології. Одним із потужних інструментів аналізу управлінських процесів, на думку експертів, стала теорія суспільного вибору, яка дозволяє дослідити мотивацію публічних агентів, механізми прийняття рішень у державних

структурах, а також визначити вплив політичних та економічних стимулів на ефективність публічного управління [1; 2]. З огляду на зростаючі виклики: війна, кризи довіри до інституцій, обмежені ресурси – концепти теорії суспільного вибору зазнають трансформацій, адаптуючись до нових реалій.

Теорія суспільного вибору (Public Choice Theory) виникла як міждисциплінарна концепція, що базується на припущенні, що учасники політичного процесу діють раціонально, виходячи з власної вигоди. У класичному підході ця теорія переносить логіку ринку в сферу публічного управління. Головною метою є пояснення, чому іноді державні рішення не є ефективними, а ресурси розподіляються нераціонально. Засновники теорії, зокрема Джеймс Б'юкенен та Гордон Таллок, підкреслювали, що політики, бюрократи та виборці мають власні інтереси, які можуть суперечити загальному добробуту. Саме тому інструменти теорії суспільного вибору важливі для діагностики й оптимізації управлінських процесів.

Останнє десятиліття стало переломним для багатьох країн, зокрема України, яка переживає глибокі соціальні, політичні та економічні трансформації внаслідок збройного конфлікту. У цьому контексті виникає потреба адаптувати концепти теорії суспільного вибору до умов: військових загроз, що вимагають оперативних рішень у сфері публічного управління, де традиційна модель раціональної вигоди стикається з потребою колективної самопожертви; зниження довіри до державних інститутів, що ставить під сумнів класичне припущення про передбачуваність дій політичних агентів; гібридності системи управління, де держава взаємодіє з громадянським суспільством, волонтерами та міжнародними структурами, що вимагає більш гнучких механізмів публічного вибору. У цих умовах класичні уявлення про максимізацію власної вигоди трансформуються в нові моделі, зокрема через впровадження концепції поведінкової економіки, теорії інституційної довіри та деліберативної демократії, що доповнюють чи модифікують базові припущення

Public Choice Theory. Військові виклики та процеси державотворення в Україні суттєво трансформують традиційне застосування теорії суспільного вибору, надаючи їй нових вимірів, коли індивідуальні інтереси часто поступаються місцем колективним, національним інтересам, наприклад, волонтерський рух, самоорганізація громад, готовність жертвувати власними ресурсами та життям свідчать про те, що не всі дії можна пояснити суто “раціональним” максимізуванням власної вигоди. Тобто, концепція “громадянського” або “патріотичного” вибору стає значущою, вимагаючи розширення традиційної моделі раціональності. До того ж військові виклики та необхідність швидкого реагування привели до вимушеної, але ефективної дебіюрократизації. Чиновники, які раніше діяли згідно з жорсткими інструкціями, змушені приймати оперативні рішення, делегувати повноваження та виявляти ініціативу. Це трансформує традиційну модель бюрократа-максимізатора бюджету до моделі бюрократа-адаптатора та кризового менеджера. В той же час, хоча військові дії та громадський контроль зменшили масштаби традиційного пошуку ренти, він може трансформуватися. Наприклад, у сфері гуманітарної допомоги, військових закупівель або повоєнної відбудови можуть виникати нові форми лобізму та прагнення до неправомірного збагачення. Аналіз цих процесів з позицій теорії суспільного вибору є критично важливим для запобігання корупції. В умовах війни проблема колективної дії долається через синергію волонтерських, громадських та державних ініціатив, тобто за обставин, коли централізовані системи можуть бути порушені, мережеві структури управління, що базуються на довірі та спільній меті, виявляються надзвичайно ефективними і теорія суспільного вибору може аналізувати, як формуються ці мережі та як у них розподіляються ролі. Крім того, теорія суспільного вибору може бути використана для аналізу взаємодії українських органів публічного адміністрування з міжнародними донорами, організаціями та країнами-партнерами зважаючи на те, що їхні інтереси, умови допомоги та механізми

впливу на прийняття рішень є важливим аспектом функціонування українського публічного адміністрування. Застосування трансформованих концептів терії суспільного вибору може мати значні практичні наслідки для українського публічного адміністрування: в питаннях оптимізації публічного управління в напрямку виявлення та протидії проявам бюрократичної інертності та пошуку ренти, особливо у процесах відновлення; в процесі реформування антикорупційної політики в напрямку розробки ефективніших механізмів запобігання корупції з урахуванням нових форм та методів неправомірного збагачення; в підвищенні ефективності прийняття рішень в напрямку створення умов для швидшого та гнучкішого реагування на виклики через децентралізацію та розширення повноважень на нижчих рівнях; для стимулювання громадської участі шляхом кращого розуміння мотивації громадян до участі в колективних діях, що дозволить ефективніше залучати їх до процесів управління та відновлення; для вдосконалення взаємодії з міжнародними партнерами через ретельний аналіз інтересів та очікувань зовнішніх партнерів для більш ефективної співпраці у відбудові країни. Сучасне публічне адміністрування в Україні потребує застосування гнучких моделей оцінки ефективності управлінських рішень. Теорія суспільного вибору може бути використана для: аналізу політичних циклів, що впливають на ухвалення популістських рішень; оцінки ефективності децентралізації, де місцеві громади отримують більше повноважень і, відповідно, стають новими суб'єктами суспільного вибору; моніторингу корупційних ризиків, які часто пояснюються через конфлікти інтересів у політичному процесі; моделювання процесів публічних консультацій, де різні групи інтересів змагаються за доступ до державних ресурсів. Особливо важливим є застосування теорії в умовах публічно-приватного партнерства, коли до прийняття рішень залучаються як державні, так і приватні агенти. Адаптація теорії суспільного вибору до сучасних умов відкриває нові перспективи для розвитку публічного

адміністрування. Зокрема, важливим є формування нових форм інклюзивного управління, де громадяни виступають не лише як виборці, а як повноцінні учасники процесу прийняття рішень. Значну роль у трансформації концептів відіграє цифровізація. Прозорість бюджетів, цифрові платформи для громадських обговорень, електронні голосування – усе це змінює архітектуру суспільного вибору, роблячи її більш динамічною і менш схильною до викривлень.

Таким чином, теорія суспільного вибору, попри критику та обмеження, залишається ефективним аналітичним інструментом для вивчення публічного адміністрування. У сучасних умовах війни, інституційної трансформації та зростаючих очікувань громадськості концепти цієї теорії потребують глибокої адаптації. Поєднання Public Choice із сучасними підходами дозволяє створити нову якість управління, що відповідає викликам часу. Інтеграція підходів Public Choice у сучасну практику публічного управління сприятиме формуванню гнучкіших, відкритіших і підзвітних державних інституцій.

Використана література

1. Кузьменко В. П. Теорія суспільного вибору: ретроспективний аналіз у контексті транзитивної економіки. *Наукові записки*. Національний університет «Києво-Могилянська Академія». Економічні науки. 2004. Т. 30. С. 3–12.
2. Мороз В. М. Теоретичне підґрунтя мотиваційного механізму стимулювання трудової активності громадян в контексті теорії суспільного вибору. *Економіка та держава*. 2011. № 5. С. 116–119.

Лушпаєв Денис Сергійович – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Христова Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

У сучасному цифровому суспільстві проблема кіберзлочинів, вчинених неповнолітніми, набуває особливої актуальності. Постійний розвиток та доступність інформаційних технологій створюють нові можливості для протиправних дій у кіберпросторі, а відсутність достатньої правової свідомості та технічна обізнаність молоді роблять цю категорію осіб як потенційними жертвами, так і потенційними правопорушниками. Особливої значущості набуває дослідження правових аспектів кіберзлочинності серед неповнолітніх, механізмів її запобігання та особливостей притягнення до відповідальності, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Чинне законодавство України не містить окремого визначення терміну «кіберзлочинність серед неповнолітніх», але загальне поняття кіберзлочинності окреслено в Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», де вказано, що кіберзлочин (комп'ютерний злочин) – це «суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України» [1]. Особливості ж кримінальної відповідальності неповнолітніх визначаються розділом XV Кримінального кодексу України.

На думку О.Є. Користіна, «особливістю кіберзлочинності серед неповнолітніх є те, що вона часто має латентний характер, а молоді правопорушники зазвичай не усвідомлюють повною мірою суспільну небезпечність своїх дій» [2, с. 138].

Відповідно до статті 22 Кримінального кодексу України, кримінальній відповідальності за окремі кіберзлочини (ст. 361, 361-1, 361-2, 362, 363, 363-1 КК України) підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років [3]. При цьому, згідно з частиною 1 статті 97 КК України, до неповнолітніх, які вперше вчинили кримінальний проступок або нетяжкий злочин, може застосовуватися звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2004 № 2 «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» зазначено, що «при розгляді справ про злочини неповнолітніх... суди повинні з'ясувати умови життя та виховання неповнолітнього, вплив на нього дорослих осіб» [4]. Це положення має особливе значення при розгляді справ про кіберзлочини, оскільки нерідко неповнолітні стають інструментом у руках дорослих кіберзлочинців.

Конвенція про кіберзлочинність (ратифікована Україною у 2005 році) передбачає, що «кожна Сторона вживає, у разі необхідності, законодавчих та інших заходів для встановлення кримінальної відповідальності відповідно до її внутрішнього законодавства за умисні дії щодо серйозного перешкоджання функціонуванню комп'ютерної системи шляхом введення, передачі, пошкодження, видалення, погіршення, зміни, приховування комп'ютерних даних або позбавлення доступу до них без права на це» [5]. При цьому, згідно з національним законодавством, для неповнолітніх передбачені особливі умови притягнення до відповідальності.

В Україні діє Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021, яка передбачає ряд заходів, спрямованих на протидію кіберзлочинності, у тому числі серед молоді.

Зокрема, Стратегія передбачає «запровадження навчальних програм з кібергігієни та кібербезпеки для різних цільових аудиторій» [6].

Проект нового Кримінального кодексу України, який розробляється робочою групою з питань розвитку кримінального права в рамках Комісії з питань правової реформи, пропонує оновлений підхід до регулювання кібербезпеки та відповідальності за кіберправопорушення. Зокрема, у проєкті у Розділі 7.7 «Кримінальні правопорушення проти безпеки інформаційних систем» стаття 7.7.5. передбачає кримінальну відповідальність за незаконне поводження з комп'ютерними даними, а стаття 7.7.6. встановлює відповідальність за створення та розповсюдження шкідливих програмних чи технічних засобів [7]. Окрема увага приділяється профілактичним заходам та заходам виховного характеру, що можуть застосовуватися до неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення у кіберпросторі, що свідчить про перехід від карального до виховного правосуддя стосовно неповнолітніх правопорушників.

Проблема кіберзлочинності серед неповнолітніх є комплексною і потребує системного підходу до її вирішення. Для вдосконалення правового регулювання відповідальності неповнолітніх за кіберзлочини в Україні доцільно внести зміни до чинного Кримінального кодексу України, зокрема: доповнити статтю 22 КК України положеннями щодо диференціації віку кримінальної відповідальності за окремі види кіберзлочинів; розширити перелік примусових заходів виховного характеру в статті 105 КК України, включивши до них обмеження доступу до певних інтернет-ресурсів та обов'язкове проходження курсів цифрової грамотності; а також впровадити окрему статтю щодо заходів безпеки в інформаційній сфері, яка б регулювала особливості запобігання залученню неповнолітніх до кіберзлочинної діяльності. Особливу увагу слід приділяти розвитку цифрової грамотності та правової свідомості

молоді, що має стати ефективним інструментом запобігання залученню неповнолітніх до кібернарушень.

Використана література

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. Дата оновлення: 20.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 18.05.2025).
2. Микитчик А. В. Заходи запобігання кіберзлочинності в Україні. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*. Харків, 2019. С. 137–139.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 01.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.05.2025).
4. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2004 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text> (дата звернення: 18.05.2025).
5. Конвенція про кіберзлочинність : Міжнародний документ від 23.11.2001. Дата ратифікації Україною: 07.09.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 18.05.2025).
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> (дата звернення: 18.05.2025).
7. Текст проєкту КК України станом на 05.01.2023. Новий Кримінальний Кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/05/kontrolnyj-proyekt-kk-05-01-2023.pdf> (дата звернення: 18.05.2025).

Фелик Олександр Васильович – доктор філософії у галузі «Право», докторант, Київський університет інтелектуальної власності та права

**ПЕВНІ АСПЕКТИ ВИДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИМИ
ОРГАНАМИ ПІДЗАКОННИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЯК
ІНСТРУМЕНТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ**

Підзаконні нормативно-правові акти відіграють ключову роль у регулюванні адміністративно-правових процесів, забезпечуючи оперативне реагування органів влади на потреби суспільства. Вони деталізують законодавчі норми для їх практичного застосування. В умовах реформування публічного управління та євроінтеграції зростає значення ефективної правотворчості виконавчої влади. Це зумовлює посилену увагу до нормативного забезпечення адміністративних процедур у різних сферах.

У теорії права підзаконні нормативно-правові акти розглядаються як важливий інструмент реалізації державної влади та конкретизації законодавчих норм. Вони мають письмову форму, приймаються уповноваженими суб'єктами, підпорядковуються законам і містять загальнообов'язкові правила, що забезпечуються державним примусом. Незважаючи на нижчу юридичну силу порівняно із законами, такі акти є юридично обов'язковими та невід'ємною частиною правової системи. Їхня ієрархія вибудована відповідно до суб'єктів правотворчості, сфери дії та юридичної сили – від актів Президента та Кабінету Міністрів до локальних нормативів підприємств. Така структура забезпечує ефективне і гнучке регулювання суспільних відносин на різних рівнях управління [1, с. 165-167].

Відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність», підзаконний нормативно-правовий акт – це правовий документ, який видається на основі Конституції, законів України та чинних міжнародних договорів, і спрямований на їх практичну реалізацію. Такий акт не має автономної юридичної сили і підпорядковується нормативним актам вищого рівня, зокрема законам та Конституції. Його правова форма повинна відповідати визначеним законодавством вимогам, що виключає делегування законодавчих повноважень у невластиві сфери. Підзаконні акти можуть набирати форму положень, порядків, інструкцій або правил, які затверджуються окремим підзаконним актом, визначеним законодавством. Вони мають бути логічно узгоджені між собою та з іншими правовими нормами. Такий підхід забезпечує єдність і цілісність правової системи України. Особливістю підзаконних нормативно-правових актів є можливість їх спільного прийняття різними органами, наприклад, міністерствами чи відомствами, за умов, чітко визначених законом. Це дозволяє узгодити правове регулювання у складних чи міжгалузевих сферах. Також закон передбачає існування модельних підзаконних актів, які слугують зразком для розробки інших документів. Вони оформлюються як типові чи зразкові документи й можуть затверджуватись відповідними підзаконними актами. Такий механізм сприяє уніфікації підходів до правового регулювання. Зрештою, правовий статус підзаконних актів закріплює їхню допоміжну, але важливу роль у реалізації законодавчих норм [2].

У статті О. Ярої проаналізовано нормативно-правові акти як ключовий інструмент публічного адміністрування у сфері вищої юридичної освіти в Україні. Автор наголошує, що діяльність як загальних (Президент України, Кабінет Міністрів), так і спеціальних (МОН, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти) суб'єктів адміністрації має підзаконний і розпорядчий характер та реалізується через вторинну правотворчість. Такі акти забезпечують конкретизацію законодавчих норм і адаптацію їх до особливостей

управління в освітній сфері. У статті підкреслено важливість поєднання нормотворчості з адміністративними інструментами – ліцензуванням, акредитацією та контролем. Значну увагу приділено ролі положень, стандартів і статутів, які формують основу правового регулювання в юридичній освіті. Ці документи не лише визначають вимоги до якості освіти, а й слугують засобом управлінського впливу. Автор підкреслює, що такий підхід сприяє ефективності публічного адміністрування. Зрештою, це забезпечує відповідність вітчизняної освітньої політики європейським стандартам та підзвітність відповідних органів [3].

Прикладом підзаконного нормативно-правового акта, виданого адміністративним органом, є Статут Київського університету інтелектуальної власності та права, який регламентує організаційні та правові засади функціонування цього закладу вищої освіти. Він затверджений відповідно до Закону України «Про вищу освіту» і визначає правовий статус університету, його структуру, органи управління та порядок їх взаємодії. У Статуті детально окреслено повноваження ректора, вченої ради та органів студентського самоврядування, а також закріплено принципи автономії вищого навчального закладу. Документ встановлює внутрішні правила, обов'язкові для працівників, студентів і всіх учасників освітнього процесу. Окремі положення Статуту регламентують питання академічної доброчесності, кадрової політики, стипендіального забезпечення та гарантії дотримання прав і свобод учасників навчання. Цей акт має нормативний характер, адже містить правила загального значення, що застосовуються багаторазово в типових ситуаціях. Його дія поширюється на невизначене коло осіб, які вступають у правовідносини з університетом. Незважаючи на локальну сферу дії, такі акти виконують важливу роль у реалізації норм законів і постанов уряду в межах конкретної установи [4].

Отже, підзаконні нормативно-правові акти є важливим інструментом регулювання адміністративно-правових процесів і реалізації державної влади, оскільки забезпечують конкретизацію законодавчих норм і їх адаптацію до практичних потреб. Вони мають письмову форму, приймаються уповноваженими суб'єктами, підпорядковуються законам і можуть набирати форму положень, інструкцій, порядків чи стандартів. Закон України «Про правотворчу діяльність» визначає підзаконні акти як такі, що видаються на основі Конституції та законів і спрямовані на їх реалізацію, при цьому не мають автономної юридичної сили. Важливою особливістю є можливість спільного ухвалення підзаконних актів різними органами, що забезпечує ефективне правове регулювання у міжгалузевих сферах. Як приклад, статут закладу вищої освіти виступає локальним підзаконним актом, що встановлює загальні правила і врегульовує правовідносини у межах конкретної установи. У сфері юридичної освіти такі акти поєднуються з адміністративними інструментами – ліцензуванням, акредитацією та контролем – забезпечуючи відповідність європейським стандартам.

Використана література

1. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ. НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
2. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3354-20> (дата звернення: 25.05.2025).
3. Яра О. С. Видання нормативно-правових актів, як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 10(112). С. 47–51. DOI: [10.32844/2222-5374-2020-112-10.06](https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-112-10.06).

4. Статут Київського університету інтелектуальної власності та права «Одеська юридична академія» Затверджено 2022 року. URL: <https://drive.google.com/file/d/1W3ZcV1EmyOpg6hIqSEz3bmJTvS1KgVU9/view> (дата звернення: 25.05.2025).

Діденко Андрій Олексійович – здобувач вищої освіти, Науково-дослідний інститут публічного права

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК ОРГАН БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНИ

Протидія корупції є одним із ключових напрямів публічного адміністрування, що визначає спроможність держави гарантувати дотримання принципу верховенства права, раціональне використання державних ресурсів і формування довіри громадськості до органів влади. Корупційні прояви підривають основи демократичного управління, спричиняють нерівність у доступі до публічних послуг і заважають ефективному впровадженню соціально-економічної політики. Відповідаючи на ці виклики, в Україні було створено спеціалізовану інституційну систему, до складу якої входять адміністративні та правоохоронні органи, наділені відповідними повноваженнями у сфері запобігання та боротьби з корупцією.

Звертаючись до доктринального аналізу, слід зазначити, що М. Удянський акцентує увагу на адміністративно-правових основах функціонування правоохоронних структур, які вважаються адміністративними органами у вузькому розумінні – тобто суб'єктами, що мають спеціальні повноваження для протидії корупційним правопорушенням і здійснюють владну діяльність із використанням імперативних методів впливу. У своїх дослідженнях автор відносить до таких органів Національне антикорупційне

бюро України (НАБУ), Національну поліцію та органи прокуратури. Їхня функціональна діяльність базується на реалізації охоронної ролі держави, зокрема в частині виявлення, припинення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до корупції. Особливий акцент зроблено на питанні інституційної взаємодії, яка передбачає координацію дій адміністративних органів із представниками інших інституцій, включаючи громадянське суспільство [1].

Відповідно Закону України «Про Національну поліцію», цей орган виконавчої влади виконує функцію служіння суспільству, забезпечуючи охорону прав і свобод громадян, протидію злочинності та підтримання публічної безпеки й правопорядку. Поліція тісно співпрацює з іншими державними структурами в сфері забезпечення правопорядку та наділена повноваженнями щодо здійснення оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування, виявлення, припинення й розкриття правопорушень. Зокрема, вона виявляє корупційні кримінальні правопорушення та бере участь у відповідних провадженнях, що засвідчує її значущу роль як активного суб'єкта системи протидії корупції [2].

Згідно із Законом України «Про запобігання корупції», ключову роль у системі адміністративних органів, уповноважених на здійснення антикорупційної діяльності, відіграє Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Це центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, основне завдання якого – формування та реалізація державної політики у сфері запобігання корупції. До сфери повноважень агентства входить проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, здійснення контролю за поданням декларацій доходів посадовими особами, моніторинг конфліктів інтересів, контроль за фінансуванням політичних партій, а також міжнародна взаємодія у протидії корупції. Окрім НАЗК, до спеціально уповноважених органів у сфері боротьби

з корупцією належать також прокуратура, Національна поліція та Національне антикорупційне бюро України. Законодавство також вказує на інші державні структури, які беруть участь у формуванні та реалізації антикорупційної політики, зокрема: Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд і Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних правопорушень [3].

Одним із ключових адміністративних і правоохоронних підрозділів Національної поліції, що здійснює боротьбу з організованою корупцією, є Департамент стратегічних розслідувань. Його було створено як юридичну особу публічного права відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2019 року № 867, у статусі міжрегіонального територіального органу Національної поліції. Основною метою створення департаменту є посилення ефективності діяльності поліції у сфері захисту прав і свобод громадян, а також протидія організованій злочинності й корупційним проявам. Згідно з урядовим актом, департамент функціонує як структурна одиниця кримінальної поліції, що здійснює оперативно-розшукову роботу [4].

Отже, боротьба з організованою корупцією в Україні є ключовим напрямом публічного адміністрування, що свідчить про здатність держави гарантувати верховенство права, ефективно використовувати ресурси та забезпечувати довіру громадян до влади. Для реалізації антикорупційної політики створено спеціалізовану систему адміністративних і правоохоронних органів, які діють у межах визначених повноважень. Ці органи поєднують владні функції з імперативними методами впливу та взаємодіють із громадськістю. Особливе місце в цій системі посідає Національна поліція, яка реалізує функцію служіння суспільству, виконує оперативно-розшукові дії та бере участь у виявленні корупційних правопорушень. Вона є активним суб'єктом правозастосування у сфері антикорупційної боротьби. У структурі

поліції діє спеціалізований підрозділ, відповідальний за протидію організованій злочинності та корупції. Його діяльність спрямована на посилення ефективності правоохоронної системи. Загалом ефективність антикорупційних заходів залежить від скоординованої роботи органів у межах державної політики.

Використана література

1. Удянський М. Адміністративно-правові засади взаємодії правоохоронних органів у сфері протидії корупції: автореф. дис. ... к. ю. н. : 12.00.07 Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ : Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». 2019. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U003536> (дата звернення: 24.05.2025).
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Законодавство України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 24.05.2025).
3. Про запобігання корупції. Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 24.05.2025).
4. Про утворення територіального органу Національної поліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2019 року № 867. *Законодавство України*. 2019. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennia-terytorialnoho-orhanu-natsionalnoi-politsii-867-091019> (дата звернення: 24.05.2025).

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ПРАВОВІЙ ТА УПРАВЛІНСЬКІЙ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Дворніченко Алла Сергіївна – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

У контексті геополітичних викликів та євроінтеграційних прагнень України цифрова трансформація державного управління визначається як ключовий вектор модернізації публічного сектору, спрямований на підвищення ефективності адміністрування, прозорості та адаптивності до умов воєнного стану. Перехід до електронного урядування, надання публічних послуг онлайн, впровадження систем «держава у смартфоні» – усе це не лише підвищує ефективність і прозорість роботи органів влади, але й є необхідною умовою відповідності європейським стандартам і виконання вимог *acquis* ЄС [1, с. 65].

У 2024–2025 роках в Україні було прийнято низку законодавчих актів, спрямованих на правове забезпечення цифровізації державного сектору. Зокрема, Закон України «Про адміністративну процедуру» та його імплементація. Хоча Закон України «Про адміністративну процедуру» № 2073-IX був ухвалений ще 17 лютого 2022 року, його норми набули чинності лише 15 грудня 2023 року [2]. Цей Закон запровадив єдині, чіткі та прозорі правила взаємодії органів влади з фізичними та юридичними особами, уніфікувавши порядок і процедури надання адміністративних послуг.

Варто зауважити, що раніше кожна галузь або відомство встановлювали

власні процедури, що призводило до фрагментації, правових колізій і незручностей для громадян. Впровадження єдиної адміністративної процедури стало ключовою реформою, яка створює основу для подальшої цифровізації – адже стандартизовані процеси легше автоматизувати та перевести в електронну форму. З метою належного впровадження цього Закону у різних сферах, у 2024 році було прийнято комплексний закон про зміни до чинного законодавства. Так, у жовтні 2024 року Верховна Рада ухвалила Закон №4017-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру», який набув чинності 15 листопада 2024 року [3]. Важливо, що закон № 4017-IX прямо спрямований на адаптацію національного законодавства до права Європейського Союзу та виконання Україною своїх євроінтеграційних зобов'язань. Таким чином, реформа адміністративних процедур не лише внутрішньо оптимізує державне управління, а й наближає Україну до європейських стандартів належного врядування.

Цифровізація державних послуг неможлива без сучасної правової інфраструктури для електронної взаємодії та даних. Базові рамки були закладені ще законами України «Про публічні електронні реєстри» № 1907-IX від 18.11.2021 (чинний з 01.01.2023) [4] та «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» №1689-IX від 15.07.2021 [5]. Вони визначили правові й організаційні засади створення державних електронних реєстрів та надання електронних послуг громадянам, впровадивши принцип «digital by default» у роботі держави [6, с.74]. У 2024–2025 роках реалізація цих законів набрала обертів: більшість ключових реєстрів під'єднано до системи взаємодії «Трембіта», яка забезпечує інтероперабельність – захищений обмін даними між різними базами даних державних органів.

Це втілення європейського принципу «once-only», коли громадянин подає інформацію один раз, а державні органи самостійно обмінюються нею для

надання послуг. Належна робота реєстрів та їх інтеграція дозволили запуснути нові електронні послуги через Єдиний державний вебпортал «Дія». Уряд України затвердив план цифрової трансформації державних послуг до 2026 року, який передбачає розширення переліку послуг, доступних онлайн, та залучення до цифровізації 25 органів влади у понад 30 сферах (освіта, охорона здоров'я, соцзахист, будівництво, митниця тощо) [7].

Шлях України до цифрової інтеграції з Європейським Союзом супроводжується комплексом викликів нормативно-правового, інфраструктурного та інституційного характеру. З огляду на статус країни-кандидата, Україна зобов'язана адаптувати національне законодавство до ключових актів цифрового *acquis communautaire*, зокрема Регламенту eIDAS 2.0 та Директиви NIS2. Це вимагає оновлення законодавства про електронні довірчі послуги та кібербезпеку, з урахуванням нових підходів до цифрової ідентифікації, мережевої стійкості та інцидент-менеджменту в державному секторі.

Важливим напрямом є взаємне визнання електронних довірчих послуг між Україною та ЄС. Завдяки гармонізації довірчих списків (Trusted Lists) і включенню українських сертифікатів до європейських реєстрів, спрощується юридичне визнання електронних підписів. Законодавча та технічна сумісність має бути доповнена міжнародними угодами, зокрема для повної участі в Єдиному цифровому ринку ЄС. Перші кроки до цього вже зроблено через впровадження принципу «роумінг як вдома» та гармонізацію норм електронних комунікацій.

Окрему увагу держава приділяє модернізації цифрової інфраструктури – розвитку широкосмугового інтернету, побудові захищених державних комунікаційних мереж і відновленню телеком-об'єктів у постраждалих регіонах. Залучення фінансування від європейських інституцій дозволяє забезпечити технічну базу для цифрових сервісів. Паралельно формується

інституційна спроможність шляхом підготовки кадрів цифрової трансформації через проекти на кшталт «CDTO Campus» за участі європейських партнерів.

Узгодження відкритості даних із національною безпекою в умовах війни формує ще один критичний виклик. Україна поступово впроваджує вибіркову публікацію критично важливої інформації за консультаціями з європейськими експертами. Загалом, євроінтеграційні вимоги слугують потужним стимулом до правової та адміністративної модернізації, що закладає фундамент для сумісності цифрових рішень України з правовим полем Європейського Союзу.

Використана література

1. Sydorenko N., Pakulova T., Naumyk A. Theoretical and applied approach to reforming the system of administrative services as a key factor in the transition of ukraine to the concept of a «service state» implementation. Grail of science. 2023, 31. С. 64–67. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.09.2023.09> (дата звернення: 19.04.2025).
2. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.11.2021 р. № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 22.04.2025).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру»: Закон України від 17.10.2024 р. № 4017-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4017-20#Text> (дата звернення: 22.04.2025).
4. Про публічні електронні реєстри: Закон України від 18.11.2021 р. № 1907-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text> (дата звернення: 22.04.2025).
5. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15.07.2021 р. № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> (дата звернення: 22.04.2025).
6. Сидоренко Н., Шевченко С. Електронне урядування та ІКТ як

інструменти протидії корупції у контексті світового тренду прозорості публічної служби. Аспекти публічного управління. 2020, 5. с. 72-81. URL: <http://www.aspects.org.ua/> (дата звернення 21.04.2025).

7. Уряд затвердив план цифровізації державних послуг до 2026 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-plan-tsyfrovizatsii-derzhavnykh-posluh-do-2026-roku>. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> (дата звернення: 22.04.2025).

Щербатюк Олексій Олегович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ЩО НАПРАВЛЕНІ НА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

В теорії правової науки не існує єдиної точки зору щодо поняття правовідносин у сфері цифровізації. Так, І.Л. Бачило вважає, що в процесі здійснення інформаційної діяльності виникають суспільні відносини, частина яких неминуче врегульована правом, і вони на цій підставі стають правовими відносинами, які умовно почали називати інформаційними відносинами. При цьому автор, зазначає, що це і не зовсім адекватне визначення, точніше було б вживати їх визначення як «правові відносини в інформаційній сфері (середовищі)» [1, с. 31–32]. В той же час, Селезньова О.М. зауважує, що немає потреби вважати інформаційні відносини такими, що створюються в інформаційній сфері, оскільки, розглядувані відносини можуть виникати і в інших сферах життєдіяльності, наприклад, у сфері цивільно – правового обороту, коли певний об'єкт інформаційних відносин стає предметом цивільного договору [2, с. 212]. З приводу цього, Ільганаєва В., вказує, що

сучасний інформаційно-комунікаційний простір охоплює кілька середовищ, які утворюють нові умови суспільного життя: техносферу, яка побудована на ІКТ; інфосферу, що базується на інформаційно-мережевих магістралях; соціоінфосферу, яка обіймає будь-які потоки інформації, структури, що їх організують і управляють, створюють їх споживання і впливають на стан соціального інтелекту [3, с. 148].

Як бачимо, дана категорія дослідників поєднує поняття інформаційних відносин та впровадження і використання інформаційних технологій. Деякі дослідники визначають відносини у сфері цифровізації, як інтернет відносини, пов'язуючи їх виключно з мережею Інтернет [4]. Інші, визначають, як ІТ-відносини (відносини, що складаються з приводу інформаційно-комунікаційних технологій – в результаті їх створення та використання [5, с. 33]. Омельченко А.В., розкриває поняття суспільних відносин через поняття «цифровізації», зазначаючи, що – це суспільні відносини між фізичними особами, юридичними особами, державою та територіальними громадами у сфері наповнення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що уможливлює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір, які мають комплексний міжгалузевий господарський характер, розвиваються як на території України, так і за її межами, врегульовуються нормами національного законодавства та міжнародного права [6, с. 20].

Враховуючи викладене, можна дійти висновку, що цифровізація зумовлює виникнення нових правових реалій та змінює характер суспільних відносин, інтегруючи фізичний і віртуальний світи. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне дати наступне визначення поняття «правовідносин у сфері впровадження цифрових технологій», а саме – це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають, змінюються або припиняються у процесі впровадження, використання та розвитку цифрових технологій, пов'язані із

забезпеченням прав та обов'язків суб'єктів у цифровому середовищі. Вони охоплюють питання правового регулювання цифрової інфраструктури, електронного урядування, захисту персональних даних, кібербезпеки, електронної комерції, а також інших аспектів цифрової трансформації суспільства та характеризуються: суб'єктами, серед яких є органи державної влади, місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи; об'єктом, що охоплює цифрові технології, платформи, інформаційні системи, електронні сервіси та інші інструменти цифровізації; ціллю, спрямованою на забезпечення ефективного впровадження інновацій, підвищення доступності та прозорості адміністративних послуг, а також зміцнення інформаційної безпеки та формами реалізації (використання електронного врядування, цифрових реєстрів, систем кіберзахисту тощо). *Основні ж аспекти цих відносин включають:*

1. Нормативно-правове забезпечення цифровізації: регуляція прийняття законів, підзаконних актів та регуляторних документів, спрямованих на створення правової бази для цифрових трансформацій; встановлення стандартів і правил функціонування цифрових платформ і систем; розробки національних стратегій та планів дій у сфері цифровізації (наприклад, впровадження «Дія.City»).

2. Цифрове урядування: створення та адміністрування державних електронних платформ (наприклад, електронного врядування або реєстрів); впровадження електронного документообігу між суб'єктами публічної адміністрації та суб'єктами господарювання; інтеграція державних реєстрів для автоматизації послуг.

3. Адміністративні послуги в цифровому форматі: забезпечення громадян доступними електронними адміністративними послугами – видача електронних документів (ID-карток, паспортів, ліцензій); реєстрація на платформі для отримання соціальної допомоги або субсидій; забезпечення онлайн-доступу до публічної інформації.

4. Контроль та нагляд у сфері цифрових технологій за дотриманням вимог законодавства у сфері цифровізації; відповідністю цифрових послуг стандартам безпеки та якості; кіберзахистом і запобіганням витоку інформації з державних електронних систем.

5. Взаємодія (комунікація) органів влади та громадян передбачає впровадження електронних консультацій і петицій; забезпечення участі громадян у процесах прийняття рішень через цифрові платформи; моніторинг і зворотний зв'язок через цифрові інструменти.

6. Фінансування цифрових проєктів – формування бюджету та використання державних коштів для реалізації проєктів цифровізації; залучення міжнародної допомоги та інвестицій у цифрові технології; прозорість використання фінансів через електронні платформи звітності.

7. Підготовка та підвищення кваліфікації кадрів (навчання працівників різних суб'єктів цифровим навичкам; створення навчальних центрів для підготовки спеціалістів у сфері цифрових технологій; стимулювання інновацій через гранти та програми підтримки стартапів).

Використана література

1. Яременко О.І. Сучасне право розуміння відносин в інформаційній сфері та методологія їх систематизації. *Інформація і право*. № 3. 2017. С. 30–41.

2. Селезнєва О.М. Класифікація інформаційних правовідносин : критерії розмежування. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. Вип. 21. Ч. II. 406 с.

3. Ільганаєва В. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства. *Політологія. Психологія. Комунікації*. 2008. № 1-2. С. 148–154.

4. Правове регулювання відносин в мережі Інтернет: монографія / [А. П. Гетьман, Ю. Є. Атаманова, В. С. Мілаш та ін.]; за ред. С. В. Глібка, К. В. Єфремової. Харків, Право, 2016. 360 с.

5. IT-право: теорія та практика: навч. посібник / авт. кол-в; за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитоновой. 2-е видан., виправлене та доповнене. Одеса : Фенікс, 2019. 472 с.

6. Омельченко А. В. Суспільні відносини у сфері цифровізації як предмет правового регулювання. *Юридична Україна*. 2023. № 10. С. 40–48.

Yakymchuk Alina Yuriivna – Dr hab., Professor, Kherson State Agrarian and Economic University, Kropyvnytskyi, Ukraine, University of Information Technologies and Management in Rzeszow, Poland

UKRAINIAN AND INTERNATIONAL EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT AND FUNCTIONING OF CIVIL SOCIETY

Introduction. Civil society is a cornerstone of democracy, contributing to transparency, accountability, and public participation. The development of civil society varies across nations depending on historical, political, and socio-economic contexts [1; 4]. Ukraine's civil society has undergone significant transformation since independence in 1991, especially after the Orange Revolution and the Euromaidan events. This paper explores the Ukrainian experience in comparison with countries like Poland, Germany, and the United States [2; 5].

This study utilizes qualitative and quantitative methods, including:

- comparative analysis of legislation and institutional mechanisms;
- review of NGO activity reports and international indices;
- semi-structured interviews with experts;
- statistical analysis of civic participation and NGO density.

Main part. Development of Civil Society in Ukraine has a long history of its formation. Since 1991, Ukraine has witnessed a dynamic yet uneven development of civil society. Key milestones include [2; 3; 4; 5]:

- formation of independent NGOs in the early 1990s;
- mobilization during the Orange Revolution (2004) and Euromaidan (2013–2014);
- legal reforms post-2014 supporting civic initiatives and transparency.
- despite progress, challenges persist, such as donor dependency, politicization of NGOs, and limited rural engagement.

In this work, the author conducted comparative international experience of the development and functioning of civil society. Countries with advanced civil societies typically share the following:

- stable legal frameworks encouraging civic initiative (Germany);
- strong civic education systems (United States);
- institutionalized public consultation mechanisms (Poland).

Table1

Comparative Analysis: Key Indicators of Main Indicators of the Development and Functioning of Civil Society

Indicator	Ukraine	Poland	Germany	USA
Number of NGOs per 100 thous. person	78	210	320	420
Civil Society Sustainability Index (1-7, lower is better)	3.3	2.3	1.7	1.5
Public Trust in NGOs (%)	34	45	62	68
Share of population engaged in volunteering (%)	13	32	41	45

Source: on the data of [1; 2; 3; 5; 6; 7; 8; 9].

Summarizing the table data, in Ukraine, there are 78 non-governmental organizations per 100,000 people, compared to 420 in the United States, indicating a much denser civil society sector in developed democracies. The Civil Society Sustainability Index for Ukraine is 3.3, reflecting a moderate level of development, in contrast to Poland (2.3), Germany (1.7), and the USA (1.5). Public trust in NGOs in

Ukraine stands at only 34%, which is significantly lower than in Germany (62%) and the USA (68%). Only 13% of Ukrainians engage in volunteer activities, while the figure reaches 45% in the United States. Poland exhibits intermediate values across all indicators, including 210 NGOs per 100 thous. people and 45% public trust in them. The data show that Ukraine's civil society is less developed than in countries with established democracies, especially in terms of civic engagement and institutional trust [2; 3; 5]. However, it is worth noting that with the beginning of a full-scale war after 2022, civil society became significantly more active, the number of volunteer movements increased, and according to statistics, every second Ukrainian became a volunteer.

Ukraine demonstrates resilience and potential in civil society development but lacks consistency and institutional depth. International experience shows that sustainable civil society requires:

- comprehensive civic education;
- government-NGO cooperation frameworks;
- decentralized funding sources.

Conclusions. This paper examines the evolution, current state, and challenges of civil society in Ukraine in comparison with international practices. Special attention is paid to institutional frameworks, citizen engagement, NGO activity, and governmental interaction. Using comparative analysis and statistical data, the study aims to highlight the distinctive features and shared trends between Ukraine and countries with mature democratic systems. Ukraine's civil society, though vibrant and reactive during crises, requires systemic support to ensure sustainability. Lessons from Poland, Germany, and the USA highlight the importance of institutional backing, civic education, and public trust. Ukraine should prioritize: enhancing legal and financial independence of NGOs; promoting civic education in schools and communities; building inclusive mechanisms for civic participation, especially at the local level.

References

1. USAID. (2023). Civil Society Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia.
2. Freedom House. (2023). Nations in Transit: Ukraine. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-05/NIT_2023_Digital.pdf
3. World Bank. (2024). World Development Indicators. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
4. Salamon, L. M., & Sokolowski, S. W. (2016). Beyond Nonprofits: Re-conceptualizing the Third Sector.
5. Transparency International. (2023). Corruption Perceptions Index.
6. OECD. (2021). Civic Space in the Eastern Partnership.
7. United States Government. Data.gov Portal. URL: <https://www.data.gov>
8. Якимчук А.Ю., Валюх А.М., Пахаренко О.В. Стратегія інформаційного забезпечення управління еколого-економічною безпекою України в умовах військово-політичної нестабільності. Монографія. Рівне: НУВГП, 2020. 154 с.
9. Міністерство цифрової трансформації України. Портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua>

Халімончук Катерина Анатоліївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Державний податковий університет

Тучак Тетяна Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри адміністрування податків, Державний податковий університет

**УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС ПЕРЕД ОБЛИЧЧЯМ BEPS 2.0 ТА
ГЛОБАЛЬНОГО МІНІМАЛЬНОГО ПОДАТКУ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Український бізнес стоїть перед значними змінами у зв'язку з впровадженням BEPS 2.0 та глобального мінімального податку в контексті його євроінтеграційного шляху. Ці ініціативи, розроблені Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та країнами G20, спрямовані на боротьбу з розмиванням податкової бази та виведенням прибутку з-під оподаткування транснаціональними корпораціями. Для України, яка прагне інтегруватися до Європейського Союзу, розуміння та адаптація до цих нових правил є критично важливими.

BEPS 2.0 – це глобальна ініціатива, спрямована на боротьбу з ухиленням від сплати податків транснаціональними корпораціями. Ця реформа, що складається з двох ключових компонентів, матиме значний вплив на український бізнес, особливо в контексті євроінтеграції. Перший компонент перерозподіляє права на оподаткування між країнами, дозволяючи оподатковувати частину прибутку великих міжнародних компаній там, де знаходяться їхні ринки збуту, навіть за відсутності фізичної присутності. Це може збільшити податкові надходження до України від цифрових гігантів, але потребуватиме адаптації українського законодавства. Другий компонент запроваджує глобальний мінімальний податок на прибуток у розмірі 15% для великих міжнародних груп. Це може збільшити податкове навантаження на українські компанії, що входять до таких груп і використовують юрисдикції з низькими податками, а також змусити Україну переглянути свою податкову систему, щоб залишатися привабливою для інвесторів. BEPS 2.0 вимагає від українського бізнесу глибокого розуміння нових правил та адаптації до мінливого податкового середовища. У контексті євроінтеграції, впровадження цих стандартів є важливим кроком до гармонізації українського законодавства з нормами ЄС та демонстрації готовності до міжнародної співпраці [2, с. 149].

Глобальний мінімальний податок передбачає встановлення мінімальної ставки корпоративного податку на рівні 15% для великих міжнародних груп

компаній з річним доходом понад 750 мільйонів євро. Якщо ефективна ставка податку в певній юрисдикції, де працює компанія, є нижчою за цей рівень, материнська компанія повинна буде сплатити різницю у своїй країні. Це може мати прямий вплив на українські підприємства, які є частиною таких міжнародних груп або планують ними стати в майбутньому, ускладнюючи використання низькоподаткових юрисдикцій для оптимізації податків.

Український бізнес зіткнеться зі значною перебудовою операційних та фінансових стратегій у зв'язку з впровадженням BEPS 2.0 та глобального мінімального податку. Одним із ключових викликів стане необхідність адаптації до нових правил оподаткування транснаціональних корпорацій, особливо тих, що мають дочірні структури або здійснюють значний обсяг операцій в Україні. Запровадження 15% мінімального податку може призвести до збільшення податкового навантаження на деякі великі підприємства, які раніше користувалися пільговими режимами або ефективними ставками оподаткування нижче цього рівня. Це вимагатиме перегляду існуючих податкових структур та, можливо, репатріації прибутків, що зберігаються за кордоном [2, с. 151].

Компаніям доведеться ретельно аналізувати свій податковий слід та структуру, щоб оцінити потенційний вплив нових правил. Може виникнути необхідність у перегляді існуючих бізнес-моделей та ланцюгів постачання. Крім того, для успішної інтеграції в європейське економічне середовище, Україні необхідно буде забезпечити ефективне впровадження та адміністрування нових податкових правил, а також гармонізувати своє законодавство з відповідними директивами ЄС. Це вимагатиме значних зусиль з боку як держави, так і самого бізнесу, включаючи підвищення кваліфікації фахівців у сфері міжнародного оподаткування та адаптацію інформаційних систем [3].

Крім того, українським компаніям доведеться інвестувати значні ресурси в розбудову систем обліку та звітності, щоб відповідати новим вимогам щодо розкриття інформації та розрахунку податкових зобов'язань у глобальному

масштабі. Складність правил BEPS 2.0, зокрема щодо Pillar Two (глобальний мінімальний податок) та Pillar One (перерозподіл прав на оподаткування), вимагатиме від бізнесу залучення висококваліфікованих фахівців у галузі міжнародного податкового планування та права. Недостатня обізнаність та відсутність експертизи можуть призвести до помилок у звітності та, як наслідок, до фінансових санкцій [1].

Водночас, євроінтеграційний контекст відкриває для українського бізнесу і певні можливості. Уніфікація податкових правил з європейськими стандартами може підвищити прозорість та передбачуваність податкової системи України, що позитивно вплине на інвестиційний клімат. Іноземні інвестори, які вже знайомі з принципами BEPS 2.0, можуть відчувати більшу впевненість у веденні бізнесу в Україні, оскільки правила гри стануть більш зрозумілими та співставними з їхніми домашніми юрисдикціями [2, с. 150].

Також впровадження глобального мінімального податку може створити більш рівні умови конкуренції на міжнародному рівні. Українські компанії, які раніше могли опинятися в невігідному становищі порівняно з транснаціональними гігантами, що використовували агресивні схеми податкової оптимізації, отримають шанс конкурувати на більш справедливих засадах. Це може стимулювати розвиток внутрішнього бізнесу та залучення прямих іноземних інвестицій, оскільки Україна стане менш привабливою юрисдикцією для компаній, що прагнуть мінімізувати податкові зобов'язання за рахунок використання низькоподаткових режимів.

У контексті євроінтеграції, Україна матиме можливість брати участь у міжнародних дискусіях щодо подальшого розвитку податкового законодавства та обміну інформацією. Це дозволить враховувати національні інтереси та особливості української економіки при імплементації глобальних податкових ініціатив. Успішна адаптація до BEPS 2.0 та глобального мінімального податку стане важливим кроком на шляху до поглибленої економічної інтеграції з

Європейським Союзом, сприяючи підвищенню конкурентоздатності українського бізнесу на європейському та світовому ринках. Однак, для реалізації цих можливостей необхідна активна співпраця між державою, бізнесом та експертним середовищем, спрямована на розробку ефективних механізмів імплементації нових правил та мінімізацію потенційних негативних наслідків [4, с. 58].

Таким чином, український бізнес опиняється на важливому етапі, де впровадження BEPS 2.0 та глобального мінімального податку в контексті євроінтеграції не лише створює нові вимоги та ризики, але й відкриває потенційні можливості для більш справедливої конкуренції та підвищення інвестиційної привабливості. Успішна адаптація до цих змін вимагатиме глибокого розуміння нових правил, активної співпраці між бізнесом та державою, а також стратегічного підходу до управління податковими питаннями в умовах глобальної економіки, що постійно змінюється.

Використана література

1. Данілов О. С. Податкові зміни в контексті євроінтеграційних процесів України та їх вплив на бухгалтерський облік. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-60>
2. Лоскоріх Г. Л., Перчі О. Ф. Сутність імплементації плану BEPS для бюджетно-податкової системи України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 15. С. 147-154. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.15.147>
3. Гончар А. О. Вплив цифровізації та глобалізації на трансфертне ціноутворення. *Ефективна економіка*. 2024. № 8. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.92>
4. Олійник Я. В., Петренко Л. А., Хаустова В. В., Пастух Д. Є. Виклики, загрози та шляхи вирішення податкових проблем, які виникають унаслідок цифровізації економіки. *Наукові праці НДФІ*. 2022. №2(99). С. 56-65. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2024.02.005>

Черевко Наталія Олександрівна – кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ВПЛИВ ДИРЕКТИВИ ЄС 2001/23/ЄС НА ТРУДОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ПЕРЕДАЧА СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ГАРАНТІЇ ПРАЦІВНИКІВ

Право на працю є одним із базових соціальних прав людини, визнаних у міжнародному та європейському правопорядку. У європейському контексті забезпечення цього права формується на перетині норм міжнародного права прав людини, трудового права та соціального захисту, що у своїй сукупності утворюють основу для регулювання трудових відносин у державах-членах Ради Європи та Європейського Союзу [6].

Внаслідок набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу активізовано перегляд трудового законодавства відповідно до *acquis communautaire*. Зокрема, імплементація положень Директиви 2001/23/ЄС [3] стала основою змін, ухвалених до КЗпП 15 травня 2024 року Законом № 3677-IX від 25.04.2025 року [4]. Уперше в трудовому законодавстві України закріплено правову дефініцію «передачі суб'єкта господарювання», що охоплює:

- зміну власника роботодавця (юридичної особи);
- реорганізацію роботодавця (злиття, поділ, перетворення тощо);
- передачу майна або структурної одиниці разом із функціонально організованими ресурсами, що забезпечують сталість виду економічної діяльності.

Зміни до КЗпП [5] гарантують збереження всіх прав та обов'язків працівників за чинними трудовими договорами у разі Передачі. Новий

роботодавець не потребує укладення нових контрактів, а всі трудові відносини автоматично продовжуються, що відповідає ст. 3 Директиви 2001/23/ЄС [3].

Закон передбачає обов'язкове інформування виборних органів профспілок або представників працівників не пізніше ніж за 10 робочих днів до Передачі. Сторони також зобов'язані ініціювати консультації щодо наслідків Передачі – механізм, що є обов'язковим елементом європейської моделі соціального діалогу.

Підкреслюється, що сам факт непроведення консультацій не впливає на чинність Передачі, однак недотримання процедури може мати юридичні наслідки у сфері колективних трудових прав.

У випадку змін істотних умов праці, спричинених Передачею (зміна графіку, умов оплати праці тощо), працівників слід повідомити не пізніше, ніж за два місяці. Це узгоджується з положеннями щодо стабільності зайнятості та передбачуваності умов праці.

Така концепція узгоджується з підходами Європейського суду справедливості, сформульованими у справах *Spijkers v. Gebroeders Benedik Abattoir CV* та *Süzen v. Zehnacker Gebäudereinigung GmbH*, які стали ключовими у формуванні доктрини захисту трудових прав у разі передачі підприємства або його частини.

У справі *Spijkers v. Gebroeders Benedik Abattoir CV* (C-24/85) [2] Суд сформулював тест на збереження ідентичності економічної одиниці при передачі, що передбачає комплексне оцінювання обставин, зокрема:

- вид діяльності;
- передача матеріальних активів (приміщень, обладнання);
- вартість нематеріальних активів;
- прийняття більшості працівників новим підприємством;
- клієнтська база;
- ступінь подібності діяльності до та після передачі;

– перерва в діяльності (чи мала місце).

Таке тлумачення заклало основу для широкого розуміння поняття «передача», яке охоплює не лише зміну власника підприємства, а й реорганізаційні та функціональні перетворення.

Водночас у справі *Süzen v. Zehnacker Gebäudereinigung GmbH* (C-13/95) [1] Суд уточнив, що сам факт зміни постачальника послуг не є автоматично передачею у розумінні Директиви [3], якщо не відбувається передача матеріальних активів або працівників. Це рішення звузило сферу застосування правового захисту працівників у випадках аутсорсингу чи тендерної заміни виконавців, водночас забезпечивши юридичну визначеність для бізнесу.

Обидві справи мають визначальне значення для встановлення юридичних наслідків передачі суб'єкта господарювання без прямого укладення нових трудових договорів.

Незважаючи на позитивний імпульс до євроінтеграційної гармонізації, формулювання нових положень КЗпП [5] залишають простір для неоднозначного тлумачення. Зокрема, виникають питання щодо:

- критеріїв ідентифікації «організованої частини майна»;
- наслідків передачі структурних підрозділів без оформленої передачі працівників;
- відповідальності за порушення інформаційного обов'язку.

Також відкритим залишається питання захисту працівників під час транснаціональних злиттів та поглинань, особливо в контексті компаній, що мають дочірні структури за межами України. Отже, для повноцінної реалізації його положень на практиці необхідне підзаконне регулювання, типові форми інформування та роз'яснення наслідків у разі непроведення консультацій.

Окрім того, прийняття нової статті 36-1 КЗпП [5] створює потенціал для судових спорів у разі непроведення обов'язкових консультацій із профспілками або працівниками; недотримання 10-денного строку повідомлення; неповного

або неточного інформування щодо наслідків передачі; звільнення працівника через зміну істотних умов праці без дотримання процедури; оскарження факту «передачі», коли сторони заперечують факт переходу організованої групи ресурсів.

Особливої актуальності набуває тлумачення терміну «збереження виду економічної діяльності», а також визначення, чи має місце передача підприємства у разі зміни підрядника (наприклад, при аутсорсингу). Судова практика найближчих років сформує стандарти доказування та межі правового захисту у таких випадках.

Зміни до КЗпП, прийняті в травні 2024 року [4], є прикладом активної адаптації національного права до стандартів ЄС у сфері соціального та трудового захисту. Вони підвищують правову визначеність та зміцнюють гарантії для працівників у разі корпоративних трансформацій. Проте для ефективної імплементації європейських стандартів необхідне подальше роз'яснення положень закону, розвиток судової практики та посилення інституційного механізму соціального діалогу.

Використана література

1. Case C-13/95 Süzen v. Zehnacker Gebäudereinigung GmbH Krankenhausservice. *EUR-Lex*. 1997. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61995CJ0013> (дата звернення: 20.05.2025).

2. Case C-24/85 Spijkers v. Gebroeders Benedik Abattoir CV. *EUR-Lex*. 1986. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61985CJ0024> (дата звернення: 20.05.2025).

3. Directive 2001/23/EC of the Council of 12 March 2001 on the approximation of the laws of the Member States relating to the safeguarding of employees' rights in the event of transfers of undertakings, businesses or parts of undertakings or businesses. URL: <https://eur->

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0023:EN:HTML

(дата звернення: 20.05.2025).

4. Закон України № 3677-IX «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо трудових відносин при передачі суб'єкта господарювання» від 24 квітня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-20#Text> (дата звернення: 20.05.2025).

5. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 20.05.2025).

6. Черевко Н. Європейські стандарти забезпечення права на працю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2025. Т. 2. № 88. С. 180–185.

Замрига Артур Вікторович – кандидат економічних наук, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та міжнародного права, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ВИКЛИК ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Питання актуальності дослідження інвестиційної безпеки визначається її ключовою роллю в загальній системі економічної безпеки держави. Інвестиції не лише сприяють економічному розвитку, але й можуть мати суттєвий вплив на економічний суверенітет країни, що підкреслює важливість державного контролю та регулювання в цій сфері. Для стабільного та стійкого розвитку економіки важлива не лише кількість залучених інвестицій, але і їх

якість. Саме держава відіграє вирішальну роль у формуванні сприятливого інвестиційного клімату, що передбачає забезпечення захисту прав інвесторів, стабільність правової системи, передбачуваність економічних умов та ефективну регулятивну політику.

Варто зазначити, що національний інститут проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки та оборони України під інвестиційною безпекою розуміє такий рівень інвестування економіки, який забезпечував би її розширене відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння [2].

Щодо визначення даного поняття науковцями. Отож, Барановський О. І. інвестиційну безпеку визначає як досягнення такого рівня інвестицій, що дозволяє оптимально задовольняти поточні інвестиційні потреби національної економіки [1]. Відносно схоже тлумачення наводить Кириленко В. І., який визначає інвестиційну безпеку як здатність підтримувати виробничі нагромадження та вкладення капіталу на рівні, що забезпечує необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння економіки [5].

Водночас, наразі основною проблематикою інвестиційної політики в Україні є комплекс негативних факторів, що обмежують можливості залучення інвестицій в умовах триваючого правового режиму воєнного стану та складного макроекономічного середовища. Серед них:

- нестабільність та непередбачуваність військової ситуації значно впливають на готовність іноземних інвесторів вкладати кошти в країну, оскільки існують високі ризики втрати капіталу та активів;

- високий рівень корупції залишається одним із найбільш вагомих чинників, що стримує інвестиції. Відсутність належного контролю та прозорості

в економічних процесах створює середовище, непридатне для довгострокових інвестицій;

- недосконалість законодавчої системи, повільність судової реформи та слабка інституційна спроможність регуляторних органів створюють додаткові перешкоди для інвесторів, які шукають стабільність та захист своїх прав;

- зараз інвестиції в Україні переважно асоціюються з фінансовими інструментами, що вказує на відсутність достатнього інтересу до реальних секторів економіки. Це обмежує можливості для стійкого економічного розвитку;

- попри наявність значних інвестиційних можливостей, зокрема в аграрному секторі, інфраструктурі, енергетиці та цифровій економіці, існує проблема недостатньої промоції цих можливостей на міжнародному рівні [4, с. 344].

Вважаю, що для вирішення вказаних вище проблем необхідні системні заходи, включно з антикорупційними реформами, посиленням правового захисту інвесторів, розробкою стабільних економічних та регуляторних механізмів. Адже лише так можна забезпечити створення привабливого інвестиційного клімату та забезпечити стабільний приплив капіталу в Україну.

Варто наголосити на тому, що інвестиційна політика також повинна враховувати необхідність залучення іноземного капіталу до стратегічних секторів економіки, таких як енергетика, агропромисловий сектор, малий та середній бізнес, міська інфраструктура та цифрові технології, що є ключовими напрямками в європейських стратегіях.

Таким чином, основними компонентами інвестиційної безпеки нашої держави на шляху інтеграції є: географічне положення країни, рівень державного управління, запаси природних ресурсів, промисловий потенціал, рівень сільськогосподарського виробництва, рівень соціально-демографічного розвитку та інтеграційні процеси. Водночас головною особливістю інтеграції, що відрізняє її від інших форм політичної

співпраці між країнами, є наявність наднаціональних органів, яким держави-учасниці асоціації делегують частину свого суверенітету. У процесі інтеграції економічні аспекти тісно переплітаються з політичними та військовими.

Отже, інвестиційна безпека як стратегічний виклик публічного управління в умовах євроінтеграції має визначальне значення для економічного розвитку України, особливо в контексті євроінтеграційних процесів і зростання внутрішніх та зовнішніх кризових викликів. Інвестиції є необхідною умовою для оновлення економіки, відновлення виробничих можливостей і забезпечення стійкого економічного зростання. Державна інвестиційна політика повинна бути комплексною, системною та відповідати найкращим європейським і міжнародним стандартам.

Використана література

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. Київ: КНТЕУ, 2004. 759 с.
2. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Київ, 2008. 48 с.
3. Гук О. В., Шендерівська Л. П., Мохонько Г. А. Інвестування інноваційної діяльності: навчальний посібник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Видавництво «Політехніка», 2022. 186 с.
4. Замрига А. В., Стріяшко Г. М. Публічне управління та інвестиційна безпека в умовах євроінтеграції: роль держави в регулюванні інвестиційних процесів. *Наукові записки*. Серія: право. 2024. № 126. С. 343–347. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/489/509>
5. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки: монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 232 с.

Базиченко Вікторія Вікторівна – викладач ДНЗ «Вище професійне училище № 2 м. Херсона», здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський національний технічний університет

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Необхідність модернізації публічного управління в Україні, яка обрала європейський вектор розвитку, спричинена сьогодні недостатньою здатністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування ефективно виконувати зобов'язання перед суспільством та громадянами України, а також необхідністю адаптації публічного управління до європейських стандартів та принципів, впровадження європейських цінностей, підвищення якості публічного управління.

Модернізація публічного управління є дуже важливим чинником здійснення процесів радикального оновлення українського суспільства і передбачає створення високоефективної системи публічного управління, яка б надавала якісні публічні послуги громадянам на рівні, що відповідає європейським стандартам, забезпечила становлення України як правової європейської держави з високим рівнем життя громадян, соціальної стабільності, демократії та європейських цінностей.

На нашу думку, модернізація публічного управління – це системний і комплексний процес перетворень та трансформацій у сфері публічного управління, який забезпечує його перехід від стабільного до безперервно змінного, динамічного сучасного стану, здійснюється в напрямі його оновлення, передбачає реформування організаційно- правових, інституційних, соціально-політичних, економічних та інших аспектів публічного управління,

спрямований на підвищення якості та ефективності публічного управління в Україні, його адаптацію до європейських стандартів і цінностей.

Наразі отриманий статус кандидата на членство в ЄС дає Україні безліч переваг. Для прискорення реформ та здійснення процесів модернізації публічного управління Україна зможе отримати доступ до різноманітних інструментів фінансування ЄС, зокрема до єдиного інструменту (ІРА) та окремих проєктів економічної допомоги, довгострокових кредитів та грантів. Ми зможемо долучатися до різноманітних програм та ініціатив ЄС, отримувати технічну та консультативну підтримку.

Україна вже адаптувала близько 70% *acquis communautaire* – правового доробку ЄС, який охоплює акти законодавства, стандарти, норми, правила ЄС. До того ж, Україна продемонструвала високий рівень розвитку демократії, державного управління, має активне та свідоме громадянське суспільство, провела успішну реформу децентралізації, забезпечила високий рівень освіти та діджиталізації, проведення демократичних виборів, а також реформи транспортного та енергетичного сектору [1, с. 11].

Європейською комісією передбачено сім додаткових умов при винесенні рекомендацій, які Україна має виконати, аби не втратити новий статус та згодом перейти до наступного етапу процедури, а саме здійснити: реформу Конституційного суду; продовження судової реформи; антикорупційну реформу; боротьбу з незаконним відмиванням коштів; імплементацію антиолігархічного закону; узгодження аудіовізуального законодавства з європейським; зміну законодавства про національні меншини.

В умовах війни з РФ постала гостра необхідність модернізувати публічне управління, українське суспільство та державу в цілому. Адже слабка нерозвинена держава не в змозі захистити свій суверенітет, населення та державність в цілому.

Важливим напрямом модернізації публічного управління є реформування центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, чітке функціональне розмежування їх повноважень, завершення процесів децентралізації, посилення ролі місцевого самоврядування, впровадження інституту префектів. Враховуючи це, необхідно внести зміни до Конституції України (щодо децентралізації влади), прийняти в новій редакції Закони України «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», Закони України «Про місцевий референдум», «Про засади адміністративно-територіального устрою» та низку інших нормативно-правових актів.

Модернізація публічного управління має бути спрямована на досягнення реальних зрушень ціннісних орієнтацій українського суспільства, суттєвого підвищення для наших громадян демократичних політико-громадянських цінностей, зміцнення ідентичності українського соціуму, особливо під час надзвичайних обставин, пов'язаних із війною та періодом післявоєнної відбудови країни. Також, модернізація публічного управління має відбуватися в тісному зв'язку з процесами відновлення та модернізації промислових об'єктів, забезпечення енергетичної безпеки, розвитку ВПК, аграрного та інших секторів національної економіки.

Розглядаючи динаміку цінностей, нами було сформульовано сім наступних головних трендів: нагальна необхідність сприяння позитивній ціннісній трансформації суспільства з боку державних організацій; перевага ситуативних цінностей над стратегічними; достатньо повільний життєвий цикл трансформації цінностей – нерівномірна чутливість до нього різних вікових груп; негативний вплив індивідуалізації на процеси, що мають бути керованими через публічне управління; позитивні тренди щодо поступової зміни ціннісних орієнтирів і наближення їх до європейських зразків; ризик непослідовності у дотриманні системи цінностей та сталості такої системи; нагальна необхідність

сприяння позитивній ціннісній трансформації суспільства з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Враховуючи наведені вище тренди ціннісного розвитку суспільства, вважаємо за необхідне розробити Концепцію формування системи цінностей українського суспільства в умовах його трансформації та європеїзації, в якій має бути визначено напрями подальшого розвитку ціннісних орієнтацій українського суспільства та завдання органів публічної влади у цій сфері [2, с. 56].

Таким чином, слід підкреслити, що першочерговим завданням державної політики у сфері національної безпеки має стати реформування державного управління, зміна його суспільно-політичної природи на основі українських духовних цінностей, з неухильним дотриманням принципів «верховенства права», «управління за законом» й «процедурної справедливості» та належного його кадрового забезпечення [3, с. 94].

Модернізація публічного управління в умовах війни та в поствоєнний період сприятиме адаптації інституту публічної влади до стандартів ЄС, створенню умов для підвищення якості й ефективності публічного управління з урахуванням європейських цінностей і принципів демократичного урядування.

Використана література

1. Алюшина Н. О. Розвиток інституту державної служби в умовах карантину та воєнного стану. *Ефективність державного управління*. 2022. Вип. 1/2(70/71). С. 11–16.
2. Гончарук Н., Чередниченко А. Ціннісні виміри українського суспільства в період його трансформації. Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка». 2010.
3. Куйбіда, В. С., Пасічник, В. М. Засади державної політики національної безпеки України. Київ : НАДУ, 2020. 487 с.

Пальченко Алла Анатоліївна – доцент, доцент кафедри національного та міжнародного права, Одеський національний морський університет

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО НОРМ МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Міжнародне право зобов'язує державу дотримуватись міжнародних договорів, покладає обов'язок, що спрямований на результат, а не на засоби його досягнення. В свою чергу, держави є вільними у встановленні порядку взаємодії національного права та міжнародного договору. Держави використовують різноманітні способи для реалізації міжнародних договірних зобов'язань у своїх правових системах, різним чином визнають статус міжнародних договорів у національному праві, їх місце в системі ієрархії джерел у внутрішньодержавному праві. Визначені шляхи досягнення результату, місце міжнародних договорів у національному праві, можуть бути у різних держав різними, однак сам результат повинен бути таким, щоб було виконання взятих на себе міжнародних договірних зобов'язань.

Відповідне і належне виконання міжнародних договірних зобов'язань є абсолютним імперативом у відносинах між державами, оскільки зараз міжнародне право може втручатися навіть у ті галузі, які раніше регулювались виключно національним правом.

Імплементация норм міжнародного права є цілеспрямованою організаційно-правовою діяльністю держав, яка здійснюється індивідуально, колективно або в межах міжнародних організацій з метою своєчасної, всебічної й повної реалізації узятих ними відповідно до міжнародного права зобов'язань. У разі реалізації міжнародно-правових норм на національному рівні, потрібні додаткові внутрішньодержавні заходи для перетворення цілей, закладених у нормах міжнародного права, на реальні дії юридичних осіб і громадян, які

перебувають під державною юрисдикцією. Національне право виступає основним інструментом імплементації норм міжнародного права.

Імплементація міжнародного та європейського права до національного законодавства передбачає різні методи, включаючи трансформацію, відсилку та рецепцію [1, с. 17]. Трансформація полягає у перетворенні міжнародних норм у національні закони, відсилка – у прямому застосуванні міжнародних норм без їх перенесення, а рецепція – у включенні змісту міжнародних норм без змін у національне законодавство.

Основні способи та методи здійснення імплементації: трансформація, здійснюється шляхом прийняття національного закону, який містить норми, аналогічні нормам міжнародного права; відсилка, національне законодавство відсилає до норм міжнародного права, які безпосередньо застосовуються в національних судах та інших органах; рецепція, національне законодавство просто відтворює зміст норм міжнародного права без їх змін.

Зазначаються особливості імплементації, кожна держава сама визначає методи та засоби імплементації міжнародних норм. Міжнародний договір може передбачати необхідність видання закону або іншого нормативного акту для його здійснення.

В Україні ратифіковані міжнародні договори стають частиною національного законодавства та можуть застосовуватися безпосередньо. В випадках коли технічно неможливо або недоцільно з тих чи інших причин при формулюванні норми національного нормативно-правового акта зберігати форму відповідної норми міжнародного договору, а також при необхідності додаткового національного регулювання відносин з метою виконання договору на внутрішньодержавному рівні застосовується такий спосіб як трансформація [2, с. 65].

При відсилці зміст міжнародної норми не змінюється і вона застосовується у національне право, в тому ж обсязі, що й в міжнародному

праві. За своєю правовою природою ч. 1 ст. 9 Конституції України є конституційним відсиланням загального характеру, а не дозволом на інкорпорацію міжнародного договору, так як пряме застосування норм договорів не виключається, якщо законодавець здійснив спеціальну трансформацію цих норм у внутрішнє законодавство.

Відсилання є одним з найбільш поширених видів імплементації норм міжнародного права та європейського права до норм національного права.

Якщо держава приймає на себе міжнародно-правові зобов'язання та норми, що містяться в них, то для реалізації цих норм держава приймає внутрішньо національні норми. Ці норми національного права можуть за текстом повторювати положення норм міжнародного права та конкретизувати їх. В такому випадку вводяться нові норми внутрішньодержавного права, та цей спосіб вважається інкорпорацією.

Наступний спосіб імплементації це рецепція. При рецепції законодавець приймає для себе модель поведінки та надає їй юридичного обов'язку для суб'єктів внутрішньодержавного права. Рецепція має наступні основні риси: сприйняття національним правом правил міжнародного права через механізм ратифікації чи схвалення міжнародних договорів; передача прав та обов'язків, що покладені на державу, компетентним органам державної влади [3, с. 41].

Держави та інші суб'єкти міжнародного права створюють для реалізації прийнятих ними норм міжнародного права особливі механізми. До них входить міжнародне тлумачення, що здійснюється для уникнення неправильного застосування норм міжнародного права різними державами, з цією метою можуть проводитись консультації держав, скликатись міжнародні конференції, організовуватись засідання органів міжнародних міжурядових організацій.

Недотримання міжнародних зобов'язань, що прийняті державою, тягне для неї негативні наслідки незалежно від наявності чи відсутності матеріальних збитків для інших держав, інтереси яких зачіпало недотримання цього

зобов'язання. Неналежне застосування норми міжнародного права, не тягне міжнародно-правової відповідальності, якщо це не завдало матеріальних збитків тим, хто дотримувався цієї норми.

В Україні не існує чіткого регулювання на законодавчому рівні процесу імплементації, оскільки найбільш використовуваним терміном є адаптація. У національному правопорядку України за роки незалежності сформувалась власна модель взаємодії внутрішнього й міжнародного права. Сучасна українська міжнародно-правова наука, незважаючи на певні розбіжності в поясненні позиції, досить єдина у визнанні в Україні часткового примату міжнародного права. Така модель, окрім Конституції України, ґрунтується на Декларації про державний суверенітет України, спеціальному законодавстві України про міжнародні договори, імплементаційних нормах галузевого законодавства України, судовій практиці й певною мірою знаходиться під впливом національної наукової доктрини. Однак розвиток законодавства про взаємодію міжнародного і внутрішнього права в Україні триває, що цілком зрозуміло зважаючи на складність проблеми.

Використана література

1. Про право міжнародних договорів : Віденська конвенція від 23.05.1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 27.05.2025).
2. Філатов В. В. Імплементація міжнародних норм до митного законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2012. 16 с.
3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 27.05.2025).

4. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 338–342.

5. Ямковий В. І. Гармонізація законодавства України з правом європейського союзу як один з етапів його адаптації до європейських правових стандартів. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63). С. 33–39.

Різванова Ксенія Євгенівна – курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Резворович Кристина Русланівна – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін ФПФПКП НПУ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПІДСТАВИ ЗМІНИ І ПРИПИНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Зміна та припинення цивільних правовідносин в Україні регулюються Цивільним кодексом України (далі – ЦКУ) та іншими нормативно-правовими актами, що встановлюють чіткі підстави для таких процесів. Цивільні правовідносини виникають між фізичними та юридичними особами, регулюючи їх майнові і немайнові відносини, і можуть зазнавати змін або припинятися лише на підставі передбачених законом юридичних фактів. Це забезпечує правову визначеність і стабільність у цивільному обороті.

Підставою для зміни або припинення цивільних правовідносин є юридичні факти, які відповідно до статті 11 ЦКУ поділяються на події та дії. Події – це обставини, що відбуваються незалежно від волі учасників, наприклад, смерть особи або закінчення строку дії договору. Дії ж є вчинками сторін,

спрямованими на виникнення, зміну чи припинення правовідносин, такими як укладення, зміна або розірвання договору. Такий поділ допомагає однозначно визначити механізми виникнення змін у правовідносинах [4].

Зміна цивільних правовідносин може відбуватися різними способами, серед яких найбільш поширеним є коригування умов договору. Зміна може стосуватися ціни, строку виконання зобов'язання або предмета договору, що здійснюється за згодою сторін, відповідно до положень ЦКУ [1, с. 132].

Крім того, можливі зміни через заміну сторін – наприклад, через уступку права вимоги або переведення боргу, що регулюються окремими статтями кодексу. В окремих випадках часткове визнання договору недійсним призводить до змін у правовідносинах без повного їх припинення.

Припинення цивільних правовідносин відбувається, перш за все, у разі виконання зобов'язань, коли сторона повністю виконує свої обов'язки, і правовідносини припиняються. Також припинення може наступати за згодою сторін, які можуть розірвати договір або домовитись про припинення правовідносин. Закон також передбачає випадки односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це передбачено умовами договору або законодавством [5, с.8].

Особливою підставою припинення цивільних правовідносин є ліквідація або реорганізація юридичної особи, зокрема в процедурі банкрутства. Відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», у разі визнання юридичної особи банкрутом відбувається припинення її правовідносин з контрагентами, що спрямовано на захист прав кредиторів і впорядкування майнових відносин.

Важливою підставою припинення правовідносин є смерть фізичної особи, що регулюється статтею 1211 ЦКУ. Після смерті права та обов'язки померлого переходять до спадкоємців, якщо інше не передбачено законом чи договором.

Це забезпечує плавний перехід цивільних правовідносин та гарантує захист інтересів спадкоємців [4].

Також цивільні правовідносини можуть бути визнані недійсними, якщо вони укладені з порушенням закону або в спосіб, що суперечить публічному порядку. Згідно зі статтею 215 ЦКУ, недійсність договору настає у випадках укладення без необхідних дозволів, укладення особами без правоздатності або дієздатності, або якщо умови договору суперечать моральним засадам. Визнання недійсним має наслідком повне або часткове припинення цивільних правовідносин [2, с. 196].

Зміни в законодавстві можуть суттєво впливати на існуючі цивільні правовідносини. Відповідно до статті 6 ЦКУ, нові закони та нормативно-правові акти не мають зворотної сили, якщо інше не передбачено самим актом. Проте у випадку зміни правового регулювання учасники правовідносин зобов'язані привести свої дії у відповідність до нових вимог, що сприяє підтриманню законності і порядку у сфері цивільних відносин [3, с.115].

Отже, підстави зміни та припинення цивільних правовідносин в Україні ґрунтуються на чітких нормах законодавства, що охоплюють різноманітні юридичні факти та обставини. Розуміння і правильне застосування цих норм є необхідними для забезпечення стабільності, правової визначеності та захисту інтересів учасників цивільного обороту. Такий правовий механізм дозволяє ефективно регулювати майнові та інші відносини між особами, враховуючи зміни у життєвих обставинах і волі сторін.

Використана література

1. Борисова В. І., Іванова К. Ю., Карнаух Б. П., Ходико Ю. Є. Цивільне право України: навч. посіб. до складання вступ. випробування в магістратуру у форматі ЗНО. Харків: Право, 2021. 396 с.
2. Городнича К. Д., Мітусова К. С. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин, 2022. С. 195–197 с.

3. Середницька І. А., Церковна О. В. Підстави й передумови виникнення цивільно-процесуальних правовідносин, їх зміна та припинення, 2023. С. 114–117 с.

4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст. 356 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.05.2025).

5. Цивільний процес: навч. посіб. / О. Г. Бортнік, О. Л. Зайцев, В. А. Кройтор та ін.; за заг. ред. проф. В. А. Кройтора; МВС України, Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків : ХНУВС, 2022. 336 с.

Карнаушенко Алла Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, обліку та фінансів, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ДЕРЖАВНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРЕХОДУ ТОРГОВЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ ДО ЦИРКУЛЯРНИХ МОДЕЛЕЙ

У сучасних умовах трансформації економічної моделі розвитку України, спричиненої як внутрішніми структурними викликами, так і зовнішньополітичними факторами, особливої актуальності набуває впровадження принципів циркулярної економіки. Концепція циркулярної економіки передбачає перехід від лінійної моделі виробництва та споживання до циклічної, що орієнтована на максимальне повторне використання ресурсів, зменшення обсягів відходів та екологічно безпечне управління потоками матеріалів.

Сфера торгівлі, як один із найдинамічніших секторів економіки, є потужним інструментом для популяризації циркулярних практик серед

споживачів, впровадження стійких бізнес-моделей та формування відповідального попиту. Однак в Україні процес переходу торговельного бізнесу до циркулярних моделей відбувається повільно та фрагментарно.

Згідно з аналітичними звітами OECD (2022) та Європейської комісії (2020), найбільш ефективними інструментами стимулювання циркулярної трансформації у сфері торгівлі є: податкові пільги на екодизайн і переробку товарів; фінансові субсидії на інновації у сфері логістики зворотних потоків; впровадження стандартів сталого пакування; цифрові платформи для повторного використання товарів (sharing models). Наприклад, у Нідерландах, які входять до лідерів у сфері циркулярної економіки, на державному рівні реалізується програма «Nederland Circulair in 2050», що передбачає підтримку малого та середнього бізнесу через пільгове фінансування проектів з ресайклінгу та ресейлу. У Швеції запроваджено зниження ПДВ на ремонт побутових товарів, що стимулює зростання обсягів вторинного ринку – важливого елементу циркулярної торгівлі.

В Україні ж, за оцінками Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP, 2021), циркулярний потенціал реалізований менш ніж на 10%, а нормативно-правова база не забезпечує системної підтримки трансформаційних процесів щодо циркулярних бізнес-моделей у сфері торгівлі. Зокрема, відсутні фінансові інструменти для малого бізнесу, не визначено механізми пільгового оподаткування для підприємств, які впроваджують екологічно орієнтовані інновації. З огляду на євроінтеграційний курс України, виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС, а також потреби післявоєнного економічного відновлення, формування ефективної державної політики щодо стимулювання циркулярної трансформації у сфері торгівлі набуває критичного значення.

Успішна циркулярна трансформація торговельного бізнесу потребує чітко сформованої та інституційно забезпеченої державної політики. Інструменти стимулювання можуть бути класифіковані за чотирма основними

напрямами: нормативно-правові, економічні, інституційні та освітньо-інформаційні (табл. 1).

Таблиця 1

***Система державних стимулів циркулярної трансформації в торгівлі:
європейський досвід, українські реалії та рекомендації***

ЄС	Україна	Пропозиції щодо вдосконалення політики в Україні
1. Нормативно-правові інструменти		
У ЄС прийнято План дій щодо циркулярної економіки (2020), який містить обов'язкові вимоги до екодизайну, розширеної відповідальності виробника та вторинного використання ресурсів. Встановлено цільове зниження обсягів пакувальних відходів та стимулювання "зелених" закупівель у публічному секторі.	Відсутні комплексні законодавчі акти, які прямо регулюють циркулярні підходи в торгівлі. Прийняті окремі документи, як-от Національна стратегія управління відходами до 2030 року, але вони мають обмежене практичне застосування у сфері комерції.	Створення нормативної бази, яка визнає циркулярну трансформацію одним із пріоритетів економічної політики, з чітким галузевим компонентом для торгівлі.
2. Економічні та фінансові інструменти		
У Швеції знижено ПДВ на ремонт побутових товарів. У Нідерландах діють грантові програми для підприємств, які переходять на циркулярні процеси (наприклад, програма "Circular Economy Subsidy Scheme").	Відсутні податкові пільги для підприємств, які впроваджують циркулярні бізнес-моделі. Механізми державної підтримки малого бізнесу (наприклад, через Дія.Бізнес) поки не враховують циркулярну специфіку.	Запровадження: податкових стимулів для ресейлерів, платформ second-hand, безпакувальних магазинів; цільових грантів або кредитування для МСП, які впроваджують повторне використання, ремонт, сервісну модель тощо.
3. Інституційні інструменти та публічне адміністрування		
Створення спеціалізованих міжвідомчих платформ (наприклад, Circular Economy Stakeholder Platform у ЄС). Співпраця з бізнес-асоціаціями та муніципалітетами у формуванні політики.	Питання циркулярної економіки фрагментарно охоплюються різними органами - Мінекономіки, Міндовкілля, Мінрегіоном, але координації між ними фактично немає. Відсутній орган чи агенція, відповідальна за циркулярну	Створення або делегування функцій профільному органу для міжгалузевої координації та запуску пілотних проектів.

	політику у сфері торгівлі.	
4. Освітньо-інформаційні заходи		
Активно реалізуються освітні кампанії щодо сталого споживання. Університети та бізнес-школи запроваджують курси з циркулярної економіки.	Тематика циркулярної економіки практично відсутня в освітніх програмах з менеджменту та підприємництва. Лише поодинокі НГО проводять просвітницьку діяльність у сфері циркулярної торгівлі.	Державна підтримка освітніх програм, інкубаторів сталих бізнес-моделей, платформи знань для підприємців.

В Україні наразі спостерігається низький рівень державного стимулювання торговельного бізнесу до циркулярної трансформації, що обумовлює потребу у комплексному реформуванні відповідної політики, що включає: розвиток законодавчої бази, запровадження податкових/фінансових інструментів, створення інституційної підтримки, системну інформаційно-освітню роботу.

Таким чином, формування інституційних і регуляторних передумов для підтримки циркулярних моделей у торгівлі має розглядатися як складова стратегічного бачення трансформації української економіки. Здатність держави виступати не лише регулятором, а й активним партнером бізнесу у впровадженні сталих практик є критично важливою для успішної адаптації до нових глобальних вимог. У цьому контексті торгівля може стати не лише об'єктом регулювання, а й каталізатором циркулярного переходу на національному рівні.

Використана література

1. Горбаль Н. І., Сліпачик С. В. Циркулярна економіка: особливості та перспективи впровадження в Україні в умовах війни. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2023. № 2(9). С. 257–268.

2. Савченко В., Кононенко Л., Карнаушенко А. Циркулярна економіка в умовах формування суспільства 5.0. *Таврійський науковий вісник. Серія:*

Економіка. 2023. № 16. С. 166–174. DOI:<https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.22>.

3. Єфанов В. Використання принципів циркулярної економіки та замкнених циклів у виробничо-споживчих моделях. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. С. 69–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-17>

4. Петренко В. С., Карнаушенко А. С., Мельникова К. В. Інвестиційні моделі підтримки циркулярної трансформації деокупованих територій. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Економіка та управління*. 2025. № 19. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-19-05-01>

5. Олійник О. В., Легенчук С. Ф., Юрківська О. Д. Циркулярна економіка як основа сталого розвитку підприємства: обліковий аспект. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 4(110). С. 54–62. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2024-4\(110\)-54-62](https://doi.org/10.26642/jen-2024-4(110)-54-62)

6. Артемов В. О., Бахчеван Е. В., Бочко О. А. Циркулярна економіка – виклик сучасності. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. С. 69–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-17>

7. Карнаушенко А. С., Петренко В. С. Активізація розвитку торговельної галузі України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. Вип. 1. С. 139–147. URL: <http://dspace.ksau.kherson.ua/handle/123456789/3321> (дата звернення: 25.05.2025).

8. Карнаушенко А. С. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку роздрібного товарообороту в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6847> (дата звернення: 24.05.2025).

Глобенко Ігор Олександрович – доктор філософії у галузі знань «Право», доцент кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін, Київський університет інтелектуальної власності та права

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В СИСТЕМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку державного управління особливого значення набуває концепція належного врядування («good governance»), яка є наріжним каменем демократичного суспільства. Вона активно впроваджується як на рівні інституцій Європейського Союзу, так і в національних системах управління країн-членів ЄС. Для України, яка обрала курс на європейську інтеграцію, впровадження стандартів належного врядування є важливою складовою інституційної модернізації публічного управління.

Концепція належного врядування сформувалася у другій половині ХХ століття як реакція на потребу підвищення ефективності, прозорості та підзвітності влади. Згідно з визначенням Ради Європи, належне врядування включає такі основні принципи: участь, верховенство права, прозорість, відповідальність, ефективність, справедливість, орієнтованість на консенсус, дотримання прав людини.

За визначенням Програми розвитку ООН (UNDP), належне врядування – це процес прийняття рішень та процес, за допомогою якого ці рішення впроваджуються (або не впроваджуються) [8].

Таким чином, належне врядування передбачає не лише якість прийнятих рішень, а й якість процесу їх підготовки, ухвалення та реалізації, що є вкрай важливим у контексті демократизації публічного управління в Україні.

Одним із ключових документів, що формалізує стандарти належного врядування в Європі, є Європейська хартія місцевого самоврядування (1985 р.), яка наголошує на принципах субсидіарності, автономності місцевих влад та залученні громадян до прийняття рішень [1].

Іншим важливим документом є Стратегія Ради Європи з інноваційного врядування (Strategy for Innovation and Good Governance at Local Level, 2008), яка містить 12 принципів належного врядування. Серед них: проведення чесних виборів, належна представницька демократія, етична поведінка посадовців, інновації, сталий розвиток, фінансова стабільність тощо [2].

Європейська Комісія також у своїх комунікаціях постійно підкреслює необхідність прозорості, ефективності та верховенства права як ключових орієнтирів для країн-кандидатів.

В Україні протягом останніх десятиліть реалізовано низку реформ, спрямованих на модернізацію публічного управління та наближення його до європейських стандартів. Однією з найважливіших є реформа державної служби, що розпочалася з ухвалення Закону України «Про державну службу» (2015), який встановив принципи політичної нейтральності, прозорості та конкурсності [3].

Також варто відзначити Закон України «Про адміністративні послуги» (2012), який започаткував практику впровадження центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), що є проявом клієнтоорієнтованості та ефективності [4].

Значним кроком стало ухвалення у 2022 році Закону України «Про адміністративну процедуру», який заклав правові засади прозорого, передбачуваного та справедливого розгляду адміністративних справ [5].

Проте, як зазначає І. Коліушко, імплементація принципів good governance вимагає не лише зміни законодавства, а й глибоких трансформацій у культурі управління, менталітеті службовців, системі контролю та підзвітності [6, с. 48].

Зокрема, серед основних викликів упровадження стандартів належного врядування в Україні можна виокремити такі:

Корупція: попри наявність антикорупційної інфраструктури (НАЗК, НАБУ, ВАКС), рівень довіри до державних інституцій залишається низьким.

Політична залежність держслужбовців: збереження практики політичних призначень на ключові адміністративні посади.

Недостатня спроможність інституцій: дефіцит кадрового потенціалу, слабка інституційна пам'ять, фрагментованість функцій.

Опір змінам: як на рівні політичної еліти, так і серед апарату державного управління.

Як підкреслює В. Яцуба, ефективне запровадження стандартів good governance неможливе без політичної волі, участі громадянського суспільства та незалежних ЗМІ [7, с. 53].

Отже, європейські стандарти належного врядування є важливою основою для формування сучасної ефективної системи публічного управління в Україні.

Попри помітні досягнення, імплементація цих стандартів залишається викликом, який потребує системного підходу, політичної волі, залучення громадянського суспільства та сталого контролю з боку незалежних інституцій. Успішна інтеграція європейських підходів до good governance дозволить не лише зміцнити демократичні інститути в Україні, а й підвищити якість життя громадян.

Використана література

1. Європейська хартія місцевого самоврядування (1985). Офіційний вісник України 2015 р., № 24, № 39, 2013, ст. 1418, стор. 450, стаття 718, код акта 67165/2013.

2. Strategy for Innovation and Good Governance at Local Level. Council of Europe. 2008. URL: <https://rm.coe.int/1680746f16> (дата звернення: 25.05.2025).

3. Про державну службу. Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 10.12.2015 №889-VIII.
4. Про адміністративні послуги. Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 06.09.2012 №5203-VI.
5. Про адміністративну процедуру. Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 17.11.2021 №2073-IX.
6. Коліушко І. Реформа державного управління: від ідеї до реалізації. К. : Центр політико-правових реформ. 2020. 53 с.
7. Яцуба В. Належне врядування як основа реформування державного управління в Україні. *Вісник НАДУ*. 2021. № 2. С. 34–41.
8. UNDP. Governance for Sustainable Human Development. New York, 1997.

Громенко Юлія Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри національного та міжнародного права, Одеський національний морський університет

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА МАЛОГО БІЗНЕСУ: СУЧАСНИЙ СТАН АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС

23 червня 2023 року Європейська Рада шляхом голосування надала Україні статус кандидата на членство в ЄС. З цього моменту розпочався новий етап взаємовідносин між Україною та ЄС. Статус країни-кандидата не тільки відкрив для України нові можливості доступу до фінансової допомоги, а й наклав додаткові обов'язки з адаптації національного законодавства до права ЄС (*acquis* ЄС). Набуття статусу кандидата є першим з трьох етапів процесу вступу до ЄС.

Наступним етапом є офіційні переговори про членство – процес прийняття відповідного законодавства ЄС, підготовку до його впровадження,

проведення судових, адміністративних, економічних та інших реформ, необхідних для відповідності вимогам приєднання держави-кандидата до Євросоюзу [1]. Саме на другому етапі, який офіційно розпочався 14 грудня 2023 року після ухвалення Європейською Радою відповідного рішення, проводиться скринінг українського законодавства на відповідність праву ЄС. Під час скринінгу Єврокомісія проаналізує зміни українського законодавства у шести важливих для економіки сферах: транспорт, підприємництво та промислова політика, соціальна політика та зайнятість, цифрова трансформація, вільний рух товарів та митна сфера, верховенство права.

Відповідно до ст. 282 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС [2], сторони повинні створювати та підтримувати ефективне та передбачуване законодавче середовище для суб'єктів господарювання, що займаються бізнесом на своїй території, особливо для малих підприємств, при цьому належним чином враховуючи вимоги правової визначеності та пропорційності. Покращення умов для підприємницької діяльності всіх суб'єктів господарювання, згідно зі ст. 378 Угоди про асоціацію, має відбуватись з особливою увагою до малих і середніх підприємств. Ст. 379 Угоди про асоціацію зобов'язує сторони співпрацювати для впровадження стратегій розвитку малих і середніх підприємств та проводити моніторинг процесу імплементації шляхом щорічного звітування та діалогу. Зобов'язання України щодо наближення національного законодавства про державну допомогу до законодавства ЄС передбачені у статтях 256, 262-267 Угоди про асоціацію.

Сьогодні національна політика щодо підтримки суб'єктів малого підприємництва має узгоджуватись з вимогами ЄС щодо форм, видів та інструментів стимулювання малого бізнесу. Розвиток та підтримка малого підприємництва в Україні ґрунтуються на Конституції України та регулюються Господарським, Цивільним та Податковим кодексами України, спеціальним

нормативно-правовим актом, який визначає правові та економічні засади державної політики у сфері державної підтримки малого та середнього підприємництва є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Відносини, пов'язані з будь-якою підтримкою суб'єктів господарювання за рахунок державних чи місцевих ресурсів є предметом регулювання Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

З метою наближення законодавства у сфері державної підтримки суб'єктів малого підприємництва до права ЄС були прийняті Порядок надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу, Порядок надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей, оновлено Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва.

На сьогодні в Україні діють такі державні програми підтримки суб'єктів малого підприємництва: «Доступні кредити 5-7-9 %»; урядовий проект «Єробота», який включає 6 грантових програм для започаткування бізнесу та розвитку підприємництва, серед яких грантова програма «Власна справа», програма «Гранти для ветеранів» та інші. Разом з тим, дискримінаційними і такими, що спотворюють конкуренцію, вбачаються положення програми «Кешбек на українське», учасниками якої не можуть бути підприємці, які перебувають на спрощеній системі оподаткування.

Зауважимо, що одним із напрямів скринінгу є «Підтримка малого і середнього бізнесу», який включений до розділу 20 «Підприємництво та промислова політика» плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року [3]. Саме за цим розділом Україна отримала позитивний результат офіційного скринінгу відповідності

українського законодавства нормам ЄС, який відбувся 28-29 квітня 2025 року у Брюсселі [4].

Отже, можемо констатувати, що адаптація законодавства України у сфері державної підтримки малого бізнесу до права ЄС, в цілому відповідає всім затвердженим вимогам, водночас має певні недоліки. Нормативно-правове регулювання відносин у сфері державної підтримки малого бізнесу в Україні здійснюється за допомогою широкої системи нормативно-правових актів, положення яких не завжди узгоджені між собою. Недостатньо розвинутою залишається інфраструктура державної підтримки малого підприємництва на регіональному рівні, потребують розвитку інституції, які створюють інфраструктуру для розширення міжнародної діяльності.

Нормативно-правове регулювання державної підтримки малого бізнесу потребує вдосконалення як з метою адаптації національного законодавства до права ЄС, так і з метою забезпечення ефективного використання інструментів державної підтримки малого підприємництва, розвиток якого важливий для повоєнної відбудови та сталого розвитку.

Використана література

1. Кроки до приєднання. *Офіційний веб-сайт Європейського Союзу*. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/steps-towards-joining_en (дата звернення: 25.05.2025).

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифіковано із заявою Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 25.05.2025).

3. План заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року, затверджений розпорядженням КМУ від

28.03.2025 р. № 300-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2025-%D1%80#n11> (дата звернення: 25.05.2025).

4. Україна успішна пройшла скринінг ЄС за розділом «Підприємництво та промислова політика». 30.04.2025. *Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/81edffc7-9c8c-47d1-8ab6-c17a0d11efab?lang=uk-UA&title=UkrainaUspishnoProishlaSkriningsZaRozdilompidprimnitstvoTaPromislovaPolitika> (дата звернення: 25.05.2025).

Орловська Ірина Григорівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри галузевого права та загально-правових дисциплін, Інститут права та суспільних відносин, ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРОЦЕСАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Процеси євроінтеграції відкривають перед Україною нові можливості для розвитку, але водночас ставлять складні виклики, що потребують консолідації зусиль усіх секторів суспільства. Громадянське суспільство, як важливий фактор демократичних перетворень, покликане стати рушійною силою євроінтеграційних реформ, сприяючи їх прозорості, підзвітності та орієнтованості на потреби громадян.

На думку Енциклопедії сучасної України, громадянське суспільство – це суспільство, в основі якого лежить розгалужена мережа незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, створених самими громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив, задоволення своїх

суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів. У повсякденному вжитку нерідко розуміють рівень громадянської свідомості певного суспільства, активність громадян у створенні громадської організації [1].

Не піддається сумніву той факт, що громадянське суспільство відіграє багатогранну роль у процесах євроінтеграції, виконуючи низку ключових функцій, що сприяють демократизації, соціальній інтеграції та ефективному управлінню. Саме функції громадянського суспільства визначають його роль та вплив на процеси євроінтеграції, розкриваючи потенціал його участі у формуванні політики, контролі за владою та сприянні соціальній згуртованості.

Лотюк О., досліджуючи функції громадянського суспільства в контексті євроінтеграції, розглядав їх як основні напрями та форми впливу на розвиток суспільства та формування політики держави. Автор підкреслює важливість використання сучасних теорій для адаптації концепції громадянського суспільства до реалій євроінтеграційних процесів та глобалізації, враховуючи при цьому історичний контекст розвитку цієї концепції. Значна увага також звертається на необхідність врахування різноманітності культур і традицій країн Європейського Союзу при дослідженні громадянського суспільства в умовах євроінтеграції [2].

На нашу думку, громадянське суспільство виконує три ключових функцій у процесі євроінтеграції. Так, однією з найважливіших є контрольна функція, спрямована на забезпечення прозорості та підзвітності органів державної влади. Громадянське суспільство виступає як важливий гравець, сприяючи реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [3], здійснюючи постійний моніторинг її виконання та доносячи результати цього моніторингу до органів влади разом з пропозиціями щодо покращення політики. Це сприяє зниженню рівня корупції, підвищенню довіри до влади та зміцненню демократичних інститутів.

Наступною є функція соціальної інтеграції, спрямована на забезпечення соціальної згуртованості та інтеграції. Надання громадянському суспільству голосу в євроінтеграційних процесах дозволяє врахувати інтереси найрізноманітніших прошарків населення при прийнятті рішень. Шляхом зміцнення контактів та взаємного обміну досвідом з партнерськими організаціями в ЄС, воно також сприяє розвитку двосторонніх відносин Україна – ЄС.

Євроінтеграційні зобов'язання України передбачають активне залучення організацій громадянського суспільства та інституціоналізацію їхньої ролі. Так, відповідно до статей 469-470 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [3], було створено Платформу громадянського суспільства Україна – ЄС [4]. Крім того, функціонує Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства [5]. Ці майданчики є важливим інструментом для налагодження діалогу, обміну досвідом та координації зусиль між організаціями громадянського суспільства, донесення їх позиції до урядових структур та європейських інституцій, сприяючи глибшій соціальній інтеграції та зміцненню зв'язків між Україною та ЄС.

Третьою, не менш важливою, функцією є просвітницька, яка сприяє формуванню демократичної культури та цінностей. Громадянське суспільство є важливим агентом демократичної політичної культури, сприяючи толерантності, прагматизму та готовності до компромісу. Через інформаційні кампанії, просвітницьку та лобістську діяльність, неформальне спілкування, воно може сприяти кращій обізнаності та розумінню щодо України в державах-членах ЄС та, навпаки, щодо ЄС – в Україні, зокрема щодо його базових цінностей, функціонування та політики. В Україні це особливо важливо для подолання наслідків авторитарного минулого та формування активної громадянської позиції.

Разом із цим, ми не можемо оминути викликів перед українським громадянським суспільством на цьому шляху, які ускладнюють його ефективну участь у процесах євроінтеграції. Одним з них є формальне ставлення урядових структур до рекомендацій громадянського суспільства, що містяться, наприклад, у деклараціях Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС, що обмежує можливості безпосередньо впливати на прийняття рішень. Нерівність ресурсів також є значною перешкодою, оскільки переважна більшість українських неурядових організацій мають обмежений доступ до фінансування, експертної підтримки та інформаційних ресурсів. Крім того, мовні бар'єри створюють додаткові труднощі для українських активістів у налагодженні ефективної комунікації та співпраці з європейськими партнерами, обмежуючи їхній доступ до важливої інформації та можливостей для участі в європейських ініціативах.

Фрагментація зусиль різних організацій, недостатня координація та розпорошеність ресурсів, співіснування декількох майданчиків взаємодії можуть призводити до дублювання діяльності та зниження загального впливу. Бюрократизація європейських процедур, складність подання заявок на фінансування та звітності, може відлякувати менші організації та обмежувати їхню участь у європейських програмах та ініціативах. Крім того, цифровий розрив, нерівний доступ до цифрових технологій та навичок, створює додаткові перешкоди для ефективної комунікації, мобілізації та участі українських організацій громадянського суспільства в європейських мережах та онлайн-платформах.

На нашу думку, для посилення ролі громадянського суспільства в процесах євроінтеграції необхідний комплексний підхід, що передбачає активні дії як з боку європейських інституцій, так і національних урядів та самих організацій громадянського суспільства. Європейським інституціям слід спростити процедури участі громадянського суспільства у конкурсах проєктів,

передбачити цільове фінансування для окремих категорій неурядових організацій. Національні уряди повинні підтримувати розвиток громадянського суспільства на національному рівні, сприяти їхній участі в європейських програмах та інвестувати в розвиток цифрової інфраструктури для полегшення їхньої участі. Організації громадянського суспільства, у свою чергу, мають активно розвивати транснаціональні мережі співпраці, підвищувати свій професійний рівень, використовувати цифрові технології для мобілізації громадян та налагоджувати ефективну співпрацю з медіа для підвищення своєї видимості та впливу.

Отже, громадянське суспільство відіграє багатогранну роль у процесах євроінтеграції, виконуючи функції, що сприяють демократизації, соціальній інтеграції та ефективному управлінню. Водночас воно є важливим актором демократичних перетворень, контролюючи владу, забезпечуючи соціальну згуртованість та формуючи демократичну культуру. Незважаючи на структурні, політичні та організаційні перешкоди, активна участь громадянського суспільства є важливою для успішної євроінтеграції, що вимагає спільних зусиль від європейських інституцій, національних урядів та самих організацій громадянського суспільства.

Використана література

1. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/> (дата звернення: 25.05.2025).
2. Лотюк О. Функції громадянського суспільства в умовах євроінтеграції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 5. С. 72–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vksu_2014_5_17
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 25.05.2025).

4. Офіційний сайт – Українська сторона Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС. URL: <https://eu-ua-csp.org.ua/> (дата звернення: 25.05.2025).

5. Офіційний сайт – Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства. URL: <http://eap-csf.org.ua/> (дата звернення: 25.05.2025).

Макарчук Віталій Володимирович – доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін, Білоцерківський національний аграрний університет

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА УКРАЇНІ

Міграційні процеси є невіддільною частиною сучасного глобалізованого світу, де перетин кордонів став буденністю для багатьох людей. Завдяки своїй історичній, економічній та політичній ролі, Європа слугує унікальним прикладом регіону, в якому міграція набуває особливих характеристик і наслідків. Вивчення цих процесів допомагає не лише аналізувати переміщення населення, але й розуміти основні фактори, що впливають на це явище, зокрема економічні, соціальні, культурні та політичні аспекти.

Міграція в Європі має глибоке історичне коріння. Протягом століть держави регіону були як джерелами еміграції, так і місцем прибуття для численних мігрантів. Це породжує низку викликів, серед яких контроль нелегальної міграції, інтеграція мігрантів у місцеві громади, забезпечення їхніх прав і соціального захисту, а також боротьба з дискримінацією та ксенофобією. Вплив таких історичних подій, як війни, колоніальні експансії, економічні

кризи й соціально-політичні трансформації, суттєво позначився на сучасних міграційних потоках.

Наприклад, після закінчення Другої світової війни Європа зіткнулася з масовою хвилею внутрішньої та зовнішньої міграції, що сприяло відновленню континенту й заклало основи сучасної міграційної політики [1]. У XXI столітті міграційні процеси в Європі зазнали значних змін під впливом глобалізації, швидкого розвитку інформаційних технологій та інтеграційних процесів у рамках ЄС, як провідний політичний та економічний союз нині стикається зі складнощами в управлінні цими потоками. У відповідь до нових реалій Рада ЄС ухвалила низку реформ у сфері міграції та надання притулку. Було оновлено десять законодавчих документів, які запроваджують нові правила для управління прибуттям мігрантів. Зокрема, створено єдину процедуру реєстрації й чіткий розподіл обов'язків між державами-членами. Відповідно до цих правил усі мігранти мають бути ідентифіковані та зареєстровані у біометричній базі Eurodac протягом семи днів з моменту прибуття. У країнах, таких як Греція, Італія, Мальта, Іспанія, Хорватія й Кіпр, мають функціонувати спеціальні центри прийому мігрантів для перебування їх протягом дванадцяти тижнів [2].

Подальші заходи передбачають депортацію мігрантів, яким відмовлено у притулку, безпосередньо з зовнішніх кордонів ЄС. Важливою умовою стало впровадження принципу «обов'язкової солідарності» між країнами союзу: держави, які не можуть приймати мігрантів, повинні надавати фінансову компенсацію або направляти ресурси та персонал до країн першого прийому. Це положення наразі не має повноцінної законодавчої сили й потребує додаткових переговорів між державами-членами. Країни ЄС із надмірним навантаженням від міграційних потоків можуть вимагати від партнерів більшої підтримки. У разі кризових ситуацій члени ЄС мають право оголосити спільну

«кризову обстановку» з можливістю тимчасово відійти від загальних правил задля підвищення солідарності [3].

Європейський Союз продовжує вдосконалювати свою міграційну систему шляхом впровадження нових законодавчих норм, які передбачають регулювання процесу розподілу мігрантів між країнами-членами, створення спеціалізованих центрів прийому, а також прискорення процедур ухвалення рішень щодо надання або відмови в наданні притулку. Водночас Україна, як держава, що перебуває в умовах тривалої війни, зіштовхнулася із масштабними потоками внутрішнього та зовнішнього переміщення населення. Міграційна політика України акцентується на захисті громадян і налагодженні співпраці з міжнародними організаціями та партнерами задля гарантування соціальної підтримки як для внутрішньо переміщених осіб, так і для біженців. Серед пріоритетних завдань є інтеграція міжнародних стандартів у національну систему управління міграційними процесами та її адаптація до актуальних викликів сучасності.

Отже, засади міграційних процесів у Європейському Союзі та Україні ґрунтуються на універсальних цінностях, які сприяють ефективному управлінню міграційними потоками, захисту прав людини та забезпеченню суспільної стабільності. Верховенство права передбачає організацію цих процесів відповідно до міжнародного та національного законодавства, гарантує законність рішень державних органів. Пріоритетність прав і свобод людини полягає у визнанні їх найвищою цінністю, а також у зобов'язанні держав захищати права мігрантів, біженців та внутрішньо переміщених осіб незалежно від їхнього правового статусу. Хоча міграційна політика ЄС та України має спільні принципи, такі як захист прав мігрантів, боротьба з нелегальною міграцією та активізація міжнародної співпраці, суттєві відмінності простежуються у масштабах викликів, характері проблем та механізмах реалізації. Особливий контекст складається через воєнний стан в Україні, що

зумовлює нагальний пошук рішень для гуманітарних криз і швидке реагування на нові загрози.

Використана література

1. Грищенко Н. І., Лясота Л. І. Теорії міграції населення та їх значення для вивчення міграційних настроїв у XXI ст. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2021. № 2 (50). URL: <https://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/242318> (дата звернення: 25.05.2025).

2. База даних EURODAC. *Юридична компанія «Центр Санрайз».* 2023. URL: <https://uk.interlawyer.com.ua/content/baza-danih-eurodac> (дата звернення: 25.05.2025).

3. Міграційний пакт: що означає нова політика ЄС щодо притулку? *Deutsche Welle.* 2024. URL <https://www.dw.com/uk/migracijnij-pakt-so-oznacae-nova-politika-es-sodo-nadanna-pritulku2-a-68794336/a-68794336> (дата звернення: 25.05.2025).

Бескоровайний Валентин Олегович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський національний технічний університет

КОНТРПРОДУКТИВНІ ПРОЦЕСИ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ, АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ДОВІРИ ДО АНТИКОРУПЦІЙНИХ ІНСТИТУЦІЙ УКРАЇНИ

Під поняттям «Публічне управління» слід розуміти – діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства в межах визначених законом повноважень і функціональних обов’язків (планування, організації, керівництва, координації та контролю) щодо формування та

реалізації управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць.

Спираючись на вказане тлумачення можемо виокремити поняття «Продуктивні процеси публічного управління» – це сукупність управлінських дій та рішень, спрямованих на ефективне функціонування державного апарату, дотримання власних та міжнародних законодавчих норм та угод, боротьба з корупцією, забезпечення суспільних потреб і досягнення стратегічних цілей розвитку країни.

В свою чергу контрпродуктивні процеси публічного управління – це управлінські дії, рішення, та бездіяльність державних інституцій, які знижують ефективність реалізації публічного управління та призводять до втрати ресурсів, часу та довіри громадян [1].

В даних тезах висвітлюється проблематика контрпродуктивних процесів публічного управління центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом відповідального за формування антикорупційної політики та запобігання корупції.

З моменту здобуття незалежності Україна активно адаптує міжнародні правові норми до національного законодавства.

Між урядами України та США була підписана 7 травня 1992 року Угода про гуманітарне і техніко-економічне співробітництво, що передбачала допомогу та подальше укладення додаткових угод для її ефективної реалізації. Надалі Україна ратифікувала низку міжнародних документів у сфері боротьби з корупцією, зокрема Конвенцію ООН проти корупції (2006), Кримінальну (2006) та Цивільну (2005) антикорупційні конвенції Ради Європи, а також політичні положення Угоди про асоціацію з ЄС (2014).

Серед ключових нормативно-правових актів останнього десятиліття варто відзначити Указ Президента № 808/2014 про Національну раду з питань антикорупційної політики та Закон України № 1699-VII Про засади державної

антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки. З 2014 року в рамках виконання міжнародних зобов'язань в Україні було створено спеціалізовані антикорупційні органи: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та в 2015 році Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП).

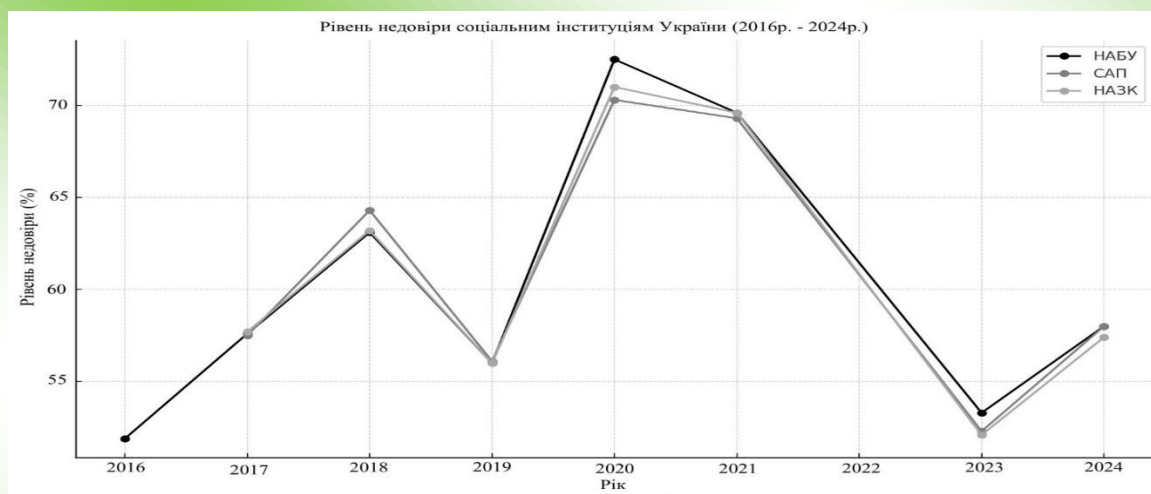
Таким чином між антикорупційними органами були наступним чином розподілені функції: НАЗК формує та реалізує державну антикорупційну політику, організовує роботу з питань доброчесності (запобігання та виявлення корупції) в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях; НАБУ попереджає, виявляє, припиняє, розслідує та розкриває корупційні та інших кримінальні правопорушення, які віднесені до його підслідності; САП здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування НАБУ, підтримання державного обвинувачення в суді у випадках, пов'язаних із корупційними правопорушеннями.

У подальшому в 2017 році було затверджено Методологію антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та 2018 році ухвалено Закон України «Про Вищий антикорупційний суд».

Оскільки попередню стратегію не вдалося повною мірою реалізувати, у 2022 році ухвалено нову Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки, спрямовану на досягнення реального прогресу в протидії корупції. У 2023 році затверджено Державну антикорупційну програму на 2023-2025 роки, що враховує також виклики післявоєнного відновлення.

Нами було проаналізовано статистичні дані, які були отримані під час дослідження проведеного соціологічною службою Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова з 2016 по 2024 рік, де опитано респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком

Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. На питання «Якою мірою Ви довіряєте таким соціальним інститутам?» де зокрема були перераховані НАБУ, САП, НАЗК, більшість респондентів висловлювали недовіру цим соціальним інституціям, де коливання в розрізі становлять 51% – 72% [2].

Означене вище на нашу думку свідчить про те, що незважаючи на створення в Україні комплексної системи антикорупційних органів, власне створено «ілюзію» впровадження дієвих антикорупційних інституцій. Однак, приведені нами статистичні дані виступають свого роду маркером який вказує на формальне дотримання міжнародних зобов'язань у сфері боротьби з корупцією та на наявність системних дисфункцій у сфері публічного управління. Це свідчить про присутність контрпродуктивних процесів публічного управління, що гальмують реалізацію задекларованих реформ та знижують загальну результативність державної антикорупційної політики. Отже, на нашу думку, існує нагальна потреба у переоцінці підходів до управління антикорупційною сферою.

Незважаючи на створення системи спеціалізованих антикорупційних органів та запровадження низки законодавчих ініціатив, Україна досі стикається з контрпродуктивними процесами у сфері публічного управління. Така ситуація свідчить про необхідність перегляду підходів до управління

антикорупційною сферою, зокрема шляхом впровадження системних змін в підходах до управління державою, посилення взаємодії з громадянським суспільством, неурядовими та громадськими організаціями.

Використана література

1. Бескоровайний В. О. Публічне управління та боротьба з корупцією: міжнародні угоди як інструмент, і реалізація їх в Україні: збірник матеріалів II-ї науково-практичної конференції за міжнародною участю. Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи URL: [https://kntu.net.ua/ukr/content/download/121247/678148/file/ЗБІРНИК%20-%20Том%201%20\(Секція%201](https://kntu.net.ua/ukr/content/download/121247/678148/file/ЗБІРНИК%20-%20Том%201%20(Секція%201) (дата звернення: 29.05.2025).

2. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/sotsiologiia/pres-relizy?start=0> (дата звернення: 29.05.2025).

Федчук Марія Андріївна — здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Державний податковий університет

Тучак Тетяна Володимирівна — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри адміністрування податків, Державний податковий університет

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ БОРотьБИ З ПОДАТКОВИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Впровадження європейського досвіду у боротьбі з податковими правопорушеннями є одним із основних аспектів правової та управлінської модернізації України на шляху до повноцінної інтеграції в Європейський Союз. Процес євроінтеграції вимагає не лише механічного запозичення європейського

законодавства, а й глибоких трансформацій у всій системі державного управління, зокрема у фіскальній сфері.

Країни ЄС, маючи тривалий досвід побудови ефективних податкових систем та боротьби з ухиленням від сплати податків, розробили значний арсенал інструментів, як правових, так і адміністративних, спрямованих на забезпечення податкової дисципліни, протидію податковому шахрайству, агресивному податковому плануванню та відмиванню коштів, отриманих від податкових злочинів. Цей досвід охоплює розбудову ефективних систем податкового контролю, впровадження сучасних цифрових рішень для аналізу даних та виявлення ризиків, розвиток міжнародної співпраці через механізми обміну податковою інформацією (наприклад, в рамках Директиви DAC), а також формування культури добровільного дотримання податкового законодавства [1, с. 79-81].

Для України застосування цього європейського досвіду є критично важливим з кількох причин. По-перше, це необхідна умова для забезпечення фіскальної стійкості держави. Зменшення обсягів «тіньової» економіки, ефективне стягнення податків та боротьба зі зловживаннями прямо впливають на можливості фінансування державних видатків, соціальних програм та обороноздатності, що є особливо актуальним в умовах війни та післявоєнного відновлення [2, с. 52-54].

По-друге, це є важливим кроком до створення справедливого та передбачуваного бізнес-середовища. Коли всі суб'єкти господарювання працюють за однаковими правилами та не мають можливості отримувати незаконні переваги через ухилення від оподаткування, це сприяє здоровій конкуренції та приваблює інвестиції, як внутрішні, так і іноземні, оскільки інвестори шукають країни з високим рівнем правопорядку та податкової дисципліни.

По-третє, ефективна боротьба з податковими правопорушеннями є демонстрацією прихильності України принципам верховенства права та належного врядування, що є фундаментальними для членства в ЄС.

Імплементація європейського досвіду передбачає комплексні зміни. Це включає гармонізацію українського податкового законодавства з відповідними Директивами ЄС та рекомендаціями ОЕСР (що часто інтегровані в право ЄС, наприклад, у сфері боротьби з розмиванням податкової бази та виведенням прибутку з-під оподаткування – BEPS) [3, с. 149-153]. Це також вимагає суттєвого зміцнення інституційної спроможності Державної податкової служби, Бюро економічної безпеки та інших правоохоронних органів, відповідальних за розслідування податкових злочинів. Необхідно підвищувати кваліфікацію кадрів, впроваджувати сучасні методики розслідувань, використовувати передові інформаційні технології для виявлення складних схем ухилення та відмивання коштів. Важливим напрямком є налагодження ефективної міжнародної співпраці, зокрема, активна участь України в системах автоматичного обміну податковою та фінансовою інформацією з країнами ЄС та іншими юрисдикціями.

Для створення справедливої та ефективної податкової системи, Україна має перейняти європейський досвід. Важливо перейти до сервісної моделі взаємодії з платниками податків, надаючи підтримку та консультації, водночас проявляючи нульову толерантність до навмисного ухилення від сплати податків. Це потребує прозорих процедур, підзвітності державних службовців, незалежних контролюючих органів та, найголовніше, подолання корупційних ризиків. Лише за умов високої довіри суспільства можна досягти успіху та забезпечити стабільність державних фінансів. Інтеграція європейського досвіду – це комплексний підхід, що поєднує правові, адміністративні та соціальні аспекти [4].

Отже, імплементація європейського досвіду боротьби з податковими правопорушеннями є невід'ємною складовою євроінтеграційного процесу України, вимагаючи глибоких і комплексних реформ. Це не лише питання технічної адаптації законодавства, а й фундаментальної трансформації податкової культури, інституційної спроможності та міжнародної співпраці. Успіх на цьому шляху забезпечить Україні економічну стабільність, справедливість, та прозорість, наблизивши її до європейських стандартів життя і зміцнивши позиції як надійного партнера в європейській спільноті. Відданість цим реформам є ключовим сигналом для інвесторів та міжнародних організацій, підтверджуючи серйозність намірів України стати повноправним членом Європейського Союзу.

Використана література

1. Герасимчук А., Тучак Т. В. Інструменти для боротьби з податковими ухиленнями в Європейському Союзі. *«Актуальні питання оподаткування в країнах ЄС: досвід для України»*: зб. тез наук.- прак. круг. столу. Ірпінь : ДПУ, 2024. 140 с.
2. Бурбела А. Л. Боротьба з ухиленням від сплати податків та тіньовою економікою у контексті європейської інтеграції. *«Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва»*: зб. мат. Міжнар. наук.- прак. круг. столу. Хмельницький : ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2024. 91 с.
3. Лоскоріх Г. Л., Перчі О. Ф. Сутність імплементації плану BEPS для бюджетно-податкової системи України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 15. С. 149–153.
4. Нульова толерантність до корупції – вимога воєнного часу. *Національний університет біоресурсів і природокористування України*: веб-сайт. URL: <https://nubip.edu.ua/node/123203> (дата звернення: 14.05.2025).

Іщенко Євген Миколайович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Сфера надання адміністративних послуг в Україні набуває докорінних змін внаслідок стрімкого розвитку технологій, діджиталізації суспільства, процесів децентралізації влади, змін в комунікаціях суспільства. Суспільство потребує швидких послуг широкого переліку. Відбувається розбудова «цифрової економіки», яка тягне за собою діджиталізацію комунікаційних процесів, зміну акцентів і форм управління, зокрема у сфері надання адміністративних послуг. Зворотньою стороною є недостатня обізнаність суспільства, технічна неготовність цифрового устаткування до опрацювання великих масивів інформації, нагальна проблема необхідності переосмислення відносин між громадою і суб'єктами публічного управління. Одночасно, внаслідок процесів децентралізації влади і відсутності єдиних стандартів надання адміністративних послуг робота центрів надання адміністративних послуг територіальних громад суттєво відрізняється від аналогічних в обласних центрах. Часто під організацією центру розуміється переміщення фахівців різних сфер в одне приміщення, без запровадження електронного документообігу та сучасних програмних продуктів доступу до державних реєстрів і продовження роботи у 4-5 черг. Створення «електронної черги» подекуди видається за «процеси діджиталізації». Такі процеси призводять до негативного відношення громад до інновацій, влади, планам розвитку. Розпочинається процес гальмування розвитку громади, створюється розрив у суспільстві між міськими та обласними територіальними громадами.

Динамічність зовнішнього середовища потребуватиме постійної актуалізації аналітичної інформації, яка в сукупності із світовими тенденціями розвитку управлінських інновацій у сфері надання адміністративних послуг в умовах діджиталізації повинна демонструвати актуальні результати. Специфічність послуг, що надаються широкому колу населення в різних куточках країни з одного боку має бути стандартизована державою, а з іншого, 19 має бути гнучкою та клієнтоорієнтованою. Означене кидає виклик існуючим підходам в теорії управлінських інновацій. Значна кількість питань впровадження управлінських інновацій а також широка проблематика надання адміністративних послуг вченими достатньо вивчена. Зокрема ці напрямки досліджували засновники теорії інновацій Й. Шумпетер, П. Друкер, Б. Твісс. Адаптували зарубіжний досвід та шукали власні шляхи впровадження управлінських інновацій Є. Бельтюков, І. Бланк, В. Геєць, В. Захарченко, Л. Федулова, С. Ілляшенко, О. Кузьмін, Н. Чухрай, Й. Петрович; В. Гриньова, С. Філіппова, С. Харічков. Новаціями в сфері надання адміністративних послуг та впровадження технологій діджиталізації займалися О. Ястремська, М. Меркулов, М. Шарко, Н. Подольчак. Н. Добрянська, Н. Гусаріна, В. Лебедева, О.Балан [1]. Однак досі є деякі теоретико-методичні прогалини, які локалізуються саме у поєднанні завдання розроблення теоретико-методичних засад використання управлінських інновацій, із сферою надання адміністративних послуг в умовах діджиталізації. Серед усіх завдань, що поставлені перед органами влади в Україні, одним з основних є впровадження доступної, прозорої системи надання якісних сервісних послуг. Україна встала на шлях досягнення цієї мети ще у 2005 році, коли почала активно формуватися система надання адміністративних послуг. Новий етап модернізації цієї системи розпочався у 2014 році з оголошенням в Україні реформи місцевого самоврядування в 2012 році. Законодавство ж про адміністративні послуги як воно є, розроблено в 2016 році, коли було прийнято Закон України «Про

адміністративні послуги». На сьогоднішній день з боку держави докладається багато зусиль задля побудови якісної системи надання послуг, що зможе задовольнити чимале різноманіття індивідуальних та суспільних потреб.

Однак перш, ніж досліджувати визначення та сутність поняття адміністративні послуги, вважаємо за доцільне розглянути тлумачення та сутність терміну послуги, оскільки при закріпленні дефініції адміністративні послуги, було багато суперечок та дискусій з приводу використання у цьому визначенні слова «послуга».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови надано визначення поняттю «послуга». У відповідності до цього визначення, «послуга – це дія, вчинок, що дає користь, допомогу іншому. «Послуга» це також діяльність підприємств, організацій та окремих осіб, виконувана для задоволення чийх-небудь потреб» .

На законодавчому рівні також є закріплені визначення цього терміну.

«Послуга – діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб» [2].

Що ж стосується адміністративної послуги, то це – «результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону» [3].

Варто зауважити, що визначення адміністративної послуги, яке існує в сучасному вигляді, пройшло певний етап становлення.

Так, 15 лютого 2006 року Кабінетом Міністрів України було прийнято розпорядження № 90-р «Про схвалення Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади».

Вказаним Розпорядженням було закріплено таке визначення адміністративної послуги – це «результат здійснення владних повноважень уповноваженим суб'єктом, що відповідно до закону забезпечує юридичне оформлення умов реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявою (видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрації тощо)» .

В подальшому Постановою Кабінету Міністрів України № 737 від 17.07.2009 року було затверджено Тимчасовий порядок надання адміністративних послуг . Вказаним Тимчасовим порядком було реформовано визначення адміністративних послуг і в цьому Порядку воно виглядало так, що адміністративна послуга – це «державна послуга, яка є результатом здійснення суб'єктом повноважень щодо прийняття згідно з нормативно-правовими актами на звернення фізичної або юридичної особи адміністративного акта, спрямованого на реалізацію та захист її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків (отримання дозволу (ліцензії), сертифіката, посвідчення та інших документів, реєстрація тощо)».

Після внесення у 2010 році змін до Тимчасового порядку надання адміністративних послуг, визначення адміністративної послуги було сформульовано наступним чином: «адміністративна послуга – це послуга, яка є результатом здійснення суб'єктом повноважень щодо прийняття згідно з нормативно-правовими актами на звернення фізичної або юридичної особи адміністративного акта, спрямованого на реалізацію та захист її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків (отримання дозволу (ліцензії), сертифіката, посвідчення та інших документів, реєстрація тощо) .

І врешті решт, 06 вересня 2012 року було прийнято Закон України «Про адміністративні послуги», в якому визначення адміністративної послуги закріплено в тому загальноприйнятому вигляді, яким оперують при наданні

адміністративних послуг в наш час. Проте, і сучасна дефініція поняття адміністративної послуги, на думку багатьох науковці, не позбавлена недоліків.

Таким чином, з метою підвищення якості життя громадян при набутті адміністративних послуг електронного вигляду необхідно сформувати нові механізми щодо організації роботи центрів надання адміністративних послуг. Удосконалити науково-методичний підхід до системної інтеграції управлінських інновацій у сферу надання адміністративних послуг в умовах діджиталізації, який сформовано на основі: 1) планового підвищення кваліфікації кадрів в центрах надання адміністративних послуг; 2) організаційному забезпеченні впровадження управлінських інновацій у сфері надання адміністративних послуг; 3) моніторингу якості надання адміністративних послуг. Впровадження запропонованого базису дозволить нівелювати основні негативні фактори активного впровадження діджитал-технологій у сфері надання адміністративних послуг.

Використана література

1. Одінцов О. М., Ільченко Н. В., Ляшов Д. О. Міжнародний досвід надання адміністративних послуг. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2021. № 60. С. 41–51. URL: https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/2157/1/41-51_Одінцов.pdf
2. Ільчанінова Н. І. Перспективи впровадження зарубіжного досвіду формування механізму надання адміністративних послуг в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 10. С. 130–134. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2018/28.pdf
3. Чечель А. О., Омелянович Р. А. Державне управління у сфері надання адміністративних послуг: європейський досвід. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 279–284. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2021/43.pdf

Коваленко Лариса Павлівна – доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Коваленко Богдан В'ячеславович – доктор філософії, докторант кафедри конституційного та адміністративного права, Запорізький національний університет

Джафаров Давид Ельдар Огли – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Арнаутова Анастасія Станіславівна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

МОДЕРНІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Реформування системи адміністративного судочинства в Україні є важливим чинником забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини. Законодавство у цій сфері зазнає постійних змін, що вимагає аналізу його ключових положень і проблем.

Законодавство про адміністративне судочинство в Україні потребує подальшого вдосконалення. Основні напрямки реформування мають включати посилення цифрової трансформації судів. Подальші дослідження повинні зосередитись на практичних аспектах застосування норм КАСУ та адаптації його положень до європейських стандартів.

Питання становлення та розвитку адміністративного судочинства в Україні набуває особливої актуальності в умовах модернізації публічного

управління та вдосконалення судової системи загалом. Адміністративне судочинство, як окремий інститут захисту прав фізичних та юридичних осіб у публічно-правових спорах, є основою для забезпечення ефективного механізму реалізації принципу верховенства права в демократичній державі. З урахуванням тенденцій євроінтеграції, адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу та практики Європейського суду з прав людини, актуалізується потреба в критичному переосмисленні діючих нормативно-правових підходів у сфері цифрової трансформації в державному управлінні судами.

Одним із ключових напрямів трансформації адміністративного судочинства є цифровізація судових процедур. Запровадження електронного судочинства стало важливим кроком у підвищенні ефективності процесу розгляду справ, зменшенні навантаження на суддів та забезпеченні зручності для учасників справ. Водночас практика демонструє потребу в доопрацюванні технічних рішень та нормативного забезпечення електронної взаємодії між судом, сторонами та іншими суб'єктами.

Окремої уваги заслуговує питання процесуальних гарантій у справах проти суб'єктів владних повноважень. У реальних умовах існує ризик формального підходу до розгляду таких справ, що може призвести до обмеження прав позивача, особливо коли мова йде про складні юридичні конструкції чи ситуації, де доказування значною мірою залежить від дій відповідача [1].

Адміністративні суди діють у складному правовому середовищі, де межа між судовим і адміністративним впливом не завжди чітка. У процесі розгляду справ суди змушені вступати в комунікацію з різними органами публічної адміністрації, зокрема через направлення запитів, витребування доказів або реагування на бездіяльність державних органів.

Розв'язання цієї проблеми вимагає не тільки вдосконалення законодавчих механізмів, які забезпечують обов'язковість рішень адміністративного суду, але й розвитку інституційної культури поваги до судової влади. Одним із варіантів може стати розширення практики автоматичного контролю виконання судових рішень через інтеграцію судових реєстрів із системами органів державної влади [3].

Міжнародні стандарти підкреслюють право кожної особи на ефективний доступ до суду. Це право гарантує можливість оскаржити дії або бездіяльність органів влади, що порушують права або законні інтереси громадян. Наприклад, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП) у статті 14 визначає, що кожен має право на рівність перед судом та на захист своїх прав у судовому порядку [2].

Важливим аспектом міжнародних стандартів є незалежність суддів, що розглядають адміністративні справи. Це означає відсутність зовнішнього впливу з боку виконавчої влади чи інших інститутів. Окрім того, міжнародні організації, такі як Рада Європи та ООН, наголошують на необхідності належної підготовки суддів, зокрема у сфері адміністративного права і процедур, для підвищення якості судочинства.

У ході проведеного дослідження було встановлено, що законодавче регулювання адміністративного судочинства в Україні демонструє поступальний розвиток, проте залишається динамічною та проблемною сферою. Запроваджені законодавчі новації, зокрема цифровізація процесу, розширення процесуальних прав сторін та удосконалення механізмів контролю за діями суб'єктів владних повноважень, мають потенціал посилити ефективність адміністративного судочинства. Однак на практиці спостерігаються труднощі із забезпеченням реального доступу до правосуддя, зокрема через нерівність процесуальних можливостей сторін, недостатню

урегульованість електронних процедур та відсутність сталості судової практики [4].

Виявлені проблеми свідчать про необхідність системного підходу до вдосконалення нормативної бази, гармонізації українського адміністративного процесуального законодавства з європейськими стандартами та забезпечення більшої передбачуваності судових рішень. Особливої уваги потребує удосконалення інституційних інструментів у сфері кваліфікації адміністративно-правових спорів, запровадження критеріїв оцінки дискреції органів влади та забезпечення прозорості судового процесу.

Перспективи подальших досліджень слід пов'язувати з вивченням практичної реалізації правових позицій Верховного Суду у сфері адміністративного судочинства, порівняльним аналізом адміністративного процесу в державах ЄС, а також з розробкою моделей ефективної цифрової взаємодії між судом і сторонами у справі.

Використана література

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36. Ст. 446.
2. Кобилянський О. Л. Адміністративне судочинство в Україні. К. : Юрінком Інтер, 2012. 256 с.
3. Смокович М. І. Адміністративне судочинство: актуальні проблеми. Харків : Право, 2015. 320 с.
4. Слущенко І. Д. Теорія адміністративного процесу. К. : Наукова думка, 2010. 288 с.

Карнаушенко Алла Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, обліку та фінансів, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Бершадський Олександр Іванович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СМАРТ-КОНТРАКТІВ У ЛОГІСТИЦІ НА ОСНОВІ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН

У сучасному світі логістика відіграє ключову роль у функціонуванні глобальної економіки. Зі зростанням обсягів постачання та ускладненням ланцюгів логістичні процеси потребують нових підходів до управління, зокрема більшої автоматизації, прозорості та надійності. Одним із рішень, що активно розглядається для вирішення цих завдань, є впровадження технології блокчейн, зокрема смарт-контрактів. Смарт-контракти – це спеціальні комп'ютерні алгоритми, які зберігаються у блокчейн-мережі та автоматично виконують запрограмовані умови угод. Їх використання дозволяє забезпечити точне і своєчасне виконання договірних зобов'язань без потреби у посередниках.

Смарт-контракти мають значний потенціал для оптимізації логістичних процесів. Вони здатні автоматично активувати транзакції, підтвердження отримання товару, оплату, штрафні санкції чи зміну статусу замовлення відповідно до попередньо визначених умов. Завдяки цьому відбувається зменшення кількості людських помилок, підвищується швидкість обробки інформації, а також зменшується обсяг паперової документації. Учасники ланцюга постачання отримують змогу в реальному часі відстежувати виконання договорів, що підвищує рівень довіри та прозорості.

Реальні приклади впровадження смарт-контрактів демонструють їхню ефективність. У таких проєктах, як TradeLens (спільна ініціатива IBM та Maersk), смарт-контракти використовуються для автоматизації митного

оформлення та управління логістичними документами. Інші компанії застосовують цю технологію для контролю температурного режиму продуктів, відстеження поставок у режимі реального часу та миттєвого виконання оплат. Це дозволяє мінімізувати затримки, скоротити витрати на посередників та забезпечити достовірність інформації.

Однак широке впровадження смарт-контрактів у логістиці все ще стикається з низкою викликів. Насамперед йдеться про відсутність чіткого правового регулювання у багатьох країнах, що ускладнює визнання таких контрактів як юридично обов'язкових. Технічні труднощі також залишаються актуальними, оскільки інтеграція нових технологій у застарілі логістичні системи потребує значних ресурсів. Крім того, необхідна стандартизація та забезпечення кібербезпеки, щоб уникнути ризиків, пов'язаних із помилками в програмному коді або зловмисним втручанням.

Смарт-контракти мають потенціал значно змінити сучасну логістику, зробивши її більш ефективною, прозорою та надійною. Вони дозволяють автоматизувати ключові процеси, зменшити витрати та підвищити довіру між учасниками постачання. Водночас, щоб ця технологія стала поширеною та повноцінно інтегрованою у логістичну сферу, необхідно подолати низку технічних, правових та організаційних бар'єрів. За умови активної адаптації і підтримки на рівні держав та міжнародних організацій смарт-контракти можуть стати фундаментом цифрової трансформації глобальних ланцюгів постачання.

Використана література

1. Karnaushenko A., Tanklevska N., Povod T., Kononenko L., Savchenko V. Implementation of blockchain technology in agriculture: fashionable trends or requirements of the modern economy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2023. Is. 9(3). P. 124–149. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.06>
2. Voloshchuk V., Voloshchuk Y., Varchenko O., Karnaushenko A., Khakhula

B. Investment determinant of the sustainability of innovative technologies of energy supply in the agro-food system of Ukraine. *Rivista di Studi sulla Sostenibilita*. 2023. Is. 2. P. 373–395. DOI: <https://doi.org/10.3280/RISS2022-002021>

3. Карнаушенко А. С. Ефективність впровадження технології блокчейн в страхування. *Ефективна економіка*. 2022. № 11. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/739> (дата звернення: 25.05.2025).

4. Петренко В. С., Карнаушенко А. С., Мельникова К. В. Інвестиційні моделі підтримки циркулярної трансформації деокупованих територій. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2025. Вип. 19. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-19-05-01>

Карнаушенко Алла Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, обліку та фінансів, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Недоренко Сергій Олександрович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ВОЛОНТЕРСЬКІ ТА ДОНОРСЬКІ ІНІЦІАТИВИ В АГРАРНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПІСЛЯ ДЕОКУПАЦІЇ

Після деокупації частини територій Півдня України одним із ключових завдань постає відновлення аграрного сектору, який зазнав значних втрат унаслідок бойових дій, мінування полів, руйнування інфраструктури та втрати людського потенціалу. Сільське господарство – основа економіки багатьох громад, тому його швидке та ефективне відновлення є критично важливим для

забезпечення продовольчої безпеки, стабільності та повернення людей до мирного життя. У цьому процесі надзвичайно важливу роль відіграють волонтерські організації та донорські ініціативи, які стали каталізаторами змін і підтримки в найскладніші періоди. Їх діяльність охоплює як гуманітарну допомогу, так і стратегічну підтримку аграрного виробництва – від забезпечення технікою до реалізації програм навчання та адаптації.

Волонтерські ініціативи одними з перших зреагували на нагальні потреби аграріїв після звільнення територій. У багатьох випадках саме місцеві волонтери доставляли фермерським господарствам насіння, добрива, паливо та навіть інструмент, коли звичайні логістичні канали ще не були відновлені. Завдяки гнучкості та оперативності волонтерських мереж сільські громади отримували допомогу швидше, ніж це могли забезпечити державні чи міжнародні інституції. Крім того, волонтери часто брали участь у розмінуванні полів – або шляхом координації з відповідними службами, або через інформаційну роботу із сільгоспвиробниками.

Окрему роль відіграють міжнародні донорські організації, зокрема USAID (до 2025 р.), FAO, UNDP, а також численні європейські фонди. Їх підтримка має більш структурований характер і спрямована як на короткострокову гуманітарну допомогу, так і на довгострокові програми відновлення. Наприклад, багато донорів забезпечують аграріїв не лише насінням, а й сучасною сільськогосподарською технікою, фінансовими грантами, юридичним супроводом, доступом до онлайн-платформ та навчанням. Особливо важливою є підтримка малих і середніх фермерських господарств, які через війну втратили можливість працювати, але мають потенціал для швидкого відновлення за умови належної допомоги.

Також велика увага приділяється психологічній та соціальній реабілітації сільських мешканців. Волонтери та донори підтримують ініціативи з розвитку аграрних кооперативів, сприяють поверненню внутрішньо переміщених осіб у

сільські громади, допомагають із працевлаштуванням у фермерських господарствах. Такі ініціативи сприяють не лише відновленню виробництва, а й соціальній інтеграції та зміцненню громадського середовища.

Проте незважаючи на значну підтримку, існують і виклики. Часто бракує координації між різними структурами, що може призводити до дублювання зусиль або нерівномірного розподілу допомоги. Крім того, значна частина донорських програм реалізується за умов конкурсу, що потребує від фермерів складної звітності та наявності певного рівня освіти чи досвіду, чого не завжди достатньо у постраждалих регіонах. Водночас волонтерський ресурс також має межі - зокрема через фізичне вигорання учасників та обмежене фінансування.

Волонтерські та донорські ініціативи стали невід'ємною частиною процесу відновлення аграрного сектору на деокупованих територіях Півдня України. Їх роль особливо помітна в умовах, коли традиційні державні механізми не встигають реагувати на масштаб і динаміку потреб, що ініціативи допомагають не лише у відновленні аграрного виробництва, а й у зміцненні соціальної згуртованості, підвищенні спроможності громад і формуванні нового рівня взаємодії між місцевими ініціативами, бізнесом та міжнародними структурами. Подальше ефективне відновлення сільського господарства вимагає поглиблення співпраці між волонтерським, донорським і державним секторами, координації зусиль та фокусування на сталих рішеннях, які зможуть забезпечити не лише виживання, а й розвиток українського села в умовах післявоєнної трансформації.

Використана література

1. Петренко В. С., Карнаушенко А. С., Мельникова К. В. Інвестиційні моделі підтримки циркулярної трансформації деокупованих територій. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2025. Вип. 19. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-19-05-01>
2. Карнаушенко А. С., Петренко В. С. Економічний потенціал військового

туризму як каталізатор регіонального розвитку та повоєнної відбудови України у контексті цілей сталого розвитку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2025. Вип. 18. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-18-05-01>

3. Карнаушенко А. С., Петренко В. С. Інноваційні стратегії Європейського Союзу для економічного відновлення постконфліктних регіонів: перспективи впровадження в Україні. *Економічний простір*. 2024. Вип. 193. С. 66–73. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.193.66-73>

4. Танклевська Н. С., Карнаушенко А. С., Петренко В. С. Ізраїльський досвід післявоєнного відновлення економіки. *Науковий вісник Львівської академії*. 2022. № 6. С. 20–28. DOI: 10.33251/2707-8620-2022-6-20-28

5. Руснак А. В., Карнаушенко А. С., Прохорчук С. В. Активізація розвитку нових моделей організації виробничої та інноваційної діяльності регіону. *Науково-виробничий журнал «Бізнес - навігатор»*. 2019. Вип. 6 (55). С. 176–181. URL: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2019/55_2019/35.pdf (дата звернення: 25.05.2025).

Карнаушенко Алла Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, обліку та фінансів, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Притула Денис Анатолійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

РОЛЬ АГРОСТАРТАПІВ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ТРАДИЦІЙНОГО АГРОБІЗНЕСУ

Сучасне аграрне виробництво переживає період глибоких змін,

зумовлених як глобальними викликами – зміною клімату, економічною нестабільністю, війною, – так і внутрішніми потребами модернізації. В умовах цих викликів традиційний агробізнес, орієнтований переважно на класичні моделі ведення господарства, стикається з обмеженою здатністю швидко адаптуватися до нових умов. У цій ситуації на передній план виходять агростартапи – малі інноваційні компанії, що застосовують сучасні технології та гнучкі управлінські рішення. Саме вони дедалі більше впливають на трансформацію агросектору, пропонуючи нові підходи до вирощування, логістики, фінансування, аналізу даних та сталого розвитку.

Агростартапи вирізняються здатністю швидко впроваджувати технологічні інновації – від дронів і роботизованих систем до IoT-сенсорів, супутникового моніторингу та платформ на базі штучного інтелекту. Ці рішення дозволяють більш ефективно використовувати ресурси, знижувати виробничі витрати та підвищувати врожайність. Наприклад, точне землеробство, яке активно розвивається завдяки стартапам, дозволяє автоматично аналізувати стан ґрунтів, вологість, температуру, і на основі цього оптимізувати використання добрив та води.

Інноваційні агропідприємства також сприяють зміні бізнес-моделей у секторі. Вони впроваджують нові формати взаємодії з ринком: агроплатформи для продажу продукції напрямку без посередників, сервіси оренди техніки онлайн, мобільні застосунки для управління фермерськими процесами. Багато стартапів фокусуються не лише на виробництві, а й на логістиці, фінансуванні, страхуванні аграріїв, що комплексно впливає на всю систему агробізнесу. В умовах економічної нестабільності ці нові рішення дозволяють підвищити стійкість фермерських господарств, зменшити їх залежність від традиційних каналів і надати інструменти для гнучкого реагування на зміни.

Крім технологічної складової, агростартапи відіграють важливу роль у соціальній трансформації аграрної галузі, залучаючи молодь, фахівців з IT-

сфери, інвесторів до аграрного бізнесу, що традиційно асоціювався зі застарілими технологіями та консервативними підходами, що стимулює оновлення кадрового потенціалу, розвиток агроосвіти, появу акселераторів, агротех-хабів і центрів інновацій. У багатьох випадках саме стартапи стають драйверами кооперації між виробниками, переробниками та ринком збуту.

Попри значний потенціал, агростартапи стикаються з низкою викликів: обмеженим доступом до фінансування, браком довіри з боку великих агропідприємств, нестачею експертизи у сфері агровиробництва. Проте ті компанії, які вдається масштабувати, суттєво впливають на перебудову агробізнесу та стають прикладом для впровадження інновацій на рівні середніх і великих господарств.

Агροстартапи та інноваційні підприємства сьогодні є важливими агентами змін у традиційному аграрному секторі. Вони вносять нову динаміку в розвиток сільського господарства, поєднуючи сучасні технології з гнучкими підходами до управління, комунікації та фінансування. Їх внесок полягає не лише у впровадженні «розумних» рішень, але й у зміні мислення - переході від інерційного ведення господарства до цифрового, прозорого, інтегрованого підходу. Для прискорення трансформації агробізнесу важливо створити сприятливі умови для розвитку стартапів, підтримку з боку держави, інвестиційне середовище та освітню екосистему. В такому випадку агросектор України зможе стати не лише більш конкурентоспроможним, а й стійким до майбутніх викликів.

Використана література

1. Карнаушенко А. С., Адвокатова Н. О. Пріоритетні та стратегічні напрями розвитку аграрних підприємств України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 34. С. 43–48 URL: <http://www.ej.kherson.ua/index.php/arkhiv-vidannya/2019> (дата звернення: 25.05.2025).

2. Fedorchuk A., Petrenko V., Karnaushenko A. Innovative infrastructure as the framework for the development of regional enterprises competition. *Вісник Східноєвропейського університету економіки та менеджменту. Серія: Економіка і менеджмент*. 2019. № 2(27). С. 126–134. URL: <http://dspace.ksau.kherson.ua/handle/123456789/5028> (дата звернення: 25.05.2025).

3. Карнаушенко А. С., Петренко В. С. Інноваційні стратегії Європейського Союзу для економічного відновлення постконфліктних регіонів: перспективи впровадження в Україні. *Економічний простір*. 2024. Вип. 193. С. 66–73. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.193.66-73>

4. Петренко В. С., Карнаушенко А. С. Фінансування інноваційного молодіжного підприємництва шляхом залучення венчурних коштів. *БізнесІнформ*. 2020. № 7. С. 242–248.

5. Руснак А. В., Карнаушенко А. С., Прохорчук С. В. Активізація розвитку нових моделей організації виробничої та інноваційної діяльності регіону. *Науково-виробничий журнал «Бізнес - навігатор»*. 2019. Вип. 6 (55). С. 176–181. URL: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2019/55_2019/35.pdf (дата звернення: 25.05.2025).

6. Карнаушенко А. С., Гребенюк Н. В., Петренко В. С. Агропромислова інтеграція – важливий чинник інвестиційної привабливості сільського господарства. *Вісник ХНТУ*. 2022. Вип. 3(82). С. 184–189 DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.3.26>

***СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ, ЕКОЛОГІЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ
ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ
В УКРАЇНІ***

Katarzyna Julia Kowalska – Doctor of Law, Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego, Wrocław

**A FEW WORDS ABOUT THE ACTIVITIES OF INDIVIDUAL ACADEMICS
AS A CONTRIBUTION TO BUILDING INTERNATIONAL COOPERATION
OF UNIVERSITY UNITS –
AN INTRODUCTION TO CONSIDERATIONS**

Introduction. Every international cooperation of a university begins with the activity of an individual – a specific person: their commitment, openness, possibilities and skills. This short text aims to give **a few words of inspiration for actions that in the long term can help in establishing and supporting international cooperation of universities.**

Be a bridge builder. Depending on the role and profession that we perform, we can try to establish and maintain relationships with our colleagues from abroad.

Although we are divided by different scientific disciplines and, often, hundreds of thousands of kilometers, we – academics – are connected by certain values, constant and identical for all university employees. Striving for truth and placing science as a value on which the world can be changed and built. Educating young people for social responsibility. We therefore have common platforms for understanding and cooperation – we can share our thoughts and experiences. **In addition to projects of a strictly scientific nature, the exchange of information can concern organizational aspects related to universities.**

It is worth emphasizing the importance of perceiving international relations as ways of building bridges. **Only such bridges can be the foundation for the development and future of universities in a changing world.**

Networking – the basis of success. Building a network of acquaintances can begin at conferences or academic exchanges, at meetings – both stationary and remote.

Nowadays, the form of the meeting and its impact on the potential maintenance of the relationship no longer plays such a big role. After **online conferences**, you can successfully establish acquaintances using the email addresses provided by its participants.

You can consider establishing single-session relationships or such an email exchange that will include all willing participants of a given event. **Working via email** in an international group requires, of course, appropriate knowledge of the language and openness, as well as responsiveness to electronic messages.

Using a **mailing list**, you can exchange information about the most important, current events in the academic world (about conferences, calls for texts, academic exchange programs, grant programs, about the activities of non-governmental organizations, e.g. in the field of education, or about the latest scientific achievements).

A mailing list allows you to reach colleagues from geographically distant areas and engage them in your projects. **It allows you to stay in constant contact and on an intellectual, common path.**

International online workshops/meetings and study visits. The advancement of technology has enabled us to work remotely and cooperate internationally on an unprecedented scale. **It is possible to organize seminars/meetings and even thematic workshops online.** These are fully-fledged, certified events of high scientific importance.

Online, cyclical and thematic meetings allow us to stay up to date with the current state of the scientific debate in the area of interest to us. At a favorable time and with the use of financial resources, our individual involvement and international contacts can allow us to organize and travel to another, foreign academic center – as part of the so-called **study visits**.

Summary. International cooperation at the level of university staff can concern two areas of higher education activity: the **scientific aspect** and the **organizational aspect**. Regardless of our daily activities at our local universities, **it is worth thinking about academic work a little more broadly**. An international perspective – a voice from the outside – allows us to see both the weaknesses and strengths of the organizational solutions that surround us, and also to remain in the current stream of scientific considerations. **So, let's stay in touch!**

Главацька Юлія Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

LEGAL ENGLISH: HISTORICAL CONTEXT

The language of law, including English and other languages, is a complex tapestry woven from the conservatism of the legal profession and a deep respect for history and tradition. This enduring adherence to established norms shapes legal communication, underscoring the importance of understanding its intricate nature.

A. Schneiderová illustrates the evolution of this complex phenomenon, which has undergone various stages of development influenced by the social and political conditions of specific historical periods. Each of these periods has significantly impacted the present form of the English legal language [5]. English legal reflects the

influence of Anglo-Saxon mercenaries, Latin-speaking missionaries, and Scandinavian and Norman warrior tribes, all of which left a mark not only on England and its political structure but also on the language of its law. “The word origin of *law*, for example, means *something laid down, that which is fixed or set*. The collective plural, literally translated, was *layer*. *Lawyer* perhaps also derived from the Old English *lahwita*, with *wita* meaning *sage, wise man, adviser, councilor*. And so law might be imagined as layers of custom, accumulating over time and fixed in place like sedimentary rock. An especially deep-seated layer was evoked by the Old English word, *freedom* [3].

The English language has its origins around 450 AD when ships from the Anglo-Saxon, Jute, and Frisian tribes arrived on the shores of England from continental Europe. These Germanic tribes spoke similar dialects, which eventually evolved into a language known as Anglo-Saxon or Old English [4].

The Book of Laws, issued by Alfred the Great, collects the customs of the three major Anglo-Saxon tribes and includes new laws made by the King. It is written in Old English. Although the Anglo-Saxons did not have a formal profession of lawyers, a specific type of legal language did emerge, some remnants of which can still be found in today’s legal terminology. This vocabulary includes words such as *bequeath, goods, guilt, manslaughter, murder, oath, right, sheriff, steal, swear, theft, thief, ward, witness, and writ* [2, p. 56].

The Anglo-Saxon population used both Old English and Latin as legal languages. Latin, already present in England due to Roman occupation, gained further prominence after Christian missionaries arrived in 597 [5, p. 120]. In relation to English law, Latin was primarily used for court records and, later, for legislation. Since only scholars and educators were proficient in Latin, it did not become the language used for litigation or disputes.

This historical context is the origin of the Latin term *versus*, which is commonly used when citing cases. It should be stated that one more significant socio-

political event that greatly influenced the language situation in contemporary England was the Norman conquest in 1066. During this event, the Norman Duke William, known as William the Conqueror, claimed the English throne after defeating the English forces at the Battle of Hastings. As a result, French-speaking Normans took over many prominent positions in England, making French the language of power and the court. Meanwhile, English remained the language spoken primarily by the lower classes. Most terms related to government matters have French origins. French became the official language of court proceedings, which is why many words commonly used in the legal field today can be traced back to this period. Examples of these terms include *property*, *estate*, *chattel*, *lease*, *executor*, *tenant*, and others [1, p. 23].

French has historically been the dominant language in the legal profession, profoundly influencing legal terminology. Many legal terms have French origins, and some of the most commonly used ones in current practice include: *appeal*, *attorney*, *bailiff*, *bar*, *claim*, *complaint*, *counsel*, *court*, *defendant*, *demurrer*, *evidence*, *indictment*, *judge*, *judgment*, *jury*, *justice*, *party*, *plaintiff*, *plea*, *plead*, *sentence*, *sue*, *suit*, *summon*, *verdict*, and *voir dire*.

Over time, the use of French among lawyers began to decline, and increasingly, more English words appeared in the French text. The use of French-English formulations came to an end in 1731 when Parliament officially banned the use of French in court proceedings. This decision occurred 600 years after the Norman Conquest of England and 300 years after French was no longer the official language of the English Royal Court [5, p. 124]. R. Haigh compares all the stages of English Legal language development with a computer: “English is the “hardware” that provides grammatical structure, while French-Latin terminology functions as the “software” that conveys the legal meaning” [1, p. 41].

Thus, the current form of the English legal language is a natural outcome of various socio-political, linguistic, and cultural influences, as well as the gradual increase in the complexity of the English legal system as a whole.

References

1. Haigh R. Legal English. Routledge-Cavendish, 2009. 344 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203877968>
2. Jurasinski S., Oliver L. The Laws of Alfred: The Domboc and the Making of Anglo-Saxon Law. Cambridge University Press, 2021. 470 p.
3. Lex or Law? URL: <https://www.leocussen.edu.au/lex-or-law/> (дата звернення: 08.04.2025).
4. Mijwel M. M. Brief History of the English language. URL: https://www.researchgate.net/publication/324068184_Brief_History_of_the_English_language (дата звернення: 14.04.2025).
5. Schneiderová A. Historical Background to English Legal Language. *Journal of Modern Science*. 2018. Volume 2(37). P. 117–126. DOI: 10.13166/JMS/92522. URL: <https://www.jomswsge.com/pdf-92522-28114?filename=28114.pdf> (дата звернення: 03.04.2025).

Совач Катерина Олегівна – старший викладач кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

THE SPECIALTY D8 LAW IN UKRAINE AND THE UK

Specialty 081 Law is in demand all over the world. It is undoubtedly a prestigious profession. We intend to analyze the applicant information provided on the websites of renowned higher education institutions in Ukraine and the UK.

Searching the Internet has revealed that in Ukraine there were ten most popular universities in the field of Law in 2024: Yaroslav Mudryi National Law University, National University ‘Odesa Law Academy’, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv Polytechnic National University, National University of Kyiv-Mohyla Academy, National Technical University of Ukraine ‘Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute’, Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, State Tax University [2].

Thus, in 2024, the speciality 081 “Law” was among the ten most popular among applicants, taking 6th place – more than 26 thousand applications were submitted. In the admission campaign of 2023, this speciality topped the ranking [2].

The specialty D8 “Law” in the updated international classification belongs to the field of knowledge D “Business, Administration and Law”. Previously, this specialty was coded as 081. Universities equip law students with a comprehensive understanding of the nature and functions of law, encompassing its application, the regulation of social relations, and the formation and operation of legal institutions. Lawyers play a critical role in establishing the rule of law, safeguarding legal rights and guarantees for those in need, enhancing legislation, and addressing various legal challenges faced by society and the state.

Top 10 Law Universities in the UK are: University College London (UCL), University of Cambridge, University of Oxford, King’s College London, London School of Economics and Political Science, University of Glasgow, Durham University, Solent University, Leeds Trinity University, University of Warwick [5].

We should underline that in the UK there is “UCAS (the Universities and Colleges Admissions Service); it is an independent charity and the UK’s shared admissions service for higher education” [7].

Having visited the webpage of this organization, we have faced a presentation of the University of Law. The first we have seen is something like a motto: “*Whether*

you want to argue for human rights in the international courts, or help families closer to home, studying law means you can make a difference to people's lives” [6]. This slogan that catches a visitor's eye emphasises the close relationship between the law and the individual, its essence. An applicant realises that law plays a crucial role in society as it establishes the rules and guidelines that govern the behaviour of individuals and organizations. It helps to maintain order, protect individual rights, and ensure justice. The relationship between law and people is interconnected, as laws are created to regulate human behaviour, resolve disputes, and promote social harmony. People are expected to comply with the law, while the law, in turn, serves to protect and uphold the rights of individuals. It's a symbiotic relationship where people's adherence to laws helps to maintain a functioning society. In contrast, the laws are designed to serve the needs and interests of the people.

Moving on through the site, we have found a motivational message about why one should study law. Pursuing a law degree equips you with many transferable skills and offers a deeper understanding of the world around you. Studying law enhances your comprehension of human interactions and the structures that underpin a civilized society. You will develop the ability to analyze problems, articulate your thoughts clearly in writing and speech, take initiative, connect with others, and become a passionate advocate for the issues you care about [6]. The videos where former graduates share their impressions and professional experiences also attract attention.

We have already attempted to evaluate the presentation of the Public Administration speciality on the websites of British and Ukrainian higher education institutions [3]. Nothing has changed in our universities. What is relevant are the educational programmes and tuition fees – no motivational slogans [1]. A prospective applicant can verify what specialists the higher education institution prepares using the so-called “faculty unpacking”. This is a video that is directly available on the webpage of a specific faculty or institute [4].

Perhaps motivation is unnecessary, but one would like to see a visiting card of the university/faculty/speciality to comprehend that being a lawyer, solicitor, investigator, etc., is not only prestigious but also a responsibility towards people above all else.

To further our research we plan to study the American experience of training specialists in the field of law.

References

1. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.edu.ua/> (дата звернення: 16.04.2025).
2. Право: все про спеціальність D8 (081). URL: <https://www.education.ua/news/2023/10/31/pravo-vse-pro-spetsialnist-081/> (дата звернення: 08.04.2025).
3. Сочач К. О. World view of the specialty 281 Public Management and Administration. *Модернізація національної системи публічного управління та права в контексті європейської інтеграції України* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 31 травня, 2024. Кропивницький, 2024. С. 216–219.
4. Факультет юстиції. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.edu.ua/instituty-fakultety/fakultet-yustyciyi/> (дата звернення: 16.04.2025).
5. The Best Law Universities in the UK. URL: <https://www.studyin-uk.com/study-guide/best-law-universities-uk/> (дата звернення: 15.04.2025).
6. The University of Law. URL: <https://www.ucas.com/explore/subjects/law> (дата звернення: 09.04.2025).
7. What is UCAS? URL: <https://www.ucas.com/about-us/who-we-are> (дата звернення: 19.04.2025).

Шуліка Євген Євгенович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

У розвинених країнах світу після глобальної фінансово-економічної кризи центральні банки зазвичай впроваджують нову монетарну політику, що орієнтована на активне використання продуктивної грошової емісії для підтримки високотехнологічних виробництв, малого та середнього бізнесу, а також на переорієнтацію фінансових потоків на розвиток реального сектору економіки. В Україні ці глобальні тенденції вимагають трансформації монетарної політики та посилення регуляторної ролі Національного банку України. Успішне виконання цього завдання залежить від чіткої державної політики у сфері розвитку комерційних банків, яка має враховувати виклики сучасного економічного середовища.

Водночас важливо зазначити, що політика є не лише інструментом регулювання суспільних відносин, а й засобом досягнення консенсусу між різними соціальними групами, забезпечення їхніх інтересів та потреб. Це вимагає розроблення ефективних механізмів реалізації політики, зокрема через відповідні інститути публічного адміністрування, що мають бути здатними забезпечити баланс між регуляторною функцією та гарантіями прав і свобод громадян.

На підставі викладеного, вважаємо, що **державна політика публічного адміністрування діяльності комерційних банків України в особливий період** — це система заходів, спрямованих на забезпечення стабільності

банківської системи, ефективного функціонування фінансового ринку, а також на стимулювання кредитування та інвестиційної активності реального сектору економіки в умовах кризових явищ, викликаних воєнним станом або післявоєнною реконструкцією.

Таким чином, державна політика публічного адміністрування діяльності комерційних банків у особливий період має багатогранний характер, орієнтуючись як на стабілізацію фінансової системи, так і на забезпечення умов для її подальшого розвитку. Ця політика покликана не лише реагувати на нагальні виклики, пов'язані з кризовими явищами, але й формувати передумови для стійкого економічного зростання, сприяючи відновленню довіри суспільства до банківської системи та її ефективного функціонування. Комплексний підхід до реалізації цих завдань передбачає як внутрішні інституційні заходи, так і активне залучення міжнародного досвіду та підтримки. Саме тому, по-перше, державна політика щодо розвитку комерційних банків має спрямовуватись на забезпечення довіри до банківської системи та національної валюти. Забезпечення довіри громадян і суб'єктів господарювання до банківської системи є ключовою передумовою для її стабільного функціонування, особливо в умовах кризових явищ, викликаних воєнним станом або економічними потрясіннями. Довіра формується через прозорість діяльності банків, стабільність їхньої роботи та ефективне виконання ними своєї ключової ролі – кредитування економіки.

Для цього необхідно створити фінансово стійку, конкурентоспроможну та стабільну банківську систему, яка здатна відповідати на виклики сучасного економічного середовища. Фінансова стійкість передбачає забезпечення достатнього рівня ліквідності та платоспроможності банківських установ навіть за умов зростання зовнішніх ризиків. Це вимагає запровадження дієвих механізмів управління ризиками, які включають контроль за якістю кредитного портфеля, достатністю капіталу та ефективним розподілом фінансових

ресурсів. Конкурентоспроможність банківської системи досягається через стимулювання здорової конкуренції між банківськими установами, яка сприяє підвищенню якості послуг, зниженню вартості кредитів і депозитів, а також доступності фінансових продуктів для широкого кола клієнтів.

Особливу роль у забезпеченні стабільності банківської системи відіграє її здатність кредитувати реальний сектор економіки. Кредитування підприємств малого та середнього бізнесу, інноваційних галузей та стратегічно важливих інфраструктурних проєктів сприяє не лише економічному зростанню, але й створенню нових робочих місць, зміцненню національної економіки та підвищенню її конкурентоспроможності на глобальному ринку. У цьому контексті надзвичайно важливим є впровадження державних програм фінансової підтримки для підприємств, що працюють у пріоритетних галузях, зокрема через гарантійні механізми та субсидування відсоткових ставок за кредитами.

Особливу увагу слід приділити розбудові цивілізованого конкурентного ринку банківських послуг, який базується на чітких принципах ринкової економіки. Це передбачає забезпечення дотримання антимонопольного законодавства з метою запобігання утворенню монополій чи олігополій, які можуть негативно впливати на фінансовий сектор. Крім того, варто активно впроваджувати механізми регулювання, які сприятимуть розвитку банків різних масштабів та спеціалізацій, зокрема місцевих банків, орієнтованих на кредитування малого бізнесу, та великих банків, здатних підтримувати масштабні інвестиційні проєкти.

Важливим елементом є впровадження сучасної фінансової інфраструктури та цифрових технологій у діяльність банків. Удосконалення інструментів електронного банкінгу, автоматизація внутрішніх процесів та використання технологій блокчейн сприятимуть підвищенню ефективності роботи банків, скороченню операційних витрат і зростанню доступності

банківських послуг для громадян, зокрема у віддалених регіонах. Крім того, цифровізація банківської системи є важливим кроком для підвищення її прозорості, що дозволяє зменшити ризики корупції та шахрайства.

Забезпечення таких умов є завданням, яке потребує злагодженої співпраці між державними органами, зокрема Національним банком України, Міністерством фінансів та іншими регуляторами, а також залучення приватного сектору до реалізації стратегічних ініціатив. Такий підхід дозволить сформувати сучасну, надійну та ефективну банківську систему, здатну не лише витримувати економічні потрясіння, але й відігравати провідну роль у відновленні економіки країни.

По-друге, важливим завданням є усунення недоліків трансмісійного механізму монетарної політики, який в Україні функціонує недостатньо ефективно. Трансмісійний механізм монетарної політики відіграє ключову роль у передачі сигналів від центрального банку до економічних суб'єктів, однак його дисфункція створює значні перешкоди для стабілізації економіки та забезпечення її стійкого розвитку.

На сьогодні п'ять основних каналів трансмісії монетарної політики (кредитний, процентний, валютний, канал цін активів та канал очікувань) не забезпечують ефективного передавання монетарних імпульсів до реального сектору економіки. Наприклад, кредитний канал, який повинен сприяти зростанню доступності фінансових ресурсів для підприємств та домогосподарств, стикається з проблемами через високий рівень ризиків у банківській системі, недостатню ліквідність та обмежену платоспроможність позичальників. Процентний канал не працює належним чином через слабкий зв'язок між обліковою ставкою Національного банку України та фактичними ставками кредитування, що перешкоджає ефективному регулюванню економічної активності.

Валютний канал, який є особливо важливим для економіки, орієнтованої на експорт та імпорт, втрачає ефективність через нестабільність валютного курсу, яка посилює інфляційні очікування і створює ризики для зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Канал цін активів, що повинен стимулювати інвестиційну активність через зростання вартості капіталу, також не виконує своїх функцій через нерозвиненість фондового ринку та обмежений доступ до довгострокового фінансування. Нарешті, канал очікувань, який має фундаментальне значення для формування довіри до монетарної політики, стикається з проблемами через низький рівень довіри до центрального банку та слабку комунікацію його цілей і дій.

Силенко Людмила Михайлівна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, директор ТОВ «Юридична фірма «Право та справедливість»

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОХОВАЛЬНОЇ СПРАВИ

Питання адміністративно-правового регулювання поховальної справи нерозривно пов'язане з фундаментальним поняттям людської гідності, яка в юридичній науці розглядається як первинна аксіологічна основа, на якій ґрунтується весь комплекс прав і свобод людини. Гідність трактується як властивість, притаманна кожній особі незалежно від її соціального статусу, біографічного досвіду чи правосуб'єктності. За висловом С. Шевчука, саме людська гідність формує ціннісний центр конституційного ладу, визначаючи бачення людини як самодостатньої, унікальної істоти, яка не підпорядковується

виключно державній волі і не може бути зведена до інструментальної ролі в адміністративному механізмі [1, с. 34].

На сьогодні для однозначності терміносистеми у правовому регулюванні вшанування померлих важливо розуміти, чи термін «поховальна справа» відповідає в повному обсязі тому призначенню, що вкладається в нього на рівні законодавчої, управлінської та практичної реалізації діяльності, пов'язаної з організацією поховання, наданням ритуальних послуг, забезпеченням гідного ставлення до померлого та збереженням пам'яті про нього. Чи доцільніше та правильніше його замінити терміном «ритуальна справа».

З позиції етимологічного трактування термінів «поховальна справа» – утворена від слова «поховання», тобто акт розміщення тіла померлого в спеціально відведеному місці. Це термін зі змістовим акцентом на результат – поховання [2].

«Ритуальна справа» – похідна від слова «ритуал», що вказує на обрядову, символічну, церемоніальну сторону дії, а не стільки на її юридичний або процедурний бік. Відповідно, ритуал – це спільна для багатьох дія, яка виражає спільні устремління (прагнення), котрі ґрунтуються на спільних цінностях. Раціональний ритуал відрізняється від ірраціонального перш за все по функції; він не відвертає пригнічені імпульси, але виражає прагнення, котрі індивід вважає цінними [3, с. 253].

Треба також зазначити, що у чинному законодавстві: вживається лише «похоронна справа», а в змісті – «галузь поховання», «діяльність у сфері поховання». «Ритуальна справа» у правових актах майже не зустрічається, хоча побутує в наукових і публіцистичних текстах як синонім.

На підставі зазначеного, можна зробити висновок, що «поховальна справа» лексично й логічно ближча до юридичних понять: має форму, схожу до інших термінів (медична справа, освітня справа), а отже – адміністративно

нейтральна й професійно унормована. «Ритуальна справа» – термін більш філософський, обрядово-культурний, а не юридико-адміністративний.

Саме тому вбачаємо, що на рівні нормативного вжитку саме «поховальна справа» (як пропозиція заміни «похоронної справи») є правопослідовною, оскільки напряду пов'язана з основним юридичним поняттям – похованням. Відповідно пропонуємо внести зміни і назвати чинний Закон України «Про поховання та поховальну справу», у якому визначити, що поховальна справа охоплює організацію поховань, надання ритуальних послуг, виготовлення і реалізацію предметів ритуальної належності, управління місцями поховання, ведення обліку поховань, здійснення контролю за дотриманням санітарно-екологічних норм, забезпечення соціальних гарантій щодо поховання окремих категорій осіб, а також увічнення пам'яті померлих.

Відповідно, **адміністративно-правове регулювання поховальної справи** можна визначити як урегульовану нормами публічного права діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на забезпечення організації поховання, надання ритуальних послуг, утримання місць поховань та реалізацію правових гарантій гідного ставлення до померлого і його пам'яті. Це регулювання здійснюється в межах встановлених законом повноважень органів державної влади, органів місцевого самоврядування, спеціалізованих служб і суб'єктів господарювання, які діють у сфері поховальних відносин.

До особливостей адміністративно-правового регулювання поховальної справи належать:

- публічний характер правовідносин, які виникають із приводу смерті особи та мають значення як для сім'ї померлого, так і для громади в цілому;
- етико-культурна чутливість регульованої сфери, що вимагає поєднання правового порядку з морально-гуманітарними чинниками;

- нормативно-процедурна багатокомпонентність, яка охоплює реєстрацію смерті, поховання, облаштування місць пам'яті, діяльність спеціалізованих служб і підприємств;
- зв'язок з іншими галузями права, зокрема цивільним, санітарним, земельним, муніципальним і правом соціального забезпечення;
- змішаний механізм управління, що поєднує елементи адміністративного впливу, самоврядування і публічного сервісу, орієнтованого на задоволення суспільного інтересу.

Використана література

1. Шевчук С. Людська гідність у системі конституційних цінностей. *Право України*. 2018. № 2018/09. С. 29–40. URL: <https://doi.org/10.33498/louu-2018-09-029> (дата звернення: 14.04.2025).
2. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 1: А–Г / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К. : Наукова думка, 1982. 632 с. URL: http://litopys.org.ua/djvu/etymolog_slovnyk.htm (дата звернення: 11.04.2025).
3. Чукут С. А. Ритуал, його місце та значення в системі управління спадкоємністю в духовній культурі. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. 2016. № 2. С. 253. URL: <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Ritual-jogo-mistse-ta-znachennya-v-sistemi-upravlinnya-spadkoyemnistyu-v-duhovnij-kulturi.pdf> (дата звернення: 13.04.2025).

Бойко Любов Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ІНШОМОВНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

У сучасному світі управлінці працюють у міжнародних компаніях або у вітчизняних, але мають колаборацію із закордонними партнерами. Знання іноземних мов та вміння ефективно ними комунікувати стають обов'язковими для успіху у професійній діяльності. Фахівець з управління має не лише розуміти іноземну мову, але й знати культурні особливості спілкування з партнерами з певної країни. Це допоможе уникнути непорозумінь та сприятиме налагодженню надійних ділових стосунків.

Сучасний ринок праці вимагає від випускників спеціальності «Публічне управління та адміністрування» не лише фахових знань, а й розвинених “soft skills” (м’яких навичок), серед яких комунікація є однією з найбільш важливих. На сьогоднішньому етапі розвитку освіти зростає увага до практичних аспектів мовної підготовки: потрібно не лише знати іноземну мову, а вміти практично її використовувати в реальних професійних ситуаціях – під час ведення переговорів, показу презентацій, подання звітів тощо. Важливість ділового спілкування зростає ще й тому, що воно є багатогранним процесом встановлення та розвитку контактів між людьми [1].

Не менш важливим є той факт, що фахівці з управління, які мають високий рівень іншомовної комунікативної компетентності, матимуть більше шансів щодо працевлаштування на більш престижні і високооплачувані посади, особливо в міжнародних компаніях та транснаціональних корпораціях.

Випускники спеціальності «Публічне управління та адміністрування» можуть працювати на різних посадах і в різних галузях. Це зумовлює проблему уніфікації змісту навчання. Викладачі іноземних мов Херсонського державного аграрно-економічного університету вирішили цю проблему, ввівши до

навчальної програми такі універсальні теми, як «Міжкультурна комунікація», «Ділове спілкування телефоном», «Презентації» «Ділові зустрічі та переговори».

Комунікативні навички – це автоматизовані свідомі дії, що сприяють швидкому відображенню у свідомості комунікативних ситуацій, визначають успішність сприйняття, розуміння об'єктивного світу й відповідного впливу на нього в процесі спілкування [2]. Для досягнення автоматичного відтворення певних фраз і кліше, притаманних діловому стилю, ми використовуємо спеціальні вправи та завдання, які полегшують їх засвоєння та допомагають студентам використовувати їх у правильних контекстах.

Також викладання дисципліни дистанційно, за допомогою онлайн-платформ, підказала, що необхідно підключати не лише слуховий аналізатор для сприйняття матеріалу, а й зоровий, що сприятиме цілісному сприйняттю інформації, поєднуючи зорові та слухові образи за певних обставин.

Завдання викладача ділової іноземної мови – навчати і розвивати комунікативні навички протягом усього періоду вивчення ділової іноземної мови.

Використана література

1. Комунікації в публічному управлінні: аспекти організаційної культури та ділового спілкування : навч. посіб. / уклад.: Гошовська В. А. та ін. Київ: К.І.С., 2016. 130 с.

2. Тригуб І. П., Власенко І. В. Комунікативні навички та вміння для ефективного вивчення англійської мови самостійно. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. Т. 2. № 40. С. 137–140.

Чайка Тетяна Олександрівна – кандидат економічних наук, завідувачка відділу еколого-економічного розвитку сільських територій, Полтавське відділення Академії наук технологічної кібернетики України

СПІВПРАЦЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФОНДАМИ У СФЕРІ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ СТАЛОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ

Повномасштабне збройне вторгнення країни-терористки на територію України суттєво трансформувало парадигму функціонування системи публічного управління, особливо на локальному рівні територіальних громад. Одним із пріоритетних стратегічних викликів, що постали перед органами місцевого самоврядування, є необхідність забезпечення енергетичної стійкості, редукції залежності від централізованих джерел енергопостачання й імплементації енергоефективних технологічних рішень [1]. Дані питання набувають особливої актуальності в контексті євроінтеграційних процесів України та інтенсифікації співробітництва з міжнародними фінансовими інституціями.

Актуалізація проблематики енергетичної ефективності територіальних громад детермінована військовими діями, які супроводжуються систематичною деструкцією об'єктів критичної інфраструктури, дисфункціями в системах енергопостачання, підвищенням тарифікації енергетичних ресурсів і ризиком повної інфраструктурної ізоляції певних адміністративно-територіальних одиниць. У таких умовах забезпечення сталості енергетичного розвитку потребує впровадження інноваційних підходів – локалізації відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), реалізації проєктів з енергоефективної модернізації будівель, розбудови мікрогрід-систем та інших децентралізованих енергетичних рішень [2]. Водночас, зазначені виклики стимулюють диверсифікацію локальних стратегій розвитку: територіальні громади дедалі інтенсивніше залучають європейську технічну та фінансову допомогу.

Органи місцевого самоврядування (ОМС) виконують функцію ключових інституційних акторів у процесах ініціювання та імплементації енергоефективних проєктів у колаборації з міжнародними донорськими організаціями – GIZ, NEFCO, USAID, ПРООН, ЄБРР, Енергетичним співтовариством та іншими. Зокрема, в рамках програми «U-LEAD з Європою» територіальні громади отримують комплексну технічну підтримку в розробці енергетичних паспортів, підготовці техніко-економічних обґрунтувань і формуванні фінансових аплікаційних заявок [3]. Партисипативні ініціативи в межах «Угоди мерів щодо клімату та енергії» (Covenant of Mayors) передбачають розробку та імплементацію Планів дій зі сталого енергетичного розвитку та клімату (SECAP), що забезпечує доступ до європейських інвестиційних ресурсів [4].

Значну технічну допомогу українські громади отримали від Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) протягом 2023–2024 років у формі 91 когенераційної установки сукупною потужністю 56,5 МВт для 32 міст та двох закладів вищої освіти. Станом на вересень 2024 року 18 установок були інтегровані в енергетичну інфраструктуру, решта перебувають на стадії монтажу. Зазначені енергетичні об'єкти призначені для забезпечення безперебійного теплопостачання понад 1 мільйона мешканців багатоквартирних будинків та приблизно 1000 об'єктів соціальної інфраструктури, а також здатні функціонувати як джерела резервного електроживлення для критичної інфраструктури, зокрема медичних закладів, систем водопостачання та водовідведення [5; 6].

Однак імплементація частини анонсованих проєктів ускладнюється низкою факторів: дефіцитом кваліфікованих фахівців у територіальних громадах; логістичними обмеженнями в умовах воєнного стану; недостатнім рівнем співфінансування з місцевих бюджетів. Репрезентативним прикладом є досвід Полтавської міської територіальної громади з пошуку фінансового забезпечення для інсталяції трьох когенераційних установок сумарною потужністю 4 МВт, наданих USAID у 2023 році. Бюджет проєкту, включно з монтажними роботами та

приєднанням до електромереж, оцінювався в 80 млн грн [7]. Обласне комунальне підприємство «Полтаватеплоенерго» взяло на себе зобов'язання щодо фінансування проєктно-кошторисної документації та монтажних робіт лише для однієї з трьох установок потужністю 1 МВт. У вересні 2024 року було укладено тристоронню угоду щодо монтажу та введення в експлуатацію когенераційної установки потужністю 1,5 МВт, згідно з якою ТОВ «Кью Ар Ті Павер» (структурний підрозділ USAID) зобов'язалося профінансувати роботи на суму 870 тис. доларів США [8]. Проте внаслідок політичних трансформацій у США фінансування програм USAID було призупинено, що актуалізує необхідність залучення альтернативних джерел фінансування, зокрема державних і міжнародних фондів [9]. Паралельно Полтавська громада уклала меморандум із Німецьким товариством міжнародного співробітництва (GIZ) щодо постачання шести додаткових когенераційних установок, однак джерела фінансування монтажних робіт залишаються невизначеними.

Систематичні повітряні атаки на об'єкти енергетичної інфраструктури, дестабілізація енергосистеми та регулярні відключення електропостачання стимулюють трансформацію традиційних моделей енергоспоживання на рівні територіальних громад. Спостерігається тенденція до диверсифікації енергетичних джерел: від централізованого постачання до розподілених автономних систем, що включають теплові насоси, фотоелектричні панелі, системи акумулювання енергії, а також комплексну термомодернізацію будівель закладів освіти та охорони здоров'я.

Таким чином, військові ризики не лише становлять загрозу для реалізації енергетичних проєктів, а й формують нову парадигму пріоритетів, де відновлювана енергетика трансформується з інструменту забезпечення сталого розвитку в компонент національної безпеки та обороноздатності.

Незважаючи на безпрецедентні виклики, територіальні громади України демонструють високий адаптаційний потенціал, здатність до проєктно-орієнтованого підходу та розбудови ефективних партнерських відносин. Європейські механізми фінансово-технічної підтримки залишаються критично важливим ресурсом для

забезпечення енергетичної стійкості, особливо в умовах воєнного стану. Подальший розвиток даного вектора міжнародної співпраці потребує системної державної координації, імплементації освітніх ініціатив для територіальних громад і запровадження гарантійних механізмів безпеки реалізації проєктів у зонах підвищеного ризику.

Використана література

1. Чайка Т. *Розвиток енергоефективності й енергонезалежності сільських територій* : монографія. Саарбрюкен : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2021. 96 с.
2. OECD: Regional and municipal authorities key to Ukraine's resilience. URL: <https://www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2022/12/regional-and-municipal-authorities-key-to-ukraine-s-resilience.html> (дата звернення: 17.04.2025).
3. U-LEAD with Europe. URL: <https://u-lead.org.ua/> (дата звернення: 09.04.2025).
4. Covenant of Mayors East Ukraine. URL: <https://com-east.eu/uk/countries/ukrayina/> (дата звернення: 16.04.2025).
5. Уроки війни: Як громади впроваджують розподілені генеруючі установки. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/uroky-viiny-iak-hromady-vprovadzhuut-obiekty-rozpodileno-heneratsii> (дата звернення: 11.04.2025).
6. В Україні під'єднали 18 із 91 когенераційних установок від USAID: скільком вони можуть надати світло. URL: <https://vilnohirsk.in.ua/na-dnipropetrovshhyni-vryatuvaly-travmovanu-kosulyu/> (дата звернення: 17.04.2025).
7. «Полтаватеплоенерго» отримало від USAID три когенераційні установки: у підприємства поки недостатньо коштів на їх монтаж. URL: <https://poltava.to/news/77246/> (дата звернення: 17.04.2025).
8. USAID за свої кошти оплатить установку та запуск когенераційної установки потужністю 1,5 МВт. URL: <https://poltava.to/news/78081/> (дата звернення: 17.04.2025).
9. Через припинення фінансування USAID заморозився проєкт монтажу когенераційних установок в котельнях Полтаватеплоенерго. URL:

<https://poltava.to/news/80166/> (дата звернення: 12.04.2025).

Козій Ольга Борисівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НА НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ

Успішна професійна діяльність гарного спеціаліста в будь-якій галузі передбачає володіння іноземною мовою на рівні щоденного спілкування, а також значним обсягом лексичного матеріалу в сфері професійної діяльності та його вільним оперуванням. Шляхи оволодіння мовою професійного спілкування є такими ж, як і в загальноосвітньому курсі. Через це першочергового значення набуває педагогічне вміння викладача брати до уваги загально-методичні принципи оволодіння основними видами мовленнєвої діяльності (іншомовними вміннями та навичками) та коригувати їх. Викладач має надати студентам алгоритм дій по засвоєнню фахової лексики, навчити їх правильно добирати автентичну інформацію (тексти) для використання їх в аудиторній та самостійній роботі.

У процесі вивчення іноземної мови професійного спрямування важливо використовувати автентичні джерела науково-популярної літератури, періодичних видань останніх років, Інтернету, користуватися новітніми засобами пошуку інформації та навчання, наприклад, комп'ютерні та інтернет-технології, блоги, вебресурси, метод проектів, online-конференції, вебінари тощо.

Сьогодні читання як засіб комунікації має значну практичну цінність. У зв'язку з цим вивченню англійської мови на основі читання фахових текстів

слід приділити якнайбільше уваги. Цей вид мовленнєвої діяльності варто виділити як домінуючу складову вивчення англійської мови за професійним спрямуванням, готуючи, таким чином, студентів до самостійного читання, навчаючи правильно читати і сприймати прочитане. Означений процес повинен відбуватися автоматично і підсвідомо та передбачати певний рівень оволодіння англійською мовою, який можна досягти лише шляхом безперервного та рутинного навчання [8, с. 221].

Перед викладачем стоїть завдання навчити студентів розуміти автентичні матеріали, не застосовуючи при кожній зустрічі з незнайомим словом словника. Для цього студенти мають засвоїти декілька правил роботи з текстом: читати текст іноземною мовою – це не означає перекладати кожне слово. Для розуміння будь-якого тексту важливу роль відіграє життєвий досвід, що є у студента. Тож щоб зрозуміти текст (або спрогнозувати, про що йтиметься у ньому), необхідно звернутися за допомогою до заголовка, малюнків, а у випадку з науковим текстом – схем, таблиць, структури тексту.

Залежно від комунікативних потреб і по мірі проникнення у зміст тексту у вітчизняній методиці виділяють наступні види читання: ознайомлююче, навчальне, переглядове, пошукове [6]. Оскільки переглядове і пошукове по багатьом характеристикам збігаються, у практиці навчання їх, як правило, вважають за один вид, називаючи пошуково-переглядовим.

За умови здійснення професійно-орієнтованого підходу до вивчення іноземних мови найефективнішими є вправи на закріплення лексики, оскільки вони мають комунікативну спрямованість, та відповідають рівню знань студентів та їх практичним потребам. Студенти повинні оволодіти вміннями складати резюме, профільно-орієнтованого тексту, науково-популярної статті, написання реферату чи виступу на науковій конференції. Через це визначальними залишаються положення щодо автентичних текстів: вони є не лише цінним інформаційним та пізнавальним матеріалом, що доповнює

отримані студентами з підручників знання, а також можуть стати зразком при виконанні власних творчих завдань.

Самостійна робота з домашнього (або індивідуального) читання може стати ефективним фактором, що забезпечує збагачення активного вокабуляру майбутнього спеціаліста. Це дозволить підвищити мотивацію студентів до вивчення іноземної мови. Робота з індивідуального читання здатна зробити процес формування лексичної компетенції більш ефективним.

Принципи самостійного пошуку, темпу, дозування вивчення нового найчіткіше простежуються під час самостійного опрацювання наукових та науково-популярних текстів із спеціальності.

Для логічної організації роботи з текстом варто розробити методичні рекомендації для студентів. Метою методичних рекомендацій є планування та організація самостійної роботи з текстом, що сприятиме формуванню фонетичних, лексичних, граматичних навичок читання, а також допоможе досягти глибокого розуміння твору і реалізувати це розуміння у мовленнєвій діяльності.

Вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» неможливе без забезпечення міжпредметної координації. Вона включає в себе оволодіння викладачами іноземної мови, спеціальною професійною лексикою для навчання студентів нефілологічних спеціальностей, використання фахових знань студентів у вивченні професійно спрямованої іноземної мови. Цей аспект передбачає співпрацю викладачів іноземної мови з викладачами фахових дисциплін для уникнення повторення навчального матеріалу, адаптацію навчальних планів, формування в студентів толерантності до різних точок зору на одну проблему, розвитку продуктивного мислення, створення інтересу до вивчення іноземної мови.

Лексико-граматичні вправи також корисно давати і після читання тексту, тому що вони дають можливість ще раз зупинитися на тому чи іншому

граматичному явищі, яке може викликати певні труднощі, або відпрацьовувати вживання лексики, що корисно як для читання наступного тексту, так і для усного мовлення, якщо в цьому є потреба. На заключному етапі роботи доцільне виконання вправ із текстом. Вони різняться від наведених вище тим, що основою для роботи служить текст, і перед студентами стоїть завдання самостійно вибрати з тексту та семантизувати ті чи інші похідні слова.

Студенти виконують завдання на розвиток лексичних навичок читання. Тому викладачі, готуючи методичні розробки для роботи з індивідуального читання мають укласти список лексичних одиниць, які студенти, читаючи твір, мають віднайти в тексті, з'ясувати значення слів та виразів, запам'ятати контекст вживання.

Використана література

1. Барабанова Г. В. Когнітивно-комунікативна модель навчання професійно-орієнтованого читання іноземної мови у немовному вузі. *Іноземні мови*. 2004. № 1. С. 29–31.
2. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ. Київ, 2005. 101 с.
3. Гринюк Г. А., Семенчук Ю. О. Відбір навчального матеріалу для формування англомовної лексичної компетенції у студентів-економістів. *Іноземні мови*. 2007. Вип. 2. С. 30–34.
4. Коваль Л. М. Формування у студентів немовних вищих навчальних закладів англомовної професійно орієнтованої мовної компетенції. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20(4). С. 318–321.
5. Рижак Л. Університетська освіта в ХХІ сторіччі: філософсько-синергетичний аспект. Вісник Львівського університету. Серія Філософія. 2009. Вип. 12. С. 26–35.
6. Тарнопольський Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: навч. посіб. К. : ІНК ОС, 2006. 248

с.

7. Тарнопольський О. Б., Корнева З. М. Аспектний підхід до навчання англійської мови для спеціальних цілей у немовних ВНЗ. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. 2011. Вип. 18. С. 231–239.

8. Христова О. Ф. Використання фахових текстів на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького* : зб. наук. пр. 2011. № 6. С. 220–225. (Серія «Педагогіка»).

Черниш Кіра Олексіївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Бердянський державний педагогічний університет

Несторенко Тетяна Петрівна – кандидат економічних наук, доцент, професор АС кафедри менеджменту, Сілезька академія, Польща; кафедра економіки, менеджменту та фінансів, Бердянський державний педагогічний університет

ВПЛИВ ВІЙНИ НА МОТИВАЦІЮ МОЛОДІ ДО ПІДПРИЄМНИЦТВА: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Сучасна молодь України стикається з безпрецедентними труднощами, викликаними війною, економічною нестабільністю та соціальними змінами. Умови воєнного стану істотно вплинули на всі аспекти життя молодих людей, включаючи освіту, зайнятість, фізичне та психологічне здоров'я, участь у громадському житті і соціальну інтеграцію. Ці виклики вимагають всебічного аналізу та розроблення стратегічних заходів у рамках державної політики, що має на меті підтримку молоді в контексті сучасних реалій [1].

Головна мета дослідження полягає в аналізі змін мотиваційних чинників, які спонукали молодих людей до започаткування власної справи в умовах

російсько-української війни, визначенні нових викликів та можливостей, з якими стикається молодь у сфері підприємництва в умовах кризових ситуацій, та впливу цих факторів на їхні рішення щодо започаткування бізнесу.

У сучасних умовах, коли Україна перебуває в стані повномасштабної війни, трансформується не лише політичний та економічний ландшафт держави, але й змінюється внутрішній світогляд молодого покоління. Молодь, яка традиційно розглядалась як соціальна група з високим потенціалом до інновацій, змушена шукати нові шляхи для самореалізації в умовах нестабільності, ризику, економічних труднощів та психологічного тиску [2].

З одного боку, війна створює численні виклики: втрата стабільного ринку, обмеження фінансових ресурсів, небезпека фізичного знищення майна, постійна загроза життю, міграція, розірвані ланцюги постачання та скорочення споживчого попиту. Такі обставини могли б, здавалося б, повністю демотивувати молодь займатися бізнесом. Багато хто втрачає віру в майбутнє країни, змушений емігрувати або зосереджується на короткостроковому виживанні замість довгострокового планування.

Однак, як не парадоксально, війна також відкриває нові горизонти. Молоді підприємці починають активніше шукати ніші, пов'язані з військовими потребами, відновленням інфраструктури, цифровими рішеннями для безпеки та логістики, гуманітарною допомогою, психологічною підтримкою тощо. Війна породжує попит на нові товари й послуги, зокрема в сферах інформаційних технологій, охорони здоров'я, енергетики, альтернативних джерел живлення. Водночас спостерігається активізація державних і громадських програм підтримки малого й середнього бізнесу, спрямованих на відновлення економіки та збереження підприємницького духу нації.

Особливої уваги заслуговує зміна мотиваційних чинників молоді. Якщо раніше підприємництво асоціювалося насамперед із матеріальним добробутом, самозайнятістю та незалежністю, то в умовах війни додається мотивація

“служіння суспільству”, “підтримка армії”, “відбудова країни” та “національна ідентичність”. Молодь починає сприймати бізнес як інструмент соціальних змін, як спосіб наблизити перемогу або хоча б зберегти життя та гідність в умовах турбулентності [4].

Підприємництво перестає бути суто економічною категорією і стає виразом громадянської позиції. Молоді люди відкривають бізнеси, які мають соціальний ефект: шиють амуніцію, виробляють турнікети, запускають волонтерські ініціативи, надають послуги ВПО або ветеранам, а частину прибутку передають на підтримку ЗСУ [4]. У підприємстві вони бачать спосіб впливати на ситуацію, реалізовувати своє бажання діяти, не бути осторонь. Також зростає популярність проєктів, що підкреслюють українську культурну ідентичність: бізнеси з етномотивами, виробництво товарів “made in Ukraine”, патріотичні бренди. Це свідчить про формування нового типу молодого підприємця – соціально відповідального, ціннісно вмотивованого, стратегічно орієнтованого.

Попри складність воєнного часу, перед молоддю відкриваються нові перспективи. Це активізація грантових і менторських програм від українських і міжнародних організацій; доступ до онлайн-освіти та курсів з підприємництва; розвиток цифрової економіки – фриланс, онлайн-магазини, інфобізнес; підтримка стартапів на локальному та глобальному рівнях [6].

До основних перешкод належать нестача стартового капіталу, зниження купівельної спроможності населення, ризики фізичного знищення активів, нестабільне правове поле, високий рівень стресу та психологічного вигорання.

У розвитку молодіжного підприємництва є надзвичайно важливою роль державної та міжнародної підтримки. Державні програми, менторські ініціативи, бізнес-інкубатори, а також міжнародні фонди та програми на кшталт GIZ та Erasmus+ [3], суттєво стимулюють активність молоді у сфері бізнесу. Вони не лише забезпечують фінансування, а й сприяють формуванню у

молодих підприємців ключових навичок стратегічного планування, адаптації до змін та ефективного управління в умовах кризи. Відбувається переосмислення цінностей молоді в умовах війни – війна сприяє зміні життєвих пріоритетів, посиленню прагнення до самостійності, свободи та самореалізації через підприємництво [5]. Для багатьох людей власна справа стає відповіддю на втрату роботи, переміщення або економічну нестабільність. Також виникає тенденція створення бізнесів, спрямованих на підтримку армії, допомогу ВПО, відновлення економіки та інфраструктури.

Війна пришвидшує становлення молодих лідерів, здатних мислити стратегічно, діяти та брати відповідальність. Війна стала каталізатором трансформації молодіжного підприємництва в Україні. Змінилась не лише мотивація, а й сама сутність підприємницької діяльності: від індивідуального до суспільного, від прибутку до цінностей. Молодь демонструє здатність швидко адаптуватися, брати на себе відповідальність, будувати бізнес, який є не лише комерційним, а й соціальним ресурсом для країни. Підтримка молодіжного підприємництва має стати одним із ключових чинників повоєнного відновлення України.

Використана література

1. Базиль Л. О., Орлов В. Ф., Несторенко Т. П., Остенда А., Пеліова Я. Підготовка майбутніх фахівців до молодіжного підприємництва у закладах вищої освіти. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2023. № 3. С. 432–447. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2023-1-3-432-447>.
2. Котковський В., Самородов Б., Чхеайло А. Управління людськими ресурсами в умовах війни: мотивація, шляхи і способи ефективного застосування особистісного потенціалу. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3(50). С. 228–235. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-34>.

3. Перелік організацій та фондів, які допомагають українцям (населенню) під час війни. *Офіційний сайт Коронської селищної ради*. URL: <https://www.clipr.cc/d06LZ> (дата звернення: 01.05.2025).

4. Як змінилась українська молодь під час війни та чого прагнуть підлітки? *Visit Ukraine*. URL: <https://www.clipr.cc/YYL4x> 17.05.2023.

5. Bazyl L., Nestorenko T., Orlov V., Ostenda A. Entrepreneurial Education from the Perspectives of Self-Determination and Self-Development for Future Engineers. *Zeszyty Naukowe WST*. 2024. Vol. 18. P. 85–102. DOI: <https://doi.org/10.54264/0090>.

6. Nestorenko T., Ostenda A., Kravchyk Yu., Nestorenko O. Entrepreneurship and universities: a place of academic business incubators. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2022. Vol. 7, № 1. P. 63–71. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-1-7>.

Матусяк Галина Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН У РОМАНІ БЕРНГАРДА ШЛІНКА «ЧИТЕЦЬ»: ДИФУЗІЯ ОБРАЗІВ КАТА І ЖЕРТВИ

Російсько-українська війна загострила актуальність терміну «воєнний злочин» у вітчизняному міждисциплінарному науковому дискурсі, що виходить за межі кримінального і міжнародного права. Дослідники різних галузей знань вивчають сучасний локальний контекст воєнних злочинів, скоєних агресором, спираючись на світовий досвід опрацювання проблеми. З'ясування гуманітарних аспектів цього явища є цінним з огляду на такі категорії, як «колективна пам'ять», «історична травма», «національна свідомість»,

«культурна ідентичність». Важливо підкреслити, що не лише документальні матеріали, а й художні проєкції воєнних злочинів глобального масштабу уможлиблюють створення імовірних сценаріїв інтерпретації історичного минулого в майбутньому, що пояснює актуальність обраної теми дослідження.

Роман німецького письменника Б. Шлінка «Читець», що вийшов друком німецькою мовою в 1995 році й був екранізований британським режисером С. Долдрі в 2008 році, знайомить читача з історією стосунків молодого хлопця (Мікаеля Берга) і старшої від нього жінки (фрау Шміц). У першій частині твору йдеться про романтичне кохання тодішнього школяра до Ганни, лейтмотивом якого є його читання вголос книжок на її прохання як спосіб спільного дозвілля. Уже на початку роману читач спостерігає за тим, як у стосунках головних героїв юнак легко опиняється в ролі жертви, відчуючи образи з боку жінки, але швидко відмовляється від свого статусу й займає позицію винного, перепрошуючи її за вчинок. У такий спосіб читач переконується, настільки тонкою і хисткою є межа між винуватим та ображеним, наскільки легко змінити вектор у їхній взаємодії, маніпулюючи інтерпретацією фактів.

У другій частині йдеться про вивчення Мікаелем юриспруденції в університеті. Після зникнення Ганни юнак знову побачив її в залі суду, в якому відбувався процес над обслугою концтаборів. Професор, який досліджував нацистську минувшину, зробив той процес темою семінару, одним із питань якого була «заборона покарань за злочини, скоєні в минулому» [1]. Судові засідання відбувалися чотири дні на тиждень, і на них мала бути присутньою призначена професором група студентів, яка вела протоколи, а на семінарі в п'ятницю відбувалися обговорення. Студенти вважали, що засуджувати треба не тільки безпосередніх злочинців, а й ціле покоління, яке дозволило ці злочини. Так зване «друге покоління» звинувачувало своїх батьків, які під час війни виконували різні функції, дотичні до фашистської влади. Мікаель підкреслює, як завзято його генерація намагалася відгородити себе від попередників,

акцентуючи свою «місію просвіти і звинувачень» [1] та вибудовуючи свою колективну ідентичність незаплямованих у злочинах.

На суді Мікаель довідався, що Ганна працювала на заводі Сименса, а в 1943 році добровільно пішла до війська СС на караульну службу. Восени 1944 року вона служила в Аушвіці, а до зими 1944–45 – в невеличкому таборі коло Кракова. Адвокат Ганни був молодшим від решти, що не сприяло успіху в захисті жінки. Мікаель переживав сум'яття під час процесу, бо уявлення про Ганну-коханку, які він плекав у своїх спогадах, суперечили тому образу, що окреслювався з деталей скоєння злочину проти в'язнів, оприлюднених на суді.

Мікаель відвідував усі судові засідання і намагався проаналізувати спричинене звичкою збайдужіння, яке зауважив у собі, та наблизитися до розуміння природи злочину: «Так само і в'язень концтабору, кілька місяців проживши в ньому і звикнувши до нього, з байдужістю споглядає страх тих, хто вперше потрапив до табору. Споглядає з тим самим занімінням, з яким дивиться на вбивства і смерть. В усіх спогадах тих, хто пережив концтабір, написано про те заніміння, що стишує всі життєві функції, коли байдужість, жорстокість, смерть у газових камерах та у вогненних печах стають повсякденністю» [1].

Ганну разом із чотирма іншими жінками, які були наглядачками у форпості Аушвіцу біля Кракова, звинувачували у смерті в'язнів під час пожежі, у якій вижили лише мати з донькою. Непрофесійність і недосвідченість адвоката спричинили зміну тактики інших захисників, які намагалися «звинуватити Ганну і зменшити тягар звинувачень для решти підсудних» [1]. Одна з підозрюваних звинуватила Ганну в написанні рапорту, відповідно до якого наглядачки мали дочекатися кінця пожежі, щоб ув'язнені не втекли, і в таких спосіб втягнула їх у свій злочин. Ганна заперечувала це, але коли її попросили надати зразок почерку для експертизи, вона зізналася, що написала рапорт.

Мікаель довго міркував про те, що сталося на суді, й дійшов висновку, що Ганна не вміла ані читати, ані писати. Саме тому вона пішла з кондукторного

депо, коли їй запропонували вчитися на водія, і втекла від підвищення на заводі Сименс, тому й через сором покинула Мікаеля. Зізнання Ганни в написанні рапорту полегшило ситуацію інших підсудних, які всю провину перекидали на неї. Мікаель усвідомлював, що свідчення про неписьменність Ганни може полегшити її долю, і вирішив поговорити з батьком про те, чи варто поділитися цією інформацією, бо не знав, чи не образить його вчинок Ганну. Батько як професійний філософ відповів: «Коли знаєш, що для іншого є добром, а він заплющує на те очі, треба спробувати розкрити йому очі. Треба лишити за ним останнє слово, але слід поговорити з ним – з ним, а не з кимсь за його спиною» [1]. Утім, юнак, виснажений досвідом процесу, не зважився на розмову з Ганною.

Мікаель поїхав до концтабору в Штрутгофі, після відвідин якого відчував пустку, бо не знайшов у собі наочних уявлень того, що там коїлося, і переживав дисонанс: «Я прагнув водночас і зрозуміти, й засудити Ганнин злочин. Але для цього він був надто страхітливий. Намагаючись зрозуміти, мені здавалося, що цей злочин не треба засуджувати більше, ніж, власне, його слід засудити. А коли намагався його засудити як слід, не лишалося місця для розуміння. <...> Я прагнув поставити поряд розуміння й засудження. А вони були несумісні» [1]. Ганну засудили на довічне ув'язнення, тоді як решта обвинувачуваних отримали певні терміни позбавлення волі.

У третій частині роману йдеться про подальше особисте і професійне життя Мікаеля. Після стажування йому запропонував співпрацю професор з історії права, і він прийняв пропозицію: «Вивчати історію означає будувати мости між минушиною і сучасністю, спостерігати обидва береги і бути діяльним на обох» [1]. Мікаель почав записувати на касети читання книг вголос книги класиків і власні твори для Ганни й відправляв до в'язниці. На четвертому році він отримав від неї рукописне привітання. Чоловік дуже тішився тому, що Ганна навчилася писати, однак ніколи не відповідав на повідомлення від неї.

Прохання Ганни про помилування задовольнили на вісімнадцятому році ув'язнення, проте напередодні звільнення вона закінчила життя самогубством. Опис Ганни начальницею в'язниці апелює до читацького співчуття, оскільки акцентує каяття і спокуту жінки та її моральне вдосконалення через самоосвіту (сидячий страйк проти скорочення видатків на бібліотеку, наявність у камері власної добірки книг жертв концтаборів і праць про в'язнів та їхніх охоронців, нотаток і вирізок із віршами та цитатами, сповненими захвату перед природою, заповіт передати сім тисяч марок жінці, яка пережила пожежу).

Автор роману маніпулює ставленням до головної героїні читача, який спочатку сприймає Ганну як злочинницю, засуджуючи її воєнний злочин, піддається амбівалентному баченню її образу через призму уявлень Мікаеля, а потім наповнюється співчуттям до героїні під впливом зображення її каяття. Роман Б. Шлінка має стати застереженням, щоб у майбутньому чинити опір такій маніпуляції з боку тих, хто намагатиметься зрозуміти й пробачити виконавців злочинів російсько-української війни, перетворюючи ката на жертву.

Використана література

1. Шлінк Б. Читець. Київ : «Основи». 2005. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Bernhard_Schlink/Chytets/ (дата звернення: 02.01.2025).

Башинський Ігор Анатолійович — кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В Україні демографічна ситуація залишається складною, що зумовлено

низькою народжуваністю, високим рівнем смертності, міграційними процесами та наслідками повномасштабної війни.

За даними Держстату, чисельність наявного населення України на дату проведення Всеукраїнського перепису населення (5 грудня 2001 р.) становила 48,5 млн. осіб. За оцінкою Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук (нині Інститут демографії та проблем якості життя Національної академії наук), на 1 січня 2022 р. чисельність населення України становила 42 млн. осіб, на липень 2024 р. – 35,8 млн. осіб, у тому числі на територіях, на яких органи державної влади здійснюють свої повноваження у повному обсязі, – 31,1 млн. осіб [1].

За три роки війни чисельність населення зменшилася майже на 10 млн осіб, тоді як упродовж попередніх 20 років після перепису 2001 року скорочення становило 6,5 млн осіб.

Згідно з розрахунками темпів зниження чисельності населення України:

- У період 2002–2021 років спостерігалось зменшення з 48,5 до 42 млн осіб із середньорічним темпом 0,89 %.
- У період 2022–2024 років зменшення з 42 до 31,1 млн осіб відбулося зі середньорічним темпом 9,23 %.

Темпи зменшення чисельності населення у 2022–2024 роках порівняно з 2002–2021 роками прискорилися приблизно в 10 разів (з 0,9 % до 9,2 % на рік).

Основними причинами зменшення населення є висока смертність, загибелі через війну, зниження народжуваності, а також масова міграція за кордон, де перебуває від 6,9 до 8 млн. українців [2].

В умовах сучасних викликів система публічного управління відіграє ключову роль у формуванні ефективної демографічної політики. Чинне законодавство передбачає реалізацію низки заходів, зокрема Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 року № 922-р [1].

Стратегія передбачає пошук швидких рішень для адаптації до демографічних викликів з метою набуття демографічної стійкості - здатності населення адаптуватися до демографічних змін і викликів із збереженням при цьому стабільності, життєздатності та ідентичності суспільства; можливістю збереження демографічного потенціалу під впливом негативних демографічних тенденцій [1].

Основні стратегічні цілі включають:

- 1) створення умов для міграційного приросту населення та зниження рівня відтоку українців за кордон;
- 2) створення умов для підвищення рівня народжуваності, підтримка сім'ї;
- 3) зниження рівня передчасної смертності;
- 4) активізація на ринку праці максимальної кількості громадян, які можуть працювати;
- 5) адаптація соціуму до демографічного старіння та формування умов для активного довголіття;
- 6) розвиток можливостей для якісного життя. Україна – держава, в якій хочеться жити [1].

Для реалізації поставлених цілей розроблено План заходів на 2024-2027 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 листопада 2024 р. № 1091-р. План включає 26 стратегічних завдань та 148 конкретних заходів, для яких визначені чіткі строки реалізації, відповідальні виконавці та індикатори виконання [3].

Можливих сценаріїв розвитку ситуації демографічних викликів є два: інерційний і сценарій змін. Інерційний сценарій передбачає реалізацію політики державної підтримки населення із урахуванням поточної демографічної ситуації без запровадження додаткових інструментів впливу. Цей сценарій не дає можливості в короткостроковому періоді якісно вплинути на демографічну ситуацію в Україні, чим спричиняє поглиблення демографічної кризи [1].

Сценарій змін передбачає схвалення цілісної Стратегії, розробленої з урахуванням українського та міжнародного досвіду щодо вжиття комплексних заходів і забезпечення ефективної координації дій усіх органів влади з метою забезпечення гідного рівня та якості життя кожному українцеві, створення умов для повернення громадян України із-за кордону, відтворення населення.

Перевагою другого сценарію є мінімізація наслідків збройної агресії та пом'якшення демографічної кризи, що призведе до покращення параметрів демографічної динаміки [1].

Таблиця 1.

***Прогноз чисельності населення України за двома сценаріями
(млн осіб)***

Рік	Інерційний сценарій	Сценарій змін
2030	31,6	33,5
2035	30,5	34,0
2035	28,9	33,9

З огляду на значні руйнування інфраструктури та демографічні дисбаланси, спричинені внутрішньою міграцією та відтоком населення за кордон, процес економічного відновлення потребуватиме тривалого часу та значних ресурсів. Попри ухвалення Урядом Стратегії демографічного розвитку до 2040 року, її успішна реалізація залишається під питанням через недостатнє фінансування. Додаткові безпекові ризики та наслідки війни ускладнюють демографічне відновлення, що може тривати у середньостроковій перспективі.

Водночас, ключовою передумовою для подолання негативних тенденцій є не лише посилення економічної самодостатності громадян, чітке відчуття української національної та громадянської ідентичності, але й побудова довіри між громадянами і державою, забезпечення розуміння і відчуття, що держава зробить все можливе для захисту фізичної безпеки, а також прав, свобод і гідності кожного українця, де б він не перебував: в Україні чи за кордоном [4].

З метою стабілізації демографічної ситуації необхідне впровадження

комплексних заходів, серед яких:

- підтримка молодих сімей (доступне житло, соціальні гарантії);
- фінансове стимулювання народжуваності (збільшення допомоги при народженні дитини, що не переглядалась останні 10 років);
- відновлення постраждалих регіонів, створення робочих місць, а також безпечних умов для повернення ВПО та українців із-за кордону.

Демографічний розвиток є одним із ключових елементів соціально-економічної стабільності держави. Тому демографічна політика повинна стати пріоритетним напрямом у післявоєнний період, сприяючи відновленню людського капіталу та формуванню основ для сталого розвитку України.

Використана література

1. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 року № 922-р. URL: <https://surl.li/tghmim> (дата звернення: 24.05.2025).

2. Скільки людей зараз живе в Україні та як змінилося населення після початку повномасштабної війни? *VisitUkraine.Today* веб-сайт. URL: <https://surl.li/tzebp0> (дата звернення: 24.05.2025).

3. Про затвердження плану заходів з реалізації у 2024-2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 листопада 2024 р. № 1091-р. URL: <https://surl.li/hcpedg> (дата звернення: 24.05.2025).

4. Башинський І. А., Лопушинський І. П., Мосора Л. С., Петренко В. П. Перспективи демографічного розвитку України в контексті збереження людського потенціалу. *Координати публічного управління*. 2024. № 2 (3). С. 120–138. URL: <https://doi.org/10.62664/cpa.2024.02.06> (дата звернення: 24.05.2025).

Макухіна Світлана Володимирівна – старший викладач кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її *громадянської компетентності*.

Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, (розпізнати) і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності [1, с. 28].

Слід відмітити, що основною метою національного виховання на сучасному етапі є передання вихованцям соціального досвіду, успадкування ними духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування незалежно від національної приналежності особистісних рис громадянина Української держави, духовності,

трудової, моральної, розумової, естетичної, правової, фізичної та екологічної культури.

Під час навчання в освітньому закладі в здобувача має бути сформованою певна сукупність характеристик, що забезпечить молодій людині здатність орієнтуватись у сучасному суспільстві, швидко реагувати на запити часу, ефективно та успішно самореалізовуватись. Тому в теорії компетентнісного підходу до навчання висувається положення про систему компетентностей, які формуються у студента за роки навчання. Таку систему складають: ключові компетентності; галузеві, що формуються предметами окремої освітньої галузі (кількох споріднених предметів); предметні, які є результатом навчання окремого предмета.

Повноцінне формування компетентностей можливе лише за умови запровадження компетентнісного підходу до навчання, під яким розуміється спрямованість всього освітнього процесу на формування і розвиток компетентностей особистості, відбір відповідного змісту навчання, варіанту його організації та способу оцінювання результатів і якості [2, с. 66].

Очевидно, що сьогодення українська освіта потребує спеціальної уваги до цього питання. Виховання громадянина має бути спрямоване на розвиток патріотизму – любові до свого народу, до України.

Використана література

1. Кравцов В. О., Кравцова Т. О. Теоретичні засади формування громадянської компетентності майбутнього соціального педагога. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Випуск 103. С. 27–35.

2. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. Київ. 2003. 296 с.

Озьмінська Ірина Дмитрівна – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Тимків Ірина Вікторівна – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Сфера культури в Україні є ключовим елементом гуманітарної політики, яка забезпечує формування національної ідентичності, зміцнення суспільної єдності та міжнародний імідж держави. Публічне управління культурною сферою зазнає суттєвих трансформацій в умовах децентралізації, цифровізації та повномасштабної війни та, водночас, набуває особливого значення як інструмент забезпечення сталого розвитку, підтримки культурного середовища та зміцнення національної безпеки.

В українському законодавстві культура визначена як один з пріоритетів державної політики [4]. Публічне управління культурною сферою охоплює цілий спектр інструментів та механізми, зокрема:

- 1) нормативно-правові (розробка і впровадження законодавчих актів);
- 2) адміністративні (діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування);
- 3) економічні (фінансування, гранти, пільги);
- 4) інформаційно-комунікаційні (пропагування культурної спадщини, формування позитивного образу культури);
- 5) партнерські (взаємодія з громадянським суспільством і приватним сектором).

В умовах війни культура, окрім ціннісно-світоглядної, комунікативної, та дипломатичної, інтеграційної функцій [6], виконує мобілізаційну, меморіальну й терапевтичну функції, та допомагає зберігати стійкість громадянського суспільства, осмислити пережите, подолати психологічні травми [2].

У зв'язку з реалізацією реформи децентралізації в Україні значна частина повноважень у сфері культури була передана органам місцевого самоврядування, що, з одного боку, створило передумови для формування локальних культурних політик, які враховують потреби громади, регіональні культурні традиції та особливості соціально-економічного розвитку. Однак, разом з цим, децентралізація виявила низку системних проблем, які ускладнюють ефективне управління сферою культури на місцевому рівні. Це:

- нерівномірність фінансування між громадами, що стало однією з ключових загроз для сталого культурного розвитку. Фінансова спроможність територіальних громад суттєво відрізняється, що призводить до того, що в одних регіонах можливо утримувати та модернізувати мережу закладів культури, тоді як в інших – відбувається їх скорочення або їх повне закриття;

- дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері культури на місцевому рівні. Через низький рівень заробітної плати, відсутність соціальних гарантій і можливостей професійного зростання працівники культури, особливо молодь, не мають мотивації працювати в малих містах і селах. Часто заклади культури очолюють особи без відповідної освіти або досвіду, що негативно впливає на якість надання культурних послуг;

- відсутності стратегічного бачення у громад розвитку культурної сфери та обмежена спроможності до ефективного планування та залучення ресурсів. Більшість новоутворених громад не мають фахових підрозділів з питань культури або ж ці функції виконує одна особа у складі ширшого гуманітарного відділу. Це ускладнює процес формування цілісної культурної політики та її реалізацію [1; 3].

Крім того, повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році суттєво змінило контекст функціонування сфери культури в Україні та ще більше загострило наявні проблеми. Руйнування культурної інфраструктури, вимушене переміщення населення, психологічна вразливість громадян та потреба в культурній терапії вимагають переосмислення підходів до управління культурними процесами.

У нещодавно прийнятій «Стратегії розвитку культури до 2030 року» прослідковуються наступні пріоритетні напрямки управління сферою культури: підвищення ролі місцевого самоврядування та модернізація МКСК; удосконалення фінансування через систему державних грантів та розвиток меценатства; створення єдиного програмного забезпечення для бібліотечних закладів, впровадження безбар'єрних рішень для культурних просторів; цифровізація культурної інфраструктури та послуг; стимулювання розвитку креативних індустрій, тощо [5].

Ключовою особливістю Стратегії є її спрямованість на т.зв. «партисипативне управління» – активне залучення громадян, культурних організацій, експертного середовища до формування та реалізації політик. У документі передбачено розвиток публічних консультацій, розширення автономії культурних інституцій, а також міжвідомчу координацію на всіх рівнях управління. Вважаємо, що Стратегія відкриває можливості для формування ефективної, цифро-орієнтованої та національно вкоріненої культурної політики, а її реалізація має стати запорукою культурної безпеки, стійкого розвитку та європейської інтеграції України.

Використана література

1. Матюшенко І. Громадянське суспільство і публічне управління культурною сферою: точки дотику. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 6. С. 103–110.

2. Мерещук В. Soft power чи потужна зброя: роль культури у війні з Росією? LB.ua: вебсайт. 2024. URL: https://lb.ua/culture/2024/10/23/641023_soft_power_chi_potuzhna_zbroya_rol.html#goog_rewarded (дата звернення: 22.05.2025).
3. Петрова І. Фінансування культури: інноваційні підходи. Харків : Основа, 2023. 198 с.
4. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (дата звернення: 22.05.2025).
5. Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025 - 2027 роках: Розпорядження від 28.03.2025 № 293-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.05.2025).
6. Функції культури як суспільного явища. Освіта: вебсайт. 2010. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/12061/> (дата звернення: 22.05.2025).

Козакова Лідія Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Чебикіна Ірина Василівна – учитель вищої категорії, учитель-методист, Херсонський загальноосвітній навчально-виховний комплекс № 48 Херсонської міської ради

ОСВІТА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Європейська інтеграція – це зближення України з Європейським Союзом, євроінтеграційний процес є відображенням волі українського народу. Поняття «інтеграція» походить від латинського «поповнення, відновлення» та означає

добровільне та взаємовигідне об'єднання «будь-яких елементів в одне ціле, а також поєднання та координацію дій різних частин цілісної системи; процес взаємозближення і взаємодії окремих структур» [1].

У випадку євроінтеграції її частинами (суб'єктами) виступають європейські держави, а цілим – Європейський Союз, що «дозволяє отримати такі матеріальні, інтелектуальні та інші засоби, яких жоден з учасників не мав би, діючи автономно» [2], завдяки тому, що в результаті виникає синергетичний ефект як закономірність групової взаємодії. Європейська інтеграція передбачає соціально-економічні перетворення, адаптацію технічних, технологічних і виробничих стандартів, трансформацію та реформування суспільно-політичної сфери життєдіяльності держави та громадянського суспільства, яке відіграє провідну роль у цих процесах. Україна активно рухається в напрямку європейської інтеграції, і це є стратегічним зовнішньополітичним курсом країни. «Входження України в цивілізоване світове співтовариство неможливе без структурної реформи національної системи вищої, загальної та спеціальної освіти, спрямованої на збереження мобільності, сприяння працевлаштуванню випускників на внутрішньому та зовнішньому ринках праці в умовах високої конкурентності. Метою модернізації вищої освіти в Україні є створення такої моделі освітнього процесу, у якій би оптимально поєдналися кращі вітчизняні й зарубіжні традиції» [3]. «Серед напрямів європейської інтеграції саме культурно-освітній та науково-технічний займають особливе місце. Це обумовлено потенційною можливістю досягти вагомих успіхів в інтеграційному процесі саме на цих напрямках. Вони охоплюють галузі середньої та вищої освіти, перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну й технологічну сфери» [4]. Цей процес неможливий без ефективної гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС. Огляд літератури показує неоднозначну картину щодо гармонізації українського законодавства у сфері освіти та науки з європейським. Закон України «Про освіту» регулює суспільні

відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти. Стаття 42 цього закону присвячена академічній доброчесності.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Академічна доброчесність базується на згоді усіх учасників академічного процесу дотримуватися правил та виконувати покладені на них обов'язки. На жаль, непорозуміння між викладачами та здобувачами вищої освіти часто призводять до взаємної неприязні. Доброчесність є необхідною й важливою складовою будь-якого істинного досвіду освіти – доброчесність з боку як викладача, так і здобувача вищої освіти.

Академічна доброчесність в інтеграційному процесі передбачає дотримання етичних принципів та правил усіма учасниками освітнього процесу. Вона включає в себе чесність, прозорість та уникнення будь-яких форм шахрайства. Важливо, щоб академічна доброчесність була частиною інтеграційного процесу, оскільки це сприяє формуванню довіри, справедливості та високих освітніх стандартів. Доброчесна поведінка має виходити від кожного, включаючи студентів, викладачів, учнів, учителів та адміністрацію.

Справді, для того, щоб настали глобальні зміни, щоб змінити будь-яку систему, завжди варто розпочинати насамперед із себе й виховувати порядного громадянина й справедливу людину в собі та у своєму середовищі. Міжнародний центр академічної доброчесності визначає академічну доброчесність як дотримання п'яти фундаментальних цінностей: чесності,

довіри, справедливості, поваги, відповідальності та відваги до дій. З цих цінностей випливають принципи поведінки, які дозволяють академічним спільнотам утілювати ідеали в дії, оскільки замало лише вірити у фундаментальні цінності, їх потрібно відстоювати, навіть зіткнувшись із тиском з боку інших чи відмінними поглядами, а це вимагає цілеспрямованості, відданості та відваги.

Якісна зміна системи вищої, загальної освіти України вимагає розроблення нових підходів до навчання та викладання, утвердження чесності та етичних цінностей в освітньому процесі й науковій діяльності, створення нових механізмів побудови комунікації в закладах освіти, що сприятиме формуванню високої академічної культури, носіями якої будуть науково-педагогічні й наукові працівники та здобувачі освіти.

06 червня 2024 року Верховна Рада України за результатами розгляду в першому читанні ухвалила за основу проєкт Закону «Про академічну доброчесність». Як зазначають українські парламентарі, ухвалення Закону України «Про академічну доброчесність» стане історичним кроком, оскільки аналогів йому не існує в жодній державі європейського простору. Закон забезпечуватиме можливість піднести на більш високий, відповідний європейським стандартам, рівень культури в усіх закладах освіти і наукових установах, утвердити цінності академічної доброчесності, як в академічному середовищі, так і в суспільстві загалом. «Таким чином, формування культури академічної доброчесності в закладах вищої освіти має призвести до: 1) підвищення довіри до результатів навчання здобувачів вищої освіти; 2) підвищення якості здобутої вищої освіти (здобувачі освіти мають навчитися писати самі, дотримуючись авторських прав і поважаючи працю інших, і надавати для оцінювання власні результати навчання, а не результати навчання та інтелектуальної праці інших); 3) підвищення якості і чесності в наукових дослідженнях (ті, хто здатні писати і пишуть наукові праці, мають писати їх під

своїм ім'ям, а ті, хто не здатен і не пише, мають займатися іншою суспільно корисною справою); 4) підвищення доброчесності громадян (випускників університетів) у суспільному житті: на державній службі, службі в органах місцевого самоврядування, у судах, правоохоронних органах, неурядових громадських організаціях, у бізнесі тощо» [5].

Використана література

1. Трегобчук В. М., Мочерний С. В., Павлюк С. П., Копійка В. В., Мельник Л. Г. Енциклопедія Сучасної України, 2011. Інтеграція. URL: <https://esu.com.ua/article-12384> (дата звернення: 11.06.2024).
2. Крамар І. Ю. (2017). Деякі аспекти міжнародної інтеграції України. Тенденції розвитку маркетингу в умовах економічних трансформацій : монографія. С. 117–132. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21024/2/TRM_2017_Kr amar_ I_Y u-Deiaki_as pe kty _- mizhnarodnoi_117-132.pdf
3. Ващук Ф. Г. Інтеграція в Європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія. Ужгород, 2011.
4. Верховна Рада України. Указ Президента України “Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу”. №615/98. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text> (дата звернення: 22.05.2025).
5. Лопушинський І. П., Момоток О. М., Козакова Л. О. Формування та реалізація державної політики академічної доброчесності в галузі вищої освіти України: на шляху до євроінтеграції. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 4(44). С. 183–195. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-4\(44\)-183-195](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-4(44)-183-195)
6. Академічна доброчесність залежить від усіх учасників освітнього процесу. Сайт освітнього омбудсмена України, 30 квітня 2021 року. URL: <https://eo.gov.ua/akademichnadobrochesnist-zalezhyt-vid-usikh-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu/2021/04/30/> (дата звернення: 30.03.2025).

Повод Тетяна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, обліку та фінансів, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Чайка Руслан Георгійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Воєнна нестабільність в Україні з 2022 року суттєво вплинула на всі сфери економіки, зокрема й на аграрний сектор, який є одним з ключових у структурі національного ВВП та експорту. За умов війни аграрні підприємства стикаються з численними ризиками: руйнування інфраструктури, логістичні бар'єри, дефіцит фінансових ресурсів, зростання вартості кредитів, коливання валютного курсу, втрата ринків збуту, а також проблеми з доступом до землі та трудових ресурсів [3; 6; 10; 11].

Переважаюча більшість підприємств зменшили інвестиційну активність, заморозили проєкти модернізації та технологічного оновлення, натомість зосередилися на поточній операційній діяльності. Таку поведінку можна класифікувати як «оборонну стратегію» в умовах невизначеності [1; 8; 10; 11; 12].

Якщо до війни аграрні підприємства активно користувалися банківськими кредитами, то у 2022–2023 роках спостерігалось зменшення звернення до банків через високу вартість позик та посилення вимог до забезпечення. Водночас зросла роль державних програм підтримки, таких як «5-7-9%» [2], а також внутрішніх фінансових резервів, зокрема перерозподілу прибутку [4].

Підприємства запроваджують практики «фінансової гнучкості» – створення страхових резервів, хеджування валютних ризиків (через передоплати

постачальникам або мультивалютні рахунки), а також диверсифікацію постачальників і споживачів продукції [5; 10; 11; 12].

В умовах війни зросла роль особистісного фактору: рівень ризикосприйняття власників бізнесу, їхня готовність до співпраці та інновацій значною мірою визначають траєкторії фінансової поведінки. В агросекторі актуалізується поняття «економічного патріотизму», коли підприємства продовжують працювати на збиток або мінімальний прибуток заради збереження робочих місць та підтримки громади [7; 10; 11; 12].

Стратегічне планування стало короткотерміновим, переважає сценарне прогнозування, проте частина підприємств упроваджує базові підходи до ESG-фінансування, розглядаючи післявоєнне відновлення як точку зростання [9].

Фінансова поведінка аграрних підприємств в умовах воєнної нестабільності характеризується зростанням обережності, переорієнтацією на внутрішні ресурси, підвищенням значення адаптивності та відповідальності. Для забезпечення фінансової стійкості необхідно:

- удосконалити державні механізми фінансової підтримки;
- розвивати альтернативні фінансові інструменти (агрооблігації, кооперативне фінансування);
- посилити фінансову грамотність керівників підприємств;
- активізувати міжнародну технічну допомогу для післявоєнного відновлення агросектору.

Використана література

1. Жалдак Г. І. Особливості адаптації аграрного бізнесу до умов воєнного стану. *Економіка АПК*. 2023. № 5. С. 34–41.
2. Офіційний сайт Програми «Доступні кредити 5-7-9%». URL: <https://5-7-9.gov.ua/> (дата звернення: 05.05.2025).

3. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Аналітичні огляди аграрного ринку (2023–2024). URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення: 05.05.2025).
4. Грабовий П. Г. Управління фінансами аграрного підприємства: адаптивні стратегії. *Фінанси України*. 2023. № 10. С. 25–31.
5. Dziadkiewicz A., Popławski M. Financial Resilience of Ukrainian Agricultural Enterprises During Wartime Turbulence. *Journal of Rural Studies*. 2024. Vol. 98. P. 45–55.
6. Мартинюк О. В. Вплив воєнного конфлікту на фінансову стабільність аграрного сектору. *Вісник аграрної науки*. 2023. № 7. С. 18–24.
7. Соловей В. Роль економічного патріотизму у стійкості аграрного бізнесу в Україні. *Економіст*. 2024. № 2. С. 40–44.
8. Вдовенко Н. М. Фінансова поведінка підприємств: теоретичні засади та практичні аспекти. *Бізнес Інформ*. 2022. № 12. С. 55–60.
9. OECD. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023: Supporting Food Security and Resilience. OECD Publishing. 2023. URL: <https://www.oecd.org/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2023> (дата звернення: 05.05.2025).
10. Повод Т. Поведінкові фінанси: інтеграції з класичними теоріями для ефективного управління інвестиційними рішеннями. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. Вип. 22. С. 146–152. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.22.16>
11. Танклевська Н. С., Повод Т. М. Поведінкова економіка: етимологія, сутність, теорія. *Науковий вісник льотної академії. Серія: Економіка, менеджмент та право*. 2021. Вип. 3-4. С. 38–46. <http://hdl.handle.net/123456789/6213>

12. Повод Т.М. Поведінкові фінанси: сутність та підходи до визначення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. Вип. 14. С. 102–109. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.14.13>

Повод Тетяна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, обліку та фінансів, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Яровий Сергій Ігорович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

КРАУДФАНДИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПРОЄКТІВ В УКРАЇНІ

У період воєнного стану, масштабних соціальних викликів та кризи державних фінансів важливим завданням публічного управління є пошук альтернативних механізмів фінансування громадських ініціатив, особливо в гуманітарній, соціальній та волонтерській сферах. Одним із перспективних інструментів у цьому контексті виступає краудфандинг – сучасна форма фінансової інклюзії, що базується на залученні широкого кола громадськості до фінансування проєктів через цифрові платформи. Краудфандинг (від англ. *crowdfunding* – *народне фінансування*) – це механізм добровільного фінансування проєктів, ініціатив або підприємств великою кількістю осіб, зазвичай через онлайн-платформи. У сучасних умовах він трансформується у важливий інструмент активного громадянського суспільства, що посилює горизонтальні зв'язки між громадянами, сприяє розвитку довіри, підзвітності та інноваційних форм співпраці [1; 2; 3].

За своєю природою краудфандинг поєднує риси традиційної благодійності та інструментів фінансового ринку, що дозволяє йому стати ефективним у

публічному управлінні, особливо в частині реалізації соціально важливих ініціатив, які не охоплюються бюджетним фінансуванням або традиційними донорськими програмами.

В Україні краудфандинг почав активно розвиватися після 2014 року, а повномасштабна війна 2022 року стала потужним каталізатором для його поширення, особливо у волонтерському русі. Платформи, такі як «Спільнокошт», «Big Idea», «Захистимо Україну» стали надійними каналами збору коштів для допомоги армії, закупівлі медичного обладнання, підтримки внутрішньо переміщених осіб та соціально вразливих груп населення [2; 3; 6; 7].

Розширення цифрових можливостей, мобільного банкінгу, активізація соціальних мереж та зростання рівня фінансової грамотності українців суттєво підвищили ефективність зборів. За даними аналітичних звітів, окремі кампанії на українських краудфандингових платформах у 2023–2024 роках зібрали від кількох тисяч до мільйонів гривень за лічені дні.

Ключові переваги краудфандингу для соціальних і волонтерських проєктів [2; 3; 5]:

1. Оперативність збору коштів. Завдяки соціальним мережам та цифровим платформам можливо запустити кампанію та отримати фінансування у найкоротші строки, що критично важливо в умовах надзвичайних ситуацій або гуманітарних криз.
2. Підвищення прозорості. Публічність краудфандингових кампаній створює високий рівень підзвітності організаторів перед донорами, що сприяє довірі громадськості.
3. Розвиток фінансової культури. Участь у кампаніях сприяє формуванню у громадян розуміння фінансової відповідальності, інвестиційної культури та солідарності.

4. Поширення практик самоорганізації. Краудфандинг стимулює розвиток громадянської активності, самоорганізації та відповідальності за локальні та національні проблеми.

Попри позитивну динаміку, краудфандинг в Україні стикається з низкою викликів:

- відсутність спеціального правового регулювання. Наразі краудфандингові платформи функціонують в межах загального законодавства, що ускладнює гарантії захисту прав учасників та зменшує інституційну стійкість [2; 3; 4];
- нерівний доступ до ресурсів. Успішність кампаній часто залежить від маркетингових здібностей ініціаторів та наявності у них розвиненої аудиторії, що дискримінує менш популярні ініціативи;
- ризики шахрайства. Відсутність централізованого моніторингу відкриває можливості для недобросовісного використання коштів [5; 6; 7].

Публічне управління має відігравати роль модератора та інституційного фасилітатора краудфандингу, зокрема: розробити правову основу для функціонування краудфандингу як інструменту соціального підприємництва та фінансової інклюзії; сприяти співпраці між краудфандинговими платформами, волонтерськими організаціями та місцевими органами влади; запровадити системи сертифікації та рейтингування платформ і проєктів для забезпечення довіри з боку громадян; розвивати цифрову інфраструктуру та фінансову грамотність серед громадян у межах програм публічної політики.

Краудфандинг у сучасній Україні довів свою ефективність як інструмент мобілізації ресурсів для реалізації соціально важливих ініціатив. Його інтеграція в систему публічного управління може стати каталізатором формування відкритого громадянського суспільства, що здатне реагувати на виклики сучасності. З урахуванням післявоєнного відновлення України, краудфандинг

може стати важливим засобом згуртування спільнот і реалізації проєктів у сфері охорони здоров'я, освіти, екології та реабілітації.

Використана література

1. Повод Т., Адвокато́ва Н. Фінансовий інжиніринг: світові тенденції та вітчизняні реалії. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. Вип. 1. С. 214–220. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/28>
2. Tanklevska N., Povod T., Ostapenko A., Borovik L. Crowdfunding Development Trends: Foreign Experience and Ukrainian Realities in the Digital Economy. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2021. Is. 194. P. 897–908. https://doi.org/10.1007/978-3-030-69221-6_69
3. Повод Т. Ключові аспекти функціонування краудфандингу. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2021. Вип. 10. С. 117–125. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.10.16>
4. Повод Т. Фінансова грамотність населення як пріоритетна умова успішного розвитку держави. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2021. Вип. 9. С. 84–90. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.9.11>
5. Повод Т. Поведінкові фінанси: сутність та підходи до визначення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. Вип. 14. С. 102–109. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.14.13>
6. Karnaushenko A., Tanklevska N., Povod T., Kononenko L., Savchenko V. Implementation of blockchain technology in agriculture. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2023. Is. 9(3). P. 124–149. <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.06>
7. Повод Т. Поведінкові фінанси: інтеграції з класичними теоріями для ефективного управління інвестиційними рішеннями. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. Вип. 22. С. 146–152. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.22.16>

Повод Тетяна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, обліку та фінансів, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ФІНАНСУВАННЯ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ ЧЕРЕЗ ЗЕЛЕНИЙ БАНКІНГ

У контексті глобальної кліматичної кризи та вичерпання природних ресурсів актуалізується необхідність переходу від лінійної до циркулярної економіки. Циркулярна економіка (ЦЕ) передбачає мінімізацію відходів, повторне використання матеріалів, екодизайн та впровадження моделей замкненого виробництва. Проте впровадження таких трансформацій потребує значних інвестицій, нових фінансових підходів і стимулів. У цьому контексті зелений банкінг виступає як стратегічний інструмент для фінансування циркулярної економіки, орієнтований на підтримку сталого розвитку, екологічної безпеки та соціальної відповідальності [1; 2].

Модель ЦЕ спрямована на підвищення ефективності використання ресурсів, зниження шкідливих викидів і подовження життєвого циклу продукції. На відміну від традиційної лінійної моделі «взяти–виробити–викинути», циркулярна економіка базується на принципах повторного використання, переробки та регенерації ресурсів [3].

Фінансування ЦЕ має особливості: проєкти часто характеризуються високим рівнем інноваційності, довгостроковим горизонтом окупності та високими стартовими витратами. Це ускладнює їх фінансування традиційними банківськими продуктами, що фокусуються на короткостроковій віддачі. Саме тому зелений банкінг набуває особливої актуальності. Зелений банкінг – це система банківських послуг і фінансових інструментів, спрямованих на підтримку екологічно орієнтованих проєктів [4; 10]. До основних функцій

зеленого банкінгу належать: кредитування сталих і циркулярних проєктів (наприклад, переробка відходів, відновлювані джерела енергії, екологічно чисті технології); залучення екологічних інвестицій (випуск зелених облігацій, партнерство з екологічними фондами); управління ризиками сталого розвитку (врахування ESG-факторів у кредитному скорингу); формування екологічної відповідальності серед клієнтів (впровадження фінансових стимулів для зелених практик).

Банки можуть виступати як каталізатори зеленої трансформації, змінюючи традиційні моделі кредитування й інвестування з урахуванням принципів ЦЕ. Інструменти фінансування ЦЕ в межах зеленого банкінгу – це:

- зелені кредити – надаються для фінансування екологічно доцільних проєктів, таких як впровадження циклічних технологій, енергоефективність, переробка та зниження споживання природних ресурсів;
- зелені облігації – фінансові інструменти, призначені для мобілізації капіталу на реалізацію сталих інвестицій. За даними Climate Bonds Initiative, у 2023 році обсяг світового ринку зелених облігацій перевищив 500 млрд дол. США [5], частина з яких спрямовувалася на проєкти в ЦЕ;
- зелені інвестиційні фонди – фінансова участь банків у партнерстві з міжнародними організаціями або приватними інвесторами для підтримки стартапів у сфері ЦЕ;
- пільгове фінансування – надання кредитів із зниженою ставкою або розтермінуванням платежів для підприємств, що реалізують циркулярні ініціативи;
- ESG-скоринг – інтеграція екологічних, соціальних та управлінських критеріїв у процес ухвалення банківських рішень. ESG-аналіз дозволяє визначати ступінь відповідності проєкту принципам сталого розвитку [6].

У ЄС фінансування ЦЕ активно підтримується через Європейський інвестиційний банк, Horizon Europe, фонд InvestEU та інші механізми.

Приміром, уряди Нідерландів і Фінляндії мають національні програми циркулярної трансформації економіки, що включають співпрацю з банками. Міжнародний досвід, зокрема ініціативи Ellen MacArthur Foundation, демонструє ефективність спеціалізованих платформ фінансування циркулярних ініціатив за участю приватного сектору, банків та громад [7]. Упровадження таких підходів в Україні може активізувати участь малого та середнього бізнесу у переході до ЦЕ.

Важливим інституційним кроком стало запровадження **стратегії екологічного та соціального управління (ESMS)** Національним банком України, яка інтегрує принципи ESG у регулювання фінансової системи [4]. Така політика сприяє поступовому формуванню національної моделі сталого фінансування та створює умови для інтеграції циркулярної економіки у фінансову практику банків. Разом із тим, низка викликів залишається актуальною: відсутність дієвої таксономії циркулярних проєктів в українському законодавстві; недостатня обізнаність підприємств і банків щодо переваг ЦЕ; слабка інституційна підтримка з боку держави; обмеженість довгострокового фінансування з низькими ризиками [3; 7; 9].

В Україні розвиток зеленого банкінгу та циркулярної економіки ще перебуває на початковому етапі, однак спостерігається позитивна динаміка, з'являються приклади пілотних проєктів у сфері ЦЕ (переробка текстилю, біоенергетика, повторне використання електроніки). Певні банки (наприклад, державний «Укргазбанк») розробляють зелені продукти для малого та середнього бізнесу [8; 9]. З огляду на післявоєнне відновлення, Україна має потенціал для імплементації циркулярного підходу в економічну модель, зокрема через залучення зеленого фінансування.

Отже, зелений банкінг виступає фінансовим каталізатором циркулярної трансформації економіки, мобілізуючи ресурси та створюючи інституційну підтримку для реалізації екологічно орієнтованих бізнес-моделей. У поєднанні з

публічною політикою в сфері сталого розвитку, він здатен забезпечити екологічну модернізацію національної економіки та посилити її ресурсну незалежність у довгостроковій перспективі.

Використана література

1. Струтинський С. Ф. Сталий розвиток та зелена економіка: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 328 с.
2. Circular Economy: Global Perspective / Ed. by W. Leal Filho, M. S. Azul, L. Brandli, A. Lange Salvia, P. Özuyar. Cham : Springer, 2019. 581 p.
<https://doi.org/10.1007/978-3-030-05088-7>
3. Економіка замкненого циклу в Україні: потенціал та можливості. ГО «Центр екологічних ініціатив “Екодія”». Київ, 2021. 32 с. URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2021/10/circular-economy.pdf> (дата звернення: 25.05.2025).
4. Стратегія екологічного та соціального управління (ESMS). Національний банк України. Київ, 2023. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 25.05.2025).
5. Climate Bonds Initiative. Green Bond Market Summary Q4 2023. URL: <https://www.climatebonds.net> (дата звернення: 25.05.2025).
6. OECD. Green Finance and Investment: Developing Sustainable Finance Definitions and Taxonomies. Paris: OECD Publishing, 2020. 120 p. URL: <https://doi.org/10.1787/134a2dbe-en> (дата звернення: 26.05.2025).
7. Ellen MacArthur Foundation. Financing the Circular Economy: Capturing the Opportunity. 2020. URL: <https://ellenmacarthurfoundation.org> (дата звернення: 25.05.2025).
8. Еко-програми та зелений портфель банку. Укргазбанк. URL: <https://www.ukrgasbank.com> (дата звернення: 25.05.2025).
9. Повод Т. Особливості банківського кредитування сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах. *Таврійський науковий*

вісник. Серія: Економіка. 2024. Вип. 20. С. 142–146.
<https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.20.16>

10. Повод Т. М. Фінансова логістика як ключовий елемент стійкого розвитку бізнесу. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2024. Вип. 6. С. 40–49. <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.6.5>

Левченко Анна Олександрівна – кандидат економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Левченко Олександр Миколайович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та підприємництва, Центральноукраїнський державний університет ім. Володимира Винниченка

ЗМІЦНЕННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасних умовах глибоких соціально-політичних трансформацій, децентралізаційної реформи та стратегічного курсу України на європейську інтеграцію особливої ваги набуває проблема ефективного функціонування органів місцевого самоврядування (ОМС), які є ключовими елементами системи публічного управління на регіональному рівні. Вони не лише забезпечують надання базових адміністративних та соціальних послуг, а й формують основу для сталого розвитку територіальних громад, зміцнення демократичних інститутів і реалізації принципів належного врядування. Ефективність діяльності ОМС безпосередньо залежить від професіоналізму, компетентності та мотивації персоналу, що працює в цих структурах. У зв'язку з цим формування й зміцнення кадрового потенціалу органів місцевого

самоврядування постає як одна з ключових передумов успішної реалізації реформ, адаптації до стандартів ЄС і забезпечення соціально-економічної стійкості громад. Відтак, питання кадрової політики в ОМС набуває стратегічного значення й має бути в центрі уваги державної політики у сфері регіонального розвитку та публічного адміністрування.

Згідно з даними Державної служби статистики України, на 2023 рік чисельність працівників органів місцевого самоврядування становила понад 300 тисяч осіб [2]. Однак, незважаючи на значну кількість публічних службовців, існують суттєві проблеми у кадровому забезпеченні, серед яких виділимо основні:

1) **Низький рівень кваліфікації.** За результатами дослідження Національного агентства України з питань державної служби, близько 40% працівників ОМС не мають необхідної професійної освіти або сертифікацій у сфері публічного управління [1].

2) **Висока плинність кадрів.** За даними Міністерства розвитку громад та територій України, середній термін перебування на посаді керівників ОМС складає менше 3 років, що свідчить про нестабільність кадрового складу [2].

3) **Недостатнє залучення молоді.** Лише 15% працівників ОМС мають вік до 30 років, що обмежує впровадження інноваційних підходів та технологій у місцевому управлінні [3].

Згідно з аналітичними звітами Національного інституту стратегічних досліджень, значна частина посадових осіб місцевого самоврядування не має належної кваліфікації чи досвіду для ефективного управління територіальними громадами. Високий рівень кадрової плинності (до 17%) призводить до втрати інституційної пам'яті та дестабілізації управлінських процесів. Також відчутною є проблема «старіння» кадрів і слабкої залученості молоді: лише близько 27% працівників місцевої влади — особи до 35 років [3].

Отже, враховуючи вищезазначені проблеми, ключовими напрямками зміцнення кадрового потенціалу визначимо наступні:

1. **Професіоналізація та навчання.** Розвиток системи постійного навчання для службовців ОМС є фундаментальним. Потрібно забезпечити регулярні тренінги, курси з управлінських компетентностей, діджиталізації, антикорупційної політики. Важливою ініціативою є Національна школа врядування та регіонального розвитку, що працює над підготовкою фахівців у сфері публічного управління.
2. **Конкурсний добір та прозорість кадрової політики.** Упровадження прозорих процедур добору на посади через відкриті конкурси забезпечить приток якісних фахівців. Необхідно також вдосконалити механізми оцінки ефективності працівників.
3. **Розвиток кадрового резерву.** Формування кадрового резерву на місцевому рівні дозволить створити систему наступництва, забезпечити стабільність роботи органів влади та підвищити мотивацію службовців.
4. **Залучення молоді.** Розвиток молодіжних програм стажування, співпраця з вишами, підтримка молодіжних рад – це інструменти, які можуть забезпечити омолодження місцевого самоврядування. Важливо впровадити механізми наставництва для нових працівників.
5. **Підвищення престижу публічної служби, мотивації та соціального захисту.** Для утримання фахівців на місцях важливо не лише підвищити оплату праці, а й надати їм соціальні гарантії, професійне зростання, визнання. Престиж служби має бути підкріплений не лише морально, а й матеріально. При скороченні штату державних органів влади на місцях відбувається процес зростання обсягів функціональних обов'язків службовців при неврегульованості матеріально-економічних стимулів заохочення до праці, що безперечно негативно позначається на якості послуг населенню.

Процес зміцнення кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування нерозривно пов'язаний із загальнодержавною стратегією децентралізації, що є одним із найважливіших напрямів реформи публічного управління в Україні. Децентралізація передбачає передачу значних повноважень і ресурсів на рівень територіальних громад, що, у свою чергу, висуває підвищені вимоги до професійної підготовки, управлінської спроможності та лідерського потенціалу місцевих посадовців. У цьому контексті адаптація системи управління до європейських норм і стандартів, зокрема в частині розбудови ефективного та відповідального кадрового складу, є надзвичайно актуальною.

У Стратегії регіонального розвитку України на 2021–2027 роки, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України, одним із центральних завдань визначено саме підвищення якості людського капіталу на місцевому рівні як засадничого елементу соціально-економічного зростання регіонів. У документі наголошується на необхідності формування компетентного, інституційно спроможного кадрового ядра, здатного ефективно реалізовувати повноваження органів місцевої влади в умовах децентралізації [3].

Європейський досвід управління територіями підтверджує: успішність місцевого самоврядування безпосередньо залежить від рівня професіоналізму, мотивації та відповідальності його представників. Дослідження Ради Європи, ОЕСР та інших міжнародних організацій свідчать, що саме інвестиції у підвищення кваліфікації, створення прозорої системи кар'єрного зростання й зміцнення кадрового резерву є визначальними чинниками для формування ефективних і стійких громад. Таким чином, розбудова кадрового потенціалу місцевої влади має не лише внутрішньоукраїнський, а й європейський вимір, відображаючи прагнення України до інтеграції в простір європейських цінностей та управлінських практик.

Отже, без наявності професійного, компетентного, ефективного та належним чином мотивованого кадрового складу органи місцевого самоврядування не здатні повною мірою виконувати свою головну функцію – забезпечення сталого соціально-економічного розвитку територіальних громад, підвищення якості життя населення та реалізації принципів демократичного врядування. Працівники органів місцевої влади відіграють ключову роль у формуванні політики на місцях, управлінні ресурсами, плануванні територіального розвитку, налагодженні діалогу з громадськістю та реалізації стратегічних цілей громади. Їхні професійні якості, управлінська спроможність та здатність діяти у відповідності до європейських стандартів публічного управління прямо впливають на ефективність надання адміністративних, соціальних та комунальних послуг.

У цьому контексті державна політика має бути спрямована на довгострокове й системне інвестування в розвиток кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування. Зокрема, йдеться про створення сучасної системи професійного навчання, розвиток кадрового резерву, удосконалення процедур добору персоналу, формування ефективних механізмів оцінювання результатів діяльності службовців, а також запровадження стимулюючих заходів, спрямованих на підвищення мотивації та утримання кваліфікованих кадрів на місцях.

Не менш важливим є формування належних умов праці та соціального забезпечення для посадовців органів місцевого самоврядування, що, у поєднанні з підвищенням престижу державної служби на місцевому рівні, сприятиме формуванню позитивного іміджу публічної служби як відповідальної, суспільно значущої та результативної професійної діяльності. Зміцнення кадрового потенціалу повинно розглядатися не як короткострокове завдання, а як стратегічна інвестиція у майбутнє громад та держави в цілому.

Використана література

1. Національне агентство України з питань державної служби. Молодь у місцевій владі: мотивації, виклики та інформаційні потреби. 2024. URL: [https://nads.gov.ua/news/32-oms-maiut-potrebu-v-molodykh-fakhivtsiakh\(nads.gov.ua\)](https://nads.gov.ua/news/32-oms-maiut-potrebu-v-molodykh-fakhivtsiakh(nads.gov.ua)) (дата звернення: 24.05.2025).
2. Міністерство розвитку громад та територій України. Аналіз кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування. 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/18740> (дата звернення: 24.05.2025).
3. Національний інститут стратегічних досліджень. Щодо кадрового забезпечення місцевої влади в контексті впровадження адміністративної реформи. 2023. URL: [https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/schodo-kadrovogo-zabezpechennya-miscevoi-vladi-v-konteksti-vprovadzhennya\(niss.gov.ua\)](https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/schodo-kadrovogo-zabezpechennya-miscevoi-vladi-v-konteksti-vprovadzhennya(niss.gov.ua)) (дата звернення: 24.05.2025).

Левченко Анна Олександрівна – кандидат економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Чорний Євген Олександрович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Центральнотукаїнський національний технічний університет

ПОБУДОВА СИСТЕМИ БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах трансформації державного управління в Україні, зокрема в контексті євроінтеграційних процесів, одним із пріоритетних напрямів є створення ефективної системи професійного навчання публічних службовців. Важливим аспектом цієї системи є впровадження принципу «навчання протягом

життя» (lifelong learning), що передбачає постійний розвиток компетентностей державних службовців відповідно до змін у законодавстві, політичних пріоритетах та потребах суспільства.

Однією з ключових інституцій, відповідальних за формування та реалізацію політики у сфері професійного навчання публічних службовців, є **Національне агентство України з питань державної служби (НАДС)**. Цей центральний орган виконавчої влади здійснює координацію та методичне забезпечення заходів із підвищення кваліфікації державних службовців, а також розробляє нормативно-правову базу для ефективного функціонування системи професійного розвитку. НАДС відіграє провідну роль у впровадженні принципів належного врядування, зокрема через модернізацію підходів до навчання публічних службовців відповідно до європейських стандартів.

Згідно з наказом НАДС від 15 грудня 2022 року № 133-22, затверджено типові загальні програми підвищення кваліфікації, серед яких: «Загальна адміністративна процедура», «Міжнародне гуманітарне право у професійній діяльності публічних службовців» [2].

Ці програми мають міждисциплінарний характер та враховують актуальні потреби державного управління в умовах динамічного правового, соціального та політичного середовища. Основна мета програм – формування комплексних компетентностей, необхідних для ефективного виконання посадових обов’язків, зокрема в частині дотримання процедур адміністративного права, прав людини, міжнародних норм, антикорупційної поведінки тощо.

Крім того, НАДС забезпечує акредитацію програм підвищення кваліфікації, визначає вимоги до їх змісту, обсягу, структури та методичних підходів. Значну роль у реалізації освітньої політики відіграють Центри підвищення кваліфікації працівників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які функціонують на національному та регіональному рівнях. Вони організовують навчальні заходи, семінари, тренінги,

сертифікатні програми, використовуючи сучасні цифрові інструменти, змішане та дистанційне навчання. На додаток до базових курсів, Вища школа публічного управління, що діє під егідою НАДС, впроваджує програми для керівників, спрямовані на розвиток стратегічного мислення, лідерства, управління змінами та цифрової трансформації. Також триває співпраця з міжнародними організаціями (OECD, UNDP, GIZ), що дозволяє імплементувати передові міжнародні практики.

Таким чином, інституційна основа професійного навчання в Україні постійно розвивається, орієнтуючись на підвищення якості державного управління, професіоналізацію кадрового складу та забезпечення належного рівня обслуговування громадян. Сформована система дозволяє адаптувати освітні програми до нових викликів, забезпечуючи стійкий розвиток сфери публічного управління.

З метою адаптації до сучасних викликів та потреб суспільства, програми професійного навчання повинні регулярно оновлюватися. Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1206-р, до 2027 року планується:

- цифровізація послуг та управлінських процесів у сфері професійного навчання;
- посилення уваги до якості підвищення кваліфікації публічних службовців;
- забезпечення інклюзивності системи професійного навчання;
- розвиток тренерських навичок викладачів та мотивування публічних службовців до здійснення тренерської діяльності;
- регулярна оцінка стану системи професійного навчання та моніторинг якості навчання;
- розробка професійних стандартів як підґрунтя для професійного розвитку публічних службовців;

- оновлення стандартів вищої освіти за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» та впровадження дуальної форми навчання [3].

Так, за інформацією Національного агентства України з питань державної служби тільки у січні 2025 року 10880 публічних службовців пройшли навчання у Вищій школі публічного управління та регіональних центрах підвищення кваліфікації. Навчання здійснювалося за 141 короткостроковою та 11 професійними (сертифікатними) програмами підвищення кваліфікації. Це свідчить про ефективність та масштабність впровадження системи професійного навчання в Україні [4].

Створення та підтримка системи безперервного професійного навчання публічних службовців є необхідною умовою для забезпечення ефективного функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах нової економіки. Впровадження принципу «навчання протягом життя», оновлення програм навчання відповідно до сучасних вимог та активне залучення інституцій, таких як НАДС, сприятимуть підвищенню професійного рівня державних службовців та їх здатності ефективно виконувати свої обов'язки.

Використана література

1. Закон України «Про державну службу» : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 20.05.2025).

2. Про затвердження типових загальних програм підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : наказ Нац. агентства України з питань держ. служби від 15 груд. 2022 р. № 133-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0133859-22> (дата звернення: 20.05.2025).

3. Про схвалення Концепції реформування системи професійного навчання публічних службовців : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2023 р. № 1206-р. URL: <https://buh.ligazakon.net/news/224777> (дата звернення: 21.05.2025).

4. Національне агентство України з питань державної служби. 2025. URL: <https://nads.gov.ua/news/vprodovzh-sichnia-navchannia> (дата звернення: 20.05.2025).

Манукян Володимир Анатолійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

АНАЛІЗ НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИХ ПОНЯТЬ ТА СУТНОТІ КООПЕТИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Коопетиція є найгнучкішою й перспективною моделлю для аграрного сектору, адже дозволяє поєднати індивідуальні переваги підприємств із можливостями стратегічної взаємодії, знижуючи ризики та підвищуючи стійкість у складних економічних умовах.

У сучасних умовах функціонування аграрного сектору дедалі більшої актуальності набуває коопетиційна модель конкурентного розвитку підприємств. Цей підхід, що поєднує елементи конкуренції (competition) та співпраці (cooperation), розглядається як ефективна стратегія адаптації аграрних підприємств до викликів глобалізації, ринкової нестабільності та технологічних змін. В основі коопетиції лежить ідея, що суб'єкти ринку можуть одночасно конкурувати й співпрацювати, реалізуючи спільні інтереси без втрати індивідуальної конкурентної переваги.

Для аграрного сектору така модель особливо релевантна з огляду на його високу залежність від сезонних, кліматичних та ресурсних факторів. У межах коопетиції підприємства можуть об'єднувати зусилля у таких напрямках, як спільне використання техніки, реалізація інновацій, розвиток логістичної інфраструктури, маркетингові кампанії тощо. При цьому зберігається конкуренція за споживача, якість продукції або ринкову нішу, що стимулює розвиток.

Таким чином, коопетиційна модель виступає гнучким інструментом, що дозволяє аграрним підприємствам підвищувати ефективність діяльності, розширювати ринки збуту й знижувати витрати, не втрачаючи при цьому стратегічної автономії.

На сьогодні від організацій вимагається чітке усвідомлення життєздатності розвитку та продумана програма змін у відповідь на виклики динамічного середовища. Дослідження Маршала Ігана [1] надало багато матеріалу для аналізу, адже вчений подав 27 різних визначень організаційного розвитку, які з'явилися у період з 1969 по 1999 рр., на деяких з яких ми зупинимось у нашому дослідженні. Згадана публікація породила дискусію між М. Іганом та Г. МакЛіном [2], при чому останній вважає, що визначення необхідно 37 подавати у протиставленні один одному та висвітлюючи певні аспекти відповідно до мети дослідження. Беручи до уваги критику Г. МакЛіна, ми виокремили найбільш сутнісні визначення вчених серед запропонованих 27-ми [1].

Організаційний розвиток передбачає заплановані інтервенції та покращення в організаційних процесах та структурах та вимагає певних навичок праці із індивідуумами, групами та цілими організаціями, що є можливим у межах моделі «дослідження-дії» [2].

Якщо взяти до уваги визначення організаційних змін У. Барнетта та Г. Керола, які вважали, що це «трансформація організації між двома моментами

часу» [3], то треба акцентувати, що трансформація організації неможлива без трансформаційних лідерів.

Коопетиційна модель конкурентного розвитку передбачає інтеграцію співпраці та конкуренції як взаємодоповнюючих стратегій, що дозволяють підприємствам підвищувати ефективність та інноваційність у межах конкурентного середовища. У цій моделі підприємства можуть об'єднувати ресурси та зусилля у спільних ініціативах, водночас зберігаючи змагальність у ключових аспектах діяльності, як-от якість продукції, маркетинг чи брендинг.

Такий підхід сприяє створенню синергетичного ефекту, що дозволяє підприємствам не лише знижувати витрати, а й адаптуватися до викликів глобального ринку. У сільськогосподарському виробництві коопетиція особливо цінна, оскільки забезпечує гнучкість, стійкість і конкурентоспроможність навіть для малих і середніх господарств.

Тепер трохи проаналізуємо поняття кооперації, адже без нього важко досконало зрозуміти що таке коопетиція.

Кооперація із конкурентами викликає цікавість у суспільства та суспільних інститутів у зв'язку із можливою змовою, які можуть виникнути внаслідок колаборації, так, навпаки деякі експерти вважають коопетицію спробою монополізувати ринок та пригальмувати інновації, погіршуючи тим самим якість життя споживача. Змову ми вважаємо опортуністичною поведінкою та протилежністю коопетиції, оскільки вона передбачає нерівність позицій виробник – споживач, конкурент – конкурент і так далі. Вважаємо за доцільне дотримуватися поглядів Д. Тіса [4], який зауважив, що кооперація між конкурентами створена задля технологічної інновації не обов'язково зменшує конкурентність в галузі, через потенціал привнести на ринок унікальний продукт, або створити новий ринок чи розвинути технології, які наприкінці винагороджують саме споживачів.

Крім того, кооперація між конкурентами не має розглядатися, як порушення антимонопольного законодавства, а скоріше як акселератор розвитку галузі легітимного характеру, який відтворює мету створення антимонопольного законодавства (добросовісна та творча конкуренція).

Що стосується драйверів коопетиційної взаємодії, то високотехнологічні галузі стикаються із потребою скорочувати життєвий цикл продукції, сполучати не сполучні технології, прискорювати темпи науково-дослідницьких робіт. Життєвий цикл, наприклад, може скоротитися несподівано для виробника через зміну преференцій споживача, зміну та швидкість ринкових змін, непередбачувані зміни технологій («стратегічні вікна» Д. Абеля [5]), і в таким умовах підприємство вимушено шукати нових способів організації технологічних процесів, реконфігурації організаційних компонент, нових підходів до навчання та тренувань, розробляти нові концепції управління та пришвидшувати інноваційний процес.

Деві Гнявалі та Раян у своїх творах слушно зазначають, що коопетиція означає одночасну конкуренцію та співпрацю між фірмами, спрямовану на створення взаємної вартості. Конкуренція та співпраця реально відбуваються одночасно, при цьому мета полягає у генерації додаткових вигод для всіх учасників»

У фундаментальній роботі з теорії ігор автори Бренденбургер і Налебафф визначають коопетицію як підхід, що об'єднує конкуренцію й співпрацю, закладаючи новий стратегічний підхід, коли фірми можуть разом розширювати ринок і водночас суперничати за його частку.

Зазначимо, ще одне визначення саме цієї наукової дефініції, коопетиція — це парадоксальна модель, у якій два або більше організації водночас конкурують і координуються, незалежно від того, на одному чи різних рівнях ланцюга створення вартості.

Таким чином, ми можемо зробити невеличкий висновок щодо загальних ключових характеристик коопетиції:

- **симультанність** – одночасне співіснування конкуренції й співпраці;
- **орієнтація на створення вартості** – прагнення не лише виживати, а розвиватися завдяки синергетичному ефекту;
- **парадоксальність** – поєднання взаємозаперечних стратегій для досягнення спільної й індивідуальної вигоди.

А зараз здійснимо розширене порівняння коопетиційної моделі з традиційною конкуренцією та кооперацією, що також доречно в контексті нашого дослідження науково-теоретичних понять та сутності коопетиційної моделі конкурентного розвитку аграрних підприємств.

Традиційна модель конкуренції передбачає боротьбу між суб'єктами ринку за обмежені ресурси, споживача, ринки збуту та прибуток. У межах такої парадигми аграрні підприємства зазвичай прагнуть випередити одне одного, використовуючи цінові стратегії, диференціацію продукту, інновації. Основна мета – витіснення суперників із ринку або послаблення їхньої позиції. Попри свою ефективність у стимулюванні розвитку, надмірна конкуренція в агросекторі може призводити до ресурсного виснаження, розриву горизонтальних зв'язків та зниження загальної рентабельності.

На відміну від цього, кооперація фокусується на об'єднанні зусиль підприємств задля досягнення спільної мети: спільне використання техніки, інфраструктури, наукових розробок тощо. Це забезпечує економію на масштабах, доступ до інновацій, зменшення транзакційних витрат. Однак кооперація не завжди стимулює підприємства до індивідуального вдосконалення, а відсутність елементу змагання може знижувати мотивацію до інновацій.

Коопетиційна модель поєднує сильні сторони обох підходів. У межах цієї моделі підприємства конкурують у межах певних напрямів (наприклад,

якості продукції, брендування), але водночас співпрацюють у питаннях, де об'єднання ресурсів вигідне для всіх (наприклад, спільний збут, закупівля добрив, логістика). Такий підхід дозволяє підвищити гнучкість, зменшити витрати, адаптуватися до зовнішніх викликів, не втрачаючи при цьому індивідуальності та стратегічної переваги.

Отже, коопетиція є сучасною управлінською концепцією, що дозволяє підприємствам поєднувати переваги конкуренції та співпраці для досягнення стійкого розвитку. Її застосування у конкурентному середовищі сприяє оптимізації ресурсів, активізації інноваційної діяльності та зміцненню ринкових позицій. Особливо перспективною ця модель є в аграрному секторі, де взаємозалежність виробників потребує нових форм взаємодії. Коопетиція, як стратегічний підхід, дозволяє формувати гнучкі й адаптивні механізми розвитку, що відповідають сучасним викликам глобального ринку.

Використана література

1. Egan T. M. Organization development: An examination of definitions and dependent variables. *Organization Development Journal*. 2001. № 20. P. 16.
2. McLean G. Organization Development: Principles, Processes, Performance : Berrett-Koehler Publishers, 2005. 466 p.
3. Barnett W. P., Carroll G. R. Modeling internal organizational change. *Annual review of sociology*. 1995. № 21(1). P. 217–236.
4. Teece D. J., Pisano G., Shuen A. Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic management journal*. 1997. № 18(7). P. 509–533.
5. Abell D. F. Strategic Windows: The time to invest in a product or market is when a 'strategic window' is open. *Journal of marketing*. 1978. № 42(3). P. 21– 26.

Башинський Ігор Анатолійович – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Незнамов Сергій Олександрович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК ФАКТОР ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Інноваційний розвиток є визначальним чинником адаптації аграрного сектору та фундаментом післявоєнного відновлення. Він охоплює впровадження новітніх технологій, інноваційних продуктів, методів управління та організаційних рішень для підвищення ефективності та стійкості аграрних підприємств. Управління цими процесами вимагає формування дієвого організаційно-економічного механізму. Цей механізм, що ґрунтується на наукових засадах управління інноваційним розвитком, включає інституційне забезпечення, економічні стимули, оцінку ефективності, організаційні форми та управлінські рішення. Його функціонування базується на принципах системності, адаптивності, орієнтації на результат, а також стійкого розвитку.

Продовольча безпека – це фізична та економічна доступність достатньої, безпечної та поживної їжі для всіх. Її ключові компоненти – фізична наявність продовольства, економічна доступність, використання та стабільність. В умовах війни Стратегія продовольчої безпеки України [2] наголошує на гарантуванні цих складових. Інноваційний розвиток аграрного сектору є стратегічним чинником, що безпосередньо впливає на спроможність держави забезпечити належний рівень продовольчої безпеки для своїх громадян.

Сучасний інноваційний розвиток аграрного сектору характеризується низкою проблем, поглиблених війною. Дослідження показують низьку частку інноваційно активних підприємств (до 10%), з переважанням технологічних

інновацій над управлінськими. Спостерігається нерівномірність інноваційності, а також низький рівень фінансування інноваційної діяльності [1].

Збройна агресія посилила ці проблеми. Серед ключових викликів – "руйнування виробничої, транспортної та логістичної інфраструктури, що унеможлиблює або значно ускладнює перевезення та зберігання продукції" [2]. Також, як зазначає Стратегія, зменшення обсягів виробництва продовольства, пов'язане із втратою доступу до значних угідь, мінуванням, знищенням техніки та елеваторів, загрожує наповненню внутрішнього ринку [2]. Відсутність дієвих програм державної підтримки, нестача коштів, руйнування зрошення посилюють вразливість. Це призводить до зростання вартості продукції, знижуючи її економічну доступність [2].

Аналіз виділяє основні бар'єри інноваційного розвитку в умовах війни: фінансові (нестача коштів, обмежений доступ до кредитів, відсутність програм співфінансування); інформаційні (низька обізнаність); інституційні (недостатня державна підтримка); кадрові (дефіцит фахівців); інфраструктурні (слабкий розвиток інноваційної інфраструктури) [2]. Подолання цих бар'єрів є критичним для інноваційного розвитку та продовольчої безпеки під час відбудови.

Удосконалення організаційно-економічного механізму управління інноваціями є нагальною потребою. Це вимагає розробки концептуальних підходів, що враховують економічні, безпекові та соціальні аспекти, базуючись на принципах адаптивності та гнучкості. Пропозиції щодо удосконалення інструментів спрямовані на створення сприятливого середовища для інноваційної діяльності. Ключовими напрямками є стимулювання державно-приватного партнерства для масштабних проєктів (відновлення зрошення, логістики, новітні технології). Важливо запровадження дієвих програм державного співфінансування, що зменшить фінансове навантаження на підприємства. Ефективний механізм також передбачає розвиток інноваційної інфраструктури (інкубатори, технопарки, кластери) як центрів генерації ідей та

співпраці. Посилення взаємодії між агробізнесом, наукою та освітою критичне для трансферу знань та підготовки кадрів. Впровадження цифрових технологій та механізмів оцінки ефективності інновацій дозволить моніторити прогрес та демонструвати їх реальний вплив на показники продовольчої безпеки.

Інтеграція положень Стратегії продовольчої безпеки України [2] в організаційно-економічний механізм управління інноваціями – системний крок. Вона визначає цілі щодо наповнення ринку, економічної доступності та безпеки, створюючи орієнтири для інноваційної політики. Інновації є ключовим інструментом досягнення цих цілей (збільшення виробництва, зниження собівартості, оптимізація логістики, якість продукції). Державна стратегія регіонального розвитку [3] також створює підґрунтя для системного впровадження інновацій.

Модель управління інноваційним розвитком повинна бути гнучкою та багатокомпонентною, включаючи державне регулювання, ринкове саморегулювання та залучення громадських і міжнародних організацій. Необхідно розробити механізми управління ризиками інновацій в умовах війни. Запровадження удосконаленого організаційно-економічного механізму управління інноваціями в аграрному секторі прогнозує значний соціально-економічний ефект: зростання обсягів аграрного виробництва, підвищення конкурентоспроможності, створення робочих місць та, головне, зміцнення продовольчої безпеки України під час відбудови.

Представлений аналіз підтверджує, що ефективний організаційно-економічний механізм управління інноваціями є критично важливим чинником забезпечення продовольчої безпеки України, особливо в умовах триваючої війни та післявоєнної відбудови. Аграрний сектор потребує прискореного інноваційного розвитку для відновлення потенціалу.

Аналіз показав недостатній рівень інноваційної активності, яка стикається з системними фінансовими, інформаційними, інституційними, кадровими та інфраструктурними бар'єрами, поглибленими війною.

Удосконалення організаційно-економічного механізму управління інноваціями має ґрунтуватися на принципах державно-приватного партнерства, системній державній підтримці, розвитку інноваційної інфраструктури та поглибленні співпраці між наукою, освітою та бізнесом.

«Запропоновані заходи, що включають стимулювання інвестицій, впровадження цифрових технологій та розвиток кадрового потенціалу, покликані підвищити стійкість аграрних підприємств, збільшити обсяги та якість продовольства, що, в кінцевому підсумку, зміцнить продовольчу безпеку країни [1]». Перспективи подальших досліджень охоплюють оцінку інноваційних проєктів в умовах ризиків війни, а також залучення міжнародних інвестицій та технологій для відбудови аграрного сектору України та його інтеграції до європейських та світових структур.

Використана література

1. Башинський І. А., Ключевський В. І., Лопушинський І. П. Механізми забезпечення продовольчої безпеки в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови України. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 1(9). С. 315–325. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-1\(9\)-315-325](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-1(9)-315-325) (дата звернення: 15.05.2025).

2. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 року № 684-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2025).

3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.05.2025).

Башинський Ігор Анатолійович – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Тюленєв Ігор Вікторович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Згідно з Національною економічною стратегією на період до 2030 року, візія агропромислового сектору України визначає її як один з глобальних центрів продовольчої безпеки, світового лідера з постачання продуктів харчування з високою доданою вартістю та технологічно інтенсивних сервісів для агропромислового сектору [4]. Проте для реалізації цієї стратегічної мети збройна агресія та тривалий воєнний стан створили безпрецедентні виклики, значно підвищивши рівень невизначеності та ризиків у сільськогосподарському виробництві. В цих умовах ефективне управління ризиками стає критично важливим чинником забезпечення стійкості агробізнесу та безперервності виробничих процесів. Це зумовлює необхідність аналізу ключових ризиків та обґрунтування напрямів адаптації системи управління в умовах війни.

Управління ризиками в діяльності аграрних підприємств є системою заходів, спрямованих на ідентифікацію, оцінку, моніторинг та мінімізацію потенційних загроз, що можуть вплинути на їх функціонування та результативність. Традиційно аграрні підприємства стикаються з різноманітними внутрішніми ризиками (наприклад, управлінські помилки,

технічні неполадки) та зовнішніми (природно-кліматичні, ринкові коливання) [3]. Однак, в умовах воєнного стану цей перелік істотно розширюється, а існуючі ризики набувають нового, катастрофічного виміру, загрожуючи досягненню стратегічних цілей розвитку агропромислового сектору [4].

Ключовими додатковими ризиками, поглибленими війною, є: фінансові ризики, що проявляються у втраті ліквідності та платоспроможності, обмеженому доступі до фінансування, нестабільності цін на матеріально-технічні ресурси та готову продукцію [2]; логістичні ризики, пов'язані з порушенням ланцюгів постачання, труднощами з транспортуванням та зберіганням продукції через руйнування інфраструктури та блокування шляхів [1; 2]; кадрові ризики, зумовлені нестачею робочої сили, міграцією населення та мобілізацією; ризики втрати та пошкодження активів внаслідок бойових дій (мінування, знищення техніки, елеваторів, земельних угідь) [1].

Управління цими ризиками вимагає не лише адаптації загальних принципів, а й розробки специфічних стратегій та інструментів. Зокрема, управління проєктними ризиками в агробізнесі за умов воєнного стану потребує гнучкості та інноваційних підходів для забезпечення безперервності аграрного виробництва [1].

Для забезпечення стабільності функціонування аграрних підприємств та ефективної протидії ризикам військового конфлікту необхідне комплексне удосконалення системи управління ризиками. Це передбачає впровадження технологічних інновацій, що підвищують стійкість виробництва до несприятливих умов; диверсифікацію інвестицій та джерел фінансування; формування резервних фондів та ретельне планування грошових потоків для підтримки ліквідності [2]. Важливим аспектом є також посилення державної підтримки через програми субсидування, пільгового кредитування та забезпечення гравців ринку якісною інфраструктурою [4], а також розвиток людського капіталу в умовах кадрового дефіциту. Ефективна система управління

ризиками дозволяє підприємствам адаптуватися до мінливого середовища, мінімізувати втрати та забезпечити безперервність діяльності, що є запорукою стабільного постачання продуктів харчування та реалізації її стратегічних економічних цілей.

Управління ризиками в діяльності аграрних підприємств в умовах війни є ключовим фактором їх виживання та подальшого розвитку. Збройний конфлікт значно поглибив існуючі ризики та породив нові, що вимагає системного підходу до їх ідентифікації, оцінки та нейтралізації. Розробка та впровадження адаптованих організаційно-економічних засад управління ризиками, що включають новітні технології, фінансові інструменти, державну підтримку та гнучкі управлінські рішення, є запорукою стійкості агроформувань та зміцнення продовольчого потенціалу України, що відповідає національним стратегічним пріоритетам.

Використана література

1. Петренко Н. О. Управління проєктними ризиками в агробізнесі за умов воєнного стану. *Internauka. Серія: Економічні науки*. 2024. № 11(91). С. 1–3. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-11-10440> (дата звернення: 19.05.2025).
2. Семененко О., Добровольський У., Василенко С., Ярмольчик М. Ризики управління фінансовими ресурсами аграрного сектору України в зоні військового конфлікту: виклики, загрози, шляхи протидії. *Економіка АПК*. 2024. Vol. 31, No. 3. С. 65–75. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.2024> (дата звернення: 19.05.2025).
3. Діброва А. Д., Діброва Л. В., Клименко М. С. Формування системи управління ризиками аграрних підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 7(277). С. 188–202. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/07/7.24._topic_Anatoliy-Dibrova-Larysa-Dibrova-Maxym-Klymenko-188-202.pdf (дата звернення: 17.05.2025).

4. Про схвалення Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 03 берез. 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.05.2025).

Бражко Сергій Миколайович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Новікова Марія Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПРИНЦИПИ ГНУЧКОСТІ ТА АДАПТИВНОСТІ В РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СТОХАСТИЧНИХ ЗМІН

Економічна безпека аграрних підприємств (далі – ЕБП) є наріжним каменем для забезпечення їхнього стабільного функціонування та подальшого розвитку, особливо в умовах зростаючої невизначеності та численних ризиків. Сільське господарство в Україні традиційно належить до найбільш ризикових секторів економіки, що зумовлено не лише природно-біологічними, але й організаційно-економічними та соціальними факторами. Ця актуальність посилюється в періоди значних зовнішніх потрясінь, таких як воєнні дії, що вимагають значної допомоги та підтримки для аграрного сектору як стратегічно важливого елемента національної безпеки. Сучасне зовнішнє середовище характеризується високою динамікою та непередбачуваністю, створюючи нові вимоги до всіх економічних суб'єктів, включаючи аграрні підприємства. Це середовище вимагає від організацій високого рівня гнучкості та адаптивності [1, с. 126-127]. Ці якості є ключовими для виживання та прогресивного розвитку

бізнесу в умовах зростаючої турбулентності та непередбачуваності економічних процесі.

Економічна безпека підприємства є багатоаспектним поняттям, що відображає його здатність до стабільного функціонування та розвитку в умовах мінливого зовнішнього середовища. У науковій літературі існує низка підходів до визначення цього поняття, які підкреслюють різні його грані.

Загалом, економічна безпека підприємства може бути охарактеризована як стан, що дозволяє йому нормально функціонувати для досягнення своєї мети за наявних зовнішніх умов та їхніх змін у певних межах. Це визначення акцентує увагу на здатності підприємства підтримувати свою діяльність, незважаючи на зовнішні впливи [2, с. 8].

Важливим аспектом у визначеннях економічної безпеки підприємства є його здатність до адаптації в умовах навколишнього середовища. В цьому контексті ЕБП трактується науковцями як захищеність діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього оточення, а також його здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються негативно на його діяльності. Це підкреслює динамічний характер безпеки, що вимагає постійної готовності до змін [3, с. 308].

І. Штулер підкреслює комплексний підхід до визначення ЕБП розглядає її як систему підтримання підприємства у такому стані, в якому воно забезпечує захист від внутрішніх та зовнішніх загроз, демонструє здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища, забезпечує захищеність ланцюга створення цінності та максимальне досягнення основних цілей функціонування [4, с. 69]. Це визначення інтегрує різні аспекти, підкреслюючи взаємозв'язок між захистом, адаптацією та досягненням стратегічних цілей. З огляду на це безпека підприємства напряду залежить від стохастичних змін у об'єктивному середовищі.

Стохастичність, що походить від грецького слова “στόχος” («припущення», «здогад»), означає випадковість. У теорії ймовірності стохастична система характеризується станом, що визначається випадковим чином і має випадковий розподіл ймовірностей або шаблон, завдяки якому може бути проведений статистичний аналіз, але результат не може бути передбаченим точно [5]. Це означає, що результат впливу факторів на економічну безпеку підприємства носить імовірнісний характер. Стохастичних факторів на сьогоднішній день велика кількість, зокрема це можуть бути природно-біологічні фактори (опаді, температура, епізоотії тощо), організаційно-економічні (розвиток інфраструктури; попит на сільгосппродукцію, ціни реалізації та ціни на виробничі ресурси; неналежне поводження з відходами та ін.), соціальні (міграція трудових ресурсів, кваліфікація робітників та керівництва, вплив зовнішніх соціальних умов тощо). Цей перелік не є вичерпним, але значно впливає на формування моделі економічної безпеки підприємства.

Використана література

1. Черній І., Панухник О. «Гнучкість» як обов’язкова характеристика сучасного бізнесу. *Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності*: матеріали Міжнародної конференції (10 листопада 2023). К. : Національний авіаційний університет, 2023. С. 146–147. URL: [https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/40909/2/MNPK_2023_Cherniy I-Flexibility as an mandatory_146-147.pdf](https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/40909/2/MNPK_2023_Cherniy_I-Flexibility_as_an_mandatory_146-147.pdf) (дата звернення 25.05.2025).
2. Організація та управління системою економічної безпеки підприємства: навчально-методичний посібник / З. Б. Живко, О.В. Черевко, Н.В. Зачосова, М. О. Живко, О.Б. Баворовська, В.О. Занора; за ред. З.Б. Живко. Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 120 с.
3. Боса І. Етимологія поняття «економічна безпека підприємства». *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6. Том 2. С. 300–308. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)).

4. Штулер І., Шевченко В. Сутність економічної безпеки та її система управління. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. № 11 (233). С. 59–71.

5. Арехова М. М. Метод стохастичного програмування у аграрній сфері сільського господарства. *Вісімнадцяті економіко-правові дискусії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 30 травня 2017 року). URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1949/> (дата звернення: 21.05.2025 року).

Pravotorova Olha Mykhailivna – Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Public Administration, Law and Humanities, Kherson State Agrarian and Economic University

THEORY OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION IN SYSTEM OF ADMINISTRATION

Human civilisation is developing in a globalised and urbanised world in the context of the information society. Our State of Ukraine cannot stay away from these global processes, it has chosen as its development vector the direction towards the European community, European values, and also aims to become a state governed by the rule of law with a civil society, especially now during a full-scale invasion. These humanistic ideals force the state to create new conditions for the development of many aspects of public life, especially in the legal field of our country.

Presentation of the main material. Before exploring the concept and content of administrative and legal protection, we should refer to the philosophy of law, and in our opinion, this will be appropriate. According to V. Nersesants, different definitions of law, which represent separate areas of specification of the content of the principle of legal equality, express the same (and only) essence of law. Each of these definitions implies other definitions in the general context of the principle of legal

equality. This explains the internal semantic equivalence of such apparently different definitions as: law is formal equality, law is a general and necessary form of will in social relations of people, law is universal justice. After all, formal equality also implies freedom and justice [1, p. 35].

According to Hegel, law consists of the fact that existence in general is the existence of free will. The dialectic of this will coincides with the philosophical construction of the system of law as the realm of realised will. The concept of 'law' is used in Hegel's philosophy in the following meanings: 1) law as freedom (the idea of law); 2) law as a certain measure and form of freedom (special law); 3) law as law (positive law). In general, it should be noted that the philosophy of law is an important component of Hegel's entire philosophical system. The task of the philosophy of law, according to Hegel, is to reveal the idea of law and the idea of the state, and therefore a certain science should not, firstly, study positive law, and secondly, describe what law should be (according to natural law views), so its subject is the idea of law [2, p. 60].

Attention should also be paid to the value of law as a means of satisfying the fair, progressive needs and interests of society and its individual members. The essence of law is the main, internal, relatively stable and qualitative basis of law, reflecting its true nature and purpose in society [3, p. 33].

In the reasonable opinion of V. Kotyuk, phenomenon and essence are philosophical categories used to understand the social patterns of society's development. The analysis of a 'phenomenon' as a phenomenon makes it possible to identify and see its external features in practical life, usually visually. The category of 'essence' reflects the core, the main features of the phenomenon that do not lie on the surface, but require research and application of theoretical abstract thinking [4, p. 28-29].

Humanity is on the verge of significant changes. In the period of globalisation and the gradual deprivation of the monopoly of state power over citizens, only those

countries that create better living conditions for people will have a future. States in which human rights are violated and states whose authorities pursue a long-term populist social policy will cease to exist [5, p. 9].

The ongoing reform of the political system in Ukraine and the implementation of administrative reform based on the balance between the interests of the state and the interests of citizens encourage administrative science to search for effective and qualitatively new ways to regulate administrative relations. One of the ways is to harmonise the conceptual apparatus used and to develop scientific categories that would reflect the realities of today [6].

In the science of administrative law, there are no special monographic studies which would systematically reveal the theory of administrative and legal protection. Accordingly, there is no generally accepted approach in the national theory of administrative law to the content and concept of administrative and legal protection as a leading category of administrative law which reveals the statics and dynamics of public administration activities in restoring violated rights, freedoms and legitimate interests of individuals and legal entities.

At the same time, according to a prominent scholar in the field of administrative law V. Averyanov, the decisive role in the legal regulation of relations between the State and the individual belongs to the branch of administrative law, the rules of which should ensure the specific application of constitutional provisions on various rights and freedoms of citizens in their numerous relations with executive authorities, local self-government bodies, officials, because until now the national doctrine of administrative law, unfortunately, is dominated by the former Soviet or, relatively speaking, 'Neo-Soviet' doctrines. They do not reflect the true role of administrative law as the oldest means of public law regulation of relations between public authorities and individuals, which has long been a generally accepted standard in democratic countries.

According to V. Averyanov, it is crucial for the creation of a new national doctrine of administrative law to rethink the fundamental principles of administrative law theory, the basic place among which is occupied by the scientific interpretation of the subject matter of regulation of this branch of law. After all, it is in view of its subject matter that administrative law is distinguished as an independent branch of Ukrainian law and the sphere of its regulatory effect is determined [7, p. 11].

The human-centred theory of administrative law, in which human rights and freedoms are given the main role, should become dominant in the theory of administrative and legal protection in modern Ukraine.

It aims to regulate the relations between the ruling authorities and the public in matters of public administration (the word 'administrative' comes from the Latin *administratio* – 'management'). The task of administrative law is of great social importance. When organising society, the state authorities do not leave any sphere of public life, any important corner of this life is unregulated [8, p. 22].

In our view, legal protection and protection of rights are not identical concepts: legal protection is an abstract, law-making and law enforcement activity carried out with the help of legal norms and within the framework of legal norms; the protection of rights is an activity to respect rights and freedoms, to protect them from encroachment [9; 10, p. 45-46].

The content of administrative legal protection according to the methods of administrative activity of public administration (application of administrative coercion measures) is divided into three levels: the first level of administrative and legal protection is carried out by the public administration in the process of preventing and averting offenses: administrative and preventive protection or administrative and legal protection in the narrowest sense; the second level of administrative and legal protection is carried out by the public administration during the restoration of a violated right: administrative and legal protection, or administrative and legal protection in the narrow sense; the third level is a

combination of administrative and legal protection of the first and second levels, when the public administration comprehensively carries out the prevention and restoration of a violated right: administrative and legal protection in the broad sense.

In order to bring domestic legislation into line with the requirements of the world community, so that they understand us, there is a need to use the words “protection” and “defence” in one sense, as synonyms, separating them for the needs of administrative and legal protection as follows: defence (protection) in the highest sense (“protection in a very narrow sense”) – protection in the highest sense; defence (protection) in the narrow sense (“protection in the narrow sense”) – protection in the narrow sense; defence (protection) in the broadest sense (“protection in the broadest sense”) – protection in the broadest sense.

References

1. Nersesyants V. S. Philosophy of Law. Textbook for Universities. Publishing Group INFRA–M–NORMA, 1997. 652 p.
2. Nechiporenko O., Galunko V., Yeschuk O. History of teachings about law: a teaching and methodological manual. Kherson : PJSC “Kherson City Printing House”, 2011. 116 p.
3. Vasiliev A., Borshchevsky I., Ivanov V., Truba V. et al. Fundamentals of the theory of law and state in questions and answers: a textbook. Kharkov : OOO “Odyssey”, 2002. 400 p.
4. Kotyuk V. O. Theory of law: a textbook for law faculties of universities. Kyiv : Venturi, 1996. 208 p.
5. Galunko V., Milko V. Man and state: a monograph. Kyiv : University “Ukraine”, 2014. 158 p.
6. Stukalenko O. V. The correlation of the concepts of “administrative legal protection” and “administrative legal legal protection”. Ivan Kushnir Scientific Society. 2012. URL:<http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=46468>

7. Averyanov V. B. Not to “manage” a person – to serve him. *Viche*. 2005. No. 4 (157). P. 10–15.
8. Yelistratov A. Administrative Law: Lectures (ed. and compiled by V. Galunko, S. Didenko). Kherson, 2007. 268 p.
9. Constitution of Ukraine of June 28, 1996. *Proceedings of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1996. No. 30. Article 141.
10. Yavzhenok Ya. Correlation of the concepts of “protection” and “protection” of labor rights in the current legislation. *Law forum*. 2010. Issue 1. P. 45–49.

Сімонцева Людмила Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Кедюлич Валентин Володимирович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ІНФРАСТРУКТУРОЮ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Аграрна інфраструктура є одним із ключових елементів забезпечення функціонування сільського господарства, що об'єднує сукупність організацій, установ, підприємств, логістичних та сервісних об'єктів, які забезпечують ефективну діяльність аграрного сектору. Особливої актуальності проблематика розвитку аграрної інфраструктури набуває в умовах повоєнної відбудови України, оскільки саме від якості її відновлення залежить продовольча безпека

держави, соціальна стабільність сільських територій та економічна стійкість громад.

Науковий інтерес до теоретико-методологічних основ управління аграрною інфраструктурою посилюється через необхідність удосконалення підходів до її організації в умовах зруйнованої інфраструктури та обмежених ресурсів. У сучасній науковій літературі аграрну інфраструктуру розглядають як сукупність організаційно-економічних, транспортно-логістичних, сервісних, фінансових і інформаційних елементів, що забезпечують аграрне виробництво, переробку, зберігання, реалізацію продукції та надання супутніх послуг [1, с. 179]. Водночас в умовах війни і післявоєнної відбудови виникає потреба у розширенні цього поняття шляхом включення до складу аграрної інфраструктури об'єктів соціального призначення, гуманітарної допомоги, енергетичного та комунікаційного забезпечення.

Під інфраструктурою аграрного сектору в пропонується розуміти інтегровану систему виробничих, транспортних, сервісних, ресурсних, соціальних і інформаційних елементів, що забезпечують безперервне функціонування та сталий розвиток аграрного виробництва на основі ефективного ресурсного забезпечення, кооперації та сучасних технологій.

Відповідно до концепції сталого розвитку, управління аграрною інфраструктурою має здійснюватися за принципами економічної ефективності, екологічної безпеки, соціальної відповідальності та стратегічного прогнозування. Окрім того, важливим є врахування територіальної специфіки, демографічних чинників, міжнародних зобов'язань та адаптації до ризиків, які зумовлені воєнними подіями [2].

У сучасних умовах в Україні актуалізується потреба розробки нових організаційно-економічних механізмів управління аграрною інфраструктурою. Доцільно розглядати застосування адаптивного управління, яке дозволяє оперативно реагувати на зміни безпекового, економічного й соціального

середовища. Також важливим є використання механізмів державно-приватного партнерства, кооперативного об'єднання фермерів і локальних бізнесів, залучення донорських та міжнародних грантових ресурсів.

Методологічну основу управління формуванням аграрної інфраструктури у повоєнний період повинні складати наступні принципи:

- ✓ пріоритет продовольчої безпеки громади та держави;
- ✓ відновлення критичних об'єктів (елеваторів, складів, ліній енергопостачання, доріг);
- ✓ інклюзивність і участь громадськості у прийнятті рішень щодо просторового планування й розвитку сільських територій;
- ✓ відкритість до міжнародного досвіду та інтеграція європейських стандартів у систему аграрного управління;
- ✓ екологічна збалансованість і цифровізація процесів управління аграрною інфраструктурою [3].

Особливої уваги заслуговує аналіз поточного стану аграрної інфраструктури України, яка внаслідок війни зазнала значних руйнувань. За даними профільних міністерств та незалежних досліджень, зруйновано понад 30% елеваторних потужностей, суттєво пошкоджено транспортно-логістичні шляхи, знищено окремі агропідприємства та об'єкти зберігання продукції, що призвело до зниження обсягів експорту аграрної продукції, ускладнення логістики на внутрішньому ринку, втрати робочих місць у сільській місцевості [4; 5].

У контексті післявоєнного відновлення аграрного сектору України питання розвитку аграрної інфраструктури справедливо набуває стратегічного значення. Одним із ключових завдань на найближчі роки має стати модернізація інфраструктурного комплексу сільських територій на основі принципів сталого розвитку. Це передбачає створення сучасних логістичних центрів, регіональних хабів для зберігання й переробки сільськогосподарської продукції, забезпечення

доступу до інноваційних аграрних технологій, цифрових платформ управління та формування системи підтримки малих і середніх агровиробників.

Проте, з огляду на те, що в листопаді 2024 року Кабінетом Міністрів України була затверджена Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій до 2030 року, яка вже інтегрує більшість ключових положень щодо інфраструктурного відновлення, продовольчої безпеки, екологічної збалансованості, цифровізації та регіональної політики, ініціювання окремого нормативного документа у вигляді Національної стратегії розвитку аграрної інфраструктури на повоєнний період видається недоцільним [3].

Натомість доцільно зосередити зусилля на підвищенні ефективності реалізації чинної Стратегії шляхом внесення змін або уточнень, які забезпечать її реальну дієвість. Серед основних напрямів удосконалення:

- ✓ посилення операційної деталізації реалізації цілей Стратегії – уточнення строків, відповідальних виконавців, джерел фінансування та очікуваних результатів у рамках середньострокового Плану дій;
- ✓ запровадження системного моніторингу виконання із чіткими кількісними та якісними індикаторами (KPI), а також адаптивними механізмами реагування на кризові явища;
- ✓ поглиблення участі громадянського суспільства у формуванні аграрної політики – через ефективне функціонування консультаційних, дорадчих та інших форм залучення громад;
- ✓ цифрова трансформація аграрного управління – впровадження цифрових інструментів, посилення прозорості обробки аграрних даних та їх відповідність стандартам ЄС.

Водночас перспективним напрямом залишається активізація публічно-приватного партнерства, розвиток кооперації між агровиробниками, впровадження принципів економічної та екологічної стійкості у використанні

природних ресурсів, розширення практики територіального брендування та посилення міжнародної присутності українського аграрного сектору.

Підсумовуючи, варто наголосити: ефективне управління аграрною інфраструктурою в умовах післявоєнної відбудови України має ґрунтуватися не на створенні нових концепцій чи стратегій, а на вдосконаленні існуючої нормативно-стратегічної бази, її реалізації через інструменти прогнозованого, соціально відповідального та інтегрованого управління з урахуванням регіональної специфіки та міжнародних зобов'язань України.

Використана література

1. Головачова О. О. Problems and prospects of development of infrastructure of the agrarian market in Ukraine. *Бізнес Інформ*. 2013. № 5. С. 178–183.

2. Русан В. М., Жураковська Л. А. *Аграрний сектор України у 2023 році: складники стійкості, проблеми та перспективні завдання: аналітична доповідь*. Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ секторальної економіки. 2024. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/az_agrosector_15022024.pdf (дата звернення: 26.04.2025).

3. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій України на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1163-2024-> (дата звернення: 26.04.2025)

4. Ukraine Recovery. Damages to Infrastructure, Industry and Agriculture as of January 1, 2024. *Kyiv School of Economics*. Аналітичний звіт. Київ : KSE Institute. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/05/Eng_01.01.24_Damages_Report.pdf (дата звернення: 26.04.2025).

5. Ukraine Recovery. Damages to Infrastructure, Industry and Agriculture as of November 2024. *Kyiv School of Economics*. Аналітичний звіт. Київ : KSE Institute. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024---ENG.pdf (дата звернення: 26.04.2025).

Стаднійчук Роман – доктор філософії з економіки, ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»

ЦИФРОВИЙ МОНІТОРИНГ КОНФЛІКТОГЕННИХ РИЗИКІВ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРЕВЕНТИВНОЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

В умовах затяжної війни, економічної турбулентності, вимушеної міграції населення і структурних змін у моделі врядування територіальні громади України опинилися в ситуації підвищеної соціальної напруги та постійного ризику ескалації локальних конфліктів. Децентралізація посилила відповідальність громад за власну стійкість, але водночас оголила їхню вразливість: більшість локальних органів влади не мають оперативних інструментів раннього виявлення кризових станів, не здатні вчасно ідентифікувати джерела напруженості та прогнозувати динаміку локальних протиріч. У цій логіці постає потреба не просто реагувати на конфлікт, коли він уже проявився у відкритій формі – протестній активності, блокуванні роботи інституцій, агресивній взаємодії між групами інтересів, – а будувати системи попередження, що можуть сигналізувати про небезпеку ще на стадії накопичення латентного невдоволення. Таку роль може виконувати цифровий моніторинг конфліктогенних ризиків, інтегрований у базові управлінські процеси громади.

Цифровий моніторинг у сфері публічного управління слід розглядати як багаторівневу інформаційно-аналітичну систему, яка поєднує збір, агрегування, нормалізацію, візуалізацію та інтерпретацію показників, що описують соціальну стійкість громади та її схильність до конфліктів. Цей підхід спирається на ідею, що соціальні ризики мають вимірювану природу й можуть бути представлені через систему індикаторів – економічних (доходи, безробіття,

заборгованість по зарплаті), інституційних (довіра до місцевої влади, кількість звернень до ЦНАП і соціальних служб), поведінкових (частота скарг, звернень щодо порушень громадського порядку), демографічних (частка внутрішньо переміщених осіб у складі населення), а також кризових (кількість локальних протестних акцій, конфлікти у сфері ЖКГ, спори щодо землекористування). По суті, йдеться про те, що громада є не лише адміністративною одиницею, а соціальною системою з власною температурою напруження, і цю температуру можна вимірювати в динаміці.

У розвинених моделях управління ризиками безпеки громад дедалі більше застосовується логіка «dashboard governance»: замість ситуативного реагування на скаргу конкретного мешканця формується постійно оновлюваний цифровий профіль стану громади. Ключовим елементом цього підходу є поєднання об'єктивних статистичних даних (офіційна зайнятість, рівень участі в програмах соціальної підтримки, рівень заборгованостей, навантаження на систему соціальних послуг тощо) і суб'єктивних метрик (довіра до влади, відчуття безпеки, справедливість розподілу допомоги, оцінка доступу до базових послуг). По суті, цифровий моніторинг соціальної напруги стає аналогом системи ситуаційної обізнаності для публічного управління: він дозволяє бачити не лише те, що вже «вибухнуло», а й те, що набирає критичної маси.

Побудова таких систем неможлива без уніфікованих підходів до обробки даних. У межах сучасних досліджень конфліктності в громадах уже запропоновані методики інтегрованої оцінки стану соціальної напруги на основі нормалізації показників, вагового агрегування та віднесення результатів до зрозумілих управлінцю категорій ризику – низький, середній, високий, критичний. Це означає, що громада може отримати кількісну оцінку власної конфліктогенності (наприклад, у діапазоні від 0 до 1) і відстежувати, як ця оцінка змінюється в часі. Якщо протягом двох-трьох звітних періодів

інтегральний показник рухається від умовно «0,43» (середній ризик) до «0,61» (високий ризик), це не просто статистична динаміка – це раннє попередження про потенційну ескалацію. Така логіка лягає в основу інституалізації індикаторних інструментів у місцевій політиці стабільності, зокрема у вигляді індексу соціальної напруги як практичного інструменту оцінки конфліктності громади.

Функціонально цифровий моніторинг конфліктогенних ризиків має виконувати щонайменше три завдання. Перше – діагностичне. Це виявлення «гарячих точок» усередині громади: населених пунктів чи окремих соціальних груп, де спостерігається швидке накопичення невдоволення через економічні обмеження, несправедливий розподіл ресурсів або неякісну комунікацію влади з громадянами. Така діагностика дозволяє уникнути узагальнень на кшталт «у громаді все більш-менш стабільно», які часто є управлінською ілюзією. Внутрішня неоднорідність соціальних процесів – одна з головних причин раптових локальних конфліктів.

Друге завдання – попереджувальне. Дані про зростання кількості звернень до соціальних служб, скарг на нерівний доступ до гуманітарної допомоги, конфліктів у сфері ЖКГ або земельних відносин можуть стати підставою для запуску фасилітації або медіації ще до того, як конфлікт набуває публічного резонансу. Це особливо важливо для деокупованих територій та громад із високою часткою внутрішньо переміщених осіб, де базові питання виживання і відновлення житла трансформуються в питання справедливості, відповідальності влади і конкурентного доступу до ресурсів. Використання медіації як інструменту передконфліктного врегулювання вже розглядається в сучасних публічних практиках і наукових дослідженнях як один із ключових запобіжників ескалації соціальної напруги.

Третє завдання – стратегічне. Дані цифрового моніторингу ризиків повинні бути інтегровані у процеси прийняття політичних і бюджетних рішень на рівні

громади. Йдеться не лише про соціальну підтримку вразливих груп, але і про планування інфраструктурних інтервенцій, корекцію комунікаційної політики, перерозподіл адміністраторських ресурсів, запуск локальних програм залучення громадян до ухвалення рішень. Іншими словами, моніторинг не має лишатися «показником для звіту», він має стати частиною управління ризиками і стійкістю. Інакше громади будуть приречені реагувати постфактум – коли конфлікт уже політизований і дорогий у врегулюванні.

Ключова перевага цифрового моніторингу полягає в тому, що він здатен знизити ступінь суб'єктивності в оцінці ситуації. Традиційно місцеві органи влади спираються на поодинокі запити громадян, «сигнали» від активістів, публічний резонанс у соцмережах або звіти правоохоронних органів. Ці канали важливі, але вони фіксують уже озвучений конфлікт, а не його зародження. Дані ж типу «кількість звернень до ЦНАП щодо соціальних послуг за місяць на 1000 мешканців», «динаміка невдоволення якістю комунальних послуг», «частка домогосподарств, які не можуть самостійно покрити базові витрати на житло й харчування», «локальні протести за останні 30 днів», – це не просто статистика. Це матеріал для вимірювання напруги як системної властивості громади, а значить, і матеріал для управління.

Водночас впровадження таких систем не є суто технічним завданням. Воно має і політичний вимір. Цифровий моніторинг конфліктогенних ризиків може стати чутливим інструментом, адже він робить прозорими ті речі, які традиційно лишалися «в тіні» локальної політики: нерівний доступ до бюджетних ресурсів, вибіркочу підтримку окремих груп, імітацію участі громадськості, затягування критично важливих рішень, надмірну залежність від зовнішньої донорської допомоги. Якщо дані моніторингу показують, що недовіра до місцевої влади системно зростає, а конфлікти у сфері землекористування множаться, це означає, що проблема не в «емоційності

населення», а в управлінських практиках. Саме тому такий моніторинг має бути інституалізований і вбудований у процедури публічної звітності.

Ще один аспект – етика даних. Для того щоб цифровий моніторинг не перетворився на інструмент контролю над громадянами, потрібні прозорі правила використання інформації, чітке розмежування між статистичним аналізом і втручанням у приватність, а також механізми зворотного зв'язку. Громада має не лише бути об'єктом спостереження, а й суб'єктом інтерпретації: люди повинні бачити, як їхні колективні сигнали впливають на управлінські рішення. Тільки за цієї умови цифрова система попередження конфліктів не буде сприйматися як «соціальний нагляд», а навпаки – як спосіб посилення справедливості та підзвітності влади.

Отже, цифровий моніторинг конфліктогенних ризиків у територіальних громадах доцільно розглядати як архітектуру превентивної публічної політики, яка поєднує діагностику соціальної напруги, раннє втручання та стратегічне управління стійкістю. Він дає змогу перейти від реактивної моделі «гасіння пожеж» до моделі превенції, де громада не просто переживає кризу, а вчиться впізнавати момент її зародження. У результаті публічне управління отримує не лише інструмент вимірювання стану громади, а й практичний механізм зменшення імовірності ескалації соціальних протиріч ще до того, як вони стануть відкритим конфліктом.

Використана література

1. Tseitlina A. O. Introduction of mediation as a mechanism for conflict resolution resulting from military events in Eastern Ukraine. *Public Administration Mechanisms*. 2021. № 5. P. 37–41. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.5/07>
2. Lember V., Brandsen T., Tõnurist P. The potential impacts of digital technologies on co-production and co-creation. *Public Management Review*. 2019. No. 21(11). P. 1665–1686. DOI: <https://doi.org/10.1080/14719037.2019.1619807>.

3. Lopatchenko I. M. Медіація як сучасна технологія вирішення конфліктів у державній адміністрації. *Law and Public Administration*. 2019. No. 2(35). Vol. 1. P. 231–235. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_1/37.pdf.

4. Chaikun O. Media in times of crisis: Transformation of communicative interaction with audiences. *Scientific Papers of the Interregional Academy of Personnel Management. Philology*. 2024. № 4(14). DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2024.4.16>

5. Стаднійчук Р. (2024). Роль цифрових технологій у підвищенні ефективності механізмів реалізації публічної політики управління соціальними конфліктами в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2024. Vol. 326. No. 1. P. 183–188. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-30>.

6. Digital transformation in Ukraine: Challenges and opportunities. World Bank Group. 2021. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099845123212135259/pdf/P1748170aa0f800b5092f707495ce36a5fa.pdf>.

7. Yankovoi R., Stadniichuk R., Zhosan H., Garafonova O., Biriukov I. Innovative transformation of a financial institution in the context of digitalisation and its impact on social conflict management. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2024. No. 2(55). P. 75–88. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4386>.

Корнага Олександр – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»

АДАПТИВНЕ ЦИФРОВЕ ВРЯДУВАННЯ РЕГІОНІВ ЯК УМОВА СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Сучасна регіональна політика більше не може спиратися лише на адміністративний контроль і вертикальне підпорядкування. Під тиском децентралізації, воєнних загроз, дефіциту ресурсів та зростаючих запитів населення на прозорість управління регіони стають не просто об'єктами державного впливу, а активними суб'єктами публічної політики. У цих умовах формується потреба в переході до адаптивного цифрового врядування – такої управлінської моделі, у якій держава й громада працюють не як «центр і периферія», а як взаємопов'язані елементи єдиної системи прийняття рішень. Цей підхід означає не лише технологічну модернізацію, а й перегляд самої логіки регіонального управління: від ієрархічного адміністрування – до партнерської моделі співуправління, заснованої на даних, відкритості, участі громадян і здатності оперативно адаптуватися до змін середовища.

Цифрова трансформація регіонального управління не зводиться до автоматизації послуг. Вона змінює статус регіонального рівня як такого: замість ролі виконавця централізованих рішень регіон отримує інструменти стратегічного планування, моніторингу розвитку та управління ресурсами в режимі реального часу. Цифрові панелі моніторингу, ГІС-платформи, відкриті реєстри, електронні кабінети мешканця, системи електронної взаємодії з бізнесом і громадськістю стають не просто технологічними сервісами, а операційною основою для прийняття політики на місцях. Саме завдяки цим інструментам органи місцевого самоврядування отримують можливість не тільки бачити власну соціально-економічну картину з точністю до кварталу чи району, а й обґрунтовувати пріоритети розвитку й доводити свою позицію в діалозі з центральною владою. Таким чином, цифровізація підсилює суб'єктність регіону як учасника публічного управління, а не лише як одержувача рішень «згори».

Паралельно відбувається переосмислення ролі громадянина в управлінні розвитком території. Традиційна модель, у якій мешканець виступає пасивним

отримувачем адміністративної послуги, поступово витісняється логікою «співвиробництва політики»: консультаційні платформи, електронні петиції, інструменти партиципаторного бюджету, прозорі публічні дашборди дають громадянам можливість не просто висловити незадоволення, а впливати на розподіл ресурсів і конкретні управлінські рішення. Цей механізм принципово важливий у громадах, що знаходяться в умовах високої соціальної напруги чи відновлення після руйнувань: цифрова участь знижує ризики ескалації локальних конфліктів, бо перетворює невдоволення на формалізовані запити, які стають видимими для влади та підзвітними в часі. Така трансформація безпосередньо перегукується з концепцією нової публічної служби, у межах якої держава перестає виступати «центром контролю» і натомість виконує роль фасилітатора спільного формування публічної цінності.

Однак цифрова трансформація управління регіональним розвитком є нерівномірною. На практиці регіони демонструють різну «цифрову зрілість»: одні здатні підтримувати інтегровані інформаційні платформи, формувати аналітичні панелі й моделювати сценарії розвитку територій, інші залишаються на рівні базової інформатизації й локальних ініціатив окремих підрозділів. Частина громад має сучасні системи електронної реєстрації, прозорі портали відкритих даних і візуалізовані карти ресурсів, тоді як інші не володіють ні кадровою спроможністю, ні технічною інфраструктурою для системного використання цифрових рішень. Ця асиметрія формує новий тип управлінського ризику: регіональна цифрова нерівність починає впливати на доступ до публічних благ і на якість локальної політики розвитку так само сильно, як і фінансові обмеження.

Суттєвим викликом є інституційна фрагментація. Цифрові ініціативи нерідко запускаються як окремі проєкти – наприклад, електронна черга в медичний заклад чи портал комунальних звернень – без включення в цілісну архітектуру управління. У результаті дані розпорошуються між підсистемами,

не уніфікуються, не оновлюються синхронно, а отже – не перетворюються на стратегічний ресурс управління. Для регіону це означає втрату здатності ухвалювати скоординовані рішення в реальному часі: навіть маючи «цифрові інструменти», орган влади фактично не бачить повної картини соціально-економічного стану та не може оперативно оцінити наслідки власних дій. У воєнних умовах таке відставання критичне, оскільки швидкість управлінського циклу стає фактором безпеки.

Ще одна причина, чому адаптивне цифрове врядування не завжди реалізується, – кадровий вимір. Цифрове управління потребує не тільки ІТ-рішень, а й управлінців, які здатні інтерпретувати дані, переводити показники в управлінські пріоритети й публічно пояснювати ці пріоритети громаді мовою довіри. В умовах обмежених бюджетів і кадрового вигорання регіони часто не мають окремих команд із цифрового розвитку або аналітичних офісів, здатних підтримувати постійну роботу з даними. У результаті навіть добрі технологічні рішення втрачають стійкість – вони працюють, доки їх підтримує командна носій знань, і зупиняються після кадрових змін. Це знижує інституційну пам'ять регіону та суперечить ідеї безперервності управління, яке мало би залишатися функціональним незалежно від персональних перестановок.

Попри бар'єри, цифрове врядування на регіональному рівні вже довело свою цінність у кризових умовах. Коли базові операції – облік пошкодженої інфраструктури, нарахування соціальної допомоги, розподіл гуманітарних ресурсів, комунікація з населенням щодо безпеки – переведені в цифрові канали, регіон здатен діяти швидше, прозоріше й з меншою залежністю від фізичної присутності мешканців у кабінетах установ. Це важливо не тільки для зручності населення, а й для легітимності самої влади: публічна звітність у режимі реального часу, відкриті карти відновлення, індикатори виконання програм знижують рівень підозри у вибіркового доступі до ресурсів, а значить – запобігають локальним конфліктам, які часто є продуктом недовіри й

інформаційної асиметрії. Цифрова керованість, таким чином, напряду пов'язана зі стійкістю громади.

Адаптивне цифрове врядування регіонів варто розглядати як інструмент підсилення публічної стійкості. Воно забезпечує: по-перше, прозорість і підзвітність рішень, які можна перевірити й відтворити; по-друге, участь мешканців у формуванні пріоритетів розвитку замість постфактумних претензій; по-третє, швидке управлінське реагування, коли цикл «сигнал → аналіз → рішення → виконання» займає години чи дні, а не місяці. По суті, це означає перехід від класичної моделі «центр планує – регіон виконує» до мережевої моделі, у якій цифрові дані стають базою спільної відповідальності за розвиток. Такий підхід не лише модернізує механізми регіонального управління, але й створює умови для відновлення після кризи на принципах справедливості, прозорості та співучасті.

Використана література

1. Yanovskyi O. S. Smart-rehiony: tsyfrova transformatsiia yak vektor rehionalnoi polityky [Smart regions: Digital transformation as a vector of regional policy]. *Rehionalna ekonomika*. 2022. № (4). P. 115–124. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-4-12>
2. Hrytsenko I. O. Detsentralizatsiia ta tsyfrovyzatsiia: novi horyzonty publichnoho upravlinnia [Decentralization and digitalization: New horizons of public administration]. *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy*. 2020. № (2). P. 33–39. URL: <https://visnyk.academy.gov.ua>
3. Lviv City Council. Smart Lviv Dashboard. Open Data Portal. 2023. URL: <https://opendata.city-adm.lviv.ua/dashboard>
4. Vinnytsia City Council. Electronic Registration System for Educational Institutions. Vinnytsia Open Portal. 2022. URL: <https://www.vmr.gov.ua/registrations>

5. Ternopil Regional Council. Open Data Portal of Ternopil Region. 2023. URL: <https://data.gov.ua/organization/ternopilska-oblasna-derzhavna-administratsiya>
6. Kharkiv Regional Military Administration. GIS Platform for Managing Municipal Property. 2022. URL: <https://kharkivoda.gov.ua>
7. Khmelnytskyi City Council. Resident's Electronic Cabinet. 2023. URL: <https://my.city.khm.gov.ua>
8. Dnipro City Council. Digital Map of Urban Transport Infrastructure. Electronic Services Portal. 2023. URL: <https://e-misto.dp.ua>
9. Garafonova O., Dvornyk O., Sharov V., Zhosan H., Yankovoi R., Lomachynska I. Digitization process in a changing global environment. *TEM Journal*. 2025. №14(1). P. 251–265. DOI: <https://doi.org/10.18421/TEM141-23>
10. Garafonova O., Zhosan H., Marhasova V., Tkalenko N., Trukhachova K. Matrix method of competitive analysis of the results of economic activity of hospitality enterprises in the conditions of strategization and digital transformation. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. № 43(2). P. 237–248. URL: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/article/view/2355v>

Попович Ростислав – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»

КОНФЛІКТСТІЙКІСТЬ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Воєнний час радикально змінює умови реалізації політики економічної безпеки. Інституції змушені діяти в середовищі багатоканальних шоків – від ударів по критичній інфраструктурі й розриву логістичних ланцюгів до

кібератак, відключень енергопостачання, кадрових втрат і вимушеної ротації персоналу. У такій ситуації недостатньо просто «виконати регламент» чи формально дотриматися процедури. Визначальним стає рівень конфліктостійкості механізмів реалізації, тобто здатність публічних органів передбачати загрози, утримувати критичні сервіси під час інцидентів, оперативно адаптувати процеси і повертати показники до планових траєкторій з мінімальними втратами. Конфліктостійкість у цьому розумінні – не пасивна витривалість, а керована управлінська властивість, що напряду впливає на результативність політики економічної безпеки.

Традиційний підхід до «стійкості» часто зводився до післяшокового відновлення: якщо система змогла врешті «піднятися на ноги», вважалося, що вона витримала. Такий підхід є надто вузьким для умов затяжної війни. Запропоновано розглядати конфліктостійкість як здатність не лише відновитися, а й передбачити, поглинути, адаптуватися і відновити кероване виконання функцій під тиском, не втрачаючи стратегічних цілей економічної безпеки. Цей цикл формалізується через рамку PAAR (Prevention – Absorption – Adaptation – Recovery), де превенція означає раннє виявлення ризиків і потенційних точок збою; поглинання — збереження безперервності критично важливих сервісів у момент удару; адаптація – оперативну перебудову регламентів, ролей, маршрутів прийняття рішень; відновлення – повернення до цільових KPI у прийнятні часові межі й з контрольованою глибиною просідання. PAAR демонструє, що стійкість – це процес, а не статика.

У межах цієї логіки запропоновано інструменталізувати конфліктостійкість через композитний Індекс конфліктостійкості реалізації (ІКРІ). ІКРІ дає можливість кількісно оцінити, наскільки конкретне міністерство, відомство чи служба реально спроможні втримати виконання своїх обов'язкових функцій у стресових умовах. ІКРІ побудований так, щоб поєднати динамічні фази PAAR із двома поперечними підсилювачами –

«врядування та доброчесність» і «цифрова безперервність». Це означає, що ми вимірюємо не тільки те, як орган реагує на інцидент, а й те, у якій інституційній та технологічній якості він це робить: чи існує прозора підзвітність, чи стандартизовані SOP/SLA, чи є міжвідомча сумісність даних, чи працюють резервні канали обміну інформацією і чи не блокує бюрократія швидку адаптацію. Сукупно це дозволяє трактувати конфліктостійкість не як абстрактну «сильність», а як операційний профіль виконання.

Кожен вимір індексу наповнюється конкретними індикаторами. Для превенції – це, наприклад, здатність до раннього виявлення критичних ризиків і регулярність оновлення карти загроз. Поглинання описується через відсоток безперервно підтриманих ключових сервісів під час інциденту та наявність резервних потужностей (альтернативні канали доставки послуги, резервні майданчики, дубльована команда). Адаптація фіксується швидкістю оновлення процедур і гнучкістю кадрового розподілу (чи є перехресно натреновані кадри, яких можна перекидати без втрати якості). Відновлення – це не просто «коли ми повернулися до роботи», а скільки годин/днів зайняло повернення до цільових показників і наскільки глибоко впали ключові показники під час шоку. Окремо вимірюються доброчесність врядування (дотримання процедур без порушень, прозорість виконання, наявність відкритих КРІ-дашбордів) та цифрова безперервність (інтероперабельність реєстрів, відмовостійкість цифрової інфраструктури, резервування даних і каналів). Усі показники стандартизуються та агрегуються у субіндекси, а далі – в інтегральну оцінку ІКРІ. Такий підхід дає змогу робити порівняння між суб'єктами і відстежувати динаміку у часі.

Цінність ІКРІ не суто теоретична. Емпірична перевірка на панельних даних із використанням двофакторних фіксованих ефектів і подієвого аналізу (тобто відстеження поведінки органу «до/під час/після» інциденту) показала стабільні зв'язки між вищими значеннями індексу та ключовими ознаками

керованого виконання. Інституції з високим ІКРІ демонструють більшу частку дотриманих SLA (тобто встигають виконати обіцяні строки навіть під тиском), меншу частоту процедурних порушень і оскаржень, коротший час відновлення після шоків і меншу амплітуду провалів продуктивності у момент інциденту. Іншими словами, стійкість – це не красива декларація, а вимірювана властивість, яка впізнається в даних. Ефект при цьому залишається робастним за альтернативних вагових схем і специфікацій моделі, що дозволяє говорити не тільки про кореляцію, а про значущу операційну цінність індексу як інструменту управлінського моніторингу.

Важливо, що ІКРІ дозволяє локалізувати «вузькі місця» і визначити, куди вкладати ресурси з найбільшою віддачею. Якщо провал іде у фазі поглинання, це означає, що система не може утримати критичні сервіси під час удару – отже, потрібне посилення резервних потужностей, альтернативних каналів і дублювання компетенцій. Якщо слабкою є адаптація, потрібно пришвидшити оновлення SOP, скоротити бюрократичні затримки між рішенням і впровадженням, зробити розподіл функцій більш гнучким. Якщо проблемним є відновлення, акцент зміщується на скорочення часу повернення до робочих рівнів КРІ та зменшення глибини просідання. Таким чином, ІКРІ працює не лише як «рейтинг», а як карта пріоритизації інвестицій і змін управлінських практик.

Окремої уваги заслуговують два поперечні виміри – врядування та добросовісність і цифрова безперервність. Вони не просто «фон», а множники ефективності. Якщо існує зрозумілий, контрольований і публічно підзвітний порядок виконання функцій (чіткі SOP/SLA, прозорі дашборди, низька частота порушень), тоді орган здатен швидше перейти від адаптації до стабільного відновлення, бо кожен крок задокументований і відслідковуваний. Якщо цифрова інфраструктура сумісна, резервована й відмовостійка, то навіть за потужного удару (енергетичного чи кібернетичного) інституція не «спігне» і не

втрачає контроль над своїми даними. Там, де ці дві підсистеми слабкі, навіть сильна превенція та грамотно прописані SOP не дають швидкого ефекту, бо система не має ні довіри, ні технічної опори для швидкого впровадження корекцій.

Запропонована система вимірювання конфліктостійкості механізмів реалізації політики економічної безпеки дає одразу три управлінські результати. По-перше, вона уніфікує мову, дозволяючи різним відомствам говорити про стійкість не в політичних гаслах, а в показниках, які можна перевірити. По-друге, вона робить підзвітність не декоративною, а операційною: якщо певна служба системно провалює фазу відновлення, це стає видно не через рік у звіті, а в динамічному моніторингу. По-третє, вона дає дорожню карту зміцнення стійкості: що саме треба підсилити – превенцію, поглинання, адаптацію, відновлення, доброчесність чи цифрову безперервність – аби мінімізувати втрати під час наступного шоку і скоротити час повернення до штатного рівня роботи. У підсумку ІКРІ постає не просто як наукова конструкція, а як інструмент планування, контролю і комунікації, придатний для використання в режимі невизначеності й високого ризику, в якому функціонує Україна.

Використана література

1. Linkov I., Trump B. D., et al. Resilience Stress Testing for Critical Infrastructure. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2022. № 79. P. 103323. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2022.103323>.
2. National Research Council. Disaster Resilience: A National Imperative. *National Academies Press*. 2012. DOI: <https://doi.org/10.17226/13457>.
3. Bruneau M., Chang S. E., Eguchi R. T., et al. A Framework to Quantitatively Assess and Enhance the Seismic Resilience of Communities. *Earthquake Spectra*. 2003. № 19(4). P. 733–752. DOI: <https://doi.org/10.1193/1.1623497>.

4. Sun L., Abraham S. Estimating Dynamic Treatment Effects in Event Studies with Heterogeneous Treatment Effects. *Journal of Econometrics*. 2021. № 225(2). P. 175–199. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2020.09.006>.

5. Callaway B., Sant'Anna P. H. C. Difference-in-Differences with Multiple Time Periods. *Journal of Econometrics*. 2021. № 225(2). P. 200–230. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2020.12.001>.

6. Garafonova Olga, Dvornyk Oleksii, Sharov Volodymyr, Zhosan Hanna, Yankovoi Roman, Lomachynska Iryna. Digitization Process in a Changing Global Environment. *TEM Journal*. Open Access. 2025. Volume 14. Issue 1. P. 251–265. DOI: 10.18421/TEM141-23. https://www.temjournal.com/content/141/TEMJournalFebruary2025_251_265.html

Кожухівський Олександр – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У сучасних умовах трансформації соціально-економічних систем соціальне підприємництво дедалі виразніше постає як важливий інструмент реагування на суспільні виклики, що не отримують належного розв'язання ані виключно ринковими механізмами, ані традиційною державною політикою. Посилення соціальної нерівності, локальні та глобальні кризи, потреба у соціальній інтеграції вразливих груп, а також орієнтація на досягнення цілей сталого розвитку актуалізують необхідність глибшого теоретичного осмислення цього феномену. Попри значний масив публікацій, у науковому середовищі відсутня абсолютна єдність щодо змісту поняття «соціальне підприємництво»,

його визначальних ознак, меж і співвідношення з суміжними категоріями. Саме тому концептуалізація соціального підприємництва в сучасному науковому дискурсі є важливим завданням теорії та практики.

В українському науковому просторі проблематика соціального підприємництва розкрита в працях Л. Кот, де акцентовано увагу на макроекономічних засадах розуміння соціального підприємництва, соціального підприємства та соціального підприємця [2]. Теоретичні й практичні аспекти цього феномену досліджує Г. Швець, яка підкреслює його гібридну природу та поєднання економічної й соціальної складових [4]. Соціальне підприємництво в умовах сучасної України аналізують І. Каширнікова, К. Спірідонова та О. Кірнос, наголошуючи на його ролі в адаптації суспільства до кризових умов та у вирішенні локальних соціальних проблем [3].

У зарубіжному дискурсі соціальне підприємництво дедалі частіше розглядають через призму виявлення можливостей для розвитку та суспільних змін [7], еволюції концепту в цифрову та сталу епоху [8], добробутного підходу [9], його внеску в досягнення цілей сталого розвитку [10], а також крізь призму компетентностей соціального підприємця та соціальних інновацій [11]. Окремої уваги заслуговує дослідження намірів соціального підприємництва, у якому соціальна цінність трактується як результат динаміки мотивацій, ресурсів і соціального впливу [6]. Водночас частина наявних праць зосереджується переважно або на дефінітивному аспекті, або на емпіричних кейсах, через що виникає потреба в системному узагальненні ключових концептів і підходів до соціального підприємництва в сучасному науковому дискурсі.

Важливою тенденцією сучасного наукового дискурсу є розширення концептуальних меж соціального підприємництва. Зокрема, J. J. Pérez-Barraclough доводить, що еволюція цієї категорії відбувається в напрямі включення нових змістових параметрів, зокрема цифрової трансформації, екологічної відповідальності, мережевої взаємодії та сталості [8]. Це свідчить про те, що

соціальне підприємництво сьогодні перестає бути лише реакцією на локальні соціальні проблеми і поступово набуває рис системного інструмента суспільної модернізації.

Не менш важливим є ціннісно-орієнтований підхід. У дослідженні R. K. R. Kummitha, B. Honig і D. Urbano соціальне підприємництво інтерпретується крізь призму добробуту, що значно поглиблює його класичне розуміння [9]. У такому вимірі воно спрямоване не просто на усунення окремих соціальних дисфункцій, а на формування ширшого середовища людського благополуччя, розширення можливостей, зміцнення соціальної включеності та підвищення якості життя. Така позиція є принципово важливою для сучасної концептуалізації, оскільки переводить акцент із формальної місії на реальний соціальний результат.

Разом із тим сутність соціального підприємництва не може бути з'ясована без урахування інноваційної компоненти. У сучасній літературі соціальна інновація розглядається як одна з ключових ознак цього явища [11]. Соціальний підприємець не лише знаходить ресурси для розв'язання проблем, але й створює нові механізми взаємодії, управлінські практики, моделі зайнятості, форми участі громади та способи продукування соціального ефекту. Тому соціальне підприємництво доцільно трактувати як інноваційно зорієнтовану діяльність, у межах якої соціальний результат досягається завдяки підприємницькому пошуку та адаптивному використанню ресурсів.

Окреме місце в сучасному дискурсі посідає компетентнісний підхід. Дослідники наголошують, що стійкість і результативність соціального підприємництва значною мірою визначаються компетентностями його суб'єктів, зокрема здатністю до соціального лідерства, стратегічного мислення, емпатії, інституційної координації, інноваційного бачення та мобілізації спільнот [11]. Це суттєво розширює рамки традиційного уявлення про підприємця, оскільки соціальний підприємець виступає не лише організатором

економічної діяльності, а й агентом змін, медіатором інтересів та носієм суспільної відповідальності.

У контексті сучасних викликів важливо враховувати й підхід, який пов'язує соціальне підприємництво з досягненням цілей сталого розвитку. Емпіричне дослідження, проведене на матеріалах Уганди, показує, що соціальне підприємництво може реально сприяти подоланню бідності, розширенню зайнятості, забезпеченню інклюзії та підтримці сталого місцевого розвитку [10]. Це дає підстави розглядати соціальне підприємництво як інституційно значущий механізм реалізації суспільно важливих завдань, який поєднує мікрорівень підприємницької ініціативи з макрорівнем соціальної трансформації. Для узагальнення розглянутих підходів доцільно систематизувати ключові концептуальні акценти сучасного наукового дискурсу.

Таблиця 1. Концептуальні підходи до розуміння соціального підприємництва в сучасному науковому дискурсі

Підхід	Змістова характеристика	Ключові джерела
Соціально-місійний	Пріоритетним є розв'язання соціальної проблеми та створення суспільної цінності	[2; 4]
Інноваційний	Соціальне підприємництво пов'язане з пошуком нових способів розв'язання суспільних проблем і впровадженням соціальних інновацій	[7; 11]
Інституційний	Розглядається як форма взаємодії ринку, держави та громадянського суспільства	[3; 4]
Ціннісно-орієнтований	Орієнтується на добробут, соціальну включеність, поліпшення якості життя	[9]
Сталого розвитку	Інтерпретується як механізм досягнення соціальних, економічних та екологічних цілей розвитку	[8; 10]
Компетентнісний	Акцентує увагу на ролі компетентностей соціального підприємця, лідерства та здатності до мобілізації спільнот	[6; 11]

Систематизація, подана в таблиці, дає змогу стверджувати, що сучасне розуміння соціального підприємництва формується не в межах однієї дефініції, а як результат інтеграції кількох аналітичних перспектив. Саме це зумовлює

складність його категоріального окреслення. З одного боку, соціальне підприємництво є підприємництвом, оскільки передбачає ризик, ресурсну мобілізацію, інноваційність, управління та ринкову взаємодію. З іншого боку, воно є соціальним, оскільки орієнтоване на досягнення суспільно значущого результату, який не зводиться до отримання прибутку. У цьому контексті доцільно запропонувати таке узагальнене визначення: соціальне підприємництво є формою інноваційно зорієнтованої підприємницької діяльності, спрямованої на створення вимірюваної суспільної цінності шляхом розв'язання соціально значущих проблем на засадах економічної життєздатності, соціальної відповідальності та інституційної взаємодії. Таке визначення, на відміну від вузьких трактувань, враховує і місійну природу феномену, і його ринкову логіку, і сучасні тенденції до сталості, цифровізації та масштабованості [8; 10]. Слід зауважити, що сучасний науковий дискурс усе частіше звертається також до проблеми масштабування соціального підприємництва. Хоча джерело, присвячене масштабуванню підприємств у HoReCa бізнес-сегменті, не стосується безпосередньо соціального підприємництва, сама ідея масштабування як інструмента поширення ефективної моделі діяльності є методологічно близькою до сучасних досліджень соціального впливу [1]. Для соціального підприємництва ця тема є особливо важливою, оскільки йдеться не лише про економічне зростання, а про розширення соціального ефекту та відтворення корисної моделі в інших просторових і соціальних контекстах.

Поряд із цим варто зважати, що не кожна діяльність із вираженою соціальною риторикою може вважатися соціальним підприємництвом. Концептуалізація цього феномену потребує чіткого розмежування між соціально відповідальним бізнесом, благодійністю, корпоративною філантропією, громадськими ініціативами та власне соціальним підприємництвом. Основною відмінністю останнього є інтеграція соціальної

місії в саму бізнес-модель, а не її зовнішнє доповнення [2; 4]. Соціальний ефект у такому випадку не є побічним продуктом діяльності, а її структурним ядром.

Для сучасного етапу досліджень характерне також посилення міждисциплінарності. Соціальне підприємництво дедалі частіше вивчають не лише як економічну категорію, а як феномен соціальної дії, інституційного проєктування, культурної адаптації та локальної стійкості [8; 9]. Саме тому його концептуалізація не може обмежуватися суто економічними показниками ефективності. Більш продуктивним видається підхід, що поєднує економічні, соціальні, інституційні, етичні та інноваційні параметри аналізу.

Отже, концептуалізація соціального підприємництва в сучасному науковому дискурсі засвідчує еволюцію цього поняття від вузького тлумачення як підприємницької діяльності із соціальною метою до ширшого розуміння як інструмента суспільних трансформацій. Аналіз наукових праць дозволив встановити, що ключовими ознаками соціального підприємництва є пріоритетність соціальної місії, економічна життєздатність, інноваційність, орієнтація на створення суспільної цінності, інституційна взаємодія та вимірюваність соціального ефекту [2; 4; 8; 9]. Сучасний науковий дискурс демонструє поступове розширення змісту цього феномену за рахунок включення категорій добробуту, сталого розвитку, цифрової трансформації, соціальних інновацій і компетентнісного потенціалу соціального підприємця [8; 9; 11]. Це дає підстави розглядати соціальне підприємництво як динамічну, багаторівневу та міждисциплінарну категорію, що відображає нові форми поєднання економічної активності та суспільної відповідальності.

Використана література

1. Дзюба Д., Будяєв М. Класифікація шляхів масштабування підприємств у horeca бізнес-сегменті. *Modeling the development of the economic systems*. 2025. № 3. С. 153–159. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-17-21>

2. Кот Л. Соціальне підприємництво, соціальне підприємство, соціальний підприємець: засади макроекономічного розуміння. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-90>
3. Каширнікова І., Спірідонова К., Кірнос О. Соціальне підприємництво у сучасній Україні. *Економічний простір*. 2024. № 190. С. 62–65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-11>
4. Швець Г. Соціальне підприємництво: теоретичні та практичні аспекти. *Економіка і організація управління*. 2021. № 3(39). С. 243–251. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.3.21>
5. Karaaslan M., Turkan Z. A Sustainable Cultural Heritage in Gaziantep, the Silk Road city in Anatolia: The Historical Texture of Gümrük Avenue. *European Journal of Sustainable Development*. 2025. № 14(2). V. 1. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n2p1>
6. Botton C., d’Almeida-Julien C., Fontan-Sers C. From Podium to Impact: A Study of Value Dynamics in Athletes’ Social Entrepreneurship Intention. *Journal of Social Entrepreneurship*. 2025. P. 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1080/19420676.2025.2595699>
7. Chandra S. Social Entrepreneurship: Identifying Opportunities for Better Growth and Development. *Academy of Entrepreneurship Journal*. 2024. № 30(4). P. 1–7. URL: <https://www.abacademies.org/articles/social-entrepreneurship-identifying-opportunities-for-better-growth-and-development-17060.html>
8. Pérez-Barea J. J. The Evolution of Social Entrepreneurship: Broadening the Framework for the Digital and Sustainable Era. *Administrative Sciences*. 2025. № 15(2). P. 55. DOI: <https://doi.org/10.3390/admsci15020055>
9. Kummitha R.K.R., Honig B. Urbano D. Social Entrepreneurship: A Well-Being Based Approach. *J Bus Ethics* 200. 2025. P. 557–597. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-024-05922-6>

10. Turyakira P., Sendawula K., Nanyanzi M., Nantale H., Tamale JN. Social entrepreneurship: empirical evidence on its contribution to the realization of the sustainable development goals in Uganda. *Journal of Work-Applied Management*. 2025. Vol. 17 No. 1. P. 160–172. DOI: <https://doi.org/10.1108/JWAM-02-2023-0011>
11. Wirotthitawong N., Limpasirisuwan N., Thaodon A., Wimuttisuksuntorn W., Champahom T. The Roles of Social Entrepreneur Competencies and Social Innovation in Sustainable Social Entrepreneurship in Thailand. *Administrative Sciences*. 2025. № 15(6). P. 222. <https://doi.org/10.3390/admsci15060222>